

Språk och stil

TIDSKRIFT FÖR
SVENSK SPRÅKFORSKNING

tema Flerspråkighet

Gästredaktörer

Memet Aktürk-Drake, Ellen Bijvoet,
Natalia Ganuza och Anna Sahlée

DISTRIBUTION

NY FÖLJD

eddy.se ab
e-post: order@bokorder.se

31:1 ♦ 2021

Utgiven med stöd av Vetenskapsrådet

Utgiven med stöd av

För att säkerställa kvaliteten på utgivningen tar Språk och stil hjälp av externa manusgranskare. Gästredaktörerna för detta temanummer vill rikta ett varmt tack till samtliga anonyma granskare för värdefulla referensinsatser under arbetet med Språk och stil 31:1.

De engelska sammanfattningarna har språkgranskats av fil.dr Angela Terrill.

© Författarna

ISSN 1101-1165

DOI 10.33063/diva-434146

E-ISSN 2002-4010

DOI-URL <https://doi.org/10.33063/diva-434146>

Produktion: eddy.se ab, Visby 2021

Printed in Sweden by Norra Skåne Offset, Klippan 2021

Innehåll

Memet Aktürk-Drake, Ellen Bijvoet, Natalia Ganuza & Anna Sahlée: Inledning: flerspråkighet	5
Linus Salö, Kenneth Hyltenstam, Christopher Stroud & David Karlander: Två- och flerspråkighet: Ett samtal om forskningsinriktningens uppkomst och konsolidering i Sverige	13
Jarmo Lainio & Sari Pesonen: »Önskar att jag hade fått hjälp att lära min son finska.» Finskans öden i skenet av 2000-talets utbildnings- och minoritetspolitiska utveckling i Sverige	44
Ute Bohnacker, Rima Haddad, Josefin Lindgren, Linnéa Öberg & Buket Öztekin: Ordförädsutveckling hos arabisk-svensktalande och turkisk-svensktalande barn i förskoleåldern och vid skolstart	75
Niclas Abrahamsson & Emanuel Bylund: Ligger »nästan inföddlighet» i tvåspråkighetens natur? Om ålders- vs tvåspråkighetseffekter vid andraspråksinlärning	108
Emanuel Bylund: Flerspråkighet och tanke	143
Ellen Bijvoet & Karin Senter: Förortsförankrat tal – ett inifrån- och ett utifrånperspektiv	166
Tommaso M. Milani, Kristine Køhler Mortensen & Erez Levon: At <i>queere</i> flersprogethed og migration	201
Författarna i detta nummer	230

Inledning: flerspråkighet

Av MEMET AKTÜRK-DRAKE, ELLEN BIJVOET,
NATALIA GANUZA & ANNA SAHLÉE

I det här temanumret av *Språk och stil* presenteras aktuell forskning om flerspråkighet genomförd av en rad forskare som är verksamma inom området i Sverige. Författarna till de olika bidragen har bjudits in av oss redaktörer för att säkerställa att temanumret täcker såväl centrala aspekter av forskningsfältet, som nyare utvecklingar. Flerspråkighet är långt ifrån ett nytt fenomen, men dess folkliga utbredning, synlighet och relevans har med tiden stärkts – inte minst till följd av ökad globalisering, mobilitet och nya teknologier (Cenoz 2013). Även i forskningen märks ett ökat intresse för flerspråkighet. Det inrättas nya centra och institutioner, skapas nya utbildningar och kurser, anordnas konferenser och skrivs många böcker och artiklar med inriktning mot flerspråkighet (se även Salö, Hyltenstam, Stroud & Karlander i det här numret).

Den allmänna synen på flerspråkighet har genomgått en radikal förändring de senaste 50 åren. Medan flerspråkighet i Sverige fram till 1970-talet uppfattades som relativt ovanligt och marginellt i samhället (Bajqinca 2019), utgör den idag en väsentlig del av många människors vardag. År 1950 uppskattades endast cirka var tjugofemte person i Sverige ha ett annat modersmål än svenska, idag rör det sig om var femte person. Uppskattningsvis talas det upp emot 200 olika språk i Sverige. Samtidigt har engelskan fått en allt starkare roll i samhället. Engelskan betraktas numera av många forskare som ett *de facto andraspråk* (Phillipson 1992 s. 25, Hyltenstam 2004 s. 52). Undersökningar visar att närmare nio av tio svenskar behärskar engelska så pass bra att de kan använda det i vardagliga samtal, vilket utgör en av de högsta siffrorna i länder där engelska inte är ett majoritetsspråk eller ett officiellt språk (TNS Opinion & Social 2012, se även EFEPI 2019). Sverige är således, liksom de flesta andra länder idag, ett synnerligen flerspråkigt samhälle.

Trots att synen på flerspråkighet har blivit positivare över tid lever många felaktiga och negativa föreställningar fortfarande kvar om flerspråkighet (Bajqinca 2019, TNS Opinion & Social 2012). Detta synliggörs till exempel i allmänna och mediala debatter som rör språk och utbildning. På många sätt kan man hävda att det svenska samhället fortfarande genomsyras av en tydlig enspråkighetsnorm. Än idag konfronteras flerspråkiga individer med för-

domar, negativa attityder och diskriminering som har språkliga grunder (t.ex. Boyd & Bredänge 2013, TNS Opinion & Social 2015, Bijvoet 2020). I det avseendet har därför dagens flerspråkighetsforskare även ett ansvar att sprida aktuell kunskap om flerspråkighet till relevanta samhällsaktörer.

Som bidragen i det här temanumret vittnar om är flerspråkighetsforskning ett mångfacetterat och tvärvetenskapligt område. Det bedrivs forskning utifrån en rad olika teoretiska och metodologiska utgångspunkter. Förenklat kan forskningen indelas i tre övergripande perspektiv: sociolingvistiska, psykolingvistiska och utbildningsrelaterade (jfr Flerspråkighet – en forskningsöversikt 2012, se även *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* 2012, Salö m.fl. i detta temanummer). Självklart finns ingen skarp gräns mellan dem. Den sociolingvistiska forskningen omfattar bland annat frågor om flerspråkighet på samhällsnivå: exempelvis *om* och *hur* en nations språk- och utbildningspolitik upprätthåller och stödjer flerspråkighet, vilka dominerande ideologier om språk som finns och när, hur och var dessa tar sig uttryck. Den sociolingvistiska forskningen innefattar också studier av de levnadsvillkor som råder för olika språkliga minoriteter och vilka möjligheter och resurser som finns tillgängliga för dem att lära sig, bibehålla och utveckla sina olika språk (se bl.a. Lainio & Pesonen i detta temanummer). Dessutom ingår forskning om flerspråkiga praktiker, kopplingen mellan språk och identitet och attityder till olika språkbruk (se bl.a. Bijvoet & Senter i detta temanummer).

Den psykolingvistiska forskningen om flerspråkighet studerar till exempel vad som kännetecknar andraspråksinlärning och flerspråkig utveckling i relation till förstaspråksinlärning och enspråkig utveckling och vilka interna och externa faktorer som påverkar språkinlärningen (se bl.a. Abrahamsson & Bylund samt Bohnacker m.fl. i detta temanummer). Den rör också likheter och skillnader mellan flerspråkig och enspråkig lagring, processning, förståelse och produktion och hur flerspråkigheten påverkar hjärnans olika funktioner (se bl.a. Bylund i detta temanummer). Dessutom omfattar den studier av vad som sker med språkliga färdigheter när en person slutar att använda ett tidigare inlärt språk, eller använder det på ett annorlunda sätt än tidigare.

Utbildningsrelaterad forskning om flerspråkighet omfattar till exempel hur utbildning i olika språk kan och bör organiseras i olika samhälleliga kontexter och i vilken form och omfattning som olika utbildningsmodeller lämpar sig bäst för att stödja flerspråkig utveckling (se t.ex. García 2009). Den innefattar perspektiv på undervisningens roll och effekter, klassrumsnära studier av hur undervisningen i olika språk och skolämnen kan utformas för att stötta flerspråkiga elevers parallella språk- och kunskapsutveckling. Den utbildnings-

relaterade flerspråkighetsforskningen studerar också hur utbildningens organisation, form och genomförande kan bidra till att lyfta fram vissa språk och talare, och osynliggöra andra, och därigenom tillskriver dem olika värde.

I det här temanumret har de utbildningsrelaterade perspektiven fått en något undanskymd roll. Det motiveras med att den utbildningsrelaterade forskningen om flerspråkighet har varit framgångsrik i att synas även utanför det egna forskningsområdet. Här har vi framför allt valt att fokusera på frågor och aspekter som inte är lika välkända utanför det egna området.

Bidragen i det här temanumret

Bidragen i det här temanumret gör nedslag i några olika områden av den numera väletablerade och dynamiska flerspråkighetsforskningen. Förhoppningen är att urvalet kan läsas och vara relevant både för språkforskare och för studenter och andra med intresse för frågor om flerspråkighet. Bidragen är skrivna av forskare som i de flesta fallen har sin institutionella hemvist i Sverige, men texterna rör språkliga förhållanden i flera samhälleliga kontexter. Bidragen utgår från en rad olika teoretiska perspektiv, material och metoder och texterna åskådliggör på så sätt flerspråkighetsforskningens bredd och tvärvetenskapliga natur. Även formmässigt skiljer sig bidragen åt – medan några erbjuder en internationell och nationell översikt över ett avgränsat forskningsområde presenterar andra resultaten från en eller några få enskilda undersökningar. Tillsammans behandlar de sju bidragen som ingår i temanumret flerspråkighetsforskningens historik i Sverige, finskans förändrade roll och status i Sverige under 2000-talet, flerspråkig utveckling hos barn, avancerad andraspråksinlärning hos vuxna, relationen mellan flerspråkighet och tanke, språkliga praktiker och språkattityder med koppling till ungdomar i förorten samt relationen mellan sexualitet och språk i nutida migrationskontexter.

Den inledande artikeln av Salö, Hyltenstam, Stroud och Karlander består av ett redigerat ämneshistoriskt samtal mellan två seniora och två mer juniora flerspråkighetsforskare. Tillsammans diskuterar de etableringen och utvecklingen av två-/flerspråkighetsforskningen i svensk kontext. De redogör för områdets övergripande utvecklingslinjer, teman, frågeställningar och aktörer. Samtalet börjar i en begreppsdiskussion om relationen mellan benämningen två- respektive flerspråkighet och hur ett skifte i användningen av dessa speglar en pågående förändring inom fältet, både nationellt och internationellt. De

fyra samtalsdeltagarna har alla haft sin hemvist vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet. Under samtalet belyses och diskuteras Centrets framflyttade position inom flerspråkighetsforskningen i Sverige och den viktiga roll som dess formella institutionsbildning har haft för att främja områdets utveckling och bredd. Samtidigt pekar de på att flerspråkighetsforskningen successivt fått en bredare institutionell förankring vid olika universitet och inom olika ämnen. Bidraget erbjuder en övergripande historisering av flerspråkighetsforskningen i Sverige och belyser de aspekter av ämnet som har kommit att bli mest centrala över tid.

I temanumrets andra bidrag diskuterar Lainio och Pesonen finskans ställning i Sverige och hur olika faktorer har påverkat och skapat förutsättningar för finskans överlevnad under 2000-talet. Tidsperioden är viktig att belysa eftersom flera viktiga språkpolitiska steg har tagits för att stärka och stödja de nationella minoritetsspråken, däribland finskan. I artikeln tillämpar författarna ett nytt teoretiskt ramverk som utgår från tre olika dimensioner (språkkompetens, möjlighet att använda språket samt vilja att använda det) som var och en studeras på mikro-, meso- och makronivå. Materialet utgörs av såväl tidigare publicerade undersökningar och rapporter som nya intervjuer från en uppföljningsstudie. Övergripande argumenterar författarna för att finskan befinner sig i en nedåtgående spiral. Finskans långvariga utsatthet för språkliga assimileringstrategier, allmänhetens historiskt sett negativa attityder gentemot finskan (och minoritetsspråkens användning i stort), kommunernas låga prioritering, modersmålsundervisningens begränsade omfattning samt ett bristande språkpolitiskt engagemang hos individer med finskt ursprung har haft långtgående negativa konsekvenser för finskans bevarande i Sverige. Den språkpolitiska satsningen som gjorts på makronivå under 2000-talet framställs i det ljuset som *too little, too late*. För att kunna vända den negativa trenden krävs enligt artikelförfattarna kraftfullare åtgärder (däribland införandet av tvåspråkig utbildning och mer omfattande modersmålsundervisning) och en större språkpolitisk medvetenhet och engagemang bland sverigefinnar.

Bidraget av Bohnacker, Haddad, Lindgren, Öberg och Öztekin rör flerspråkig utveckling hos barn. I artikeln presenteras resultaten från den hittills största svenska tvärsnittsstudien av tvåspråkiga barns ordförrådsutveckling. I undersökningen deltog sammanlagt 202 barn i åldrarna 4–7 år, vars receptiva och produktiva ordförråd mättes med jämförbara test på barnens två språk (svenska och turkiska respektive svenska och arabiska). Därefter har resultaten analyserats i relation till flera viktiga bakgrundsfaktorer som man vet kan påverka språkutvecklingen, såsom ålder, socioekonomisk status (föräldrarnas

utbildningsbakgrund), språklig exponeringsgrad och deltagande i modersmålsundervisning. Resultaten faller delvis ut som förväntat – man finner en tydlig ålderseffekt på barnens receptiva och produktiva ordförråd på båda språken, som får tydligast utslag på majoritetsspråket svenska. För minoritetsspråket visar resultaten att exponeringsgraden för språket i hemmet spelar en viktig roll för barnens ordförrådsutveckling. Några av resultaten överraskar, till exempel att man inte finner någon statistiskt signifikant korrelation mellan barnens ordförråd och familjernas socioekonomiska status, vilket man sett i många tidigare studier. I en grundlig diskussion fördjupar och problematiserar författarna resultaten och ger flera uppslag till vidare forskning.

I Abrahamssons och Bylunds artikel diskuteras två skilda hypoteser som använts för att förklara slutlig behärskningsnivå vid andraspråksinläring. Enligt den så kallade *åldershypotesen* beror skillnader i slutlig behärskningsnivå främst på *när* talaren påbörjade inläringen av andraspråket, det vill säga den är ett resultat av talarens *startålder*. Endast inläring från födseln eller från tidig ålder antas enligt hypotesen leda till infödd eller inföddlik språkbehärskning. Den så kallade *tvåspråkighetshypotesen* utgår i stället ifrån att enspråkiga och tvåspråkiga talares språkbehärskning alltid skiljer sig åt, eftersom det ligger i tvåspråkighetens natur och är en effekt av den. I artikeln testar Abrahamsson och Bylund antagandet att tvåspråkiga talares behärskning av andraspråket *nödvändigtvis* måste skilja sig från enspråkiga talares. Med en unik forskningsdesign har de jämfört fyra olika grupper med enspråkiga och tvåspråkiga talare som påbörjat inläringen av svenska i olika åldrar. Deltagarna fick utföra ett omfattande testbatteri som inkluderade många olika språkliga dimensioner. Resultaten visade med stor tydlighet att skillnader i inföddlik behärskning *inte* påverkades avsevärt av om inläringen skett enspråkigt eller tvåspråkigt. Resultaten förklarades bättre utifrån skillnader i deltagarnas startålder för inläringen av svenska. Deltagare som lärt sig svenska från födseln (d.v.s. både enspråkiga och simultant tvåspråkiga) liknade varandra i sin inföddlika behärskning medan de med senare inlärningsstart (d.v.s. sekventiellt tvåspråkiga invandrabarn och sekventiellt enspråkiga adoptivbarn) i sin tur liknade varandra i det avseendet att behärskningen inte var fullständigt inföddlik. Abrahamsson och Bylund drar således slutsatsen att det rör sig om ålderseffekter snarare än tvåspråkighetseffekter.

Att det är en grannlaga och komplex uppgift att forska om och försöka förstå hur människan lagrar och processar flera språk framgår tydligt i Bylunds artikel om flerspråkighet och tanke. I artikeln lotsar Bylund läsaren genom den forskning som rör »språklig relativism», det vill säga hur språk påverkar

tänkandet. Bylund ger en bild av hur detta psykolingvistiska forskningsfält har vuxit fram och på senare år berikats av studier som tar fasta på flerspråkiga individers tolkning av information – och vilka språkligt relaterade faktorer som kan förklara vilken tolkning som görs. Bland annat redogörs för studier av hur individer uppfattar skeenden som rör tid och rörelse i relation till hur de språk som individen behärskar kodar denna information. Dessutom tydliggörs hur faktorer som startålder, språkbehärskning och grad av språkanvändning också i detta avseende har betydelse (jfr Abrahamsson & Bylunds bidrag). I texten ges rikligt med exempel för att illustrera de olika studierna som refereras, varav flera inbegriper svenska. Bylund resonerar om vilken riktning framtida forskning kan ta och ger flera uppslag till framtida studier om flerspråkighet och tanke.

I Bijvoets och Sinters bidrag till temanumret står språkliga resurser hos ungdomar med bakgrund i språkligt heterogena bostadsområden (*förorter*) i fokus. Artikeln behandlar förortsförankrat talspråk i svensk kontext. Bijvoet och Sinter beskriver de enregistreringsprocesser som förortsförankrat tal har genomgått, vilka har lett till att talet är igenkännligt för språkbrukare både i och utanför mångspråkiga förortsområden. Med utgångspunkt i empiriska data från flera olika studier illustreras attityder till och föreställningar om förortsindexerad svenska ur såväl ett inifrån- som ett utifrånperspektiv – och mot bakgrund av i samhället dominerande språkideologiska föreställningar. Författarna lyfter särskilt fram den variation som finns *inom* förortsindexerat tal – från slangpräglade ungdomsstilar till en mer formell, standardnära svenska utan slangord men med en kvardröjande »förortsk klang» – och diskuterar frågan om benämningar för de aktuella talspråkspraktikerna: *Hur* benämns de, och *bör* de överhuvudtaget benämnas? Bijvoet och Sinter beskriver spänningsfältet mellan å ena sidan den inom språkforskningen allt mer dominerande synen på varieteter som sociala konstruktioner, och å andra sidan behovet av att ibland (avgränsa och) förenkla beskrivningen av komplexa språkliga miljöer för att synliggöra olika former av språklig variation. Artikeln utgör således ett bidrag till den inom sociolingvistikens pågående diskussionen om språksyn och *named languages*.

Temanumrets avslutande bidrag representerar ett av flerspråkighetsforskningens mer nytillkomna inriktningar. Milani, Mortensen och Levon skriver att frågor om sexualitet hittills haft en alltför undanskymd plats inom flerspråkighetsforskningen, i synnerhet i nordisk kontext. Deras ambition är därför att visa hur aktuell forskning om flerspråkighet och migration *kan* och *bör* inkorporera ett tydligare *queer*-perspektiv och vilka implikationer det i

så fall får. Artikeln utgår från två skilda exempel och kontexter: Danmark och Israel. Genom kritisk diskursanalys av en eklektisk mix av skriftliga och muntliga texter synliggör artikelförfattarna hur idéer om språk och identitet ofta kopplas samman med bestämda föreställningar om sexualitet och sexuella normer. I artikeln diskuteras till exempel hur migranter i Danmark måste genomgå utbildning i »dansk seksualmoral» och anamma vissa sexuella normer för att »passa in» och bli positionerade som »goda invandrare». I Israel finns en liberal lagstiftning som erkänner sexuella minoriteters rättigheter, men artikelförfattarna visar att den sexuella frigörelsen inte är lika tillgänglig för alla och inte oberoende av varifrån någon kommer eller vilka språk den talar.

Litteratur

- Bajcinca, Nuhi, 2019: Mother tongue education – The interest of a nation. A policy study in Sweden 1957–2017. Göteborg: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet.
- Bijvoet, Ellen, 2020: Attityder till spår av andra språk i svenskan – en forskningsöversikt. (Rapporter från Språkrådet 15.) Stockholm: Institutet för språk och folkminnen/Språkrådet.
- Boyd, Sally & Bredänge, Gunlög, 2013: Attityder till brytning – exemplet utländska lärare i svenska skolor. I: Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle, red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. (2:a uppl.) Lund: Studentlitteratur. S. 437–457.
- Cenoz, Jasone, 2013: Defining Multilingualism. I: Annual Review of Applied Linguistics 33. S. 3–18.
- EFEPI = Education First English Proficiency Index, 2019: www.ef.com/epi, hämtad 2020-09-15.
- Flerspråkighet – en forskningsöversikt, red. av Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg. (Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012) Stockholm: Vetenskapsrådet 2012.
- García, Ofelia, 2009: Bilingual Education in the 21 st Century: A Global Perspective. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hyltenstam, Kenneth, 2004: Engelskan, skolans språkundervisning och svensk språkpolitik. I: Engelskan i Sverige: Språkval i utbildning, arbete och kulturliv. (Småskrift utgiven av Svenska språknämnden.) Stockholm: Norstedts. S. 36–110.
- Phillipson, Robert, 1992: Linguistic Imperialism. Oxford: Oxford University Press.
- The Handbook of Bilingualism and Multilingualism, red av Tej K. Bahtia & William C. Ritchie. (2nd Edition) Oxford: Wiley-Blackwell 2012.

TNS Opinion & Social 2012: Special Eurobarometer 386 – Wave EB77.1: Europeans and their languages. Brussels: at the request of Directorate-General Education and Culture, Directorate-General for Translation and Directorate-General for Interpretation.

TNS Opinion & Social 2015: Special Eurobarometer 437 – Wave EB83.4: Discrimination in the EU in 2015. Brussels: at the request of the Directorate-General for Justice and Consumers.

Två- och flerspråkighet: Ett samtal om forskningsinriktningens uppkomst och konsolidering i Sverige

Av LINUS SALÖ, KENNETH HYLTENSTAM,
CHRISTOPHER STROUD & DAVID KARLANDER

Abstract

Salö, Linus, linus.salo@biling.su.se, Associate Professor, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University, and Researcher, Division of History of Science, Technology and Environment, KTH Royal Institute of Technology; *Hyltenstam, Kenneth*, kenneth.hyltenstam@biling.su.se, Professor emeritus, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University; *Stroud, Christopher*, christopher.stroud@biling.su.se, Professor, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University, and Centre for Multilingualism and Diversities Research, University of the Western Cape; *Karlander, David*, dakar@hku.hk, PhD, Society of Fellows in the Humanities, The University of Hong Kong: “Bilingualism and multilingualism: A conversation about the rise and consolidation of a research area in Sweden.” *Språk och stil* NF 31:1, 2021, pp. 13–43.

This article presents an edited conversation between Kenneth Hyltenstam, Christopher Stroud, Linus Salö and David Karlander. Its main topic is the rise and consolidation of bilingualism research/multilingualism research as a demarcated subject area in Swedish academe. The article delves into this history via the professional, scholarly trajectories of Hyltenstam and Stroud. By mapping and discussing their involvement in the field of bilingualism/multilingualism, the article offers analytical perspectives on the formation of the field, and on the general atmosphere surrounding this process. The account focuses on past and current research themes, institutional settings and modes of knowledge exchange. The creation of the Centre for Research on Bilingualism at Stockholm University in the 1980s emerges as a significant event in the evolving account of the research area. The conversation also makes clear that the history of bi/multilingualism research encompasses a variety of agents and interests. The subject area maintains mutable connections to numerous other scientific disciplines and is susceptible to various forms of intellectual influence. It has likewise been shaped in relation to various scholarly and societal values and concerns. By clarifying some of these dynamics, the article contributes to the yet-to-be-written history of bi/multilingualism research. It also comments on conversation as a scholarly method, and clarifies the scope and strength of its claims.

Keywords: bilingualism, multilingualism, history of linguistics, sociology of science, institutional and disciplinary formation.

Två- och flerspråkighet – ett bidrag till historieskrivningen

Under senare år har begreppet flerspråkighet blivit föremål för ökat intresse, såväl i det offentliga samtalet som i akademiska sammanhang. De två formerna av uppmärksamhet hänger onekligen samman, men i det följande står det senare intresset i blickfånget. Vid universitet och högskolor har termen flerspråkighet synliggjorts i namn på institutioner och forskarskolor, i benämningar på lektors- och professorstjänster, i form av teman för vetenskapliga konferenser och forskningsprojekt. Det skrivs avhandlingar och ges universitetskurser om flerspråkighet. Det produceras vetenskapliga arbeten, läromedel och rapporter som på ett eller annat sätt intresserar sig för ämnet. Allt detta är skeenden i en längre utveckling. Genom vårt bidrag till detta temanummer vill vi anlägga några historiska perspektiv på ämnet flerspråkighet och dess tillblivelse. Vi hoppas kunna bidra till en bättre förståelse för forskningsinriktningens ursprung, utvecklingslinjer och sociala inbäddning. Vi närmar oss således inte flerspråkighet som ett språkligt fenomen, utan i första hand som ett kunskapsintresse, vilket tagit form under specifika samhällsliga och historiska betingelser.

Vårt ärende är att lämna ett bidrag till flerspråkighetsforskningens utvecklingshistoria genom att erbjuda erfarenhetsbaserade inblickar i det historiska klimat i vilket inriktningen utvecklats. En sådan sociologisk ansats har föreslagits av exempelvis Konrad Koerner¹, som betonat att vetenskapshistoriska undersökningar av språkvetenskapen bör eftersträva att »återge så mycket som möjligt av det allmänna klimat» i vilket en viss forskningsinriktning eller teoribildning vuxit fram. Ett bidrag av detta slag, anser vi, kan bana väg för en reflexiv förståelse² för vad flerspråkighet är, vilket sannolikt är av värde för forskningsinriktningens fortsatta utveckling. Vi föresätter oss däremot inte att skriva en uttömmande historik över forskning om flerspråkighet. Detta vore en alltför omfattande uppgift, inte minst då en sådan historieskrivning ännu endast omfattar ett fåtal bidrag.³ Snarare försöker vi förse ett sådant företag

¹ Koerner, *Toward a History of American Linguistics* (2002 s. 169, vår översättning). Se även Karlander, *The linguistic prerequisites for cultural analysis* (2018).

² Wacquant, *Towards a reflexive sociology* (1989).

³ Se bidrag i *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*, red. av Hyltenstam, m.fl. (2012), Heller, *Bilingualism as ideology and practice* (2007), Levelt, *A History of Psycholinguistics* (2013), Salö, *Invandrarutredningen och 1970-talets språkideologiska omvälvningar* (2020), Salö & Karlander, *The travels of semilingualism* (u.u.).

med stoff och perspektiv. Det är alltså fråga om *ett* bidrag till historiseringen av flerspråkighet som forskningsintresse, främst i Sverige men också med internationella utblickar.

Samtalsformatets möjligheter och begränsningar

Vårt bidrag består av ett tematiskt strukturerat, ämneshistoriskt hållet samtal mellan de fyra författarna.⁴ Den text som presenteras nedan härrör från en transkriberad inspelning av detta samtal, som efterbehandlats och försetts med en förklarande notapparat. Vi hoppas att vårt angreppssätt kan bereda plats åt personliga perspektiv och synpunkter i högre grad än vad exempelvis institutionellt eller metateoretiskt orienterade historieskrivningar kan tillåta sig att göra.⁵

Det redigerade akademiska samtalet är en vedertagen genre.⁶ En rad vetenskapshistoriskt intresserade språkvetare har utforskat denna möjlighet till historieskrivning via intervjuer, samtal och retrospektiva reflektioner.⁷ Vi går till väga på ett snarlikt sätt. Vi menar att den erbjuder en rimlig ingång till att undersöka frågor om vårt forskningsområdes tillkomst och historiska förändringar, utan att för den sakens skull erbjuda entydiga svar. Hyltenstam och Stroud har, på sina respektive sätt, starkt bidragit till denna utveckling, både i Sverige och internationellt. Inte minst av detta skäl är det begripligt att deras erfarenheter, ståndpunkter och reflektioner beretts utrymme. Det följer av detta att bidraget delar de villkor som präglar alla betraktelser »tagna ur hästens mun», i den meningen att de återger skeenden och tillstånd via individers positionerade erfarenheter, synsätt och uppfattningar.⁸ Det rör sig alltså om personliga betraktelser och analyser – inte en komplett historieskrivning.

⁴ Samtalet ägde rum den 28 januari 2020. Hyltenstam, Karlander och Salö möttes i Sättraby och Stroud deltog på videolänk från Kapstaden.

⁵ T.ex. Malmberg, *Histoire de la linguistique de Sumer à Saussure* (1991), Heller (2007), Levelt (2013).

⁶ T.ex. Bayly m.fl. *AHR Conversation: On transnational history* (2006), Faust m.fl. *Interchange: The practice of history* (2003), Wacquant (1989).

⁷ T.ex. Harris, *The Linguistics Wars* (1993), Huck & Goldsmith, *Ideology and Linguistic Theory* (1995), *The Early Days of Sociolinguistics*, red. av Christina Bratt Paulston & Richard Tucker (2010).

⁸ För liknande exempel, se Hansegård, *Den norrbottenfinska språkfrågan* (1990). Se även Inger Lindbergs föredrag *Min andraspråksresa* vid konferensen *Vadan och varthän? Dåtid, nutid och framtid för svenska i ett andraspråksperspektiv*, Stockholm, 16 januari 2020.

Något bör sägas om hur vi ser på formatets möjligheter att säga något om flerspråkighetsforskning som forskningsinriktning. Som ska framgå handlar en betydande del av samtalet om den verksamhet som bedrivits vid Centrum för tvåspråkighetsforskning och dess förelöpare, som sedan 1981 varit förlagt vid Stockholms universitet och som är eller har varit de fyra samtalsdeltagarnas gemensamma arbetsplats. Att denna miljö fått en framflyttad position i samtalet betyder inte att den varit den enda aktören i det mångröstade fält som intresserat sig för flerspråkighet, och som med tiden kommit att innefatta allt fler frågeställningar och aktörer.⁹ Onekligen bedrevs flerspråkighetsintresserad forskning innan tvåspråkighetsforskningen institutionaliserades. Den forskning som sedermera bedrivits vid Centrum för tvåspråkighetsforskning har varken utgjort eller ens speglat forskningsinriktningen i sin helhet. Ändå är miljöns centrala plats i samtalet både rimlig och berättigad, inte minst givet bidragets och specialnumrets tematik. Generellt är det av intresse att analysera den roll en formell institutionsbildning kan ha för ett forskningsområdes inriktning och status. Vi menar även att Centrum för tvåspråkighetsforskning kan betraktas som en tidig och viktig del av flerspråkighetsforskningen och det intellektuella och samhällsliga klimat som omgivit den. Sedan 1980-talet har denna avgränsade forskningsmiljö haft en betydande inverkan på flerspråkighetsforskningens utveckling, då den givit forskningsinriktningen stadga och fastare konturer. Genom att hänvisa till denna verksamhets historia får vi alltså goda möjligheter att belysa det innehåll som kunskapsintresset flerspråkighet kommit att inrymma.

Samtalet och dess deltagare

Vårt samtal tar avstamp i en begreppsdiskussion för att sedan övergå till frågan om flerspråkighetsforskningens utvecklingslinjer. Vi behandlar bland annat tvåspråkighetsforskningens disciplinära och intellektuella förhållande till allmän lingvistik och annan språkvetenskap, samt dess förhållande till ämnesområden som psykologi, utbildningsvetenskap, utvecklingsstudier, internationell migration och etniska relationer. Ett annat tema är tvåspråkighetsforskningens mer tillämpliga sida, vilken kommit till uttryck dels i utredningsarbeten

⁹ Se t.ex. *Flerspråkighet, litteracitet och multimodalitet*, red. av Wedin & Hedman (2013), *Hyltenstam, Axelsson & Lindberg (2012)*, *Svenska som andraspråk*, red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (2013).

och policyrelaterade uppdrag, dels i relation till skolämnen som svenska som andraspråk och modersmål.

Vårt samtal ger vid handen att flerspråkighet som forskningsinriktning länge varit mångdisciplinär och samhällstillvänd, även om den likt andra forskningsinriktningar både expanderat och specialiserats över tid. Inriktningen har rört sig framåt genom en kombination av samhällsengagemang och kunskapsavancemang, som förstärkt och varit beroende av varandra. Centrum för tvåspråkighetsforskningens historiska värv exemplifierar därmed väl den dubbelriktade relationen mellan forskning och samhälle. Det allmänna klimat som omgärdat flerspråkighet som forskningsinriktning har inte bara möjliggjort enhetens verksamhet. Enhetens verksamhet har också påverkat detta klimat. Innan vi går vidare till detta bör emellertid samtalsdeltagarna presenteras.

Kenneth Hyltenstam (f. 1945) disputerade 1978 i lingvistik vid Lunds universitet och blev där samma år forskarassistent i ämnet. Han tillträdde 1981 en docenttjänst vid Stockholms universitet med tilläggsuppdrag som föreståndare för den nybildade Avdelningen för tvåspråkighetsforskning vid Institutionen för lingvistik, som 1988 övergick i Centrum för tvåspråkighetsforskning. 1992 tillträdde han där en nyinrättad professur i tvåspråkighetsforskning och fortsatte som Centrets¹⁰ föreståndare fram till 2007, ett uppdrag som han också innehade 2012–2013. Han har varit gästprofessor vid Jyväskylä universitet (1989), University of Hawai'i at Mānoa, Honolulu (1992) och Universidad Central de Venezuela, Caracas (1998). Sedan 2015 är han professor emeritus.

Christopher Stroud (f. 1953) påbörjade sin forskarutbildning i lingvistik vid Lunds universitet, och disputerade i samma ämne 1991 vid Stockholms universitet på en avhandling om språkdöd, kodväxling och litteracitet i Papua Nya Guinea. Förutom att han har varit verksam vid Stockholms universitet, Centrum för tvåspråkighetsforskning sedan 1986, har han även arbetat vid universitet i Singapore, Moçambique och Sydafrika. Hans forskning innefattar språkkontakts- och flerspråkighetsproblematik, särskilt språkideologiska och språkpolitiska utbildnings- och utvecklingsfrågor. Han arbetar just nu med att färdigställa en bok om språkligt medborgarskap och dekolonialitet med titeln *Subsequent subjectivities: Decolonial dialogues on linguistic citizenship*.

Linus Salö (f. 1980) blev fil.dr i tvåspråkighet 2016, handledd av Hyltenstam och Stroud. Han är numera docent och universitetslektor vid Centrum

¹⁰ D.v.s. Centrum för tvåspråkighetsforskning. Denna mer informella benämning förekommer även nedan.

för tvåspråkighetsforskning, samt forskare vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm (inom projektet Making Universities Matter, Vinnova).

David Karlander (f. 1987) disputerade 2017 i tvåspråkighet vid Stockholms universitet. Hans avhandlingsprojekt handledes av Hyltenstam, Stroud och Tomas Riad. Sedan 2018 är han Society of Fellows postdoctoral fellow vid University of Hong Kong.

Ett samtal om bakgrunden till dagens flerspråkighetsforskning

LS: Det temanummer som det här samtalet ingår i handlar om flerspråkighet, men vi som sitter här har anknytning till ämnet tvåspråkighet. Så vi kanske ska bena ut det: hur ser ni på relationen mellan »tvåspråkighet» och »flerspråkighet»? Är det olika saker eller är termerna synonymmer?

CS: Ja, det är olika etiketter på sådant som har samma intellektuella innehåll. Men jag har en känsla av att det är någonting som diskuteras hela tiden på något sätt. När *Senter for flerspråkighet* skulle bildas vid Universitet i Oslo fördes det diskussioner om det skulle vara flerspråkighet eller tvåspråkighet i namnet. En annan diskussion är den om huruvida flerspråkighet är något mer samhällsinriktat och tvåspråkighet kanske appellerar mer till psykolingvistiskt eller kognitivt inriktade forskare.

KH: Ja, det är väl karakteristiskt att den ledande tidskriften på området med inriktning mot psyko- och neurolingvistik heter *Bilingualism: Language and Cognition*, medan tidskrifter som *Journal of Multilingual and Multicultural Development* och *International Journal of Multilingualism* och andra med *multilingualism* i namnet har ett bredare, ofta sociolingvistiskt, språkpolitiskt eller pedagogiskt innehåll.

CS: Och så finns det en tidsdimension. Åtminstone fram till 70- och 80-talet var det mest tvåspråkighet det talades om. Om man talade om en individ som flerspråkig var det i så fall någon som behärskade fler än två språk, man gjorde alltså en distinktion mellan tvåspråkiga och flerspråkiga personer eller såg tvåspråkighet som ett specialfall av flerspråkighet.¹¹ Hos till exempel Haugen och Fishman så var tvåspråkighet termen. Det här med flerspråkighet har kommit

¹¹ Se t.ex. Stedje & af Trampe, Förord. Språk, individer och grupper – en översikt av tvåspråkighetens huvudfrågor (1979).

till mer på senare tid. Kanske i analogi med *multiculturalism*. Så jag får en känsla av att om man ska prata om kanoniska begrepp och texter så är det främst termen tvåspråkighet som gäller, eller som länge gällde i varje fall. Från typ Haugen¹² och Weinreich¹³ till nyare verk, som Hellers antologi¹⁴. Sedan kan det också vara så att tvåspråkighet är ett typiskt nordfenomen medan flerspråkighet är ett sydfenomen.

KH: Jag har samma uppfattning som du – det finns en historisk eller en diakron aspekt på det. Tidigare var det mest tal om tvåspråkighet och sedan har det successivt blivit mer och mer tal om flerspråkighet. Begreppet flerspråkighet har nog alltmer kommit att appliceras på sociolingvistiska frågor medan tvåspråkighet i stor utsträckning har hållits kvar för de kognitiva, psykolingvistiska och individrelaterade frågorna. Det tyder ju på att termerna i stor utsträckning använts synonymt, kanske under en övergångsperiod. Det kan vara svårt att dra tydliga skiljelinjer mellan dem.

DK: Så hur robust är den disciplinära skillnaden egentligen? Är den också i uppluckring?

KH: Jag tror att den kan vara i uppluckring. Jag tror att det har uppstått en disciplinär uppdelning under resans gång, men jag tror inte att den längre är så tydlig eller att den kommer att leva kvar. Forskare som inlett sin bana inom tvåspråkighetsämnet återfinns idag inom en rad andra institutioner och forskningsinriktningar. Det såg man ju till exempel på konferensen som Nationellt centrum för svenska som andraspråk anordnade med anledning av Inger Lindbergs och Monica Axelssons avtackning.¹⁵ I programmet framträdde professorer i en rad olika ämnen och alla utom en var doktorer i tvåspråkighet från Centret. Jag tänker på Inger Lindberg, professor i tvåspråkighet med inriktning på andraspråksinlärning, Monica Axelsson, professor i tvåspråkighet med inriktning på svenska som andraspråk, Päivi Juvonen, professor i svenska som andraspråk, Christina Hedman, professor i svenska som andraspråk med didaktisk inriktning, Tommaso Milani, professor i flerspråkighet och Åsa Wedin, professor i pedagogiskt arbete.¹⁶ Allt detta vittnar om hur flerspråkig-

¹² Haugen, *Bilingualism in the Americas* (1956).

¹³ Weinreich, *Languages in Contact* (1953).

¹⁴ *Bilingualism: A Social Approach*, red. av Heller (2007).

¹⁵ Konferensen *Vadan och varthän?* Se not 8.

¹⁶ Doktorerade vid Centret: Lindberg, Axelsson och Hedman vid Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet, Milani vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet, Wedin vid Akademin humaniora och medier, Högskolan i Dalarna. Juvonen (fil.dr lingvistik) arbetar vid Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitetet, men verkade under en period vid Centret.

hetsämnets utveckling hängt ihop med institutionell utbyggnad på flera universitet.

LS: Ja, den disciplinära glidningen har också en institutionell sida. Men är det kanske ändå inte lite oklart hur flerspråkighetsforskningens ämneshistoria relaterar till tvåspråkighetsforskningens ämneshistoria? Jag upplever det ibland som att det finns en idé om att flerspråkighetsforskning är ett helt nytt ämne.

CS: Jag tror att det är en profileringsstrategi. Det hänger väl delvis samman med den nya diskussionen om *polylingualism*, *metrolingualism* och *translanguaging*. Flerspråkighet funkar där men kanske inte tvåspråkighet. Det funkar sämre i den där mångfalden.

KH: Det här hänger ju ihop med det som har kallats *the multilingual turn*¹⁷, hela den utvecklingen under de senaste trettio åren där språk inte ses som tydligt avgränsade från varann och att språk som fenomen snarare ses utifrån talarnas flerspråkiga och multimodala repertoarer. Att den svenska skolan sedan ett par decennier tillbaka använder *flerspråkiga elever* som teknisk term är nog också en spegling av den här teoretiska utvecklingen. Jag upplever också att särskilt sociolingvistikens som forskningsfält har blivit något som alltmer handlar om flerspråkighet.

LS: Verkligen. När man åker på *Sociolinguistics Symposium* eller en AILA-kongress tycks mycket av innehållet på något sätt handla om flerspråkighet, superdiversitet – någonting ditåt. Det är närmast exotiskt när någon är där för att tala om språk och kön eller språk och klass. Så internationellt verkar hela det här kunskapsintresset ha sipprat tillbaka in i de gamla paradigmerna och förändrat något. Och sådana forskare som Monica Heller, Ben Rampton, Jan Blommaert och andra som man numera betraktar som agendasättande inom sociolingvistikens har ju karriärer som knappast handlat om enspråkighetsfrågor.

DK: Ja, det finns förstås folk som sysslar med variationistisk sociolingvistik, men flerspråkighet är helt klart en pol att förhålla sig till, inte minst på ett teoretiskt plan. Det verkar vara något man tar i beaktande, även om man forskar om något mer traditionellt.

CS: Så är det nog.

DK: Samtidigt är det intressant att folk ofta knyter termen flerspråkighet till nyhet. Men i exempelvis ett tyskt sammanhang är *Mehrsprachigkeit* en term

¹⁷ The Multilingual Turn, red av May (2014), Meier, The multilingual turn as a critical movement in education (2017).

som använts åtminstone sedan ett sekel tillbaka, i varje fall lika tidigt som *Zweisprachigkeit* eller *Bilingualismus*.¹⁸ Det finns kopplingar till den idéhistoriska bakgrunden som inte alltid tydliggörs i dagens diskussioner om flerspråkighet. I varje fall inte bland sociolingvister.

LS: Inte heller i Sverige är förstås glosan flerspråkighet ny. Jag har nyligen läst Berggrens Palmebiografi.¹⁹ Apropå Sveriges pluralistiska vändning under 70-talet är det spännande att tänka på Palmes bakgrund, att han kom från ett flerspråkigt hem och själv talade flera språk sedan barnsben. Det finns på tal om det ett Youtubeklipp där Palme säger »Det är en följd av att man växer upp i ett flerspråkigt hem [...] Det har lärt mig mycket om flyktingars villkor, om invandrarers villkor. Jag har växt upp med det.»²⁰ Så han använder ju termen flerspråkighet, som ju ofta sägs vara ett nutida modeord.

KH: I det sammanhanget associerar jag det till det flerspråkiga Central-europa. Som när Michel Paradis skrev om alla afasifall som finns beskrivna i litteraturen.²¹ Där är det ju många individer som är just *flerspråkiga* och då betyder det specifikt att det inte bara var två utan flera språk som var relevanta i sammanhanget, att det rådde en komplex språksituation. Palmes mamma hade ju för övrigt tysk-baltisk bakgrund.

DK: Vi kanske kunde fortsätta in i en svensk akademisk terräng. De betydelser som begreppen tvåspråkighet och flerspråkighet har fått verkar också höra samman med hur fältet utvecklats i ett svenskt sammanhang. Linus och jag har en idé om en slags historisk *grand tour* här. Det är kanske inte den mest behändig ingången men: vilka perspektiv kan man ställa upp på två- eller flerspråkighetsforskningens början i Sverige?

KH: Det var nog först på 1970-talet som tvåspråkighet började uppfattas som ett eget forskningsområde i Sverige – och i de nordiska länderna. En viktig reflex av att utvecklingen tog fart då var att den första nordiska konferensen om tvåspråkighet hölls på Hanaholmen i Helsingfors, 1976. Fortsättningen, den andra konferensen i serien, hölls i Stockholm 1978. Det fanns förstås forskning om tvåspråkighet även tidigare på enskilda språkvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och beteendevetenskapliga institutioner, men det var i och med denna plattform som man kunde tala om ett spirande fält. Man kan fundera på hur det såg ut när Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet,

¹⁸ T.ex. Hugentobler, *Die mehrsprachige Schweiz* (1928), Pötzl, *Aphasie und mehrsprachigkeit* (1930).

¹⁹ Berggren, *Underbara dagar framför oss* (2010).

²⁰ Gäst hos Hagge, 1977.

²¹ *Readings in Aphasia in Bilinguals and Polyglots*, red. av Paradis (1983).

eller rättare sagt dess föregångare Avdelningen för tvåspråkighetsforskning, startade 1981. Vad fanns innan?

LS: Ja, vad fanns då? Och hur relaterar det till det som nu finns?

KH: Tvåspråkighet eller flerspråkighet uppfattas idag som ett väldigt brett forskningsområde i Sverige. En del av det som idag anses ingå uppfattades nog inte självklart som att det hörde dit på den tiden. Det stora fältet andraspråksinlärning uppfattades nog snarare som sidoordnat än inordnat i tvåspråkighetsforskningen. Samma sak kan sägas om översättningsvetenskap. De forskare som man då såg som typiska tvåspråkighetsforskare var sådana som skrev om tvåspråkighet i en skolkontext, som Nils Erik Hansegård²² och Tove Skutnabb-Kangas.²³ Eller Magdalena Jaakkola som skrev om språkval, alltså tvåspråkighet i en social kontext.

LS: Språkgränsen.²⁴

KH: Språkgränsen, ja. Det var en helt traditionell språkvalsundersökning av svenska och finska. I den andan arbetade också Henning Johansson, som undersökte samers behärskning av samiska i olika kontexter och i olika förhållanden.²⁵ Ja, sedan var det den här hansegårdska idén om halvspråkighet²⁶ som triggade nordister eller sociolingvister som Bengt Loman²⁷ att komma in i fältet. Men också Els Oksaar²⁸ och Velta Rūķe-Draviņa²⁹ som skrev om små barns tvåspråkiga utveckling. Sedan fanns det forskare inom psykologi i Stockholm. Stanislav Dornič och Edith Mägiste var tidigt ute med studier av språkprocessning och minnesfunktioner hos tvåspråkiga i respektive språk, med reaktions-tidsmätningar, Strooptest och andra experimentella metoder.³⁰

DK: Bertil Malmberg då? Han var väl din handledare, Kenneth?

KH: Ja, det stämmer. Bertil Malmberg hade en viss roll i sammanhanget. Han deltog i debatter och var en tidig förespråkare för modersmålsundervisning. Han skrev en hel del om språkinlärning och språkundervisning,³¹ men

²² Hansegård, *Finskt i Tornedalen, en glömd minoritet* (1966), Hansegård, *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* (1968).

²³ Skutnabb-Kangas, *Om tvåspråkighet och skolframgång* (1975).

²⁴ Jaakkola, *Språkgränsen* (1973).

²⁵ Johansson, *Samernas språk och kultur* (1975).

²⁶ Hansegård (1968).

²⁷ *Språk och samhälle 2*, red. av Loman (1974).

²⁸ Oksaar, *Zum Spracherwerb des Kindes in zweisprachiger Umgebung* (1970).

²⁹ Rūķe-Draviņa, *Mehrsprachigkeit im Vorschulalter* (1967).

³⁰ T.ex. Mägiste, *Speed and Memory Performance in Bilinguals* (1982), Dornič, *The Bilingual's Performance* (1978).

³¹ Malmberg, *Språkinlärning* (1971).

hans egen forskning om vad som betraktades som tvåspråkighet på den tiden var inte omfattande. Det var väl främst uppsatsen *Ett barn byter språk*.³²

CS: Den om det finska krigsbarnet.

KH: Ja, Malmberg hade ett finskt krigsbarn i sin familj som han studerade. Ja, det är ingen systematisk dokumentation utan mer vad han råkade höra – enstaka exempel på hur barnet talade, på hur hon var kreativ med de två språken. Lite som klassikerna inom forskning om barns tidiga tvåspråkiga utveckling, Ronjat och Leopold, som kan ha varit förebilderna.³³ Malmbergs inlägg om språkundervisning hade ofta också kopplingar till hans kärntressen, den språkvetenskapliga strukturalismen och fonetiken.

LS: Du sa tidigare, Kenneth, att andraspråksinlärning och översättning inte betraktades som självklara delar av tvåspråkighetsforskningen.

KH: Ja, andraspråksforskning hade internationellt börjat etablera sig som eget forskningsområde mot slutet av 1960-talet och är ju fortfarande ett område med egna konferenser, egna tidskrifter och egna akademiska institutioner och tjänster. Det ses nog oftast fortfarande som särskilt från tvåspråkighetsforskningen, samtidigt som de två går in i varandra. Detsamma gäller översättningsvetenskap med både tolkning och översättning. När jag själv kom in i fältet andraspråksinlärning var det inom den forskningsinriktning som i början av 1970-talet kallades interimspråksforskning. Mycket av den tidiga forskningen var inriktad på felanalys. Man tittade helt enkelt på vilka svårigheter inlärarna hade, vilka fel de gjorde och så vidare. Parallellt med trenden på andra ställen i Europa³⁴ startades det några forskningsprojekt om inlärare med svenska som modersmål som lärde sig främmande språk, engelska i Lund till exempel, av Jan Svartvik och Stig Johansson.³⁵

DK: Vad säger du då, Christopher? Delar du den här synen? Är det ett rimligt sätt att börja?

CS: Jag tycker det. Visst uppfattade man det på det här sättet. Sen fanns det en del internationella spår också. Jag tänker på hur man exempelvis läste en bok som *Bilingualism in the Americas*.³⁶ Hos Haugen, Weinreich och andra fanns det också öppningar mot kontaktlingvistik, psykologi, pedagogik.³⁷ Hau-

³² Malmberg, *Ett barn byter språk* (1945).

³³ Ronjat, *Le développement du langage observé chez un enfant bilingue* (1913), Leopold, *Speech Development of a Bilingual Child* (1939–1949).

³⁴ Se bidrag i *Error Analysis, Contrastive Linguistics, and Second Language Learning*, red. av Nickel & Nehls (1981).

³⁵ *Papers in Contrastive Linguistics and Language Testing*, red. av Johansson (1975).

³⁶ Haugen (1956).

³⁷ Weinreich (1953), Haugen (1956).

gen intresserade sig ju för vad som hände med norskan i USA, alltså för språkbyte och språkbevarande. Sen fanns det väl också en del internationella kontakter. Jag minns till exempel att vi hade ett möte med Jim Cummins i Lund runt 1976 där han diskuterade tröskelhypotesen, sina idéer om »ytflyt» och »underliggande språkförmåga».

DK: För att zooma ut lite: är det alltså relevant att prata om en genomgripande förändring i fältet under 70-talet? Ni talar både om förelöpare och förnyelse, om brytningar och nya influenser. Vad mer var viktigt för den utvecklingen?

KH: Vi måste nämna den hetsiga mediedebatten om undervisningsmodeller som ägde rum vid slutet av 1970- och början av 1980-talet. Diskussionen handlade om huruvida man skulle ha modersmålsklasser eller sammansatta klasser. Språkundervisningsmodeller var kanske egentligen Tove Skutnabb-Kangas fokus. Hon argumenterade för att man borde satsa på modersmålsklasser, att man borde organisera undervisningen på ett sätt som skulle göra det möjligt för elever att säkra sin utveckling i minoritetsspråket innan svenskan gavs stort utrymme. Debatten blev också ihopkopplad med halvspråkighetsfrågan. I den debatt som uppkom där var Lars Henrik Ekstrand huvudmotståndaren. Han tyckte att man skulle ha sammansatta klasser så att eleverna så tidigt som möjligt fick stöd för sin utveckling både av svenskan och minoritetsspråket. Det konstiga var att diskussionen handlade just om det, men att många av dem som tog del i diskussionen i insändarspalter och liknande trodde att den handlade om huruvida man skulle ha modersmålsundervisning eller inte. Flera forskare påpekade att val av undervisningsmodell förmodligen hade mindre betydelse än den hetsiga debatten gjorde gällande³⁸ och att debatten tog bort uppmärksamheten från majoriteten av »invandrareleverna», som det hette då, de 85 procent som inte undervisades i någon av modellerna.³⁹

DK: Hur förhöll ni er till den tidiga utveckling som vi nu pratat om? Vilken roll spelade den för tvåspråkighetsforskningens institutionalisering under 80-talet?

KH: Ja, alltså, jag tror att en sådan sak som att Centrum för tvåspråkighetsforskning kom till stånd spelade en viktig roll i vidgningen av vad man menade med tvåspråkighet. I Stockholm fanns möjligen en större bredd än tidigare i hur man tolkade begreppet tvåspråkighet.

³⁸ Löfgren & Ouvinen-Birgerstam, *Försök med en tvåspråkig modell för undervisning av invandrarbarn* (1980).

³⁹ Tingbjörn, *Skolan som resursförvaltare* (1986).

DK: Vad berodde det på?

KH: Ja, det var kanske bland annat en effekt av utformningen av de nordiska konferenserna om tvåspråkighet i Helsingfors och Stockholm som vi pratade om tidigare. Under åren 1979–1980 hade Stockholms universitets humanistiska fakultet diskuterat ett centrum för tvåspråkighetsforskning. Redan då var det en viss dragkamp. Det fanns ett intresse hos Tyska institutionen för att få till stånd en centrumbildning inriktad på översättningsvetenskap. Ganska omgående kom det en reaktion från Institutionen för lingvistik dit projektet *Svenska som målspråk* (SSM) med Åke Viberg och Björn Hammarberg var förlagt. Och de hävdade väl att det vore bättre att satsa på ett ämne som hade en stor samhällsrelevans i det samtida Sverige och så. I slutändan blev det en kompromiss, alltså ett centrum för tvåspråkighetsforskning, snarare än ett översättningscentrum eller ett andraspråkscentrum. När jag reflekterar över det nu så verkar det som om man tyckte att tvåspråkighet kunde fungera som en paraplyterm. Det kunde täcka in de andra två. När verksamheten väl startat, med mig som föreståndare då, arbetade jag själv för att hålla inriktningen så bred som det någonsin var möjligt.

CS: När vi ändå pratar om Centrets inriktning och räckvidd: de här böckerna som du, Kenneth, gav ut under 1980-talet, eller kanske till och med sent 70-tal. Först var det väl den som kom ut 1979, om kontrastiv analys och typologi?⁴⁰ Och *Språkmöte*⁴¹ kom efter den.

KH: Ja, den första som kom 1979 var alltså *Svenska i invandarperspektiv*. Den är ett så typiskt exempel för det jag sa innan om uppdelningen mellan andraspråksinläring och tvåspråkighet. Jag tror inte att ordet tvåspråkighet står någonstans i den boken. Och därefter *Språkmöte*. Anledningen till att den fick heta *Språkmöte* var att den inte bara skulle täcka andraspråksinlärningsfrågorna utan också tolkning, alltså ditt bidrag där om tolkning, Christopher. Jag fick alltså hitta på en vidare titel och då började det ju närma sig tvåspråkighet.

CS: Ja, och sedan samtidigt var det väl *Främmandespråksundervisning och översättning*⁴² och sedan en samlingsvolym⁴³ som var en konferensvolym från ett ASLA-möte om Nordens språk som målspråk 1983. Det hade kanske någon betydelse att det fanns en uppsättning texter som kunde bidra till att Centret fick en sådan inriktning som det fick.

⁴⁰ Svenska i invandarperspektiv, red. av Hyltenstam (1979).

⁴¹ Språkmöte, red. av Hyltenstam (1981).

⁴² Främmandespråksundervisning och översättarutbildning, red. av Hyltenstam (1981).

⁴³ Nordens språk som målspråk, red. av Hyltenstam & Maandi (1983).

DK: Fanns det några andra saker som bidrog till det?

KH: En av de viktigaste bitarna var att vi fick till stånd en forskarutbildning i tvåspråkighet 1990. Det var ju vid den tiden då man började bli väldigt restriktiv med att ta in doktorander, och krävde att alla skulle vara finansierade med doktorandanställningar. Vi försökte vara så flexibla som möjligt när det gällde finansiering, och hittade finansiering på olika håll. Till exempel Margaret Obondo, som disputerade 1996,⁴⁴ hade från början sin finansiering från Svenska Institutet. Vi hittade olika vägar för att kunna få in folk. Vi försökte också hitta folk från olika håll, både geografiskt och i fråga om ämnesbakgrund.⁴⁵

LS: Ja, folk som är intresserade av institutionsbyggen och starka forskningsmiljöer känner inte bara till Centret, utan ser det som ett slags humanistisk pionjärmiljö för något som sedan skulle komma. Det var inte så mycket snack om excellenscentrum på 80-talet. Så något av det som gjordes då blev sedan trendsättande för en slags vision på det forskningspolitiska området.

KH: Ja, både de här uppdragen och projektansökningar som vi hade framgång med blev viktiga. Det var väldigt betydelsefullt att det kom in pengar helt enkelt. Vi hade projektmedel hela tiden, och kunde på det sättet få in nya personer. Vi har väldigt aktivt odlat kontakten med myndigheter och verksamheter utanför universitetet. Och det ena har många gånger lett till det andra.

CS: Ja, som Rinkebyinstitutet, alltså Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.

KH: Ja, det är intressant. Det var Stockholms stad som tog kontakt med universitetet för att diskutera möjligheterna att utveckla ett forskningscentrum i kommunal regi, som de kallade det för. Lars Cleve, som då var utbildningsledare vid fakulteten, kontaktade mig med detsamma och sa att »det här måste vi ju diskutera igenom». Det tog ett antal turer innan institutet kom till stånd. Men vi fick till stånd en verksamhet där det skulle bedrivas tillämpad, lokalt relevant forskning, och Centrum för tvåspråkighetsforskning skulle stå som vetenskaplig garant. Vi var med i deras styrelse och fick väldigt stort inflytande där, för vi var ju med och skrev stadgarna, tillsatte föreståndartjänster och så vidare.

CS: Ja, det var en väldigt spännande idé att ha en sådan här barn- och neighbourhood-inriktad forskningsinstitution. Det började ju bra med ett par tjänster och föreståndarskap. Monica Axelsson var den första föreståndaren, följd

⁴⁴ Obondo, *From Trilinguals to Bilinguals?* (1996).

⁴⁵ 1994–2020 har 31 personer disputerat i tvåspråkighet vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.

av Kari Fraurud. Marilyn Martin-Jones var också där ett år. Och bland annat Margaret Obondo var anställd som forskare.

LS: Jag skulle vilja gå tillbaka till ämnets tidiga utveckling och de impulser som drev på. Kenneth, du sa någonting tidigare om hur Hansegård »triggade Loman». Det är klart tänkvärt att Hansegårds idéer om halvspråkighet sporrade andra forskare att ge sig in i fältet.⁴⁶ Hur ska man i så fall se på det som hände tidigare under 60-talet, då ett antal kunskapsproducenter började skriva kritiskt om statens minoritetsspråkpolitik i norra Sverige? Jag tänker till exempel på Nils Slunga och Hugo Tenerz.⁴⁷ De hade en kritisk blick på de språkliga orättvisor som statens hållning skapat. Var det någonting som mer renodlade språkvetare sedan kunde ösa ur?

KH: Jag tror att det var en yttring av den rörelse, *ethnic revival*, som på 60-talet mynnade ut i kritiken av assimilationspolitiken och av förtrycket av minoriteter. Språk blev en stark symbol i den diskussionen. Slunga och Tenerz hade ju en bakgrund i den miljön och kände på ett personligt plan till de negativa språkliga effekterna av assimilationspolitiken. Pratar vi om akademiker var Israel Ruong och Nils Erik Hansegård tidigt ute med att ifrågasätta. Det hade man inte gjort tidigare, eller det hade i varje fall inte fått samma genomslag. I fråga om det här med stigmatisering och självbild så hade det länge funnits en acceptans av den officiella hållningen, också bland minoriteterna i Sápmi. Men sedan kom det en tid då man började ifrågasätta det från alla tänkbara håll. Det var ju inte heller ett akademiskt initiativ i den bemärkelsen, utan det var mer den sociologiska och historiska utvecklingen som var pådrivande. Det var inte heller så att fokus bara låg på språkfrågor.

LS: Jag tycker att det här tidsskedet är spännande. Det är ju strax före tidskedet då Sverige blev ett invandringsland, när de gamla minoritetsgrupperna så att säga utökades med nya. Jag läste nyligen något om hur det tillsynes behövdes europeisk invandring för att Sverige skulle få upp ögonen för det faktum att Sverige redan hade minoriteter.

KH: Det är intressant det där, för liknande kommentarer har jag hört i många andra sammanhang, inte minst det samiska sammanhanget, »Sverige glömde ju bort att det redan fanns en minoritetsproblematik innan 70-talet». För att använda en term som jag fått från dig Linus: det är intressant med den

⁴⁶ Utöver Loman (1974), se t.ex. Stroud, *The concept of semilingualism* (1978). För en analys av halvspråkighetsdebatten, se Salö & Karlander (u.u.).

⁴⁷ T.ex. Slunga, *Staten och den finskspråkiga befolkningen i Norrbotten* (1965), Tenerz, *Folkupplysningsarbetet i Norrbottens finnbygd under förra hälften av 1900-talet jämte språkdebatten* (1963).

här *piggyback*-aspekten.⁴⁸ I praktiken blev det nog en fördel att det fanns både inhemska minoritetsgrupper och invandrade minoritetsgrupper. Vardera gruppen kunde bygga på och hämta styrka i det som uppnåts av den andra gruppen.

LS: Ett exempel är David Schwarz bok från 1966 som ju knyter ihop de här två perspektiven.⁴⁹ En del av bidragen i den om handlar om de gamla historiska frågorna. Exempelvis skrev Hansegård ett kapitel om språkförhållanden i Tornedalen⁵⁰ och Oksaar ett om tvåspråkighet bland ester i Sverige.⁵¹ Andra bidrag handlar om de migrationsfrågor som började dyka upp under 1960-talet, om hur Sverige borde hantera det som kallades »invandrarnas anpassningsproblem»⁵² och så vidare. Men hur såg den här spänningen ut i praktiken? Var det så att Sveriges befintliga tvåspråkighetssituation drev fram det här intresset eller var det så att tvåspråkighetsforskningen fick vind i seglen från »imerämnena»⁵³ och från migrationsdiskursen mer allmänt?

KH: Jag tror att det beror på vilken del av tvåspråkighetsforskningen man tänker på.

CS: Tornedalsfinskan fanns redan på den akademiska kartan på 60-talet, i och med de hansegårdska inläggen.⁵⁴ Sedan togs den hållningen upp av andra, som till exempel Tove Skutnabb-Kangas.

KH: Jag tror att de två utvecklingarna var rätt så oberoende av varandra.

CS: Ja, delvis. Men tänk på när Tove Skutnabb-Kangas och Pertti Toukoma var i Olofström och testade invandrade grundskoleelever.⁵⁵ De kunde relatera det sammanhanget till den finska problematiken i Tornedalen, så som den formulerats ur den hansegårdska synvinkeln. Så i varje fall där fanns det ju en länk mellan intresset för invandrarungdomars tvåspråkighet och de inhemska minoriteternas tvåspråkighet. Och här har vi ju också den tydliga länken mel-

⁴⁸ Avser tendensen att låta en diskurs rida på eller ta rygg på en annan. Se Salö, *Language ideology and shifting representations of linguistic threats* (2014).

⁴⁹ Svenska minoriteter, red. av Schwarz (1966).

⁵⁰ Hansegård (1966).

⁵¹ Oksaar, *Tvåspråkigheten och invandrarna* (1966).

⁵² T.ex. Schwarz, *Utlänningarnas anpassningsproblem* (1964).

⁵³ Dvs. internationell migration och etniska relationer. Se t.ex. *Vem älskar imerforskningen?*, red. av Olsson & Rabo (2009), Salö (2020).

⁵⁴ Wande, *Tornedalsfinskan och dess särdrag* (1982).

⁵⁵ Toukoma, *Om finska invandrarelevens språkutveckling och skolframgång i den svenska grundskolan* (1977), *The Intensive Teaching of the Mother Tongue to Migrant Children at Pre-School Age*, red. av Toukoma & Skutnabb-Kangas (1977).

lan Hansegårds halvspråkighetsbegrepp och begreppet rinkebysvenska som senare lanserades av Ulla-Britt Kotsinas.⁵⁶

LS: Kenneth, du nämnde någonting tidigare om att samhällsrelevans var någonting som diskuterades då Centret skulle bildas. Kan något sägas om beställningsuppdrag från myndighetsväsendet och den sortens frågor?

DK: Alltså frågor om tillämpad forskning, om utredningsuppdrag och policyunderlag, om kontaktytorna för den mer tillämpade sidan av tvåspråkighetsforskningen.

KH: Alltså, man behöver inte sätta likhetstecken mellan tillämpning och uppdrag från myndigheter och liknande. Vad vi har försökt göra hela tiden är att hitta teoretiskt intressanta frågor i sådana uppdrag – alltså grundforskningsfrågor som kan triggas av praktiska problemformuleringar. De kan ändå ha en tillämpad dimension, även om jag tycker att man skulle ställa ännu högre krav på tillämpad forskning än vad vi har gjort. Vi har inte alltid tittat på resultatens användbarhet i alla led. Ibland blir det antaganden om att ifall det förhåller sig så här teoretiskt sett så borde det betyda detta för tillämpningen, till exempel i undervisningen eller så. Men det skulle man ju behöva undersöka i sin egen rätt.⁵⁷

CS: Jag tror det har varit viktigt att kunna ha högt i tak och höga ambitioner i de här utredningsarbetena. Det har inte direkt varit fråga om beställningsarbeten. Det har gått att göra någonting mer vetenskapligt intressant av dem.

LS: Den insikten tycker jag mycket om. Man tenderar ju numera att tänka på den samhällstillvända sidan som om den bara vore någon slags demokratisk plikt som man gör lite vid sidan av. Men vad ni säger är ju egentligen att det finns en synergieffekt, så att det hela snarare fungerar som trappan i Lustiga huset på Gröna Lund: man vickar på kroppen och tar sig uppåt.

CS: Ja, men det har funnits en del uppdragsarbete av enkel beställningstyp, till exempel den typ av konsultarbete som en del utbildningsforskare hållit på med. *Fast in, fast out* – alltså ett slags fallskärmsarbete. Åka till Etiopien, åka runt i olika skolor och redan ha skrivit ungefär tre kapitel av rapporten innan man har stigit av planet. Sedan ut ur landet och lyfta arvode. Om man ska exemplifiera med vår egen verksamhet kan vi prata om vårt arbete om utbildning och flerspråkighet i Moçambique som huvudsakligen finansierades av

⁵⁶ Kotsinas, Rinkebysvenska – en dialekt? (1987), se Stroud, Rinkeby Swedish and semilinguism in language ideological debates (2004).

⁵⁷ Se t.ex. diskussionen i Hyltenstam & Abrahamsson, Comments on Stefka H. Marinova-Todd, D. Bradford Marshall and Catherine E. Snow's "Three Misconceptions about Age and L2 Learning" (2001).

Sida, och vårt sakkunniguppdrag för Samerättsutredningen. Bland annat höll vi på med ett sexårigt projekt kring den sociala struktureringen av portugisiskan i Maputo,⁵⁸ och det kom hela tiden påtryckningar från Sida om slutrapporter, om vad det fanns för *policy issues* och så vidare. Men vi höll ändå fast vid detta att det var nödvändigt att skapa den här forskningsmiljön vid INDE⁵⁹ tillsammans med Eduardo Mondlane-universitetet. Det var viktig *capacity building*, en bas för lokala forskare som kunde ta sig an frågor om utbildning och flerspråkighet. Och det gick Sida med på så småningom. Vi märkte i och för sig inte av sådana svårigheter i Samerättsutredningen,⁶⁰ utan där var det ganska tacksamt att jobba med de involverade juristerna. Men jag tror att det finns en inneboende spänning mellan forskare och byråkrater. Så det gäller att skapa sig utrymme. Det lyckades vi göra på ett eller annat sätt där och då. Jag tror inte det skulle vara lika enkelt idag.

KH: När vi arbetade med Samerättsutredningen hade vi ju dragningar om vad vi höll på med för hela utredningen vid flera tillfällen. Den reaktion vi ofta fick var att de tyckte frågorna om språkbyte och språkbevarande generellt var väldigt intressanta. På det sättet blev det också rätt så stor frihet för oss att gå vidare.

CS: Men det hade också kunnat bli så att folk kanske tyckt »vad är ni för några som kommer hit och ska hålla i den här utredningen? Ni är ju inte samer – ni är ju representanter för storsamhället». Och så vidare. Likaså i Moçambique.

KH: Ja, det är ju en intressant fråga som är relevant på många sätt.

DK: Ja, inte minst idag.

LS: På tal om utbildning och flerspråkighet. En del av det här kunskapsintressets utveckling hänger samman med att nya utbildningsämnen introducerades i det svenska skolsystemet. Jag tänker på svenska som andraspråk och modersmål. Där fanns det en slags arena för en viss typ av kunskap som fanns representerad vid Centret.

KH: Vad gäller utbildningsorienteringen inom tvåspråkighetsforskningen så kan man inte bara se det ur Centrets synvinkel, även om den i viss utsträckning har sina rötter där. Inger Lindberg, med forskarutbildning från Centret,

⁵⁸ Stroud & Gonçalves, *Panorama do Português oral de Maputo* 1, II och IV (1997a, 1997b, 2000), Gonçalves & Stroud, *Panorama do Português oral de Maputo* V (2002).

⁵⁹ Instituto Nacional do Desenvolvimento da Educação, ung. Nationalinstitutet för utbildningsutveckling.

⁶⁰ Hyltenstam & Stroud, *Språkbyte och språkbevarande i ett internationellt perspektiv med särskilt beaktande av situationen för samiskan i Sverige* (1990).

blev professor i svenska som andraspråk i Göteborg, som var den första professuren i ämnet. Inom parentes ändrades senare benämningen på denna professur till flerspråkighet med Tommaso Milani som innehavare, också han med forskarutbildning från Centret. Det var ju också vid Göteborgs universitet som man skapade Institutet för svenska som andraspråk redan 1996. Inriktningen i Göteborg, under Ingers ledning, blev tydligt utbildningsinriktad. När hon därefter blev professor vid Institutionen för språkdidaktik, när Lärarhögskolan i Stockholm slogs samman med Stockholms universitet, utvecklades den utbildningsinriktade flerspråkighetsforskningen starkt även i Stockholm, inte minst med forskning kring språkundervisning i relation till ämnesinläring som Monica Axelsson har stått för, också hon professor vid Institutionen för språkdidaktik och med forskarutbildning från Centret.

LS: På flera sätt har den kunskapsproduktion som skett i samband med myndighetsuppdragen lett till vidare två- eller flerspråkighetsforskning. Vad har ni för tankar om detta?

KH: Får jag bara ta ett litet steg tillbaka innan vi kommer in på det. Det är värt att nämna den språktypologiska inriktningen som tidigt fanns vid Centret, och som framför allt utgjorde kopplingen till lingvistik i Stockholm. Språktypologen Åke Viberg anställdes vid Avdelningen för tvåspråkighetsforskning 1983. Det stora SUM-projektet⁶¹ som han ledde, och som bland andra Inger Lindberg och Monica Axelsson blev anställda i, var en beställning från Skolöverstyrelsen. Projektet handlade om andraspråksutveckling, delvis i ett språktypologiskt perspektiv – framför allt i Åke Vibergs egen forskning omkring semantiska fält och ordförråd, men också i Monica Axelssons avhandling⁶² som handlade om nominalfraser hos talare av spanska och polska. Andraspråksutveckling var också ämnet för Maria Bolanders forskning i projektet. Hon skrev om negationer i svenskan.⁶³ Inger Lindberg var den som framför allt fokuserade på undervisningsmodeller genom sina studier av interaktion i klassrummet.⁶⁴

DK: Just det. Ska vi gå tillbaka till frågan om vidare effekter av myndighetsuppdragen?

KH: Men det är ju så intressant, för trots att detta var initiativ från myndigheter så blev de så otroligt viktiga för vad som sedan hände. Arbetet med Samerättsutredningen ledde bland annat till att ett par projekt med inriktning

⁶¹ Språkutveckling och undervisningsmodeller, 1984–1987.

⁶² Axelsson, Noun Phrase Development in Swedish as a Second Language (1994).

⁶³ Bolander, »Man kan studera inte så mycke» (1987).

⁶⁴ T.ex. Lindberg, Second Language Discourse in and out of Classrooms (1995).

på samiska i samarbete med Umeå universitet, Sameskolstyrelsen och så småningom även Sametinget, bland annat ett projekt som ledde till Mikael Svonnis avhandling om förstaspråksutveckling hos samiska skolbarn.⁶⁵ För att inte tala om vad Moçambique ledde till, för det ledde till hela din, Christophers, mångåriga verksamhet i Afrika och forskningen där, och din forskning vid Centret med inriktning på transnationella flerspråkighetsfrågor.

CS: Ja, vi knöt ju på den tiden ganska täta kontakter med Sida och startade en seminarierie också. Vi samarbetade med Göteborgs universitet, med Tore Jansson som blev professor i afrikanska språk där 1997. Vi hade ett gemensamt Moçambiqueprojekt bland annat. Under tiden i Moçambique träffade jag Carol Benson, som kom till Centret så småningom när hennes Sida-kontrakt tog slut. Och så hade vi medel från Sida för institutionsutveckling. Vi hade ett par, tre projekt finansierade av Sida under 90-talet. Men visst, jag tänker också på nätverken med Kathleen Heugh och Peter Plüddemann i Sydafrika, som kom till under 90-talet. Så de här statliga utrednings- och uppdragsuppgifterna har ju fallit på Centret just på grund av att det varit ett centrum för tvåspråkighetsforskning. Men det har inte stannat där. Det har skapats kontaktytor som sedan vidareutvecklats. Och det tycker jag är något som skiljer sig från många svenska institutioner. Så där kan man nog se två orsaker till att Centret blivit en så fruktbar miljö som det varit.

DK: Och de är alltså?

CS: Ja, den ena är uppdragsforskningen – den tillämpade skolforskningen och sådant – där det samtidigt funnits väldigt stort utrymme för personliga intressen och teoretiska frågeställningar. Det andra är forskningspolitiken, med stora anslag där forskare får betalt för sin forskning. Alltså VR-projekt, Riksbankens Jubileumsfond, som inte finns på alla håll i världen. Som här på centret i Kapstaden.⁶⁶ Här beror det väldigt mycket på vem som råkar vara här, på vem som vill engagera sig i flerspråkighetsforskning. Men i det svenska sammanhanget har det funnits samhällsinstitutioner som har velat ha svar på vissa frågor. Det är nog en typiskt svensk eller nordisk företeelse.

KH: Ja, i det sammanhanget har ju det varit väldigt viktigt att den fasta strukturen har funnits där. Om man jämför Centret med många centra runt om i världen som heter något med flerspråkighet, så är de ju för det mesta organiserade kring intressekonstellationer. Den fasta strukturen är viktig, så att man

⁶⁵ Svonnis, *Samiska skolbarns samiska* (1993).

⁶⁶ Centre for Multilingualism and Diversities Research, University of the Western Cape, Sydafrika.

vet att från år till år så finns det en långsiktig utveckling och permanent verksamhet där. Det tror jag har varit en viktig aspekt på detta.

LS: Ändå tycks Centret ha bibehållit en språkvetenskaplig karaktär.

CS: Ja, det berodde ju naturligtvis mycket på att Kenneth rekryterades till Centrum för tvåspråkighetsforskning, på att han hade den forskningsbakgrund han hade.

KH: Ja, det var också en uttalad policy från vår fakultet. Det betonades att Centret skulle ha en språkvetenskaplig inriktning. Det hade klart att göra med att Centret inrättades vid den humanistiska fakultetens språkvetenskapliga sektion. När vi hade hållit på några år så fick vi särskilda öronmärkta statliga medel och då anställde vi Åke Viberg, som forskade om andraspråksinlärning. Men även Lenore Arnberg med bakgrund i psykologi och pedagogik, som hade en forskningsinriktning mot barns tvåspråkiga utveckling. Vi började också resonera om äldre tvåspråkiga individer. Vi hade en idé om att man borde täcka in hela livsförloppet, forska om tvåspråkighet under olika skeden i livet.⁶⁷ På området tolkning och översättning fick vi 1987 en forskarassistenttjänst förlagd till dåvarande Avdelningen för tvåspråkighetsforskning med Birgitta Englund Dimitrova som första innehavare, följd av Sarah Williams 1993. Tolk- och översättarinstitutet, TÖI, inrättades 1986, men hade inte på många år i uppdrag att bedriva forskning, vilket var skälet till att forskarassistenttjänsten kopplades till Centret.

DK: Hur var det i Göteborg på den tiden? Med Gunnar Tingbjörn och de andra som var där?

KH: När det gäller Göteborg så var det dels Gunnar Tingbjörn och hans forskning om flerspråkighet i ungdomsskolan, samt några andra forskare som Anders Börje Andersson och Kerstin Naclér⁶⁸ som bedrev forskning omkring tvåspråkighet i förskolan; Roger Källström⁶⁹ hörde också till den gruppen. Dels var det Sally Boyd på lingvistikens som skrev sin avhandling⁷⁰ om språkval bland tvåspråkiga barn. Hon var också forskarassistent vid CEIFO,⁷¹ som vi hade en del samarbeten med, bland annat en gemensam seminarieriserie. I

⁶⁷ Hyltenstam, I livets olika skeden (1989), *Bilingualism Across the Lifespan*, red. av Hyltenstam & Obler (1989). Denna inriktning har på senare år fått genomslag i verksamheten vid Senter for flerspråklighet (Multiling), Universitetet i Oslo.

⁶⁸ Andersson & Naclér, *Språkmiljö och språkinlärning* (1987).

⁶⁹ Källström, *Kongruens i svenskan* (1990).

⁷⁰ Boyd, *Language Survival* (1985).

⁷¹ Centrum för forskning om internationell migration och etniska relationer, Stockholms universitet.

Göteborg fanns på andraspråksområdet också den svenska delen av ESF⁷²-projektet EALA, *Ecology of Adult Language Acquisition*, med Jens Allwood som ledare.⁷³ Vid Linköpings universitet, Tema: Kommunikation, fanns flera bidrag till nya riktningar inom tvåspråkighetsforskningen, bland annat med Lennart Gustavssons⁷⁴ avhandling på andraspråksområdet, Cecilia Wadensjös⁷⁵ inom tolkningsforskningen och Jakob Cromdals⁷⁶ om kodväxling i barns kommunikation.

LS: Och de två gamla lärdomsstäderna?

KH: I Lund blev Gisela Håkansson⁷⁷ och senare Marianne Gullberg⁷⁸ de ledande andraspråksforskarna. Sedan Suzanne Schlyter flyttade från lingvistik vid Stockholms universitet och blev professor i franska utvecklades forskningen om främmandespråksinläring där med Jonas Granfelt som senare huvudaktör på det området. Denna forskning har haft en tydlig koppling till främmandespråksinlärningsforskningen i franska och spanska vid Stockholms universitet under ledning av Inge Bartning respektive Lars Fant. I Uppsala var Finsk-ugriska institutionen en viktig aktör i flerspråkighetsforskningen. Erling Wande var där ledare av projekt omkring finskan i Sverige, och bland annat Raimo Raag publicerade arbeten om estniskan i Sverige.⁷⁹ Denna forskningsmiljö och den sociolingvistiska Avdelningen för forskning om utbildning och modern svenska, FUMS, var också ramen för Jarmo Lainios avhandling om finskan i Sverige.⁸⁰

CS: Och Leena Huss.

KH: Ja, hennes avhandling⁸¹ var direkt tvåspråkighetsinriktad. Den handlade om principen hos föräldrar att koppla ett språk till en person i tvåspråkig barnuppföstran.

DK: Jag skulle vilja gå tillbaka till ett annat ämne: den internationella orienteringen. Vi har varit inne på den vid några tillfällen, med Moçambique, med Sida, med Marilyn Martin-Jones och så vidare. Och du, Kenneth, studerade väl med Pit Corder i Edinburgh. Hela den orienteringen är också tydlig i några

⁷² European Science Foundation.

⁷³ Allwood, Strömquist & Voionmaa, *Ecology of adult language acquisition* (1983).

⁷⁴ Gustavsson, *Language Taught and Language Used* (1988).

⁷⁵ Wadensjö, *Interpreting as Interaction* (1992).

⁷⁶ Cromdal, *Code-Switching for All Practical Purposes* (2000).

⁷⁷ Håkansson, *Teacher Talk* (1987).

⁷⁸ Gullberg, *Gesture as a Communication Strategy in Second Language Discourse* (1998).

⁷⁹ Raag, *Lexical Characteristics in Swedish Estonian* (1982).

⁸⁰ Lainio, *Spoken Finnish in Urban Swedish* (1989).

⁸¹ Huss, *Simultan tvåspråkighet i svensk-finsk kontext* (1991).

utgivna volymer. Om man exempelvis kollar i *Progression and Regression in Language*⁸² är det rätt imponerande vilka namn som dyker upp. Det finns bidrag av bland annat Peter Mühlhäusler, Jane Hill, Loraine Obler, Mike Long, Anne Holmen, Don Kulick.

CS: Centret hade också afrikanska forskare under längre forskningsvistelser, som Mubanga Kashoki från Zambia. Han som var med i det stora Ford Foundation-projektet om kartläggningen av afrikanska språk. En legend, faktiskt.

KH: Och Sammy Chumbow från Kamerun.

DK: Man kan också titta i andra riktningar. Ett annat exempel är Centrets tidigare doktorander från södra Afrika. Jag tänker på Kathleen Heugh, Caroline Kerfoot, Peter Plüddemann och Manuel Guissemo, som kommit till Stockholm och sedan rört sig vidare till andra ställen, eller blivit kvar. Man kan kanske säga att de inte bara har bidragit till flerspråkighetsforskningens internationella frammarsch utan också fört in stockholmska perspektiv i den.

KH: Plus Japan om man går längre tillbaka i tiden, med Emiko Yukawa.⁸³

LS: Ja, jag har en liten sak om det här med att balansera vad man kan kalla inhemskt engagemang och ansvarskänsla med internationell eminens. Det är lätt att bli nostalgisk när man går in i Centrets kopieringsrum och ser alla ROT-rapporter.⁸⁴ De kommer från en tid då man kunde publicera sig lite som man ville. Man har en känsla av att det hänt något sedan dess, att det gått upp för folk vad som är värt vad på ett CV. Det har blivit större fokus på att få in artiklar i internationella topptidskrifter, vilket ju är bra, men man har då fått kompromissa med en del annat. Det har till exempel varit några tillfällen då Sveriges Radio haft program om frågor som är centrala för Centrets verksamhet men där ingen från Centret medverkat. Då kommer man in på frågan om hur man återbefolkar de här betydelsefulla arenorna, men utan att tumma på det vetenskapliga anspråket. Man måste på något sätt stå med ett ben i vetenskapen och ett utanför för att få detta att funka.⁸⁵

CS: Det hänger också ihop med punkten som nämndes före, med internationisering och h-index och allt vad det är. Man ska publicera. Då blir det vissa uppdrag som man inte kan ta sig an som proffsakademiker i karriären. Jag

⁸² *Progression and Regression in Language*, red. av Hyltenstam & Viberg (1993).

⁸³ Yukawa, LI *Japanese Attrition and Regaining* (1997).

⁸⁴ Rapporten om tvåspråkighet, utgivna av Centrum för tvåspråkighetsforskning med start 1984. För närvarande vilande.

⁸⁵ Se Bourdieu, *Texter om de intellektuella* (1992).

menar, working paper-serierna gav ju lite utrymme för någon slags flum, eller efterforskande eller ja, de gav ju uttryck för något annat.

LS: Min förståelse för 90-talet är att ni lyckades bibehålla den här samhälls-tillvändheten samtidigt som ni avancerade internationellt. Under samma period som ni höll på med SOU:er och hängde i förorten fortsatte ni att utveckla en internationellt stark forskningsmiljö. Det är rätt intressant, för man ser många miljöer som får slagsida åt antingen det ena eller åt det andra hållet. På något sätt känns det som att balansen mellan forskning och samverkan var väldigt jämn under en tid på Centret. Ligger det någonting i det?

KH: Ja, det är lätt att det bara blir samhällsengagemang och ingenting vetenskapligt att stå på. Nej, men det är klart att vi haft intensiva internationella kontakter samtidigt som vi haft ett tydligt intresse för samhällsfrågor som kan hämta kunskap från vårt fält. Det är väl det som har lett till balansen, antar jag.

DK: Jag tror vi måste börja runda av här. Några avslutande ord? Finns det något att tillägga om ämnets uppkomst och utveckling? Finns det något mer som är viktigt att framhålla om bakgrunden till dagens forskning om flerspråkighet?

KH: Ja, egentligen finns det massor att tillägga. När man tänker över vad vi kommit in på, så är det ju allra främst skeendena under de två sista decennierna av 1900-talet. Vi har ju mest försökt kartlägga bakgrunden till hur två- och flerspråkighetsforskningen ser ut i Sverige idag. Men så ofantligt mycket har hänt på området under de två decennier som ligger närmast bakom oss. Det har genomförts en närmast oöverblickbar mängd forskning på i stort sett alla universitet och högskolor i landet. Den forskningsöversikt som vi genomförde i VR:s regi 2012⁸⁶ skulle behöva uppdateras nu och kompletteras med flera ingående forskningsområden som vi där var tvungna att lämna utanför, t.ex. forskning om de nationella minoritetsspråken i Sverige, tvåspråkighet för döva och tolkning och översättning.

CS: Ja, det går ju inte att täcka in allt i ett sådant här samtal. Men jag tror att vi lyckats peka på värdet av institutionell stabilitet för en forskningsinriktning utveckling. Om det är något vi missat så är det att ta upp bakgrunden till den psyko- och neurolingvistiska inriktning som idag är bland det internationellt mest uppmärksammade i svensk flerspråkighetsforskning (se Abrahamsson & Bylund i detta temanummer). Centrets forskning på 1980-talet om tvåspråkig-

⁸⁶ Hyldenstam, Axelsson & Lindberg (2012).

het hos dementa⁸⁷ blev en slags inkörspport till avhandlingar om attrition.⁸⁸ Och forskning inom ett annat beställningsarbete från Skolöverstyrelsen om gymnasieelevers svenska⁸⁹ blev första steget in i Centrets forskning om ålder och slutlig behärskningsnivå i andraspråksinlärning.⁹⁰

KH: En annan reflektion man kan göra över vårt samtal är att det rör sig väldigt mycket omkring den roll Centrum för tvåspråkighetsforskning har och har haft i fältets utveckling. Detta kan eventuellt uppfattas som omotiverat och inte så lite självhävdande med tanke på att Centret är eller har varit den viktigaste institutionella hemvisten för oss alla fyra, men jag vill ändå säga att det inte bara är av självgodas skäl vi låtit samtalet få detta innehållsfokus. Vad vi velat förmedla är framför allt vad det kan betyda för ett forskningsområdes utveckling att det existerar en formaliserad institutionsbildning och vad omständigheter som avnämmarkontakter, internationella samarbeten, rekrytering av forskningspersonal och inrättandet av forskarutbildning på området kan betyda. Det här har ju varit ett rätt så spontant samtal, och det är självklart så att vi inte alls berört många av de viktiga forskningsinsatser som genomförts vid flera universitet under det senaste halvsekle. Men det var naturligtvis inte heller vår avsikt att försöka ge en heltäckande bild. Det får vänta tills någon ger sig på att skriva nästa forskningsöversikt över svensk två- och flerspråkighetsforskning.

Litteratur

- Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2009: Age of onset and nativelikeness in a second language: Listener perception versus linguistic scrutiny. I: *Language Learning* 58(2). S. 249–306.
- Allwood, Jens, Strömqvist, Sven & Voionmaa, Karlo, 1983: Ecology of adult language acquisition. A psycholinguistic research project. *Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics* 45, Göteborgs universitet.
- Andersson, Anders-Börje & Nauclér, Kerstin, 1987: *Språkmiljö och språkinlärning. Slutrapport från projektet Hemspråket i förskolan. SPRINS-rapport 38*, Göteborgs universitet.

⁸⁷ Hyltenstam & Stroud, *Bilingualism in Alzheimer's dementia* (1989).

⁸⁸ Yukawa (1997), Bylund, *Age Differences in First Language Attrition* (2008), Lubińska, *Förstaspråksattrition hos vuxna* (2011).

⁸⁹ Hyltenstam, *Non-native features of near-native speakers* (1992), Stroud, *Literacy in a second language* (1988).

⁹⁰ Abrahamsson & Hyltenstam, *Age of onset and nativelikeness in a second language* (2009).

- Axelsson, Monica, 1994: Noun Phrase Development in Swedish as a Second Language. (Diss. in Bilingualism 1.) Stockholms universitet.
- Bayly, Christopher A, Beckert, Sven, Connelly, Matthew, Hofmeyr, Isabel, Kozol Wendy & Seed, Patricia, 2006: AHR Conversation: On Transnational History. I: *The American Historical Review* 111(5). S. 1441–1464.
- Berggren, Henrik, 2010: *Underbara dagar framför oss: en biografi över Olof Palme*. Stockholm: Norstedts.
- Bilingualism Across the Lifespan. Aspects of Acquisition, Maturity, and Loss, red. av Kenneth Hyltenstam & Loraine K. Obler. Cambridge: Cambridge University Press 1989.
- Bilingualism: A Social Approach, red. av Monica Heller. London: Palgrave Macmillan 2007.
- Bolander, Maria, 1987: »Man kan studera inte så mycke»: om placering av negation och adverb i vuxna invandrades svenska. SUM-rapport 5, Stockholm universitet.
- Bourdieu, Pierre, 1992: *Texter om de intellektuella*. Stockholm: Symposion.
- Boyd, Sally, 1985: *Language Survival: A Study of Language Contact, Language Shift and Language Choice in Sweden*. (Gothenburg Monographs in Linguistics 6.) Göteborgs universitet.
- Bylund, Emanuel, 2008: *Age Differences in First Language Attrition. A Maturational Perspective*. (Diss. in Bilingualism 17.) Stockholms universitet.
- Cromdal, Jakob, 2000: *Code-switching for all practical purposes: Bilingual organization of children's play*. (Linköping Studies in Arts and Science 223.) Linköpings universitet.
- Dornič, Stanislav, 1978: *The Bilingual's Performance: Language Dominance, Stress, and Individual Differences*. Reports from the Institute of Applied Psychology 67, Stockholms universitet.
- Error Analysis, Contrastive Linguistics, and Second Language Learning: Papers from the 6th International Congress of Applied Linguistics, red. av Gerhard Nickel & Dietrich Nehls. Heidelberg: Groos 1981.
- Faust, Drew, Hartog, Hendrik, Hollinger, David A., Iriye, Akira, Nelson Limerick, Patricia, Irvin Painter, Nell, Roediger, David, Ryan, Mary & Taylor, Alan, 2003: *Interchange: The practice of history*. I: *The Journal of American History* 90(2). S. 576–611.
- Flerspråkighet – en forskningsöversikt, red. av Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg. (Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012.) Stockholm: Vetenskapsrådet 2012.
- Flerspråkighet, litteracitet och multimodalitet, red. av Åsa Wedin & Christina Hedman. Lund: Studentlitteratur 2013.
- Främmandespråksundervisning och översättarutbildning, red. av Kenneth Hyltenstam. Lund: Liber 1981.
- Gonçalves, Perpétua & Stroud, Christopher, 2002: *Panorama do Português oral de Maputo, V. Vocabulário básico do Português*. Dicionário de regências. Maputo: INDE.

- Gullberg, Marianne, 1998: *Gesture as a Communication Strategy in Second Language Discourse: A Study of Learners of French and Swedish*. (Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund 35.) Lund: Lund University Press.
- Gustavsson, Lennart, 1988: *Language Taught and Language Used. Dialogue Processes in Dyadic Lessons of Swedish as a Second Language Compared with Non-Didactic Conversations*. (Linköping Studies in Arts and Science 18.) Linköpings universitet.
- Hansegård, Nils Erik, 1966: *Finskt i Tornedalen, en glömd minoritet*. I: Svenska minoriteter, red. av David Schwarz. Stockholm: Aldus/Bonnier. S. 162–182.
- Hansegård, Nils Erik, 1968: *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Hansegård, Nils-Erik, 1990: *Den norrbottenfinska språkfrågan. En återblick på halv-språkighetsdebatten*. (Uppsala Multiethnic Papers 19.) Uppsala universitet.
- Harris, Randy, 1993: *The Linguistics Wars*. Oxford: Oxford University Press.
- Haugen, Einar, 1956: *Bilingualism in the Americas: A Bibliography and Research Guide*. I: Publications of the American Dialect Society 26. Drawer: University of Alabama Press.
- Heller, Monica, 2007: *Bilingualism as ideology and practice*. I: *Bilingualism: A social Approach*, red. av Monica Heller. New York: Palgrave. S. 1–22.
- Huck, Geoffrey & Goldsmith, John, 1995: *Ideology and Linguistic Theory: Noam Chomsky and the Deep Structure Debates*. London: Routledge.
- Hugentobler, Jacob, 1928: *Die mehrsprachige Schweiz*. I: *Nation und Staat* 1. S. 914–929.
- Huss, Leena, 1991: *Simultan tvåspråkighet i svensk–finsk kontext*. (Studia Uralica Upsaliensia 21.) Uppsala universitet.
- Hyltenstam, Kenneth, 1989: *I livets olika skeden*. I: *Invandrare och minoriteter* 1. S. 34–36.
- Hyltenstam, Kenneth, 1992: *Non-native features of near-native speakers. On the ultimate attainment of childhood L2 learners*. I: *Cognitive Processing in Bilinguals*, red. av Richard J. Harris, Amsterdam: Elsevier. S. 351–368.
- Hyltenstam, Kenneth & Abrahamsson, Niclas, 2001: *Comments on Stefka H. Marinova-Todd, D. Bradford Marshall and Catherine E. Snow's »Three Misconceptions about Age and L2 Learning«*. *Age and L2 learning: the hazards of matching practical »implications« with theoretical »facts«*. *TESOL Quarterly* 35(1). S. 151–170.
- Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher, 1989: *Bilingualism in Alzheimer's dementia: two case studies*. I: *Bilingualism Across the Lifespan. Aspects of Acquisition, Maturity, and Loss*, red. av Kenneth Hyltenstam & Loraine K. Obler. Cambridge: Cambridge University Press. S. 202–226.
- Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher, 1990: *Språkbyte och språkbevarande i ett internationellt perspektiv med särskilt beaktande av situationen för samiskan i Sverige: underlagsrapport*. (Samerättsutredningen SOU 1990:84.) Stockholm: Allmänna förlaget.
- Håkansson, Gisela, 1987: *Teacher Talk: How Teachers Modify their Speech when Addressing Learners of Swedish as a Second Language*. (Travaux de l'institut de linguistique de Lund 20.) Lund: Lund University Press.

- Jaakkola, Magdalena, 1973: *Språkgränsen: en studie i tvåspråkighetens sociologi*. Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Johansson, Henning, 1975: *Samernas språk och kultur: en intervjuundersökning rörande kulturella, sociala och psykologiska frågor*. Umeå universitet.
- Karlander, David, 2018: The linguistic prerequisites for cultural analysis: Lars Levander's reocentric ethnographies of Swedish peasant life and language. I: *Signs and Society* 6(3). S. 504–530.
- Koerner, E. F. Konrad, 2002: *Toward a History of American Linguistics*. New York: Routledge.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1978: Rinkebysvenska – en dialekt? I: *Svenskans beskrivning* 16, red. av Per Linell, Viveka Adelsvärd, Torbjörn Nilsson & Per A. Petersson. Linköpings universitet. S. 264–278.
- Källström, Roger, 1990: *Kongruens i svenskan*. (Nordistica Gothoburgensia 16.) Göteborgs universitet.
- Lainio, Jarmo, 1989: *Spoken Finnish in Urban Swedish*. (Uppsala Multiethnic Papers 15.) Uppsala universitet.
- Leopold, Werner F., 1939–1949: *Speech Development of a Bilingual Child*. A Linguist's Record, Vol 1–4. Evanston: Northwestern University.
- Levelt, Willem J., 2013: *A History of Psycholinguistics: The Pre-Chomskyan Era*. Oxford: Oxford University Press.
- Lindberg, Inger, 1995: *Second Language Discourse in and out of Classrooms*. (Dissertations in Bilingualism 2.) Stockholm universitet.
- Lubińska, Dorota, 2011: *Förstaspråksattrition hos vuxna. Exemplet polsktalande i Sverige*. (Dissertations in Bilingualism 21.) Stockholms universitet.
- Löfgren, Horst & Ouvinen-Birgerstam, Pirjo, 1980: *Försök med en tvåspråkig modell för undervisning av invandrarbarn*. Pedagogiska rapporter 22, Lunds universitet.
- Malmberg, Bertil, 1945: *Ett barn byter språk. Drag ur en fyraårig finsk flickas språkliga utveckling*. I: *Nordisk tidskrift för vetenskap* 21. S. 170–181.
- Malmberg, Bertil, 1971: *Språkinläring. En orientering och ett debattinlägg*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Malmberg, Bertil, 1991: *Histoire de la linguistique de Sumer à Saussure*. Paris: PUF.
- Meier, Gabriela Sylvia, 2017: The multilingual turn as a critical movement in education: assumptions, challenges and a need for reflection. I: *Applied Linguistics Review* 8(1). S. 131–161.
- Mägiste, Edith, 1982: *Speed and Memory Performance in Bilinguals*. (Diss. in Psychology.) Stockholms universitet.
- Nordens språk som målspråk: forskning och undervisning, red. av Kenneth Hyltenstam & Katrin Maandi. Stockholms universitet 1983.
- Obondo, Margaret, 1996: *From Trilinguals to Bilinguals? A study of the Social and Linguistic Consequences of Language Shift on a Group of Urban Luo Children in Kenya*. (Diss. in Bilingualism 3.) Stockholms universitet.
- Oksaar, Els, 1966: *Tvåspråkigheten och invandrarna*. I: *Svenska minoriteter*, red. av David Schwarz. Stockholm: Aldus/Bonnier. S. 68–83

- Oksaar, Els, 1970: Zum Spracherwerb des Kindes in zweisprachiger Umgebung. *Folia Linguistica* 4(3–4). S. 330–358.
- Papers in Contrastive Linguistics and Language Testing, red. av Stig Johansson. Lund: CWK Gleerup 1975.
- Progression and Regression in Language: Sociocultural, Neuropsychological and Linguistic Perspectives, red. av Kenneth Hyltenstam & Åke Viberg. Cambridge: Cambridge University Press 1993.
- Pötzl, Otto, 1930: Aphasie und Mehrsprachigkeit. I: *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie* 124. S. 145–162.
- Raag, Raimo, 1982: Lexical Characteristics in Swedish Estonian. (*Studia Uralica et Altaica Upsaliensia* 13.) Uppsala universitet.
- Readings in Aphasia in Bilinguals and Polyglots, red. av Michel Paradis. Quebec: Didier 1983.
- Ronjat, Jules, 1913: Le développement du langage observé chez un enfant bilingue. Paris: Champion.
- Rūķe-Draviņa, Velta, 1967: Mehrsprachigkeit im Vorschulalter. *Travaux de l'Institut de phonétique de Lund* 5, Lunds universitet.
- Salö, Linus, 2014: Language ideology and shifting representations of linguistic threats: A Bourdieusian re-reading of the conceptual history of domain loss in Sweden's field of language planning. I: *English in Nordic Universities: Ideologies and Practices*, red. av Anna Kristina Hultgren, Frans Gregersen & Jacob Thøgersen. Amsterdam: John Benjamins. S. 83–110.
- Salö, Linus, 2020: Invandrarutredningen och 1970-talets språkideologiska omvälvningar: Till frågan om modersmålsundervisningens kunskaps sociologi. I: *Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi* 62, Uppsala universitet.
- Salö, Linus & Karlander, David, under utgivning: The travels of semilingualism: Itineraries of ire, impact, and infamy. I: *Multilingualism and Linguistic Citizenship: Education, Narrative and Episteme*, red. Quentin Williams, Ana Deumert & Tommaso Milani. Clevedon: Multilingual Matters.
- Schwarz, David, 1964: Utlänningarnas anpassningsproblem. I: DN, 28 oktober. S. 4.
- Skutnabb-Kangas, Tove, 1975: Om tvåspråkighet och skolframgång. Åbo: Svenska litteratursällskapet i Finland nämnd för samhällsforskning.
- Slunga, Nils, 1965: Staten och den finskspråkiga befolkningen i Norrbotten. Luleå: Tornedalica.
- Språk och samhälle 2, red. av Bengt Loman. Lund: Liber 1974.
- Språkmöte: svenska som främmande språk, hemspråk, tolkning, red. av Kenneth Hyltenstam. Lund: Liber 1981.
- Stedje, Astrid & af Trampe, Peter, 1979: Språk, individer och grupper – en översikt av tvåspråkighetens huvudfrågor. I: *Tvåspråkighet: föredrag vid det andra nordiska tvåspråkighetssymposiet*, red. av Astrid Stedje & Peter af Trampe. Stockholm: Akademilitteratur. S. 7–50.
- Stroud, Christopher, 1978: The concept of semilingualism. I: *Lund Working Papers in Linguistics* 16. S. 154–172.

- Stroud, Christopher, 1988: Literacy in a second language. A study of text construction in near-native speakers of Swedish. I: *Bilingualism and the Individual*, red. av Anne Holmen, Elisabeth Hansen, Jørgen Gimbel & Jens Norman Jørgensen. Clevedon: *Multilingual Matters*. S. 235–251.
- Stroud, Christopher, 2004: Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuean perspective. I: *Journal of Sociolinguistics* 8(2). S. 196–214.
- Stroud, Christopher & Gonçalves, Perpétua, 1997a: *Panorama do Português oral de Maputo, I. Objectivos e métodos*. Maputo: INDE.
- Stroud, Christopher & Gonçalves, Perpétua, 1997b: *Panorama do Português oral de Maputo, II. A construção de um banco de “erros”*. Maputo: INDE.
- Stroud, Christopher & Gonçalves, Perpétua, 2000: *Panorama do Português oral de Maputo, IV. Vocabulário básico do Português (espaço, tempo e quantidade): Contextos e Prática Pedagógica*. Maputo: INDE.
- Svenska i invandraperspektiv: kontrastiv analys och språktypologi, red. av Kenneth Hyldenstam. Lund: Liber 1979.
- Svenska minoriteter, red. av David Schwarz. Stockholm: Aldus/Bonnier 1966.
- Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle, red. av Kenneth Hyldenstam & Inger Lindberg. Lund: Studentlitteratur 2013.
- Svonni, Mikael, 1993: *Samiska skolbarns samiska: en undersökning av minoritetsspråksbehärskning i en språkbyteskontext*. (Umeå studies in the Humanities 113.) Umeå universitet.
- Tenerz, Hugo, 1963: *Folkupplysningsarbetet i Norrbottens finnbygd under förra hälften av 1900-talet jämte språkdebatten*. Stockholm: Seelig & Co.
- The Intensive Teaching of the Mother Tongue to Migrant Children at Pre-School Age*, red. av Pertti Toukomaa och Tove Skutnabb-Kangas. Tampere: Tampereen yliopisto 1977.
- The Early Days of Sociolinguistics*, red. av Christina Bratt Paulston & Richard Tucker, 2010. Dallas: SIL International.
- The Multilingual Turn: Implications for SLA, TESOL and Bilingual Education*, red. av Stephen May. New York: Routledge 2014.
- Tingbjörn, Gunnar, 1986: *Skolan som resursförvaltare I: Invandrarspråken – ratad resurs?*, red. av Cecilia Wadensjö. Stockholm: Forskningsrådsnämnden. S. 25–39.
- Toukomaa, Pertti, 1977: *Om finska invandrarelevers språkutveckling och skolframgång i den svenska grundskolan: resultat av undersökningar i Olofström och Göteborg*. Ceifo, Stockholms universitet.
- Vem älskar imerforskningen? En jubileumsskrift för CEIFO*, red. av Erik Olsson & Annika Rabo. Ceifo, Stockholms universitet 2009.
- Wacquant, Loïc, 1989: *Towards a reflexive sociology: A workshop with Pierre Bourdieu*. I: *Sociological Theory* 7(1). S. 26–63.
- Wadensjö, Cecilia, 1992: *Interpreting as Interaction: On Dialogue-Interpreting in Immigration Hearings and Medical Encounters*. (Linköping Studies in Arts and Science 83.) Linköpings universitet.

- Wande, Erling, 1982: Tornedalsfinskan och dess särdrag. I: Finska språket i Sverige. Finska språket i Tornedalen, Stockholm: Föreningen Norden, Kulturfonden för Sverige och Finland och Finn-Kirja S. 40–73.
- Weinreich, Uriel, 1953: Languages in Contact: Findings and Problems. New York: Linguistic Circle of New York.
- Yukawa, Emiko, 1997: L1 Japanese Attrition and Regaining: Three Case Studies of Two Early Bilingual Children. (Diss. in Bilingualism 4.) Stockholms universitet.

»Önskar att jag hade fått hjälp
att lära min son finska.»*

Finskans öden i skenet av 2000-talets utbildnings- och minoritetspolitiska utveckling i Sverige

Av JARMO LAINIO & SARI PESONEN

Abstract

Lainio, Jarmo, jarmo.lainio@finska.su.se, Professor, Department of Slavic and Baltic Studies, Finnish, Dutch and German, Stockholm University & *Pesonen, Sari*, sari.pesonen@finska.su.se, Lecturer, Department of Slavic and Baltic Studies, Finnish, Dutch and German, Stockholm University. "Wish I had got some help to teach my son Finnish": the fate of Finnish in the shadow of minority language and education policies in Sweden during the 2000s. *Språk och stil* NF 31:1, 2021, pp. 44–74.

This article aims to establish the ways in which different aspects of the Swedish national minority language policy have facilitated or hindered the fulfilling of the aims to revitalize these languages. Finnish is used as a test case, and we apply a two-step approach to analyzing the development of its use during the 2000s: we adapt the COD model (Capacity, Opportunity, Desire), proposed by Grin in the early 1990s, and apply it at three societal levels: macro, meso and micro. The macro level covers national policies, laws and other regulations. The meso level is represented by the adoption and implementation of these locally. The micro level consists of linguistic biographies by informants of a bilingual project started in 1991, and revisited in 2013. Education in or of Finnish as an example of language policy is central to the study, although other fields are considered.

Our analysis shows that policies established at the national level recur in different forms at the meso and micro levels. Although there is an overlap between these societal levels, there is a discrepancy between legislation and practice. The dimension of capacity in Finnish seems to account for much of the development in language use, compared to opportunity and desire. The COD model, in combination with its multilevel adaptation, is a functional, analytic option for the study of language policy decisions and their effect on language use patterns. It therefore could also be adapted to the other national minority languages of Sweden.

Keywords: Swedish national minority languages, revitalization, Finnish, multilingualism, COD model, language competence, education in minority language, maintenance revisit study.

I Sverige diskuteras idag flerspråkighet till exempel i samband med elevers språkliga rättigheter, fördelar med flerspråkighet och olika aspekter av sam-

* Ur enkätsvar i uppföljningsstudien till Fortis-projektet: informanten Virve, 2013.

hällsnytta. Tidigare, främst före andra världskriget, handlade frågor kring språk och språkbruk om tillgången till svenska som en kommunikativ nödvändighet och om svenskans maktposition. Dessa synsätt har inte försvunnit i dagens diskussioner, men de har fått konkurrens av mer positiva inställningar till flerspråkighet. Debatten om vikten av att behärska svenska gällde även för de numera erkända nationella minoriteterna: det handlade om assimilation och övergivande av traditionell kultur samt erkännande av den svenska kulturens och det svenska språkets dominans (Persson 2015, Lainio u.u.). Bland de nationella minoriteterna blev med tiden frågan om språk- och kulturbevarande insatser allt viktigare, liksom vilka fördelar flerspråkighet kunde föra med sig. Intresset och den framväxande politiska viljeyttringen baserades på forskningsresultat, diskursen om språk som en mänsklig rättighet och på insikterna om att språkbytet, identitets- och kulturförlusterna kunde leda till negativa effekter för individen, för de grupper de var del av och för samhället i stort.

I och med den lagstadgade minoritets- och minoritetsspråkspolitiken från ca 2000 och särskilt från 2010, då lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk trädde i kraft (SFS 2009:724, härefter minoritetslagen), har fokus på språkens överlevnad in i framtiden ökat. Revitalisering av de nationella minoritetsspråken finns uppsatt som mål i minoritetspolitiken (Skr. 2017/18:282), och frågan om vilka faktorer som ger en lyckad revitalisering samt vad som behöver göras för att vända de nedåtgående språkbyttesspiralerna står i centrum av diskussionen (jfr Institutet för språk och folkminnen 2020).

Syftet med denna artikel är att skapa en bättre förståelse för de faktorer som påverkar det nationella minoritetsspråket finskans överlevnad i Sverige, utifrån en teoretisk ram som utgår från Grins tre rambegrepp *Capacity development* (kapacitet/kompetens), *Opportunity creation* (tillfälle) och *Desire* (önskan/vilja) att använda ett språk (Grin 2003, Lo Bianco 2008, Lo Bianco & Kreef Peyton 2013). De tre faktorerna kan ses som avgörande för vitaliteten av ett språk i minoritetsställning. En analys av finskan i Sverige utifrån den så kallade COD-modellen kan skapa en bild av hur generella språkpolitiska aktiviteter planerats och genomförts, samt av om implementeringen av minoritetsspråkspolitiken kan ses som lyckad eller misslyckad.

Ett vidare syfte med artikeln är att tillämpa COD-modellen på finskan i Sverige för att också se om den kan fungera som ett ramverk för beskrivning av genomförandet av revitaliserande insatser för de nationella minoritetsspråken jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Den uppenbara nedåtgående kunskapskurvan i finska och de andra nationella minoritetsspråken, med andra ord den sjunkande kompetensen, är ett resultat av negativa attityder, språk- och

utbildningspolitiska utvecklingar och regleringar av dessa under flera decennier. Såväl kompetens i minoritetsspråken som möjligheterna till och viljan att använda dem är avhängiga flera samverkande faktorer.

För att fördjupa COD-modellen granskar vi även tre olika samhällsnivåer eller *scales* (t.ex. Hult 2012, Vuorsola 2019, Colombo m.fl. 2020): makro-, meso- och mikronivåerna. På *makronivå* verkar de regleringar som styr minoritetspolitiken på nationellt plan i kombination med samhällseliga attityder och minoriteternas kollektiva målsättningar. De nationella regleringarna implementeras på den lokala *mesonivån* där stödet för att lära sig och använda språket har stor betydelse. På *mikronivån* kan de enskilda individernas språkkompetens, möjligheter och vilja att använda minoritetsspråket avläsas och relateras till de andra nivåerna.

För en återkoppling mellan mikronivån och makro- och mesonivån används inspelningar och data från forskningsprojektet *Sverigefinnars två språk – språkbruk och attityder hos två generationer* som samlades in under åren 1991–1993 och en uppföljningsstudie 2013. Den utökade COD-modellen i kombination med empiriskt material erbjuder en möjlighet att beskriva utvecklingar över tid på olika samhällseliga nivåer. Den bidrar också till analysen av utvecklingen bland individer, beträffande vilka faktorer som behöver åtgärdas, när målet är att finska även fortsatt ska utgöra en del av den språkliga mångfalden i Sverige. Modellen kan alltså bidra till att identifiera hur faktorer på makro- och mesonivå påverkat bruket och utvecklingen av finska över tid hos de faktiska språkbrukarna.

1 Bakgrund till de samhällseliga förändringarna

Sverige har under de föregående decennierna kommit närmare en acceptans av sin traditionella språkliga mångfald. Förutom erkännandet 1977 i riksdagen av samerna som urfolk är upptagandet av dem i grundlagen 2011 exempel på detta, liksom erkännandet av finska som ett inhemskt språk 1995. Bilden av Sverige som ett homogent land ändrades formellt efter det svenska medlemskapet i Europeiska Unionen (EU) 1995. Frågor om mänskliga rättigheter och skydd av minoriteter ingick i de krav som ställdes på nya EU-medlemmar. Detta öppnade upp för önskemål bland annat från de nationella minoriteterna om att Europarådets konventioner om minoriteter och minoritetsspråk skulle uppfyllas.

Under 1990-talet fördes därför diskussioner om en svensk ratifikation av *Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter* (SÖ 2000:2, härefter *Ramkonventionen*) och *Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk* (SÖ 2000:3, härefter *Europeiska språkstadgan*; se SOU 1997:192, SOU 1997:193 och artiklar i *Sveriges sju inhemska språk* 1999). Båda trädde i kraft 1998 och utgör ramverk för att stärka mänskliga rättigheter, motverka diskriminering och stötta det europeiska kulturarvet. Vid Sveriges ratifikation av konventionerna 1 juli 2000 erkändes fem nationella minoriteter och fem nationella minoritetsspråk: sverigefinnar, judar, romer, samer och tornedalingar som grupper, samt finska, jiddisch, romani chib, samiska och meänkieli som deras respektive språk.

Ratifikationen av konventionerna satte formellt punkt för en aktiv assimilation av de nationella minoriteterna och deras språk genom det nya konventionsarbetet. Stödet för språken förstärktes när en nationell lagstiftning i form av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724, härefter minoritetslagen) och språklagen (SFS 2009:600, härefter språklagen) antogs tio år senare. Minoritetslagen följer i stort sett Europarådets konventioner, särskilt *Europeisk språkstadga*, där användningen av finska, meänkieli och samiska har ett mer detaljerat stöd som territoriella språk, jämfört med romani chib och jiddisch som icke-territoriella språk. Språklagen i sin tur anger bland annat att det allmänna har en skyldighet att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. De nationella minoritetsspråken nämns även i socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och bibliotekslagen (SFS 2013:801). Finskans minoritets- och språkpolitiskt reglerade position i Sverige skiljer sig därmed från kontexter där finskan utgör ett invandrarspråk, såsom till exempel i Australien, USA, regionalt i Norge eller i Tyskland.

Regeringen anför att en fungerande överföring av språk och kultur mellan generationer är en central uppgift för minoritetspolitiken, där en strukturerad systematik, långsiktighet och de nationella minoriteternas egenmakt utgör utgångspunkter i det fortsatta arbetet (Skr. 2017/18:282). Detta har följts upp med ett handlingsprogram som är under beredning (Institutet för språk och folkminnen 2020). En tydlig diskrepans mellan lagstiftning och regleringar jämfört med hur dessa genomförs i praktiken utgör dock alltså en utmaning (Huss & Spiliopolou Åkermark 2005, Lainio 2014, 2018, SOU 2017:60, SOU 2017:91). Denna diskrepans diskuteras nedan.

2 Den teoretiska modellen

Utgångspunkten för artikeln finns i en tradition av språksociologiska, sociolingvistiska och språkpolitiska studier, där olika samhällsnivåer beskrivs och där den sociopolitiska utvecklingen relateras till språks användning och sociala kapital. Det innebär att vi genomför en tids- och platsrelaterad analys av de samhälleliga och språkpolitiska förändringar som sverigefinskan genomgått från 1990-talets början till mitten på 2010-talet. Detta följs upp av en avslutande diskussion ur dagens synvinkel (2020). Det finns flera alternativa modeller att tillämpa för en sådan analys. I studier som undersöker dominerade minoritetsspråk har man till exempel tillämpat GIDS¹, en modell som ursprungligen utvecklades av Fishman (1991; senare utökad till EGIDS², t.ex. Dwyer 2011). Andra studier har använt sig av mer samhälleliga orienteringar (se t.ex. Ruíz 1984, 2010; jfr Vuorsola 2019). Inom språkpolitik och språkplanering finns ett antal andra teoretiska utgångspunkter som kunde ha varit aktuella här. Klassiska exempel är till exempel en indelning i olika faser av språkplanering och deras typiska språkpolitiska aktiviteter (t.ex. Haugen 1987, Cooper 1989; jfr Lainio 2017). Men för den typ av studium som åsyftas här, där språkpolitikens effekter för språkens användning studeras, behöver man närma sig andra språkligt-sociala dimensioner. Som ram för denna artikel används den så kallade COD-modellen (*Capacity development, Opportunity creation, Desire*) som skapades av Grin (1990) och vidareutvecklades av Lo Bianco (2008). Förutom att COD-modellen kan användas för att beskriva och jämföra språklig vitalitet i olika typer av kontexter i olika länder anser vi att den erbjuder teoretiskt uppdaterade ramar för en beskrivning av den reglerande språkpolitiska och praktiska utvecklingen för ett minoritetsspråk och dess bruk. Vidare fångar COD-ramverket tydligt upp diskrepansen mellan regleringar och praxis.

I denna artikel ses *kapaciteten/kompetensen (Capacity)* som en utveckling av den personliga språkliga förmågan och språkanvändningen, genom formell skolgång och inläring samt informellt tillägnande av språket i talarens närmiljö. Vi ser också en sådan kapacitet som ett uttryck för samhällets potential att uppfylla språkliga behov och målsättningar på makro- och mesonivå, till exempel genom att arrangera skolgång i eller på språket, och bidra till att skapa en språklig marknad för ett specifikt språk.

¹ Graded Intergenerational Disruption Scale.

² Extended Graded Intergenerational Disruption Scale.

Tillfällen (Opportunity) att använda ett språk kan skapas genom att utveckla arenor där språket är naturligt, förväntat och välkommet. Vi ser detta som möjligheter att etablera sådana sociala situationer eller domäner, som återfinns på alla tre nivåerna, det vill säga makro-, meso- och mikronivåerna. Utvecklingen av sådana situationer är avhängig både praktiska och attitudinella aspekter.

Viljan att använda ett språk (Desire) är en naturlig del av individens beredskap att investera i inläring och användning av språket, som är avhängiga förväntade konkreta, sociala, psykologiska och emotionella belöningar. De tre komponenterna i COD överlappar och är ibland svåra att separera, liksom de tre olika nivåerna. Modellen skapar indikativa slutsatser, som ändå kan utgöra en bas för att modifiera språkpolitiska målsättningar och hur de ska implementeras.

COD-modellen med de för språkpolitik viktiga tre principerna har tillämpats i ett flertal studier och har beröringspunkter med exempelvis Fishmans GIDS-modell, som har tillämpats i undersökningar även om sverigefinska (en gängse benämning av den talade finskan i Sverige i modern tid) under 1990-talet (Lainio 1995b, Huss 1999). Fördelen med COD-modellen i jämförelse med till exempel GIDS är att medan GIDS graderar vitaliteten för ett språk i minoritetsställning med tonvikt på diglossi, medier m.m. och utbildningspolitik, kan COD-modellen användas för att bättre integrera utvecklingen inom olika samhällsfunktioner som skapar språk- och skolpolitiken, liksom attityder till språket.

Ytterligare en anledning till att vi valt denna modell är att beskrivningen av kunskapsnivån (kompetensen) i finska bland uppväxande och vuxna sverigefinnar reflekterar både orsak och verkan inom språkpolitiken. Vi antar att språkkompetensen är en förutsättning för språkbevarande för ett minoritetspråk. Den påverkar hur och vilka beslut som fattas och vilka regleringar som kommer till stånd på nationell och lokal nivå, samtidigt som den påverkar attityder och handlingsberedskap för hur och när man kan och vill använda språket bland talarna.

I analysen står makronivån för samhällsnivån, både på den officiella sidan, och i civilsamhället där nationella minoritetsorganisationer representerar makroperspektivet. Mesonivån står för en lokal myndighetsnivå och dess horisontella samråds- och samarbetsfunktioner med organisationer som representerar språkgruppen. Mikronivån står för en individuell nivå, där interaktion mellan personer som utgör en del av minoriteten ingår, liksom interaktion med myndighets- eller majoritetsrepresentanter.

Syftet med analysen utifrån ramverket är inte att ge uttömmande svar utan visa på vilka faktorer som bildar den kontext mot vilken minoritetsspråk kan studeras (jfr Montrul 2016). En sammanfattning av de kombinerade nivåerna och COD ges i tabell 1. Varje fält i ramverket kan i sin tur studeras särskilt för djupare förståelse (se t.ex. Vuorsola 2019, Lainio & Pesonen u.u.). I analysen jämförs de olika nivåerna med varandra, och individens beteende på mikro-nivån speglas mot makro- och mesonivåns regleringar och tillämpningar.

Tabell 1. Matris för komplexa samverkande faktorer för stöd till och bevarande av ett minoritetsspråk.

Möjlighet att lära sig, tillfälle och vilja att använda ett språk: COD	Capacity (C) kompetens / lära sig	Opportunity (O) tillfälle att använda	Desire (D) vilja att använda
<i>Makronivå</i> <i>Regleringar</i>	Språk- och skolpolitik på nationell nivå: målsättningar och regleringar	Offentligt bruk av språket, och med myndigheter och i media	Samhälleliga attityder och gruppens nationella målsättningar
<i>Mesonivå</i> <i>Lokala regleringar och tillämpningar</i>	Lokala anpassningar som styr språkmarknaden och inlärningen av språket i relation till språk- och skolpolitik	Tillfälle till offentligt bruk av språket på lokal nivå; bruk av språket inom gruppen utanför hemmet	Lokalt stöttad vilja att använda minoritetsspråket, offentligt och inom gruppen, med nätverk
<i>Mikronivå</i> <i>Individuellt beteende</i>	Individuell verklig eller upplevd kompetens som reflekterar politiken	Individuella tillfällen och bruk i relation till omgivningens direkta reaktioner och förväntningar	Aktiv vilja att använda och bruk av språket i interaktion inom den privata närmiljön

3 Material och metoder

Makro- och mesonivåns analyser innefattar såväl regleringar, rapporter, statistik som forskningsresultat och hur man kan tolka dem inom ramen för COD-modellen på de olika nivåerna.

För analys på mikronivån används här material från forskningsprojektet *Sverigefinnars två språk – språkbruk och attityder hos två generationer* som samlades in i början av 1990-talet och från en uppföljningsstudie från 2013.

För de informanter som deltog i de båda studierna har finskans roll varierat i olika skeden av livet. Även om berättelserna är individuella reflekterar de sådana möjligheter och hinder som språkbevarandet och revitaliseringen av finskan möter när ungdomar träder ut i vuxenlivet (jfr Huss 1999, Pietikäinen m.fl. 2011). De individuella språkliga biografierna belyser finskans roll i det svenska samhället under och efter grundskolan. Biografierna visar hur finskans roll utvecklats i de enskilda repertoarerna. De visar också hur språkliga ideologier, normer och språkpolitiska åtgärder påverkat finskans roll i talarnas flerspråkighet på likartade sätt (jfr Blommaert & Backus 2011).

Forskningsprojektet *Sverigefinnars två språk – språkbruk och attityder hos två generationer 1991–1993* vid Finska institutionen vid Stockholms universitet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet var utformat som ett sociolingvistiskt studium kring språkkontakter och språkliga attityder. Projektet hade arbetsnamnet *Finska och ruotsia, två språk i Sverige* och kom att benämnas Fortis-projektet. Förkortningen Fortis (se Lainio 1995a, Bijvoet 1998) används även här.

Fortis-projektet hade två övergripande syften. För det första ville man beskriva det som kommit att kallas sverigefinska, det vill säga den finska som talades i Sverige av både första- och andragenerationens invandrare från Finland (Lainio 1995a), och den svenska som talades av sverigefinnar. För det andra syftade projektet till att undersöka hurdana attityder till och vilken stilkänslighet sverigefinska talare hade för olika varieteter av finska och svenska (Bijvoet 1998).

Attityd- och stilkänslighetsundersökningen presenteras i Bijvoet (1998), medan denna artikel fokuserar på den del av Fortis-materialet som samlats in för att undersöka bruket av finska och svenska över tid i andragenerationen.

Informanterna var i åldern 16–19 år vid tiden för de första inspelningarna 1991–1992, det vill säga att de var i 40-årsåldern vid tiden för uppföljningsstudien 2013. Även deras föräldrar ingick i studien i början av 1990-talet. Den ursprungliga undersökningsorten var en kommun i Storstockholmsområdet. Då ca 35 % av alla sverigefinnar bodde inom denna region (Lainio 1995a) erbjöd den en särpräglad miljö exempelvis med tanke på finskspråkig infrastruktur och kulturutbud. Samtliga informanter som deltog i uppföljningsstudien 2013 bodde inom samma region, dock i olika kommuner.

Följande kriterier sattes upp för de deltagande ungdomarnas bakgrund (jfr Pesonen u.u.):

- a) Åtminstone en av föräldrarna ska vara född i Finland.
- b) Finska ska talas i hemmet i någon utsträckning.
- c) Informanten ska ha gått i grundskolan i Sverige.
- d) Informanten ska ha följt någon form av undervisning i finska eller fått någon form av finskspråkig undervisning.
- e) Informanten ska ha gått ut grundskolans årskurs 9.
- f) Informanten ska bo i den aktuella utvalda kommunen.

Den grupp som slutligen kom att bli huvudinformer 1991–1993 bestod av tio pojkar och tio flickor (kallade generation 2 i projektet, men andragenerationen i denna artikel) fördelade på 16 familjer med sammanlagt 15 mödrar och tre fäder (kallade generation 1 i projektet). 2013 kontaktades andragenerationens huvudinformer med en förfrågan om att delta i en uppföljningsstudie. Av de 20 ursprungliga ungdomarna var sju kvinnor villiga att delta i en andra undersökningsomgång och således består informanterna 2013 av sverigefinska vuxna kvinnor (se Pesonen u.u.).

För varje deltagande informant samlades det i början av 1990-talet in data genom två enkäter, och frågorna upprepades 2013. Även data om de deltagande sidoinformanterna finns insamlade. Den ena enkäten innehöll frågor om bakgrundsinformation och den andra handlade om frågor kring språkförhållanden i hemmet. Som bakgrundsinformation efterfrågades bland annat formen för studier i och/eller på finska under grundskolan och gymnasiet. Frågorna om språkförhållandena handlade sammanfattningsvis om språkbruket med fokus på finska. Man undersökte följande:

- a) vem informanten bor tillsammans med och vilka språk informanten talar med respektive familjemedlem och i vilken utsträckning,
- b) informantens egen uppskattning om hur väl denne talar språket i fråga,
- c) hur ofta informanten läser någon riksfinsk, sverigefinsk eller svensk dagstidning, veckotidning, tidskrift eller böcker,
- d) hur ofta informanten tittar på finsk- respektive svenskspråkiga TV-program eller lyssnar på finsk- respektive svenskspråkiga radioprogram
- e) hur ofta informanten umgås med finsk- respektive svenskspråkiga utanför hemmet (specificerat enligt följande: i skolan utanför lektionerna i hemspråk; på fritidsgården och på arbetsplatsen i förekommande fall; i allmänhet på fritiden; i kontakter med myndigheter och kommunal service; i affärer med butikspersonal; i någon förening eller klubb).

Inspelningarna 1991–1992 omfattade både informella och formella kontexter där finska förväntades användas i vissa situationer, svenska i andra. De mer formella situationerna utgjordes av halvstrukturerade intervjuer medan informella situationer utgjordes av samtal med vänner och bekanta med friare ämnesval (se tabell 2).

Tabell 2. Sammanställning av inspelningarna inom Fortis-projektet och uppföljningsstudien.

Inspelningarna 1991–1992 ³	Samtalspartner/ samtalspartners	Inspelningsplats
Gruppsamtal på finska (informell) <i>Generation 1 & 2</i>	Vänner, bekanta och/ eller familjemedlem- mar	Hemma hos informanten / en annan informant eller i en lokal gymnasieskola
Gruppsamtal på svenska (informell) <i>Generation 2</i>	Vänner och bekanta	Hemma hos informanten / en annan informant eller i en lokal gymnasieskola
Radiointervju på finska (formell) <i>Generation 1 & 2</i>	Radiojournalist (kvinna)	Den lokala närradiostudion
Dialog på svenska (informell) <i>Generation 1</i>	Projektanställd (kvinna)	Hemma hos informanten
Anställningsintervju på svenska (formell) <i>Generation 2</i>	Anställd på företaget (kvinna)	Elektronik AB ⁴
Inspelningarna 2013⁵		
Gruppsamtal på finska (informell) <i>Generation 2</i>	Vänner	Hemma hos informanten, eller på restaurang
Halvstrukturerad intervju på finska <i>Generation 2</i>	Forskare (kvinna)	Hemma hos informanten, på informantens arbetsplats, eller på Stockholms universitet

För att kunna göra jämförelser mellan de finskspråkiga inspelningarna från 1990-talets början och inspelningarna 2013 genomfördes i uppföljningsstu-

³ Under denna första del av Fortis-projektet gjordes det sammanlagt 127 inspelningar där de enskilda inspelningarna varade i 45–60 minuter.

⁴ Täcknamn för IT-företag.

⁵ Sammanlagt 12 inspelningar där de enskilda inspelningarna varade i 45–60 minuter.

dien både ett halvstrukturerat samtal som utgick ifrån samma frågor som i de tidigare inspelningarna och ett informellt samtal på finska. För två av de sju informanterna kunde inte något informellt samtal på finska ordnas. I två av gruppsamtalen deltar samma sidoinformant som deltog även 1991. De olika inspelningarna presenteras översiktligt i tabell 2 ovan. I denna artikel används de benämningar som användes i Fortis-projektet. För analysen i denna artikel används de inspelningar med andragenerationen som är skuggade i tabellen samt enkätsvaren från båda inspelningsomgångarna.

4 Analys och diskussion

Analysen presenteras utifrån de olika fälten i tabell 1 och utgår ifrån kompetensens roll och hur den kan sammanfattas på de olika samhällliga nivåerna, nationellt/makro – lokalt/meso – individuellt/mikro. Därefter behandlas tillfällena att använda språken på samma sätt, och sist hur önskan/viljan att använda språket påverkats av de andra nivåerna. En sammanfattning och diskussion presenteras i det avslutande avsnittet.

4.1 Kompetensen i finska

4.1.1 Kompetensen i finska – makronivå

Alltsedan Invandrarutredningen (SOU 1974:69, SOU 1974:70) har hemspråkets/modersmålets roller diskuterats (Skutnabb-Kangas 1981, Hyltenstam & Tuomela 1996, Lainio & Wandé 1996, Hyltenstam & Milani 2012, Ganuza & Hyltenstam 2020). Undervisning i och på hemspråket/modersmålet har antagits leda till en effektivare inläring av svenska och till bättre inläring av skolkunskaper, vilket ofta har använts som argument för att arrangera sådan undervisning (Skolverket 2008). Det övergripande målet har alltså varit att invandrare ska lära sig svenska (Runfors 2009, Bajcinqa 2019), vilket bidragit till en intensifierad språkbytesprocess. Undantaget i dessa sammanhang utgörs av Sameskolan som etablerades 1977, där funktionell tvåspråkighet hos eleverna är ett av de långsiktiga målen (Lsam11).

Erkännandet av de nationella minoritetsspråken genom ratifikationen av Europarådets konventioner 2000 var ett erkännande av behovet av skydd genom revitalisering. Detta visar att språkbytet redan hade passerat en kritisk

gräns för alla fem språken (Lainio 2018, Lainio & Pesonen u.u.). En effekt av detta var minoritetslagen 2010, som bland annat skapade rättigheter för föräldrar att inom förvaltningskommunerna begära förskola helt eller delvis på eget språk.

Kursplanen i ämnet hemspråk (från 1997 benämnt modersmål) blev fastställd 1994, nästan två årtionden efter hemspråksreformen. Syftet med undervisningen i den fastställda kursplanen var alltså, i enlighet med hemspråksreformens målsättningar, att eleverna skulle bli tvåspråkiga, med dubbel kulturell identitet. Regleringen av modersmålsundervisningen förutsatte även för de nationella minoritetsspråkens del att språket var elevernas dagliga umgängesspråk, och att åtminstone en av vårdnadshavarna skulle kunna språket. Skollagstiftningen tog först 2015 hänsyn till det sedan länge erkända behovet av revitalisering genom en ändring i skollagen. Denna möjliggjorde för elever utan förkunskaper i språket att få modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken, vilket i praktiken innebär att man kan läsa språken som första- eller andraspråk (Lainio & Pesonen 2020).

Sedan 2015 omfattas således undervisningen i nationella minoritetsspråk till viss del av en särslagstiftning genom regleringar i skollagen i ämnet modersmål i grundskolan, andra obligatoriska skolformer och i gymnasieskolan samt gymnasiesärskolan. I läroplaner för de obligatoriska skolformerna finns vidare ett långsiktigt mål att alla elever efter genomgången grundskola eller motsvarande obligatoriska skolform ska ha kunskaper om de nationella minoriteterna och deras språk, religion och historia (se Lainio & Pesonen 2020).

Generellt kan man säga att både hemspråksreformen 1977 och senare regleringar har varit framåtsyftande och målsättningarna relevanta i de aktuella situationerna. Den stora utmaningen är att de formella regleringarna inte genomförts enligt sina målsättningar i praktiken, genom att antalet undervisningstimmar kontinuerligt minskat på kommunernas initiativ och undervisningens status aktivt reducerats.

Man kan också ifrågasätta om satsningen på revitalisering ensam kan öka den generella kompetensen i finska, eller om till exempel en utvidgad tvåspråkig undervisning borde vara en del i återuppbyggnaden av färdigheterna i två språk. Det är tydligt att den i praktiken begränsade språkundervisningen (i genomsnitt ca en timme i veckan; SOU 2017:91), inte kan skapa en sådan kompetensbas som behövs för att kunna uppnå andra minoritetspolitiska mål, till exempel service på finska hos myndigheter, i äldreomsorg, medieutbud eller lärarutbildning i finska. Målet att skapa aktiv tvåspråkighet som en förutsätt-

ning för att eleverna ska klara av sina vardagsbehov eller arbetsuppgifter på två eller flera språk, i talad och skriven form, kan inte uppfyllas.

4.1.2 Kompetens – mesonivå

De ungdomar som deltog i Fortis-projektet hade gått i grundskolan i huvudsak på 1980-talet då finska undervisades inom ämnet hemspråk. Under ett av de mest aktiva åren, läsåret 1982/83, hade 37 067 elever finska som hemspråk i grundskolan. I gymnasieskolan var motsvarande antal 6 136. Även för undervisningen på finska var 1980-talets början en dynamisk period med över 400 kommunala tvåspråkiga klasser (Lainio & Wande 1996). Från och med början av 1990-talet har antalet elever i finska minskat dramatiskt. Läsåret 2019/20 läste 4 833 elever finska i grundskolan (Skolverket 2020), efter en viss återhämtning sedan den lägsta nivån läsåret 2007/08, då antalet deltagande elever var 3 033. Undervisning i finska i andra obligatoriska skolformer är nästan obefintlig och antalet kommunala klasser där undervisningsspråket är finska uppgick till en handfull läsåret 2017/18 (SOU 2017:91).

Alltsedan ratifikationen av konventionerna har Sverige kritiserats både av de nationella minoriteterna och av Europarådets expertkommittéer samt dess ministerråd vad gäller efterlevnaden av ramkonventionen och språkstadgan. Den regelbundna granskningen som görs på basis av dialoger med ansvariga myndigheter och genom samråd med de nationella minoriteterna har återkommande framfört flera faktorer som hinder för att nå intentionen i konventionerna, att bevara och utveckla språken som en del av det europeiska och nationella kulturarvet (SOU 2017:91).

Den nationella och internationella kritiken rör bland annat bristfällig statistik vad gäller elever som är berättigade till modersmålsundervisning, tillgången till strukturerad och långsiktig undervisning i och på de nationella minoritetsspråken, tillgången till läromedel och lärare samt de otillräckliga undervisningstimmarerna som ges inom ämnet modersmål. Ytterligare ett centralt problem är att kunskapen om minoriteternas rättigheter är bristfällig hos kommuner och skolhuvudmän, och detsamma gäller för informationen om rättigheterna på lokal nivå (SOU 2017:91). Sedan minoritetslagen 2010 har föräldrar rätt att inom förvaltningskommunerna begära förskola helt eller delvis (senare »till väsentlig del») på eget språk. Denna rättighet uppfylls inte i över hälften av kommunerna (SOU 2017:60). Det leder bland annat till att många av dessa barn inte heller följer modersmålsundervisningen i grundskolan.

De nämnda problemområdena är kommunernas ansvar. En grundläggande svårighet i Sverige, liksom i flera andra europeiska länder, är den kommunala autonomin, som tenderar att egenmäktigt tolka internationella konventioners giltighet, i den mån man känner till dessa (jfr Skolinspektionen 2020). Skolan är en kommunal angelägenhet, där statens rekommendationer och språkpolitiska mål kan hamna i konflikt med det kommunala självbestämmandet. Detta utgör en känslig aspekt på den demokratiska ordningen mellan regering, riksdag och kommunal förvaltning, där den sistnämnda är den nivå och kontext som är i direkt kontakt med medborgarna.

Frågan är om den särlagstiftning som omfattar flera områden kommer att kunna bidra till att vända språkbytesspiralen, då glappet mellan regleringar och implementeringen av dem är ett långvarigt dilemma – inte enbart i fråga om de nationella minoritetsspråken utan även vad gäller de övriga ca 200 språken som talas i Sverige (Hyltenstam & Tuomela 1996, Lainio 2001, 2014, Huss & Spiliopolou Åkermark 2005, Aktürk-Drake 2018, Ganuza & Hyltenstam 2020). Det offentliga stödet för såväl modersmålsundervisningen som flerspråkighet uttrycks ändå i olika styrdokument och politiska markeringar. Hur lagstiftningen omsätts i praxis motverkar dock individers möjlighet att tillägna sig flera språk (Haglund 2007, Axelsson 2012, SOU 2017:91, Aktürk-Drake 2018).

Ett problem är att modersmålet i skolan inte ges samma tyngd som mer prestigefyllda språk, varken av lärare, modersmålseleverna själva eller övriga talare av modersmålen (Haglund 2007, Runfors 2009). Detta har lett till att målen för undervisningen kunnat vara riktade mot modersmål och flerspråkighet, men i praktiken har insatser för svenska och engelska dominerat (Hult 2012). Ett resultat av kommunernas hantering av dessa frågor är att kompetensen bland uppväxande talare av nationella minoritetsspråk har sjunkit stadigt under de senaste tre decennierna, samtidigt som rättigheterna i minoritetslagen lett till behov av en förbättrad kompetens i språken, för samhällsservice av olika slag. Även här har kommunerna en central roll.

4.1.3 Kompetens – mikronivå

Effekterna av regleringar på samhällsnivå och kommunernas lokala agerande syns i hur språkbruket och attityder till det förändras över tid. Detta reflekteras i Fortis-informanternas individuella språkliga val och ställningstaganden för användningen av finska och svenska. Redan i enkätfrågorna om självuppskattning av språkkunskaper från 1990-talet bedömde ungdomarna sin språkfärdighet i svenska som bättre än i finska (Lainio 1995a, Bijvoet 1998). Detsamma

gäller i enkätsvaren från 2013 (Pesonen u.u.). I exempel 1 sammanfattar Emmi sina tankar i intervjun 2013.

Exempel 1.

Emmi: Mää ainaki / mun mielestä se on aika kummallista mutta niinhän se on että / vaikka mun ensimmäinen kieli / oli / suomi / niin mä osaan paljon paremmin ruotsia nykyään että se on / se on sitä että mitä käyttää eniten

Övers. Emmi: Jag åtminstone / jag tycker att det är ganska konstigt men så är det ju att / även om mitt första språk / var / finska / så kan jag mycket bättre svenska nuförtiden att det är / det är det som man använder mest

Att informanterna upplever att språkfärdigheten i finska är sämre än i svenska uttrycks genom kommentarer om ett begränsat ordförråd eller om att det är mer krävande att läsa på finska än på svenska. Exempelvis berättade de som använde finska på arbetet 2013 att de aktivt behövt utöka sitt ordförråd för att kunna klara av kommunikationen på arbetsplatsen, då de tidigare inte använt finska i mer formella sammanhang (jfr Montrul 2016). Utmaningarna att läsa på finska har lett till att finska används främst i tal; endast en av informanterna anger sig exempelvis läsa finskspråkiga böcker vid båda intervjutidpunkterna (Lainio 1995a, Bijvoet 1998, Pesonen u.u.). Den upplevda svårigheten att läsa på finska i ungdomen följer hos de flesta informanterna med in i vuxenlivet. Exempelvis ger Tiina uttryck för detta vid båda intervjutillfällena i exemplen 2 och 3:

Exempel 2.

Tiina 1991: Mää tykkään se on niin / raskasta mää en / mun pitää koko ajan niinku ajatella mitä mä luen ja / en mää niinku voi / niinku ruotsalaisii kirjoi jos niit lukee niin / ei niis tartte niinku ajatella että jaha no mitä tos nyt sit lukee vain sitä vain lukee ja / sillai että en mää

Övers. Tiina 1991: Jag tycker det är så / tungt jag kan / jag måste hela tiden liksom tänka vad jag läser och / jag kan liksom inte / liksom svenska böcker om man läser dem så / i dom behöver man inte liksom tänka att jaha vad står det då där utan man bara läser och / på så vis att jag inte

Exempel 3.

Tiina 2013: [En] // mul oli yks lehti vähä aikaa ja se oli toi kotililiesi / monta vuotta sitte oli ja se oli // en mä sitä sit kans jaksanu lukea oikee // en mä tiä mikä se on mikä tekee sen mut se on / mää en / ei / en mä jaksa ((nauraa)) / Se on niin paljo helpompaa lukee ruotsiks // et sitte / tulee laiskamadoks

Övers. Tiina 2013: [Nej] // Jag hade en tidning ett litet tag och det var den där kotiliesi / många år sedan hade och det var // jag orkade inte heller läsa det på riktigt // jag vet inte vad det är som gör det men det är / nej / jag orkar inte ((skrattar)) / det är så mycket lättare att läsa på svenska // att man sedan / blir en latmask

Den lagstadgade skyldigheten att erbjuda förskola på minoritetsspråk i förvaltningsområdet för finska, inom vilken informanterna bor, och möjligheten för elever utan förkunskaper att läsa finska som modersmål i grundskolan har kommit först under senare hälften av 2010-talet. Detta har bidragit till att de av informanternas barn som nått skolåldern blivit relativt enspråkiga. Flera av de numera vuxna informanterna berättar att de talade finska med sina barn innan barnen började i förskolan men att de senare övergick till att tala svenska då det inte fanns finskspråkig förskola, eller finskspråkig personal på förskolan. Detta leder till en sjunkande kompetens i finska bland barnen, genom deras anpassning till det omgivande samhällets svenskspråkiga bruk och krav. Det bristande stödet för språket i förskolan ledde till att informanternas barn bytte sitt kommunikationsspråk med föräldern relativt snabbt (Pesonen u.u.; jfr Lieri 2017, Latvalehto 2018). I enkätsvaret från 2013 sammanfattar Emmi:

Bristen på finsk förskola i X har gjort att svenskan helt har tagit överhanden i mina barns språk, till min stora sorg. Då barnen under förskoleåldern totalt glömt bort finskan har vi inte heller ansökt om finskaundervisning i skolan.

4.2 Tillfälle att använda finska

4.2.1 Tillfälle – makronivå

Under 1980- och 1990-talen försköts det allmännas ansvar för de finskspråkigas språkutveckling alltmer från ett samhällsansvar till ett individuellt ansvar, vilket ledde till ett direkt försämrat ekonomiskt stöd för till exempel hemspråksundervisning (Bajcinqa 2019). Förändrade attityder påverkade även den långsiktiga strävan att finansiera kulturell verksamhet på finska, vilket inledde en rad av försvagningar av föreningar, kulturaktiviteter såsom biblioteksverksamhet och teater, nedläggning av finska sidor i svenska tidningar o.s.v. Dessa

processer sammanföll med att den generation som byggt upp sådana verksamheter – nämligen de som kom under den stora invandringsvågen från Finland i slutet av 1960-talet – uppnådde pensionsåldern, samtidigt som skolans roll som språkförstärkande faktor för den uppväxande generationen försvagades. Skolans kommunalisering 1991 följdes av minskad finansiering av undervisningen och ett sämre utbud, som i sin tur följdes av en mindre efterfrågan (Hyltenstam & Tuomela 1996, Lainio & Wande 1996, Hyltenstam & Milani 2012). Detta var också ett resultat av de negativa attityder som motverkade idén om offentligt finansierade tvåspråkiga skolor. Friskolereformen kom av många att ses som ett alternativ till den kommunala skolan, när familjerna eftersträvade tvåspråkig undervisning. Dessa fanns dock att tillgå endast i en handfull kommuner (Lainio 2001). Under den tid som friskolor med tvåspråkig inriktning utvecklats har ideologiska debatter också följt dem, vilket tidvis både nationellt och lokalt har försvårat etableringen av dem.

Å andra sidan kan man se tiden från 1990-talets början som en språkpolitisk progression som tydligare än tidigare ställt krav på både internationalisering och professionalisering av nationella minoriteters ideella organisationer, vilket förutsätter goda kunskaper i både svenska och finska bland representanter för dessa organisationer (Lainio 2018). Dialogerna med statens representanter och med lokala företrädare har drivit på den processen, där svenskan dock dominerat.

Det bristande stödet för den offentliga användningen av de nationella minoritetsspråken, däribland finska, har lett till att de inte setts fullt ut som medel för deltagande i samhällslivet i Sverige. De har förutsatts vara språk för hemmet och med släkten. Det nya lagstödet för finska i minoritetslagen och därmed som ett språk för offentligt bruk, har bara delvis implementerats (SOU 2017:60). De skrivningar som finns i minoritetslagen och språklagen följer ganska väl Sveriges ratifikation av Europarådets två konventioner om minoriteter och minoritetsspråk. För finskan, meänkieli och samiska gäller språkstadgans del 3 som består av sju definierade artiklar för områden där användningen av språken ska stöttas: utbildning, juridiska myndigheter, administrativa myndigheter, media, socialt och ekonomiskt liv, kultursfären och transnationellt samarbete (se Lainio & Pesonen u.u.). Minoritetslagen täcker dock bara friskolan i utbildningsfältet, och trots regleringar inom andra samhällsområden har dessa inte resulterat i stöttande åtgärder för att skapa en mer långsiktig språklig marknad för till exempel finska.

4.2.2 Tillfälle – mesonivå

Såväl i Europarådets konventioner, som bland företrädare för de nationella minoriteterna har frågan om att lära sig det omgivande majoritetsspråket varit central. Även om Europarådets minoritetskonventioner syftar till att skydda minoritetsspråken, ska detta ske utan att det negativt påverkar majoritetsspråkets ställning (jfr Vuorsola 2019). Man tar i konventionerna inte konkret ställning till en möjlig flerspråkighet i praktiken, vilken är en viktig del i den svenska diskursen om modersmål och minoritetsspråk i skolan.

Då det inte systematiskt skapats tillfällen för bruk av finska i offentliga sammanhang har inte heller förväntningar om att använda språket lokalt skapats. Den sjunkande kompetensen har också lett till att en del språkbrukare tvekar att använda finska, när sådana tillfällen ändå ges. Attitudinella aspekter är viktiga här: i kontakter med myndigheter är det inte ovanligt att man undviker att använda minoritetsspråk, även när sådana rättigheter finns. Å ena sidan vill man inte väcka förargelse hos myndighetsrepresentanten, å andra sidan antar man att behandlingen av ens ärende sker snabbare om man kommunicerar på majoritetsspråket (jfr Finland; Statsrådets kansli 2017). Det är inte ovanligt att medlemmar i nationella minoritetsgrupper ser det egna modersmålets värde för och bidrag till en flerspråkig repertoar som underordnat. Man prioriterar kunskaper och användning av svenska, och sekundärt engelska.

Det finns vidare andra paradoxer i synen på de nationella minoritetsspråkens värde inom vissa myndigheter. Exempel på detta kan vara att en kommun använder automatiska översättningsprogram för att informera om kommunal service hellre än att utnyttja kompetenta anställda eller auktoriserade översättare (Salokannas 2014). Detta resulterar i att bruket av finska alltjämt ses som en angelägenhet främst för privata relationer. På lokal nivå innebär det att användningen av andra språk än svenska offentligt och i servicefunktioner är högst begränsad (SOU 2017:91).

4.2.3 Tillfälle – mikronivå

De tillfällen informanterna i Fortis-projektet har att använda finska finns dels i Sverige dels transnationellt i Finland (jfr Haikola 2012). De generella linjer som går att utläsa visar att de finska användningsmönster som andragenerationen hade för finska i början av 1990-talet, i stort sett följer med in i vuxenlivet. Detta understryker vikten av det samhällseliga stöd i modersmål som barn och elever får under för- och grundskoleåldern. Stödet gäller attityder, undervisning i och på språken samt möjliga arenor där man kan kommunicera på fin-

ska såväl privat som offentligt (jfr Skr. 2017/18:282, Institutet för språk och folkminnen 2020). Detta förstärks av demografiska förändringar, det vill säga att utöver finska och svenska utgör också andra språk en del av den språkliga vardagen i familjerna, samtidigt som elever endast kan få modersmålsundervisning i ett språk.

Informanterna knyter användningen av finska främst till kommunikation med familjen och släkten, både i Sverige och i Finland, medan andra språk kopplas till andra sammanhang. När informanterna till exempel i början av 1990-talet i arrangerade svenskspråkiga arbetsintervjuer svarar på frågan om vilka andra språk de kan utöver svenska, nämner många inte finskan men däremot de moderna språken som de studerat samt engelskan (Pesonen u.u.; jfr Runfors 2009, Lieri 2017).

Den domän där informanterna använde finska på 1990-talet var främst hemmet och som vuxna använder de finska huvudsakligen i kontakterna med föräldragenerationen. Den dagliga interaktionen på finska minskade när ungdomarna flyttade hemifrån för att åter bli en del av vardagen om och när det föddes barn i den nya egna familjen. Betydelsen av det samhällseliga stödet genom finskspråkig förskola och skola samt andra tillfällen att använda finska accentueras i mönstren för språköverföringen till nästa generation (jfr Huss & Syrjänen Schaal 2013). Emmi sammanfattar sina tankar i exempel 4:

Exempel 4.

Emmi 2013: Nyt ni näin vanhempana niin / mää oon tosi kiitollinen et mää oon // saanu käydä suomalaista / koulua / ja tanhunnu ja semmosta et mää oon niinku / mullon jääny vähän perinteitä ja semmosta // että / harmittaa että mun lapset ei tuu saamaan niitä mutta / no heillä on sitte toiset mietteet mutta

Övers. Emmi 2013: Nu så när man är äldre så / jag är väldigt tacksam att jag har // fått gå i finsk / skola / och dansat folkdans och sådant att jag har så att säga / har fått några traditioner och sådant // att / det grämer mig att mina barn inte kommer att få dem men / nåväl de har ju andra tankar men

Utanför hemmet använde informanterna finska på 1990-talet främst i skolan. Skolan har vartefter kommit att bli en huvudsaklig plats för bruket av finska bland skolungdomar i Sverige (jfr Norrbacka 1996, Gynne & Bagga Gupta 2015, Kolu 2017, Vuorsola 2019). För de vuxna informanterna har skolan som finskspråkig arena ersatts av arbetsplatsen. För flertalet informanter i uppföljningsstudien har arbetet medfört kontakter med finskspråkiga. Några talade finska på arbetet redan på 1990-talet, och som vuxna berättar så gott som samt-

liga att de haft nytta av att kunna finska i sitt yrkesliv (jfr Lainio m.fl. 2013). Men även om några har gjort framsteg i karriären tack vare sina språkkunskaper i finska har arbetsgivaren normalt inte särskilt efterfrågat kunskaper i finska vid anställningsintervjuer.

På 1990-talet talade andragenerationen mer svenska än finska på fritiden, trots de relativt goda möjligheterna att använda finska utanför hemmet på orten ifråga. Vidare använde ungdomarna nästan aldrig finska i offentliga situationer. Dessa förhållanden gäller även språkanvändningen i vuxenlivet, trots nya, potentiella, offentliga tillfällen.

I vuxenlivet träder vidare samma mönster i mediebruk fram som informanterna berättade om i ungdomen: de läser sällan finskspråkiga tidningar och de ser eller lyssnar inte på finskspråkiga program. Ingen av de intervjuade brukar heller sociala medier på finska utom i kontakt med släktingar i Finland (jfr Haikola 2012, Lieri 2017).

4.3 Vilja att använda finska

4.3.1 Vilja – makronivå

Minoritetslagstiftningen utgår från de enskildas rätt till språk och kultur, men samtidigt har minoritetspolitiken språkens överlevnad som det långsiktiga målet. I regeringens minoritetspolitiska skrivelse (Skr. 2017/18:282) nämns inte de nationella minoritetsspråken som viktiga för flerspråkigheten eller som en resurs för individen och samhället. I stället positioneras de som en del av individens och samhällets kulturarv samt den samtida kulturen i Sverige (jfr Hult 2012). Att de nationella minoritetsspråken inte uppfattas som viktiga med avseende på samhällsnytta har kritiserats av företrädare för de nationella minoriteterna. Även barn uttrycker att de allmänna attityderna signalerar att minoritetsspråk och -kulturer är mindre värdefulla för samhället och individen jämfört med svenska (Orama 2011) och engelska.

Utvecklingen av ett minoritetsspråk påverkas av språkets status i samhället som i sin tur påverkar attityder gentemot talarna av språket och deras möjligheter att studera i och på det eller använda det offentligt. I den svenska självsynen blev Sverige mångkulturellt och flerspråkigt först i modern tid, vilket betyder att man inte uppfattat den historiska dimensionen av hur de nationella minoriteterna behandlats och språken använts i Sverige. Det finns en lång tradition av nedvärdering av dessa grupper och deras språk. Detta har lett till att språkens ställning försvagats i den privata sfären och förhindrats i offentligt kommu-

nikation (Lainio 2014; jfr Montrul 2016). Attityderna påverkar på olika sätt de nationella minoriteternas språkval. Ett exempel är att föräldrar uttrycker sitt stöd för två- eller flerspråkighet men inte agerar enligt dessa tankar. De bereder inte sina barn möjlighet till modersmålsundervisning eller tvåspråkig undervisning, eller använder inte språket själva (jfr Latvalehto 2018). Även rädsla för diskriminering och hatuttryck påverkar ställningstagandena. Detta förstärker viljan att medvetet begränsa språkets användning till hemmet och familjemedlemmar.

Attityderna till ett minoritetsspråk är som angetts paradoxala: samma majoritetsindivider ser till exempel ut att å ena sidan ha positiva och stöttande attityder till olika modersmål och flerspråkighet offentligt, men å andra sidan vänder man sig mot dessa och pekar ensidigt ut svenskan som centralt fokus och kulturvärde i praktiken (Wingstedt 1998). Avoga inställningar till andra språk än svenska och flerspråkighet signaleras även i olika regleringar. Exempelvis har skollagens bestämmelse sedan 1960-talet, att en elev bara kan ha ett modersmål⁶ och få modersmålsundervisning i enbart ett språk, kontinuerligt bidragit till en reduktion av bruket av minoritetsspråk och flerspråkigheten (jfr SOU 2019:18).

4.3.2 Vilja – mesonivå

Förutom de tidigare utbildnings- och språkpolitiska målen att assimilera eleverna har de långvariga negativa attityderna till och diskrimineringen av de nationella minoritetsspråken och nationella minoriteterna fått andra effekter (se t.ex. Diskrimineringsombudsmannen 2008). Exempelvis har kolonisering av urfolket samerna, antiziganism och antisemitism samt åsidosättandet av de nationella minoriteternas rättigheter inom skolväsendet medverkat till att språken nu har gått in i en fas som kräver revitaliseringsinsatser.

Det svenska skolväsendet har i praktiken bidragit till språkbytesprocessen bland de nationella minoriteterna under olika perioder: flerspråkiga barn har under sin skolgång omformats till mindre språkkunniga vuxna i sitt förstaspråk. Det innebär bland annat att strävan att utveckla och bygga upp kompetens i språken som eleverna tar med sig till skolan misslyckas. Även om exempelvis samiska förekommit i undervisningen har den, innan sameskolans formella etablering 1977, använts mestadels som ett medel för språklig, kulturell och religiös försvenskning av eleverna (Lainio & Pesonen u.u.).

⁶ Om det finns särskilda skäl kan dock en romsk elev som kommer från utlandet få läsa två språk (Skolförordning 2011:185, 9 §).

I förarbetena till språklagen betonades att synligheten för de nationella minoritetsspråken i offentligheten är en viktig del av främjandet av språken (t.ex. SOU 2008:26). I Språkrådets uppföljning av språklagen tio år efter dess tillkomst konstateras, trots intentionerna bakom lagstiftningen, att de nationella minoritetsspråkens offentliga utrymme, nationellt och lokalt, är mycket begränsat till både form och innehåll samt att språklagens intentioner inte efterlevts. Rapporten visar att språken i stort sett är osynliga, även om viss synlighet för finska, meänkieli och samiska förekommer i förvaltningskommuner i norra Sverige (Bylin & Spetz 2019).

4.3.3 Vilja – mikronivå

Vid tiden för Fortis-projektet var de allmänna attityderna till sverigefinskan relativt negativa, och i intervjuerna från 1990-talets början finns flera exempel på hur informanterna känt att det inte varit enbart positivt med kunskaper i finska i skolan. Virve ger uttryck för känslan att bli retad i exempel 5:

Exempel 5.

Virve 1991: Mm / joo ku mie olin ihan pien / mie en muista / ku mie olin sellases koulus kun xx / en mie muista oliks se / ku mie olin toises luokas tai jotain ni / sit meil oli ruokatunti ja / mie söin aika nopee sit mie menin jonku kaverin kaa istuu jonne penkille / siel niinku / sit kaikki tytöt luokassa tuli minuu vastaan ja alko sanoo kaikkii että / suomalainen ja kaikkii / FINNE ja mie en oikeen muistan nyt kaikkii mitä ne sanoo mut / aika paha miel tuli ja sit / kuitenkin ne jätkät mun luokas tuli minuu / minun puolelle ja sano että / lyöäns me niit tai niinku mitäs ne nyt keks kaikki nii mie sanoin ei tarvi / mut / s- sen jälkeen ei (o sanont-) sanottu koskaan mitään

Övers. Virve 1991: Mm / ja när jag var alldeles liten / jag kommer inte ihåg / när jag var i en sådan skola som xx / jag kommer inte ihåg om det var / när jag gick i andra klass eller nåt så / sen hade vi lunchrast och / jag åt ganska snabbt sen gick jag med en kompis och sitta på någon bänk / där liksom / sen / alla tjejerna i klassen kom mot mig och började säga allt att / finsk och allt / FINNE och jag kommer inte riktigt ihåg nu allt vad de sa men / jag blev ganska ledsen och då / i alla fall killarna i min klass kom på min / min sida och sade att / ska vi slå dom eller liksom vad hittade de nu på allt så sa jag att det behövs inte / men / e-efter det har inte (har sagts) sagts nånsin något

Även utanför skolan har informanterna mött negativa attityder till att använda finska, bland annat berättar Emmi att hon förbjudits att tala finska med finskspråkiga elever på det fritidshem hon arbetade på i början av 1990-talet (jfr Lainio 1995a, Bijvoet 1998, Finndjävlar 2016).

Trots dessa negativa tongångar förenas de intervjuade individerna i början av 1990-talet och i början av 2010-talet av en positiv inställning till det finska språket och den finska kulturen. De positiva attityderna leder dock inte alltid till en vilja att använda finska i fler sammanhang eller till att söka sig till finskspråkiga sammanhang. Exempelvis uttrycker flera av informanterna att den finska musiken känns främmande och att de därför inte lyssnar på den, eller att deras transnationella kontakter minskat eller upphört genom åren (jfr Haikola 2012). Debatten om nationella minoriteter och rätten till minoritetens språk, kultur och historia är vidare obekant för samtliga vuxna informanter, liksom beslut om ett ökat stöd för finskan (Pesonen u.u.).

Den sammantagna bild som träder fram är att informanterna kunnat utveckla sina språkkunskaper i finska under vuxenlivet genom att fortsätta använda språket inom vissa arenor och med vissa individer. De som 2013 hade barn i grundskoleåldern hade dock inte kunnat motverka språkbytet hos sina barn trots intentioner att föra finskan vidare till nästa generation (Pesonen u.u.). Anledningar till detta går att finna i omgivningens attityder, språkpolitiska åtgärder och utvecklingen inom skolan både före och efter det att informanterna lämnade grundskolan på 1990-talet.

5 Sammanfattning och slutsatser

Ett syfte med denna artikel var att pröva om COD-modellen kombinerad med analyser på makro-, meso- och mikronivå (se tabell 1) kan ge en gripbar bild över samhällsliga, lokala och attitudinella faktorer som påverkat försvagningen av finskan som ett minoritetsspråk i Sverige över tid. Vi ville också se om modellen kan bidra till en schematisk förståelse av utvecklingen för samtliga nationella minoritetsspråk i Sverige för vidare analyser och planering av språkpolitiska åtgärder, kanske även konkreta åtgärder på lokal nivå. Nedan sammanfattar vi våra analyser och slutsatser.

Sverige har, sent omsider, accepterat sin historiska språkliga mångfald och antagit ny lagstiftning som stöttar de nationella minoritetsspråken, både genom internationella åtaganden och nationell lagstiftning. Elevernas flerspråkighet har på makronivå gradvis blivit synlig och erkänd i den svenska skolans styrdokument. Officiellt har Sverige, trots den försämrade situationen för modersmålen i skolan under flera decennier, upprätthållit målet att stötta flerspråkighet, när länder såsom Danmark, Nederländerna, Norge och Storbritan-

nien flyttat ut modersmålsundervisningen ur den offentliga skolans sfär. En ny språkpolitisk period föddes då Sverige år 2000 ratificerade Europarådets två minoritets- och minoritetsspråkskonventioner. En nymornad uppbyggnad startades för att främst revitalisera, i stället för att i första hand utveckla de befintliga kunskaperna i de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

Det som under denna period skett på nationell och offentlig nivå motsvaras dock i begränsad utsträckning av beslut och genomförande på främst lokal nivå. Det ser ut som att negativa attityder lokalt till flerspråkighetens potential och minskad tillgång till undervisning, har stärkt den långvariga, nedåtgående spiralen gällande kunskaper i finska, likaså i de andra nationella minoritetsspråken.

På nationell nivå har sverigefinska minoritetspolitiska organisationer numera en plattform för att föra en dialog med myndigheter, tack vare Europarådets två minoritetskonventioner. På lokal nivå har minoritetslagen inneburit ett större utrymme och gett fler tillfällen att föra fram gruppens talan i många kommuner. Bland nya centrala diskussionsämnen finns nu även i vilken utsträckning kommunerna ska tillhandahålla förskola på minoritetsspråk inom förvaltningskommunerna. Mönstret att lagstiftning och praxis skiljer sig åt upprepas även inom detta område. Denna utveckling gäller även meänkieli och samiska.

För alla nationella minoritetsspråk gäller att det lokala utbudet av en timmes modersmålsundervisning knappast stöttar utvecklingen av en flerspråkighet där modersmålen utgör en del av en långsiktig språklig och kulturell mångfald (SOU 2017:91). Det finns en stor brist på minoritetsspråkiga lärare, även om det finns skillnader i tillgången till dem mellan språken. Lärarresurser i finska har delvis kunnat upprätthållas genom invandring av lärare från Finland, vilket skiljer finskans förutsättningar från de övriga nationella minoritetsspråkens. Inget av språken har ännu lyckats skapa en självförsörjning av lärare inom landet, trots viss nyreglering av lärarutbildningar under 2010-talet.

Den ambivalens som finns generellt inom minoritetsfältet har också lett till att talarna själva å ena sidan genom sina organisationer är måna om att värna språkpolitiska rättigheter, men å andra sidan inte alltid följer de rättigheter de har. Detta gäller både utbildningspolitiska rättigheter och användning av språken till exempel med myndighetsrepresentanter. En del av detta förklaras av undermålig information om rättigheterna från kommunernas sida.

Under 1970- och 1980-talen fördes en kamp bland sverigefinska företrädare för erhållandet av tvåspråkig undervisning och hemspråksundervisning.

Utbildningspolitiken kännetecknades under 1990-talet av att det samhälleliga och ekonomiska stödet minskade dramatiskt, påverkat av negativa attityder, nationellt och lokalt. Detta reflekterades i att ställningstaganden inom familjer för en avancerad tvåspråkighet genom skolans försorg försvagades, vilket försämrade den språkliga kompetensen generellt. Trots ett starkare fokus på tvåspråkig undervisning bland sverigefinnar jämfört med de övriga grupperna, finns även bland sverigefinnar en stor variation bland familjer.

Familjer som aktivt försökte skapa en funktionell tvåspråkighet för sina barn under 1990-talet blev nödda att välja andra alternativ än den kommunala skolan i form av ett fåtal friskolor. Bland samer fanns sameskolan som ett motsvarande alternativ. Bland tornedalingar realiserades inte strävan att skapa friskolor, mycket på grund av lokala motstånd. I avsaknad av kommunala tvåspråkiga alternativ blev de sverigefinska friskolorna en tillflyktsort för en tvåspråkig identitet. Deras antal har emellertid stadigt sjunkit till de nu fem kvarvarande skolorna, varav fyra i Stockholmsområdet och en i Eskilstuna. Undervisningsmiljön främst i friskolorna har utöver hemmet blivit en av de viktigaste arenorna för bruket av finska för eleverna. De tvåspråkiga skolorna kan således stärka både mesonivån och individerna vad gäller kompetens i finska och tillfällen samt viljan att använda det finska språket. På individ- och gruppnivå verkar dock inte den språkliga kompetensen ens i friskolorna räcka till efter grundskolan för att skapa en stabil språklig bas med avancerad litteracitet i finska – och ytterst få fortsätter till gymnasiets modersmålsundervisning (Lainio m.fl. 2013). Inte ens dessa elever verkar som vuxna kunna fylla de yrkesfunktioner på finska, som öppnat sig genom den minoritetspolitiska omdaning sedan 2000 och framför allt från 2010.

Det finns många kompetenta talare av finska i Sverige, särskilt bland dem som vuxit upp i Finland, men det finns sällan krav på formell kompetens i finska på arbetsmarknaden och få traditioner att använda språket offentligt i praktiken. Lokala tolkningar av regleringar och lagstiftning gör att man inte omsätter möjligheterna till kommunikation på finska mellan medborgare och myndighetsutövning. Regleringarna skulle dock, om de genomfördes fullt ut, kunna skapa en god grogrund – det vill säga ökad kompetens, fler tillfällen och bättre vilja – för finskans språkutveckling och språkbevarande i Sverige. I en sådan process har en tidsmässigt tillräcklig undervisning i och på språket en central roll.

Det finns idag ingen långsiktig strategi för att i praktiken skapa förutsättningar för att eleverna ska kunna tillägna sig sina minoritetsspråk genom skolans försorg, dels då två- eller flerspråkig undervisning i praktiken inte pre-

mieras, dels då förhållandena för undervisning i och på språken inte garanterar en språklig utveckling, som också inkluderar en god litteracitet i språken. Det har återkommande rapporterats om att modersmålen inte är prioriterade av kommunerna, trots både särrättigheter för nationella minoritetsspråk och tydlig skrivning i skollagen för alla modersmål (SOU 2017:91).

En reflektion av vår användning av COD-modellen och dess tillämpning på de tre samhällsnivåerna är följande. Den språkliga kompetensen har vuxit fram som en central dimension för att analysera hur språkpolitiken utvecklats och lyckats. Det ser ut som att detta är en primär faktor för både tillfälle och vilja, som ter sig som beroende variabler i förhållande till kompetensen. Det innebär att språkpolitiska åtgärder som tas för ett minoritetsspråk som finska, initialt borde fokusera på färdigheter i språket. Som väntat var det svårt att konkret hålla isär makro-, meso- och mikronivån. Till syvende och sist är det individen som agerar på alla nivåer, även om de gör det inom ramar för reglerade sociala verksamheter och lagar som styr dem. Vår studie visar ändå att kombinationen av COD och nivåerna ökar kunskapen om och förståelsen för hur finskans öden i Sverige utvecklats.

Man kan avslutningsvis ställa sig frågan, om inte finskan och sverigefinnar utgör en speciell kategori bland de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Gruppen är ju utan tvivel den största bland de nationella minoriteterna och finskan var fram till nyligen även Sveriges största minoritetsspråk överlag. Denna speciella situation har exempelvis motiverat särskilda krav gentemot myndigheter bland sverigefinnar, såsom rätten att erhålla tvåspråkig undervisning. En ytterligare faktor är att närheten till Finland samt den kontinuerliga migrationen och stödet därifrån under överskådlig tid har stöttat finskan i språkbevarande riktning. Men dessa positiva omständigheter verkar ändå inte ha lett till bättre bevarande av finskan jämfört med de andra nationella minoritetsspråken. Den assimilation som historiskt sett varit rättesnöret främst för svensk utbildningspolitik fram till våra dagar tycks i stället ha lett till att kompetensen i samtliga nationella minoritetsspråk stadigt har försvagats på ett snarlikt sätt.

Litteratur

- Aktürk-Drake, Memet, 2018: Hur bra har den svenska integrationskontexten varit på att främja balanserad tvåspråkighet? I: *Nordand* 13:2. S. 107–130.
- Axelsson, Monica, 2012: *Flerspråkighet och lärande. I: Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle (2. uppl.)*, red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. Lund: Studentlitteratur. S. 547–578.
- Bajcinca, Nuhi, 2019: *Mother tongue education – The interest of a nation. A policy study in Sweden 1957–2017*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bijvoet, Ellen, 1998: *Sverigefinnar tycker och talar: om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Blommaert, Jan & Backus, Ad, 2013: *Repertoires revisited: 'Knowing language' in superdiversity. (Working Papers in Urban Language & Literacies, vol. 67.)* London: King's College.
- Bylin, Maria & Spetz, Jennie, 2019: *Svenskan är den fasta inredningen. Språklig representation i det offentliga rummet. Rapporter från Språkrådet 11*. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen/Språkrådet.
- Colombo, Sabrina, Ritter, Anna & Stopfner, Maria, 2020: *Identity in social context: Plurilingual families in Baden-Wuerttemberg and South Tyrol. I: Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht* 25:1. S. 53–83.
- Cooper, Robert L., 1989: *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diskrimineringsombudsmannen, 2008: *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Dwyer, Arienne M., 2011: *Tools and techniques for endangered-language assessment and revitalization. I: Vitality and Viability of Minority Languages. October 23–24, 2009*. New York: Trace Foundation Lecture Series Proceedings.
- Finnjävlar, red. av Kristian Borg. Stockholm: Verbal förlag 2016.
- Fishman, Joshua A., 1991: *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Ganuza, Natalia & Hyltenstam, Kenneth, 2020: *Modersmålsundervisningens framväxt och utveckling. I: Modersmål, minoriteter och mångfald i förskola och skola*, red. av Boglárka Straszer & Åsa Wedin. Lund: Studentlitteratur. S. 37–77.
- Grin, François, 1990: *The economic approach to minority languages. I: Journal of Multilingual and Multicultural Development* 11:1-2. S. 153–173.
- Grin, François, 2003: *Language policy evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. London: Palgrave Macmillan.
- Gynne, Annaliina & Bagga Gupta, Sangeeta, 2015: *Languaging in the twenty-first century: exploring varieties and modalities in literacies inside and outside learning spaces. I: Language and Education* 29:6. S. 509–526.
- Haglund, Charlotte, 2007: *Flerspråkighet, institutionell ordning och sociokulturell förändring i det senmoderna Sverige. I: Nordand* 2:2. S. 7–23.
- Haikola, Lotta, 2012: *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetti*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta.

- Haugen, Einar, 1987: Blessings of Babel, Bilingualism and Language Planning. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Hult, Francis, 2012: English as a transcultural language in Swedish policy and practice. I: TESOL Quarterly 46. S. 30–57.
- Huss, Leena, 1999: Reversing language shift in the far north. Linguistic revitalization in northern Scandinavia and Finland. (Studia Uralica Upsaliensia 21.) Uppsala: Uppsala University.
- Huss, Leena & Spiliopolou Åkermark, Sia, 2005: Minoritetsspråkens ställning i Sverige. I: Rätten till eget språk/Oikeus omaan kieleen, red. av Leena Huss & Anna-Riitta Lindgren. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning. S. 83–98.
- Huss, Leena & Syrjänen Schaal, Kaisa, 2013: Sverigefinnarna och finska språket: En analys av språkbevarande och strategiska vägval. Uppsala: Forum för nationella minoriteter, Hugo Valentin-centrum & Kyrkokansliet, Svenska kyrkan.
- Hyltenstam, Kenneth & Milani, Tommaso, 2012: Flerspråkighetens sociopolitiska och sociokulturella ramar. I: Flerspråkighet – en forskningsöversikt, red. av Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg. Vetenskapsrådets Rapportserie 5/2012. S. 17–152.
- Hyltenstam, Kenneth & Tuomela, Veli, 1996: Hemspråksundervisningen. I: Tvåspråkighet med förhinder, red. av Kenneth Hyltenstam. Lund: Studentlitteratur. S. 9–109.
- Institutet för språk och folkminnen, 2020: Handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Kolu, Jaana, 2017: »Me ollaan mukana tässä experimentissä». Lingvistiska resurser och språkpraktiker i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda, Stockholm och Helsingfors. Jyväskylä Studies in Humanities 317. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Lainio, Jarmo, 1995a: The use of Finnish and Swedish in two generations of Sweden Finns. I: The State of Minority Languages – International Perspectives on Survival and Decline, red. av Willem Fase, Koen Jaspaert & Sjaak Kroon. (European Studies of Minority Languages 5.) Lisse: Swets & Zeitlinger Publishers. S. 201–227.
- Lainio, Jarmo 1995b: The Sociofunctional Position of Finnish in Sweden. I: Tijdschrift voor Skandinavistiek 16:2. S. 105–132.
- Lainio, Jarmo, 2001: The protection and rejection of minority and majority languages in the Swedish school system. I: Managing multilingualism in a European nation-state: Challenges for Sweden, red. av Sally Boyd & Leena Huss. Clevedon, Buffalo, Toronto & Sydney: Multilingual Matters Ltd. S. 32–50.
- Lainio, Jarmo, 2014: The art of societal ambivalence – a retrospective view on Swedish language policies for Finnish in Sweden. I: Language Policies in Finland and Sweden. Interdisciplinary and multi-sited comparisons, red. av Mia Halonen, Pasi Ihalainen & Taina Saarinen. Clevedon, Avon: Multilingual Matters Ltd. S. 116–144.
- Lainio, Jarmo, 2017: Situationen för Sveriges östersjöfinska nationella minoritetsspråk finska och meänkieli 2016. I: Multiethnica 36–37. S. 13–27.

- Lainio, Jarmo, 2018: The five national minorities of Sweden and their languages – The state of the art and ongoing trends. I: Perspectives on minorities in the Baltic Sea area, red. av Nils Erik Forsgård & Lia Markelin. Helsinki: Magma. S. 45–76.
- Lainio, Jarmo, u.u.: Vågor av migration och byar av flyttare – finskan i Sverige över tid och rum. Utkommer i skrift från symposiet om Östersjön som ett gemensamt innanhav för Sverige och Finland. Göteborgs vitterhets- och vetenskapssamhälle och Finska vetenskapssocieteten, Helsingfors.
- Lainio, Jarmo & Pesonen, Sari, 2020: De nationella minoritetsspråken i modersmålsundervisningen. I: Modersmål, minoriteter och mångfald i skolan, red. av Boglárka Straszer & Åsa Wedin. Lund: Studentlitteratur. S. 79–108.
- Lainio, Jarmo & Pesonen, Sari, u.u.: Modersmålsundervisningen i Sveriges nationella minoritetsspråk – ett nödvändigt men inte tillräckligt stöd för deras överlevnad? Utkommer i *Fenno-Ugrica Suecana*. Stockholm.
- Lainio, Jarmo, Tryggvason, Marja-Terttu & Gynne, Annaliina, 2013: Flerspråkiga sverigefinska ungdomar på den nordiska arbetsmarknaden – möjligheter och förväntningar: Slutrapport från BilMinNord-projektet. (Litteratur och språk 8.) Västerås: Institutionen för Humaniora, Mälardalens högskola.
- Lainio, Jarmo & Wande, Erling, 1996: Finskans ställning i det svenska skolväsendet. I: Finnarnas historia i Sverige, del 3, red. av Jarmo Lainio. Helsingfors & Stockholm: Finska Historiska Samfundet resp. Nordiska Museet. S. 311–378.
- Latvalehto, Kai, 2018: Finnish Blood, Swedish Heart?: Examining Second-Generation Sweden-Finnishness. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Lieri, Kristiina, 2017: Språkanvändning och språkval bland finsk-norska ungdomar i Osloområdet. I: *Puhe ja kieli* 37:2. S. 55–76.
- Lo Bianco, Joseph, 2008: Policy activity for heritage languages: Connections with representation and citizenship. I: Heritage language education: A new field emerging, red. av Donna M. Brinton, Olga Kagan & Susan Bauckus. New York, NY: Routledge. S. 53–69.
- Lo Bianco, Joseph & Kreef Peyton, Joy, 2013: Vitality of Heritage Languages in the United States: The Role of Capacity, Opportunity, and Desire. I: *Heritage Language Journal* 10:3. S. 1–8.
- Lsam 11. Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: reviderad 2019. Stockholm: Skolverket.
- Montrul, Silvina, 2016: *The Acquisition of Heritage Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norrbacka, Riikka, 1996: Tvåspråkighet som ett språk. Om några ungdomars förhållningssätt till språk i en mångkulturell miljö i Sverige. I: En »bra» svenska? Om språk, kultur och makt, red. av Annick Sjögren, Ann Runfors & Ingrid Ramberg. Tumba: Mångkulturellt centrum. S. 75–89.
- Orama, Krista, 2011: »Vi är ju också människor!» Ett barnrättsperspektiv på nationella minoriteter i Sverige. (NAMIS-serien 6.) Uppsala: Forum för nationella minoriteter i Sverige och Hugo Valentin-Centrum.

- Persson, Curt, 2015: Hjalmar Lundbohm: En studie om ledarskap inom LKAB 1898–1921. (Studier i norra Europas historia 9.) Luleå: Luleå tekniska universitet, Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle.
- Pesonen, Sari, u.u.: Vad hände med modersmålet efter grundskolan? – Finskans roll från ungdomsåren till vuxenlivet i sverigefinnars språkliga biografier. Ut kommer i Fenno-Ugrica Suecana. Stockholm.
- Pietikäinen, Sari, Laihiala-Kankainen, Sirkka, Huss, Leena & Salo, Hanni, 2011: Kieli ja kokemus. Vähemmistökieli kolmen perhesukupolven kielielämäkerroissa. I: Puhe ja kieli 31:2. S. 67–88.
- Ruíz, Richard, 1984: Orientations in language planning. NABE Journal 8:2. S. 15–34.
- Ruíz, Richard, 2010: Reorienting language-as-resource. I: International perspectives on bilingual education: Policy, Practice and Controversy, red. av John E. Petrovic. Charlotte, N.C: Information Age Publishing.
- Runfors, Ann, 2009: Modersmålssvenskar och vi andra. Ungas språk och identifikationer i ljuset av nynationalism. I: Utbildning & Demokrati 18:2. S. 105–126.
- Salokannas, Miina, 2014: Sama suomeksi? – suomenkielisen informaation kattavuus suomen kielen hallintoaluekuntien verkkosivustoilla. Stockholm: Kielineuvosto, Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos.
- SFS 2001:453: Socialtjänstlag. Utfärdad: 2001-06-07. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2009:600: Språklag (2009:600). Utfärdad: 2009-05-28. Stockholm: Kulturdepartementet.
- SFS 2009: 724: Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Utfärdad: 2009-06-11. Stockholm: Kulturdepartementet.
- SFS 2013:801: Bibliotekslag. Utfärdad: 2013-10-31. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Skolverket, 2008: Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet. Rapport 321. Stockholm.
- Skolinspektionen, 2020: Rätten till modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk i årskurserna 7–9 – en tematisk tillsyn. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket, 2020: Skolverkets statistik, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik> (hämtad 2020-04-13)
- Skr. 2017/18:282: Nystart för en stärkt minoritetspolitik. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Skutnabb-Kangas, Tove, 1981: Tvåspråkighet. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 1974:69: Invandrarutredningen. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SOU 1974:70: Invandrarutredningen. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SOU 1997:192: Steg mot en minoritetspolitik – Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Stockholm: Jordbruksdepartementet.
- SOU 1997:193: Steg mot en minoritetspolitik – Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter. Stockholm: Jordbruksdepartementet.
- SOU 2008:26: Värna språken – förslag till språklag. Stockholm: Kulturdepartementet.
- SOU 2017:60: Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik. Stockholm: Kulturdepartementet.

- SOU 2017:91: Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2019:18: För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering – modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Statsrådets kansli, 2017: Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017. Regeringens publikationsserie 9/2017. Helsingfors: Statsrådets kansli.
- Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv, red. av Kenneth Hyltenstam. Lund: Studentlitteratur 1999.
- SÖ 2000:2: Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. Antagen i Strasbourg den 1 februari 1995. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- SÖ 2000:3: Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk. Antagen i Strasbourg den 5 november 1992. Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Vuorsola, Lasse, 2019: Societal support for the educational provisions of Finnish in the Swedish school system in theory and practice. I: *Language Policy* 18. S. 363–385.
- Wingstedt, Maria, 1998: *Language ideologies and minority language policies in Sweden. Historical and contemporary perspectives*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Ordförrådsutveckling hos arabisk-svensktalande och turkisk-svensktalande barn i förskoleåldern och vid skolstart

Av UTE BOHNACKER, RIMA HADDAD, JOSEFIN LINDGREN, LINNÉA ÖBERG & BUKET ÖZTEKIN

Abstract

Bohnacker, Ute, ute.bohnacker@lingfil.uu.se, Professor, Department of Linguistics and Philology, Uppsala University; *Haddad, Rima*, rima.haddad@lingfil.uu.se, PhD student, Department of Linguistics and Philology, Uppsala University; *Josefin Lindgren*, josefin.lindgren@tu-dortmund.de, Postdoctoral Researcher, Lehrstuhl Linguistik des Deutschen, Schwerpunkt Deutsch als Fremdsprache/Deutsch als Zweitsprache, Technische Universität Dortmund; *Linnéa Öberg*, linnea.oberg@lingfil.uu.se, PhD student, Department of Linguistics and Philology, Uppsala University; *Buket Öztekin*, buket.oztekin@lingfil.uu.se, Postdoctoral Research Assistant, Department of Linguistics and Philology, Uppsala University. “The lexical development of Arabic/Swedish-speaking and Turkish/Swedish-speaking children in preschool and first grade”. *Språk och stil* NF 31:1, 2021, pp. 75–107.

This paper investigates the receptive and expressive vocabulary skills of 202 Arabic/Swedish-speaking and Turkish/Swedish-speaking bilingual children aged 4–7 growing up in Sweden, in their home/minority language (Arabic, Turkish) and in Swedish. We explore how vocabulary is affected by age, age of onset, socio-economic status (SES), and minority language exposure in the family (via parents) and via home-language (mother tongue) instruction. The comprehension and production of nouns and verbs was assessed with the Arabic, Turkish and Swedish versions of the Cross-linguistic Lexical Tasks (CLTs, Haman et al. 2015). Background information was collected via a parental questionnaire. In this cross-sectional study, there was a clear and positive effect of age on receptive and expressive vocabulary scores, though the effect was more pronounced for the majority language Swedish, and less so for the home language. Length of exposure had a positive effect on Swedish scores. For minority language vocabulary, language use in the home played an important role: Children whose parents mostly spoke Arabic or Turkish to them had significantly higher vocabulary scores in Arabic/Turkish than other children. For neither language was there any effect of SES (parental education). These results from a Swedish context complement vocabulary studies of other language combinations and reveal the importance of input for the development of receptive and expressive vocabulary in bilingual children.

Keywords: Arabic, Cross-linguistic Lexical Task (CLT), input, minority language, Swedish, SES, Turkish, vocabulary.

1 Inledning

Ord utgör en central del av språket. Barns ordförråd utvecklas starkt med stigande ålder och inläring av nya ord fortsätter livet ut. Ett välutvecklat ordförråd behövs för att man ska kunna använda ett språk i olika sammanhang och ett otillräckligt ordförråd i tidig ålder kan få negativa konsekvenser för barns möjligheter att tillgodogöra sig skolundervisning. Detta gäller både ordförståelse, d.v.s. receptiva färdigheter, och ordproduktion, d.v.s. expressiva färdigheter. Jämfört med en rad andra länder är barns ordinläring i Sverige relativt outforskad. Överlag saknas större studier av hur ordförrådet utvecklas hos barn i äldre förskoleåldern, samt hos flerspråkiga barn i Sverige (se avsnitt 1.2).

Barns ordkunskap och ordförråd kan mätas på flera sätt, där en vanlig metod är bildbaserade muntliga ordförrådstest, särskilt för barn i förskoleålder och tidig skolålder (3–9 år).¹ Ordförståelse undersöks genom att barnet får höra testordet och ska peka ut rätt bild (utav flera bilder på samma sida). Ordproduktion undersöks genom att barnet ska benämna ett antal objekt eller händelser som var och en visas på bild. De flesta ordförrådstest som används med barn i Sverige idag, t.ex. Peabody Picture Vocabulary Test, PPVT-IV (Dunn & Dunn 2007), utvecklades ursprungligen för ett annat språk, oftast engelska, och har sedan översatts till svenska (se exempelvis Ahlström & Ljungman 2011). Ofta mäter de antingen ordförståelse eller ordproduktion. Det saknas mer omfattande ordförrådstest som är utvecklade för svenska och anpassade till barn i förskole- och tidig skolålder. För barn som växer upp i Sverige med flera språk räcker det emellertid inte med en bedömning av deras ordkunskaper på svenska för att kunna ge en rättvis bild av ordförrådet. Ordförrådet hos flerspråkiga är fördelat över flera språk (s.k. *distributed lexicon*, Pearson m.fl. 1993, Kroll & de Groot 2007), och att enbart mäta ordkunskaper i ett språk brukar grovt underskatta storleken på flerspråkigas ordförråd.

Föreliggande studie bygger på ett nytt instrument för bedömning av ordförrådet som kan användas på flera språk. Studien undersöker med hjälp av jämförbara test det receptiva och expressiva ordförrådet hos 202 flerspråkiga barn som talar arabiska och svenska respektive turkiska och svenska. Vi jämför grupperna med varandra och utforskar sambandet mellan ordförrådsutveckling och ålder, startålder, socio-ekonomisk status och olika exponeringsfaktorer.

¹ Ibland genomförs även andra typer av ordförrådstest, främst med något äldre barn, exempelvis uppgifter där barn ska förklara eller definiera ord, eller där de på tid ska säga så många liknande eller semantiskt relaterade ord de kan komma på.

Ordförståelsen är generellt bättre än ordproduktionen, och detta gäller även för barn (Fenson m.fl. 1994, Haman m.fl. 2017a, Lindgren 2017). Den individuella variationen är ofta stor för barn i samma ålder; detta gäller för enspråkiga barn men i ännu högre utsträckning för barn som växer upp med flera språk. Ordförrådet är den del av språket som påverkas allra mest av input eller exponering, jämfört med exempelvis syntax eller fonologi (Unsworth 2013, Thordardottir 2014). Eftersom mängden och kvaliteten² på den språkliga input som flerspråkiga barn får varierar, uppstår stora individuella skillnader i flerspråkiga barns ordförrådsutveckling. Ändå förväntas flerspråkiga barn som växer upp i Sverige utveckla sitt svenska ordförråd under (för)skoletiden och sedan uppnå skolans kunskapsmål på samma villkor som enspråkiga barn. Även beträffande det andra språket (d.v.s. hemspråket eller minoritetsspråket) kan inputen och stödet för språket variera, så att vissa barn endast utvecklar ett begränsat receptivt ordförråd medan andra har ett rikt ordförråd som de också själva använder i tal.

1.1 Forskning utanför Sverige

Flerspråkiga barns ordförråd utvecklas ofta tydligt på majoritetsspråket, d.v.s. på det språk som talas i samhället och i skolsammanhang, där både ordförståelsen och ordproduktionen ökar med stigande ålder (Cobo-Lewis m.fl. 2002a, Gathercole m.fl. 2013, Buac m.fl. 2014, Gagarina m.fl. 2014, Haman m.fl. 2017a). För minoritetsspråket eller hemspråket, d.v.s. det språk som inte talas i samhället i stort utan framför allt i hemmet (och/eller av en mindre samhällsgrupp), är barns ordförrådsutveckling med ålder ofta mindre tydlig. Flera studier har funnit att utvecklingen förändras i samband med barnets förskolestart eller skolstart, till följd av en förändring i input: Ordförrådet i minoritetsspråket växer då långsammare än tidigare, växer långsammare än i majoritetsspråket, och för en del barn stagnerar det eller till och med försvagas (Boeschoten & Verhoeven 1986, Leseman 2000, Gathercole m.fl. 2013, Hoff m.fl. 2014, Gagarina m.fl. 2017, Montanari m.fl. 2018).

Internationella studier visar att flerspråkiga barn ofta presterar lägre på ordförrådstest på majoritetsspråket än jämnåriga enspråkiga barn (Vermeer

² Med kvalitet avses hur varierad inputen är, d.v.s. olika språkliga aktiviteter och inputkällor. Kvaliteten kan mätas via lexikal diversitet i sampel av barnriktat tal (inkl. lågfrekventa ord), dekontextualiserat språk (sagor, förklarande text osv.), läsaktiviteter med barnet, eller antalet olika samtalspartners och inputkällor (Hart & Risley 1995, Unsworth 2013).

2001, Bialystok m.fl. 2010, Rhys & Thomas 2013, Altman m.fl. 2017, Haman m.fl. 2017a, Meir & Armon-Lotem 2017). Flerspråkiga barns lägre prestationer (d.v.s. lägre än jämnåriga enspråkiga barngrupper eller lägre än testnormen för enspråkiga om en sådan norm finns) bör dock tolkas med försiktighet. För det första tar sådana jämförelser endast hänsyn till barnens ordkunskaper i ett språk och bortser från ordkunskaper i det andra, trots att vi vet att ordförrådet är fördelat över båda språken. För det andra brukar en ansevärd andel flerspråkiga barn prestera i paritet med jämnåriga enspråkiga barn på ordförrådstest (Bialystok m.fl. 2010, Thordardottir 2011, Gathercole m.fl. 2013). Som bekant kan skillnader i medelvärden för olika grupper dölja stora och viktiga skillnader mellan individer, och att ignorera denna individuella variation kan leda till felaktiga påståenden och populärvetenskapliga tolkningar som att »alla flerspråkiga har sämre ordkunskaper än enspråkiga». För det tredje har mängden input visat sig ha en stark inverkan: mer input på ett språk leder till bättre resultat på ordförrådstest på det språket (Gathercole m.fl. 2013, Thordardottir 2011, Prevoe m.fl. 2014). Detsamma kan tänkas vara fallet för input med högre kvalitet, vilket dock sällan undersökts. Mer input (eller exponering) leder inte bara till bättre ordförståelse och ett större ordförråd, utan även till att barnet använder språket i större utsträckning med samtalspartners, vilket i sin tur leder till mer input. Pearson (2007 s. 400–401) beskriver effekten av input som en självförstärkande cirkulär process (*self-reinforcing input-proficiency-use cycle*):

Of all the relevant factors that parents or communities have some control over, quantity of input is the largest. Without it, no learning takes place. Without enough of it, learning can take place, but children do not reach a comfort level in the language so that they will willingly use it [...]. If children use a minority language they invite more input so the cycle is self-reinforcing [...]. A greater amount of input leads to greater proficiency, which leads to more use, which invites more input and the cycle starts again. If children do not use the heritage language, then they are using a different language and thereby getting less input in the heritage language; they develop less proficiency, which leads to using it even less, and that in turn, leads to getting even less input in that language. (Pearson 2007 s. 400)

Ordförrådsutvecklingen verkar även vara relaterad till familjens bakgrund; som grupp presterar flerspråkiga barn från familjer med hög socio-ekonomisk status (SES) ofta bättre på ordförrådstest än flerspråkiga barn från familjer med låg SES (Leseman 2000, Cobo-Lewis m.fl. 2002a, Buac m.fl. 2014, Calvo & Bialystok 2014). Dessutom presterar flerspråkiga barn med hög SES-bakgrund ofta på samma nivå som enspråkiga barn på ordförrådstest i majoritets-

språket (Calvo & Bialystok 2014). Som förklaring anförs ofta att barn från familjer med hög SES får bättre tillgång till språkliga aktiviteter som stimulerar utveckling och ordinlärning (Hart & Risley 1995, Pearson 2007). När effekter av SES på flerspråkiga barns ordförråd kan påvisas brukar det handla om majoritetsspråket. Effekten av SES på minoritetsspråket är otydlig eller t.o.m. den motsatta. Exempelvis presterade förskolebarn från familjer med låg SES i vissa studier bättre på ordförrådsuppgifter i minoritetsspråket än de med hög SES (Cobo-Lewis m.fl. 2002b), medan andra studier inte kunnat hitta ett sådant samband (Leseman 2000, Buac m.fl. 2014, Prevoo m.fl. 2014). SES kan dock mätas på olika sätt (exv. föräldrars utbildning, yrken, familjens inkomst, bostadsområde), och det skiljer sig mellan länder huruvida SES påverkar barns utveckling exempelvis via tillgång till vård och skola. I Sverige har flerspråkiga barns ordinlärning i relation till familjens SES knappt undersökts (se nedan).

Faktorer som ålder, språklig exponering (input) och SES kan inte bara slå olika för majoritets- och minoritetsspråket, utan även ha olika starkt inflytande beroende på vilka aspekter av ordförrådet som undersöks – ordförståelse eller ordproduktion. Dessutom verkar språkkombinationen spela roll, närmare bestämt språksläktskap och förekomst av kognater, eftersom barn som växer upp med språk med många kognater behöver färre exponeringstillfällen för att lära sig ord som låter (nästan) likadana och betyder samma sak (Sheng m.fl. 2016). En riklig förekomst av kognater skulle alltså kunna snabba på ordinlärningen och därmed i viss mån väga upp den negativa effekten av begränsad exponering för ordinlärningen (Lindgren & Bohnacker 2020).

1.2 Forskning i Sverige

I Sverige finns endast få publicerade studier om ordförrådsutvecklingen hos flerspråkiga barn. Holm och Rejnö-Habte Selassie (2017) fann att 2–3-åriga flerspråkiga barn (med olika hemspråk) från ett socio-ekonomiskt utsatt område presterade lägre på ett svenskt förståelsetest än flerspråkiga barn från mer privilegierade områden (förståelsetestet avsåg dock inte bara ord, och hemspråken undersöktes ej). I Holm och Rejnö-Habte Selassies undersökning sågs ingen åldersutveckling, men barngruppen hade ett snävt åldersspann och stor individuell variation.

I en mer omfattande studie fann Ganuza och Hedman (2019), i enlighet med internationell forskning, att 6–12-åriga somalisk-svensktalande skolelevers ordförråd utvecklades starkare på majoritetsspråket (svenska) än på hemsprå-

ket (somaliska). De kunde även visa en effekt av input, där elever som deltog i modersmålsundervisning på somaliska presterade bättre än elever som inte gjorde det. Modersmålsundervisningens roll i ordförrådsutvecklingen har annars knappt undersökts, inte heller internationellt.

Lindgren och Bohnacker (2020) fann att 4–6-åriga tysk-svensktalande barns ordförråd utvecklades starkare på svenska än på tyska, men även att barnen presterade bättre på de ord som var kognater i de båda språken. För samma tysk-svenska barn samt för en grupp åldersmatchade turkisk-svensktalande barn kunde Bohnacker m.fl. (2016) visa att mer input på minoritetsspråket (tyska, turkiska) ledde till bättre ordproduktion hos 4–6-åriga barn (majoritetsspråket svenska undersöktes ej). Barn vars föräldrar huvudsakligen talade tyska eller turkiska med varandra och med barnet hade ett större expressivt ordförråd på detta språk. För de barn som blev mindre exponerade för minoritetsspråket från föräldrarna sågs en kompenenserade »kompiseffekt»: Barn med tysktalande respektive turkisktalande vänner hade ett större expressivt ordförråd på det språket än de utan sådana vänner. Öztekin (2019) fann i en tvärsnittsstudie av 4–7-åriga turkisk-svensktalande barn att den receptiva och expressiva ordkunskapen hos de yngsta barnen var bättre på turkiska än på svenska, men att ordförrådet sedan utvecklades mer på svenska än på turkiska. Samma trend med tydligare ordförrådsutveckling på majoritetsspråket än på minoritetsspråket bekräftades när 10 barn följdes individuellt över två års tid: Medan samtliga barn förbättrade sitt svenska ordförråd, var så inte fallet för turkiska; vissa barn stagnerade eller presterade till och med något lägre vid 6 års ålder än vid 4 år (Öztekin 2019 kap. 6). SES verkade inte ha någon effekt på barnens ordkunskap. Deltagarna från Öztekins tvärsnittsstudie ingår även i föreliggande studie.

2 Denna studie

Vi presenterar här resultat för ordförrådsutvecklingen hos 202 flerspråkiga barn från 4 till 7 år i den hittills största tvärsnittsstudien i Sverige, som dessutom undersöker barnens båda språk (arabiska och svenska respektive turkiska och svenska). I studien används jämförbara test på alla tre språken och testen undersöker både ordförståelse och ordproduktion. Arabiska och turkiska har endast få ord som är kognater med svenska, och de ordförrådstest som används innehåller inga svensk/arabiska kognater och nästintill inga svensk/turkiska

kognater (4 av 120 testord). Barnen kan därmed inte få lexikal hjälp från sitt minoritetsspråk vid inläringen av ord i majoritetsspråket svenska, eller vice versa. Språkkombinationerna har valts eftersom det finns stora grupper arabisktalande och turkisktalande vuxna och barn i Sverige och vi vet nästan ingenting om dessa barns språkinläring och flerspråkiga utveckling.³

Fokus i undersökningen ligger på ordförrådsutvecklingen med stigande ålder, likheter och skillnader mellan grupperna, samt bakomliggande faktorer för barns varierande resultat. Följande forskningsfrågor ställs:

- Sker en ordförrådsutveckling med stigande ålder för både majoritetsspråket svenska och för hemspråket/minoritetsspråket arabiska respektive turkiska?
- Sker en utveckling med stigande ålder för både ordförståelse och ordproduktion?
- Skiljer sig de två flerspråkiga grupperna åt?
- Kan variationen mellan barn förklaras med hjälp av bakgrundsfaktorer, så som skillnader i språklig exponering eller socio-ekonomisk status?

I ett svenskt sammanhang har dessa frågor inte undersökts. Frågorna är dock välmotiverade utifrån tidigare forskning i andra länder och kontexter (se avsnitt 1). Vi kan därmed diskutera våra resultat för arabiska/svenska och turkiska/svenska i relation till internationella studier. Kommer mönstren i våra data från Sverige vara desamma? Om ja, vad kan detta säga oss? Och tvärtom, om det visar sig att ordförrådsutvecklingen eller påverkan av bakgrundsfaktorer skiljer sig markant från det som rapporterats i litteraturen, vad skulle anledningen kunna vara? Är exempelvis den svenska kontexten annorlunda?

3 Metod

Detta avsnitt beskriver deltagarna, testmaterialet, genomförandet och val av statistisk analys.

³ Andra språkkombinationer skulle givetvis vara lika intressanta att undersöka, men just för arabiska, turkiska och svenska har vi lingvistisk expertis och jämförbara, reliabla bedömningsmaterial.

3.1 Deltagare

I studien ingick 202 flerspråkiga förskolebarn och barn i första klass (4–7 år) från ett större forskningsprojekt, det s.k. BiLI-TAS-projektet (Bohnacker 2013–2019) om arabisktalande och turkisktalande barn med och utan språkstörning i Sverige. Inget barn i föreliggande studie hade någon känd språkstörning, neuropsykiatrisk diagnos eller obehandlad syn- eller hörselnedsättning. Alla barn hade antingen arabiska eller turkiska som hemspråk i familjen. Barnen var i åldern 4;0–8;1 (år;månad). Deltagarna var jämnt fördelade över fyra åldersgrupper, se tabell 1.

Tabell 1. Antal deltagare.

	4 år	5 år	6 år	7 år	Totalt
Arabiska/svenska	22	25	29	24	100
flickor/pojkar	12/10	10/15	12/17	16/8	50/50
Turkiska/svenska	25	23	26	28	102
flickor/pojkar	13/15	13/10	15/11	14/14	55/47
Totalt	47	48	55	52	202

Not. Tre turkisktalande barn i 7-årsgruppen hade nyligen fyllt 8 år vid testtillfället.

Barnen rekryterades från drygt 100 förskolor och skolor i fyra större städer i östra Mellansverige, merparten i Storstockholmsområdet. Barnens föräldrar gav skriftligt samtycke till deltagandet. Föräldrarna fyllde även i en enkät med frågor om barnets språkutveckling, familjens bakgrund och språkanvändning. Alla fyra- och femåringar samt ett fåtal sexåringar gick i förskola. Alla andra sexåringar gick i förskoleklass. Sjuåringarna gick antingen i förskoleklass eller i första klass. Barnen fick regelbunden input på båda språken men mängden på respektive språk varierade (se nedan). Alla barn talade dock båda språken tillräckligt väl för att, utöver ordförrådstesten, kunna berätta till bilder och besvara frågor på båda språken.

Nästan alla barn har regelbundet exponerats för arabiska respektive turkiska från födseln (96 %, 193/202). För fem barn började exponeringen något senare (eftersom de vid födseln först exponerades för ett annat språk, så som kurdiska), och för ytterligare fyra saknades denna information i enkätsvaren. För de allra flesta barnen (85 %, 171/202) hade båda föräldrarna arabiska respektive turkiska som modersmål och 73 % talade huvudsakligen arabiska res-

pektive turkiska med barnet (147/202). De flesta barnen (67 %, 134/202) talade också huvudsakligen arabiska respektive turkiska med båda föräldrarna.

Vad beträffar majoritetsspråket svenska så började exponeringen (s.k. *age of onset*, AoO, startålder) för de allra flesta barnen (83 %, 167/202) inte under det första levnadsåret, utan ett, två eller tre år senare. Exponering för svenska skedde framför allt via (för)skolan, i vilken samtliga barn gick vid testtillfället. De flesta barnen hade minst 2 års exponering för svenska, oftast betydligt mer. Några få hade kortare exponeringslängd. Vi valde att inte a priori exkludera barn med sen AoO eller kortare exponeringslängd, snarare ville vi undersöka testresultaten i relation till exponeringslängd (se avsnitt 3.2.3). Så länge barnen kunde genomföra ordförrådstesten på båda språken inkluderades de i studien. Exponeringslängden för svenska var i genomsnitt något längre i den turkisktalande gruppen än i den arabisktalande gruppen, vilket sannolikt har att göra med olika migrationsmönster: 92 % av de turkisktalande barnen var födda i Sverige (94/102) jämfört med 54 % av de arabisktalande barnen (54/100). Medan 79 % av de turkisktalande barnen (81/102) började exponeras för svenska före 3 års ålder, skedde detta endast för 46 % av de arabisktalande barnen (46/100).

De allra flesta barnen växte upp med två språk (arabiska och svenska, turkiska och svenska) men 12 % (25/202) exponerades dessutom regelbundet för ett tredje språk i hemmet via föräldrarna, vanligtvis kurdiska. Endast 4 % (8/202) av barnen talade det tredje språket aktivt.

Merparten av barnen växte upp i multikulturella, mångspråkiga storstadsområden med förhållandevis låg socio-ekonomisk status. Det vore dock förhastat att utifrån bostadsområdena dra slutsatser om de individuella familjernas SES. Enkätsvaren visade att föräldrarnas yrke och utbildningsnivå varierade stort, från 0 till 8 på den 9-gradiga ISCED 2011 skalan (*International Standard Classification of Education*, UNESCO Institute for Statistics 2012), där 0 motsvarar mindre än 3 års skola och 8 motsvarar doktorsexamen. Många föräldrar angav att de hade gått ut gymnasiet (ISCED 3). Föräldrars genomsnittliga utbildning för arabiska/svenska var ISCED 4,2 (SD: 1,8); för turkiska/svenska var genomsnittet ISCED 3,4 (SD: 1,6). I den arabisktalande gruppen fanns alltså en något större andel högskoleutbildade föräldrar än i den turkisktalande gruppen.

3.2 Material, genomförande och analys

3.2.1 CLT

För att undersöka barnens ordförråd användes de svenska, arabiska och turkiska versionerna av Cross-linguistic Lexical Tasks (CLT, Haman m.fl. 2015). CLT är bildbaserade ordförrådstest, ett språkbedömningsmaterial som skapades inom ett europeiskt forskningsnätverk (COST Action IS0804) år 2009–2013. CLT är särskilt framtaget för den sena förskoleåldern (3–6 år) och finns i nuläget för 29 språk (nya språkversioner tillkommer kontinuerligt, se <http://psychologia.pl/clts/#projects>). Svårighetsgraden är anpassad till att enspråkiga femåringar med typisk språkutveckling ska få ett relativt högt resultat. Äldre barn förväntas alltså klara de flesta uppgifterna; syftet är att mäta barns förmåga att klara av uppgifter på en viss nivå (jfr Frylmark 2006). I en storskalig studie sågs liknande resultat på CLT för 17 språk (Haman m.fl. 2017a), vilket har validerat testets lämplighet. Ordförrådet som testas med CLT är grundläggande, vardagsnära och relativt barncentrerat; orden är konkreta (ej abstrakta) så att de lätt kan avbildas.

CLT består av fyra delar, substantivförståelse, verbförståelse, substantivproduktion samt verbproduktion. Detta är relativt ovanligt, då de flesta ordförrådstesten antingen testar enbart ordförståelse eller ordproduktion och inte båda, och ofta endast substantiv, trots att både substantiv och verb är viktiga delar av basordförrådet. Sammanlagt innehåller CLT 120 testord och 8 övningsord, jämnt fördelade över förståelse och produktion. Förståelseuppgifterna går ut på att testledaren ställer en fråga (t.ex. *Var är tandborsten?* för substantivförståelse och *Vem kryper?* för verbförståelse) och barnet svarar genom att peka på rätt bild av fyra möjliga. Expressiva ordkunskaper testas genom bildbenämningsuppgifter där barnet får se en bild och ska säga det ord som passar bäst till bilden, d.v.s. svara på frågorna *Vad är det?* för substantivproduktion och *Vad gör han/hon?* eller *Vad händer här?* för verbproduktion. Varje uppgift presenteras på en separat sida och alla bilder är i färg. Uppgifterna är typiska för tester av barns ordförråd.

Det som gör CLT annorlunda än andra ordförrådstest är att de olika språkversionerna inte är översättningar utan anpassade till respektive språk. Varje språkversion är unik, men alla är baserade på en gemensam lista med grundläggande begrepp för objekt och handlingar/händelser (motsvarande substantiv och verb) och en gemensam bilddatabas.

Målorden i varje språkversion är utvalda utifrån såväl den språkliga som kulturella kontexten; orden ska vara kulturellt lämpliga och ha olika svårig-

hetsgrad på det aktuella språket. Varje ords svårighetsgrad bestämdes via dess morfofonologiska komplexitet och *age of acquisition* (åldern då barn lär sig ordet) framtagen i en storskalig studie (se Haman m.fl. 2015 för en mer utförlig beskrivning av hur CLT konstruerades). Innan CLT skapades saknades jämförbara ordförrådstest för olika språk för den aktuella åldersgruppen. Vi har själva medverkat i framtagningen och vidareutvecklingen av de svenska och turkiska versionerna (Ringblom m.fl. 2014, Ünal-Logacev m.fl. 2013), samt av arabiska CLT för de arabiska varieteter som talas mest av barnfamiljer i Sverige, d.v.s. irakiska, libanesiska, palestinska och syriska (Haddad 2017).

Barnen gjorde ordförrådstesten som en del av en omfattande datainsamling, där även olika berättandeuppgifter och repetition av nonsensord ingick. Datainsamlingen på svenska och på arabiska respektive turkiska genomfördes vid olika tillfällen (med minst tre dagars mellanrum) av testledare som var modersmålstalare av respektive språk (d.v.s. författarna och assistenter). Eftersom talade arabiska varieteter skiljer sig mycket åt, eftersträvades att testledarens dialekt matchade barnets och att lämpliga dialektalternativ till testorden användes.⁴ Datainsamlingen skedde i ett avskilt rum på (för)skolan, i hemmet eller på ett center där aktiviteter för arabisk/turkisktalande barn anordnades. Testtillfällena spelades in med ljud och bild. Genomförandet av CLT tog 10–20 minuter. Standardproceduren beskriven i Haman m.fl. (2015) följdes. Testledaren antecknade barnens respons i testblanketten. Svaren verifierades efteråt mot inspelningen.

3.2.2 Bakgrundsenkät

Föräldrarna till barnen fyllde i en enkät på valfritt språk (svenska, arabiska eller turkiska); om så önskades, administrerades enkäten i stället muntligt via telefon. Enkäten innehöll 36 frågor om barnets språkutveckling, exponering, familjens bakgrund och språkanvändning. I föreliggande studie analyseras svaren på ett begränsat urval av frågor och relateras till resultaten på ordförrådstesten (se nästa avsnitt).

⁴ Enligt uppgift talade de flesta arabisktalande barnen (78 %) dialekter från Levanten (syriska, palestinska, libanesiska) och resten irakiska eller egyptiska. Många barn exponerades dock för flera dialekter, och delvis även för modern standardarabiska. Se Bohnacker m.fl. (under granskning) om framtagningen av de arabiska CLT-dialektversionerna.

3.2.3 Poängsättning och analys

Maxpoängen var 60 poäng för såväl ordförståelse som ordproduktion. Alla barn genomförde alla deltest. Det totala antalet svar var 48 480 (= 202 barn x 2 språk x 120 testord, d.v.s. 60 för förståelse + 60 för produktion). Författarna poängsatte barnens svar på alla uppgifterna. Ett (1) poäng gavs per rätt svar. För ordförståelsedelarna gavs rätt svar för pekning på rätt bild. För ordproduktion innebar rätt svar att säga målordet, d.v.s. det substantiv eller verb som bilden visade, eller en dialektal motsvarighet, exv. *dabdab*, *zahaf* eller *haba* »krypa» på arabiska CLT, *emekliyor* »kryper» på turkiska CLT, eller *krypa* på svenska CLT, i respons till en bild med en bebis som kryper på golvet. Synonymer till målordet (t.ex. *stövel* och *känga*) och mer specifika ord som överensstämde med bildens innehåll godkändes också som rätt svar, t.ex. *mura* för målordet *bygga* (bilden föreställer en man som bygger en mur/husvägg). Olika böjningsformer (exv. *krypa/kryper*) godkändes. Avvikande uttal godkändes så länge målordets lemma fortfarande var igenkännbart. Poängsättningen av samtliga svar kontrollerades noggrant, så att den var konsekvent och följde samma principer för alla tre språk. Oklara fall diskuterades i forskargruppen tills konsensus uppnåddes.⁵ Detta resulterade i fyra olika ordförrådsmått för varje barn.

CLT-resultaten undersöktes först deskriptivt för alla barn i varje grupp. Sedan analyserades resultaten i relation till ålder och språkgrupp genom fyra linjära regressionsanalyser, en för förståelse och en för produktion på majoritetsspråket svenska, samt en för förståelse och en för produktion på minoritetsspråket. De oberoende variablerna (prediktorer) var barnets ålder (i månader), språkgrupp och interaktionen mellan ålder och grupp; den beroende variabeln var antalet poäng.

Därefter analyserades effekten av ett antal bakgrundsfaktorer: 1) exponeringslängd för svenska, 2) exponering för minoritetsspråket via föräldrarna, 3) modersmålsundervisning, 4) SES. Effekten av exponeringslängd för svenska undersöktes med linjära regressionsanalyser, en för förståelse och en för produktion på de två språken. Resterande faktorer operationaliserades som nedan beskrivet; barnen kategoriserades därefter i två grupper, och gruppernas medelvärden på CLT-resultaten jämfördes med Welchs t-test.

Med Age of onset (AoO) avses tidpunkten då barnet börjar få regelbunden svensk input; i vårt sampel motsvarar detta ofta, men inte alltid, tidpunkten

⁵ Rättningsprinciperna inkl. exempel sammanfattades i en omfattande rättnings-/kodningsbok (Bohnacker 2018), som följdes av alla som kodade datan.

när barnet börjar gå i svensk förskola. AoO räknades om till exponeringslängd genom subtraktion av AoO (i månader) från barnets kronologiska ålder (i månader). Exponeringslängd för arabiska respektive turkiska kunde inte undersökas statistiskt eftersom den knappt varierade (97 % exponerades från födseln).

Angående exponering för minoritetsspråket har vi i föreliggande studie valt att koncentrera oss på *föräldrars* språk till barnet (*parent to child*), vilket internationellt anses vara den viktigaste exponeringsfaktorn när det gäller förskolebarn.⁶ I enkäten angav föräldrarna hur mycket var och en talade vilket språk med barnet. Detta gjordes på separata skalor för varje förälder, där den sjugradiga skalan gick från »(nästan) bara arabiska/turkiska» till »(nästan) bara svenska» (andra fördelningar, exv. ett tredje språk, kunde också anges). Barnen delades in i två grupper: »mestadels arabiska/turkiska» om *båda* föräldrar angav att de nästan bara eller mestadels talade arabiska/turkiska med barnet, och »annat». »Annat» betydde att minst en förälder i betydande utsträckning talade med barnet på ett annat språk än arabiska/turkiska (exv. svenska).⁷

Modersmålsundervisning ger barn ytterligare exponering för minoritetsspråket, även om det ofta handlar endast om 40–60 min/vecka, och signalerar att detta språk är viktigt. Utifrån enkätsvaren delades barnen in i två grupper, de som deltog i modersmålsundervisning i antingen kommunal eller privat regi, och de som inte deltog.

Familjens SES operationaliserades via föräldrarnas utbildningsnivå. Varje förälders utbildning kodades enligt den 9-gradiga ISCED 2011 skalan. För varje barn beräknades ett medelvärde baserat på båda föräldrars utbildningsnivå, eller för ensamstående föräldrar dennes utbildningsnivå. Barnen delades in i två grupper: »låg SES» (motsvarande ISCED-nivåerna 0–3, d.v.s. mindre än 3 års skola upp till gymnasium) och »hög SES» (ISCED-nivåerna 4–8, d.v.s. viss eftergymnasial utbildning upp till doktorsexamen).

⁶ Enkätdata innehåller inte bara information om språklig input från föräldrarna utan även från andra personer, så som syskon, släktingar och vänner/lekkamrater, samt media och olika språkliga aktiviteter. Effekterna av sådan exponering tas upp i författarnas doktorsavhandlingar och framtida studier.

⁷ För enkelhetens skull begränsar vi oss till denna tudelning i föreliggande studie.

4 Resultat

Tabell 2 och 3 visar resultaten för de båda grupperna för de fyra CLT-deltesten på respektive språk.

Tabell 2. Antal poäng CLT, arabisktalande gruppen (N=100). Maxpoäng per deltest = 60.

	Arabiska förståelse	Arabiska produktion	Svenska förståelse	Svenska produktion
Medel (SD)	47,5 (7,5)	32,7 (12,3)	45,6 (10,8)	30,8 (11,7)
Min–Max	25–59	1–53	18–60	10–53

Tabell 3. Antal poäng CLT, turkisktalande gruppen (N=102). Maxpoäng per deltest = 60.

	Turkiska förståelse	Turkiska produktion	Svenska förståelse	Svenska produktion
Medel (SD)	54,2 (6,6)	39,1 (11,7)	50,2 (9,0)	34,9 (11,1)
Min–Max	26–60	3–60	18–60	8–54

Föga förvånande är resultaten för ordförståelsen signifikant högre än för ordproduktion i båda grupperna. Detta gäller både för hemspråket/minoritetsspråket (arabiska, turkiska) och för svenska.⁸ Spridningen är mycket stor på samtliga deltest i båda grupperna, både gällande standardavvikelsen och skillnaden mellan lägsta och högsta poäng. Det kan till viss del förklaras med det stora åldersspannet (4;0–8;1 år). Ålderseffekter undersöks i nästa avsnitt.

4.1 Ålder

För att undersöka ålderseffekter samt skillnader mellan de två språkgrupperna genomfördes fyra linjära regressionsanalyser, en för varje uppgiftstyp (mino-

⁸ I den arabisktalande gruppen är ordförståelsen signifikant högre än ordproduktionen för både arabiska ($t(99) = 18,4, p < 0,001$) och svenska ($t(99) = 30,6, p < 0,001$). Även i den turkisktalande gruppen är ordförståelsen signifikant högre än produktionen för både turkiska ($t(101) = 20,3, p < 0,001$) och svenska ($t(101) = 29,8, p < 0,001$).

ritetsspråk ordförståelse, minoritetsspråk ordproduktion, svensk ordförståelse, svensk ordproduktion), se tabell 4.

Tabell 4. Regressionsanalyser för ordförståelse och ordproduktion.

	Minoritetsspråk ordförståelse		Minoritetsspråk ordproduktion		Svensk ordförståelse		Svensk ordproduktion	
	β	SE	β	SE	β	SE	β	SE
Intercept	28,03***	3,45	11,63	6,21	18,82***	4,43	2,64	5,20
Ålder	0,27***	0,05	0,29***	0,08	0,40***	0,06	0,39***	0,07
Grupp BiTur/ BiAra	16,63***	4,81	15,95	8,66	5,34	6,18	-1,63	7,25
Ålder x Grupp	-0,14*	0,06	-0,13	0,12	-0,01	0,08	0,09	0,10
R ² (kor- rigerad)	0,32		0,12		0,33		0,29	

Not. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Ålder = barnets ålder i månader. BiTur = turkiska/svenska, BiAra = arabiska/svenska. Utgångsgrupp i ovanstående modell är BiTur. Turkisk/arabisk ordförståelse: $F(3, 198) = 32,22$, $p < 0,001$. Turkisk/arabisk ordproduktion: $F(3, 198) = 10,37$, $p < 0,001$. Svensk ordförståelse: $F(3, 198) = 34,57$, $p < 0,001$. Svensk ordproduktion: $F(3, 198) = 28,77$, $p < 0,001$.

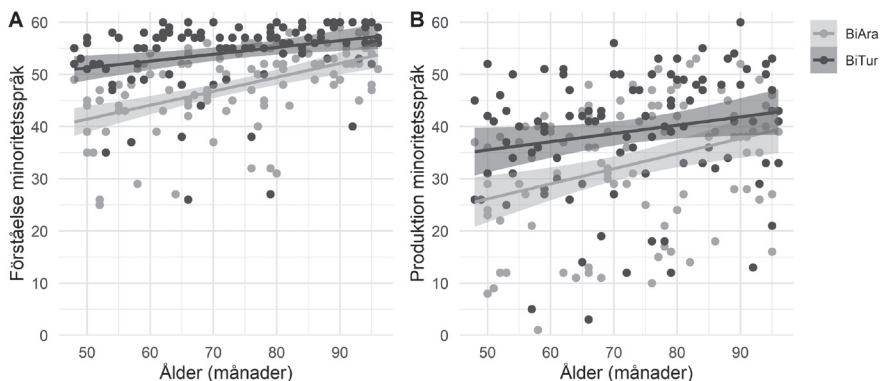
Analyserna visar att det för samtliga uppgifter finns en signifikant ålderseffekt, d.v.s. äldre barn presterar bättre än yngre. Ålderseffekten visualiseras med punktdiagram i figur 1–2 nedan.

De arabisktalande barnen har generellt lägre antal poäng än de turkisktalande barnen; dock är denna skillnad endast signifikant för förståelsen på minoritetsspråket. Här ses en starkare ålderseffekt för de arabisktalande barnen, vilket avspeglas i regressionslinjens brantare lutning (figur 1A).⁹

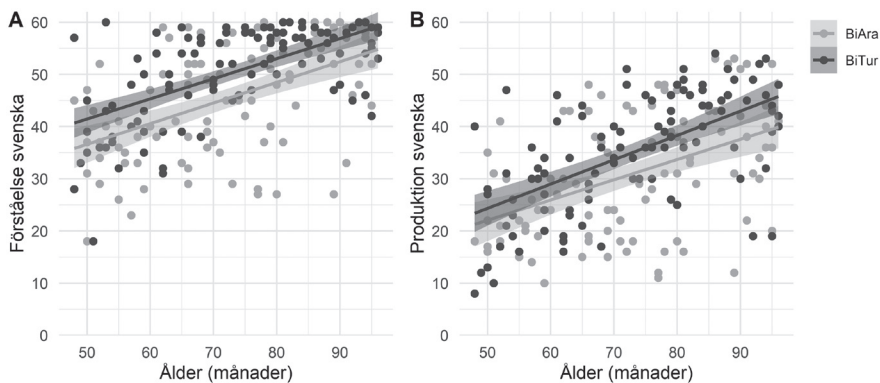
Överlag är ålderseffekten starkare för svenska än för minoritetsspråket, vilket ses i den brantare lutningen av regressionslinjerna för svenska; detta gäller både svensk ordförståelse och ordproduktion (jfr figur 2 A–B med figur 1 A–B). Spridningen i antal poäng är mycket större för ordproduktion än ordförståelse. Ett ganska stort antal barn presterar nära maximum på ordförståelse, men så är inte fallet för ordproduktion.

⁹ Denna starkare effekt beror troligtvis på en takeffekt på detta deltest hos den turkisktalande gruppen.

Trots tendensen till bättre prestation med stigande ålder finns stor variation i resultaten. I de följande avsnitten undersöks huruvida bakgrunds- och miljöfaktorer kan förklara en del av denna variation.

Figur 1. Ordförståelse, minoritetsspråket (max = 60) (A) samt ordproduktion, minoritetsspråket (max = 60) (B). Individuella barns resultat i relation till ålder. En punkt kan ange resultatet för fler än ett barn. Det skuggade området kring regressionslinjen ger ett konfidensintervall på ± 1 standardfel. BiAra = arabiska/svenska, BiTur = turkiska/svenska.

Figur 2. Ordförståelse, svenska (max = 60) (A) samt ordproduktion, svenska (max = 60) (B). Individuella barns resultat i relation till ålder. En punkt kan ange resultatet för fler än ett barn. Det skuggade området kring regressionslinjen ger ett konfidensintervall på ± 1 standardfel. BiAra = arabiska/svenska, BiTur = turkiska/svenska.

4.2 Exponeringslängd för svenska

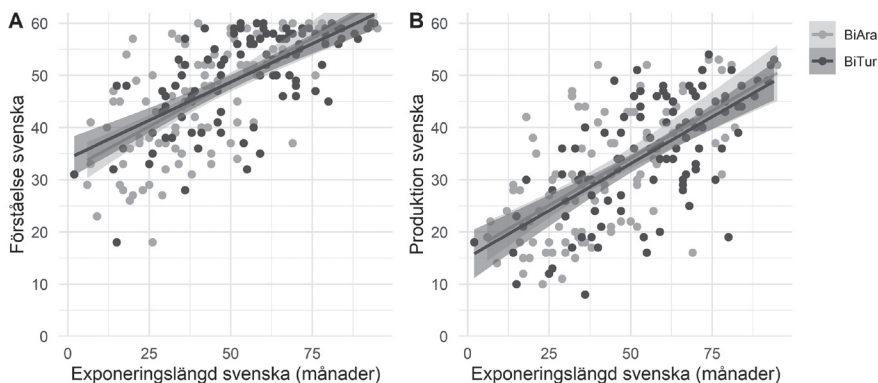
För att undersöka effekten av exponeringslängd på barnens svenska ordförråd genomförde vi två linjära regressionsanalyser, en för förståelse och en för produktion, se tabell 5.

Tabell 5. Regressionsanalyser för ordförståelse och ordproduktion.

	Svensk ordförståelse		Svensk ordproduktion	
	β	SE	β	SE
Intercept	31,75***	1,78	16,05***	2,07
Exponeringslängd för svenska	0,34***	0,04	0,36***	0,05
Grupp BiTur/BiAra	2,30	2,82	-0,95	3,27
Exponeringslängd x Grupp	-0,05	0,05	< 0,01	0,06
R ² (korrigerad)	0,43		0,41	

Not. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. BiTur = turkiska/svenska. BiAra = arabiska/svenska. Utgångsgrupp i ovanstående modell är BiTur. Svensk ordförståelse: $F(3, 196) = 51,47$, $p < 0,001$. Svensk ordproduktion: $F(3, 196) = 47,41$, $p < 0,001$.

Analyserna visar att det finns en signifikant effekt av exponeringslängd för både svensk ordförståelse och ordproduktion, men ingen signifikant skillnad mellan de båda språkgrupperna. Exponeringseffekten visualiseras med punktdiagram i figur 3 A–B. Eftersom barnens startålder för svenska varierar mycket, är denna effekt av exponeringslängd förväntad.

Figur 3. Exponeringslängd och ordförståelse, svenska (max = 60) (A), samt ordproduktion, svenska (max = 60) (B), individuella barns resultat. En punkt kan ange resultatet för fler än ett barn. Det skuggade området kring regressionslinjen ger ett konfidensintervall på ± 1 standardfel. BiAra = arabiska/svenska, BiTur = turkiska/svenska.

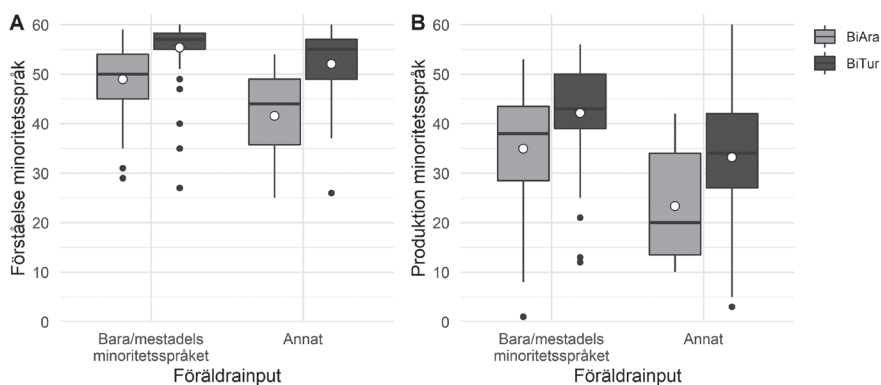
4.3 Exponering för minoritetsspråket: Föräldrarnas språk till barnet

Merparten av barnen, 79 arabisktalande och 68 turkisktalande, hörde mestadels arabiska/turkiska från båda föräldrarna. Dessa barn jämfördes med resterande barn, där en förälder eller båda föräldrarna i betydande omfattning talade med barnet på ett annat språk (exv. svenska). Barn vars föräldrar talade enbart eller mestadels minoritetsspråket med dem hade signifikant bättre resultat på förståelse och produktion i minoritetsspråket jämfört med barn som hade andra inputförhållanden (Welchs t-test), vilket visas i tabell 6. Skillnaden visualiseras med låddiagram i figur 4 A–B.

Tabell 6. CLT-resultat i relation till föräldrarnas språk till barnet.

	M _{mest min-spr}	M _{annat}	t-test	Effektstyrka Cohens d
Ordförståelse arabiska	49,0	41,6	t(23,65) = 3,42, p < 0,01	d = 0,95
Ordproduktion arabiska	34,9	23,4	t(30,05) = 4,12, p < 0,001	d = 1,02
Ordförståelse turkiska	55,4	52,0	t(49,16) = 2,19, p < 0,05	d = 0,49
Ordproduktion turkiska	42,1	33,2	t(48,69) = 3,43, p = 0,001	d = 0,77

Not. mest min-spr = båda föräldrar talar mestadels minoritetsspråket (arabiska eller turkiska) till barnet.

Figur 4. Föräldrainput och ordförståelse på minoritetsspråket (A) samt ordproduktion på minoritetsspråket (B). BiAra = arabiska/svenska, BiTur = turkiska/svenska. Den vita pricken visar medelvärdet.

4.4 Modersmålsundervisning (MMU)

Merparten av barnen, 65 arabisktalande och 57 turkisktalande, deltog i modersmålsundervisning (MMU). I den arabisktalande gruppen hade barnen med MMU signifikant högre poäng på ordförrådstesten (både förståelse och produktion) än de barn som inte deltog, vilket framgår i tabell 7. I den turkisktalande

gruppen fanns ingen sådan signifikant skillnad (även om resultaten verkar gå i samma riktning som för den arabisktalande gruppen, se diskussion).

Tabell 7. CLT-resultat för barn som deltar/inte deltar i modersmålsundervisning (MMU).

	M_{ejMMU}	M_{MMU}	t-test	Effektstyrka Cohens d
Ordförståelse arabiska	43,7	49,6	$t(45,99) = -3,59, p < 0,001$	$d = -0,82$
Ordproduktion arabiska	27,3	35,9	$t(49,08) = -3,29, p < 0,01$	$d = -0,75$
Ordförståelse turkiska	53,9	54,4	$t(89,53) = -0,41, p = 0,68$	
Ordproduktion turkiska	37,4	40,8	$t(93,91) = -1,47, p = 0,14$	

4.5 Socio-ekonomisk status

Barnen delades in i två grupper, låg SES respektive hög SES, enligt föräldrarnas utbildningsnivå (se avsnitt 3.2.3). När SES-data saknades för båda föräldrarna ingick barnet inte i analysen (11/202 barn). I den arabisktalande gruppen var andelen barn med (självrapporterade) högskoleutbildade föräldrar högre än i den turkisktalande gruppen. För inget av ordförrådsmåtten fanns någon inverkan av SES på barnens prestation i någon grupp, varken på majoritetsspråket svenska eller på minoritetsspråket, och varken för ordförståelse eller ordproduktion.¹⁰

5 Diskussion

Denna studie har undersökt ordkunskaperna hos 202 flerspråkiga arabisktalande och turkisktalande barn i åldrarna 4 till 7 år. Studien är unik i en

¹⁰ Ordförståelse arabiska: $M_{lågSES} = 47,6, M_{högSES} = 48,0$ ($t(47,06) = -0,21, p = 0,83$). Ordproduktion arabiska: $M_{lågSES} = 36,1, M_{högSES} = 31,5$ ($t(62,64) = 1,82, p = 0,07$). Ordförståelse turkiska: $M_{lågSES} = 53,8, M_{högSES} = 54,6$ ($t(94,93) = -0,63, p = 0,53$). Ordproduktion turkiska: $M_{lågSES} = 39,9, M_{högSES} = 37,8$ ($t(88,11) = 0,86, p = 0,39$).

svensk kontext eftersom både ordförståelse och ordproduktion har undersökts för en jämförelsevis stor grupp barn, på både majoritetsspråket svenska och på minoritetsspråket. Detta har gjorts med ordförrådstest (CLT) som inte är översättningar utan utvecklade för de olika språken och som är jämförbara mellan språken.

Trots att flerspråkiga barns ordförråd är fördelat över språken och trots att den individuella variationen är stor, visade resultaten på en tydlig åldersutveckling för såväl ordförståelse som ordproduktion.¹¹ På så vis stämmer resultaten överens med utvecklingsmönstret för CLT som rapporterats tidigare för enspråkiga barn på 17 språk (Haman m.fl. 2017a, se även Lindgren 2017 för svenska).¹²

Resultaten för ordförståelse var bättre än för ordproduktion i alla åldrar och för alla språk. När det gällde ordförståelse (framför allt på minoritetsspråket) var de yngre barnens resultat mer spridda, medan de äldre barnens var mer samlade. För ordproduktion sågs ingen liknande minskning i variation. De turkisktalande barnen som grupp presterade bättre på ordförståelse på minoritetsspråket än de arabisktalande barnen. Gällande svensk ordförståelse och ordproduktion presterade de båda grupperna relativt lika.

I båda grupperna sågs en tydlig åldersutveckling i ordförrådet i båda språken, dock var den starkare för majoritetsspråket svenska än för hemspråket turkiska respektive arabiska. Detta är i linje med internationella studier som har funnit en liknande trend hos flerspråkiga förskolebarn och barn i yngre skolåldern i andra länder, exv. för spanska/engelska i USA (Cobo-Lewis m.fl. 2002a, 2002b, Hoff m.fl. 2014), för ryska/tyska i Tyskland (Gagarina m.fl. 2017, Montanari m.fl. 2018), för walesiska/engelska i Wales (Gathercole m.fl. 2013), eller för ryska/hebreiska i Israel (Gagarina m.fl. 2014). I ett svenskt sammanhang påminner den starkare ordförrådsutvecklingen i majoritetsspråket om liknande mönster i en grupp tysk-svensktalande förskolebarn (Lindgren & Bohnacker 2020) och Ganuza och Hedmans studie (2019) av bl.a. ordförrådet hos äldre somaliska-svensktalande skolelever.

¹¹ Ålder kan anses vara en proxy för ackumulerad språklig input, men även för utveckling av allmänna kognitiva färdigheter och omvärldskunskap.

¹² De arabisktalande och turkisktalande barnens svenska resultat ligger i genomsnitt lägre än hos enspråkiga svenska barn (se Bohnacker m.fl. 2020, för en statistisk jämförelse med åldersmatchade enspråkiga barn). Merparten av de flerspråkiga barnen presterar inte nära maximum på CLT, särskilt inte på ordproduktionsdelarna. Utifrån dessa resultat kan vi alltså inte dra slutsatsen att en genomsnittlig flerspråkig 5-, 6- eller 7-åring kan förväntas »klara av» CLT-produktionsdelarna.

Trots en tydlig utveckling med stigande ålder på gruppnivå uppvisade barnen stor individuell variation i sin receptiva och expressiva ordkunskap, och denna variation verkade heller inte avta med stigande ålder (bortsett från ordförståelse i minoritetsspråket, som nämnts ovan). Detta innebär att ordförrådsutvecklingen hos de flerspråkiga barnen måste vara starkt påverkad av andra faktorer än kronologisk ålder. Även om vi i föreliggande studie inte använt oss av multivariata modeller (jfr Prevoos m.fl. 2014, Bohnacker m.fl. 2016),¹³ så undersökte vi ett flertal bakgrunds- och miljöfaktorer som delvis kan förklara resultaten.

Exponeringslängden för svenska visade sig ha ett starkt, positivt samband med ordförståelse och ordproduktion på svenska, och detta gällde i lika hög utsträckning för den arabisktalande och den turkisktalande gruppen. Skillnaden mellan grupperna består snarare i att en större andel av de arabisktalande barnen exponerats för svenska en kortare tid. Effekten av exponeringslängden är dock densamma för båda grupperna. Eftersom exponeringslängden för majoritetsspråket brukar vara relaterad till den kumulativa exponeringsmängden, är resultatet inte förvånande och ligger i linje med internationell forskning (Gagarina m.fl. 2017). Vår studie dokumenterar denna relation mellan exponeringslängd och ordförråd för första gången i en svensk kontext för flerspråkiga barn i förskoleåldern.

Angående exponering för minoritetsspråket undersökte vi föräldrarnas rapporterade språk till barnet. Här sågs en tydlig effekt: Barn vars föräldrar talade enbart eller mestadels minoritetsspråket med dem hade bättre resultat i minoritetsspråket jämfört med barn med andra inputförhållanden. Detta gällde för både den arabisktalande och den turkisktalande gruppen. Det finns givetvis andra inputgivare, så som syskon, släktingar, vänner och lekkamrater, personal inom (för)skolan, samt medier. I föreliggande studie har vi dock för enkelhetens skull valt att koncentrera oss på föräldrarnas språkanvändning eftersom den tenderar att samvariera med andra inputgivares och internationellt anses vara en av de viktigaste eller till och med den viktigaste exponeringsfaktorn för minoritetsspråket för den aktuella åldersgruppen. Med hjälp av enkätdata planerar vi framöver att även undersöka effekter av andra inputkällor inom och utanför familjen. Exempelvis vore det intressant att belysa huruvida syskonens språkanvändning med barnet relaterar till ordförrådsresultat, eftersom en amerikansk studie funnit att äldre syskons användning av majoritetsspråket

¹³ För multivariata analyser hänvisas till författarnas kommande avhandlingar och framtida publikationer.

i hemmet styr yngre syskon över till majoritetsspråket, vilket kan leda till att ordförrådsutvecklingen i minoritetsspråket stagnerar (Bridges & Hoff 2014). För barn som får mindre input på minoritetsspråket från föräldrarna vore det också intressant att veta om det finns kompenserande inputkällor, så som den uppvägande »kompiseffekten» i Bohnacker m.fl. (2016), där barn som fick mindre input på minoritetsspråket från föräldrarna men som hade tysktalande respektive turkisktalande vänner hade ett större expressivt ordförråd på detta språk än de utan sådana vänner. Även kvalitativa skillnader i input, exv. olika språkliga aktiviteter så som gemensam bokläsning och berättande på minoritetsspråket, skulle kunna undersökas, då rådata finns i form av enkätsvaren.

Sverige är ett av få länder som erbjuder modersmålsundervisning (MMU), och eftersom gynnsamma effekter av deltagande i MMU på ordförrådsutvecklingen har dokumenterats (Ganuza & Hedman 2019), undersökte även vi om det fanns en effekt av MMU. Det ska dock sägas att vår studie skiljer sig metodologiskt, inte minst angående deltagarnas ålder (Ganuza & Hedman 2019: 6–12 år; vår studie: 4–7 år). Jämfört med exponeringen för minoritetsspråket i hemmet är mängden MMU inte särskilt omfattande (ofta 40–60 min/vecka). I vår studie är barnen så pass unga att de inte kunnat delta i MMU särskilt länge. Det är alltså möjligt att de därmed inte kunnat ackumulera den positiva effekten av MMU på ordinlärningen (eller den positiva effekten av läsning och skrivning på modersmålet, eftersom de allra flesta barnen inte är läskunniga ännu). För den turkisktalande gruppen fanns ingen skillnad i testresultaten mellan de barn som deltog i turkisk MMU och de som inte deltog. I den arabisktalande gruppen fanns dock en skillnad: Barn som deltog i arabisk MMU hade signifikant bättre resultat på arabisk ordförståelse och ordproduktion än de som inte deltog. Varför syns en effekt i den arabisktalande gruppen men inte i den turkisktalande gruppen? Här kan vi bara spekulera. Det finns en viss snedfördelning, där andelen sex- och sjuåringar som deltar i MMU är något högre i den arabisktalande gruppen än i den turkisktalande gruppen, och vi vet att äldre barn når högre testresultat. Detta kan dock inte vara hela förklaringen. En möjlighet är att den enkla tudelningen (MMU eller ej) döljer skillnader i mängd och/eller kvalitet. I föräldraenkäten efterfrågades om barnet deltog i MMU, men även om detta skedde i kommunal eller privat regi, och tillsammans med andra barn eller ej, samt antalet timmar MMU per vecka det rörde sig om. En närmare granskning visar att de barn som deltog i MMU på turkiska fick avsevärt färre undervisningstimmar än de som deltog i MMU på arabiska, i genomsnitt endast hälften så mycket (turkiska: $M = 0,9$ tim/vecka, arabiska: $M = 1,9$ tim/vecka). Vi förmodar att det även finns skillnader i vilka

barn som deltar i MMU i turkiska och MMU i arabiska. När vi intervjuade modersmålspedagoger för de aktuella språken påpekade de att i en och samma turkiska-klass samsades oftast deltagare i olika åldrar och med helt olika förkunskaper i turkiska. Enligt dessa modersmåls lärare i turkiska kunde en betydande andel barn som började delta i MMU knappt säga något alls på turkiska och ibland inte heller förstå, utan de hade skickats dit av föräldrarna »för att lära sig turkiska». Modersmåls lärarna i arabiska uttryckte mycket sällan sådana synpunkter, de menade snarare att barnen oftast kunde tala arabiska bra eller ganska bra hemifrån. I stället nämnde de som den största utmaningen att barnen i samma MMU-klass, och ibland även läraren, ofta talar olika arabiska dialekter, vilket kan leda till missförstånd och andra kommunikationsproblem. Även om modersmålspedagogernas erfarenheter är impressionistiska, så tyder de ändå på att det kan finnas skillnader i elevsammansättningen i en genomsnittlig MMU-klass i turkiska gentemot i arabiska. I så fall skulle de bättre testresultaten hos barn som deltog i MMU i arabiska inte spegla en gynnsam MMU-effekt, utan snarare en skillnad i urvalet.

Angående socio-ekonomisk status (SES) fann vi inte någon mätbar inverkan på barnens testprestation i någon av grupperna, varken på majoritetsspråket svenska eller på minoritetsspråket, och varken för ordförståelse eller ordproduktion. Detta resultat går emot flertalet internationella studier som, åtminstone för majoritetsspråket, funnit tydliga effekter av SES, där barn med högre SES i genomsnitt har större ordförråd och presterar bättre på ordkunskapstest än barn med lägre SES (Leseman 2000, Cobo-Lewis m.fl. 2002a, 2002b, Pearson 2007, Buac m.fl. 2014, Calvo & Bialystok 2014, Prevoo m.fl. 2014, Meir & Armon-Lotem 2017). Varför ser vi ingen sådan SES-effekt i våra data? Här kan det finnas flera förklaringar. En ligger i hur SES operationaliseras, där vi valt att använda medelvärdet på föräldrarnas utbildningsnivåer som mått på SES och dragit gränsen för hög/låg SES vid ISCED 3, d.v.s. eftergymnasial utbildning eller ej. Detta är ingen ovanlig operationalisering, men en del andra studier har använt sig av endast mammans utbildningsnivå (och inte båda föräldrars), eller av föräldrarnas yrke, familjens inkomst, bostadsområde, om barnet är berättigat till gratis skollunch för behövande, eller en sammanvägning av några av dessa aspekter. Det är också tänkbart att SES påverkar olika ordförrådsåtgångar på olika sätt, där ovanstående studier har använt sig av andra ordförrådsmått än vi. Ytterligare en förklaring till varför vi, i motsats till studier i andra länder, inte funnit någon effekt av SES kan ha att göra med den svenska kontexten, utbildningsnivån och välfärdsstaten. Utbildningsnivån i våra deltagargrupper (och i Sverige som helhet) är relativt hög, med få för-

äldrar som inte är läs- och skrivkunniga. Extrem fattigdom är också ovanlig i Sverige. I internationell forskning anföras ofta att SES ger så tydligt utslag på ordförrådet eftersom barn från familjer med hög SES får bättre tillgång till språkliga aktiviteter som stimulerar utveckling och ordinlärning än barn från familjer med låg SES (Hart & Risley 1995, Pearson 2007). I Sverige är tillgången till vård, förskola och skola inte så tätt kopplad till familjens inkomst och utbildningsnivå jämfört med i många andra länder, och det erbjuds förskoleplats till alla barn från mycket tidig ålder. Nästan alla barn går också i förskola, och de flesta på heltid (så är även fallet för de flesta deltagarna i vår studie). Detta kan innebära att den direkta effekten av skillnader i SES i viss mån jämnas ut i förskole- och tidig skolålder i Sverige. Språkutvecklingen i förskole- och tidiga skolåldern, och i vårt fall ordförrådsutvecklingen, skulle då inte påverkas så mycket av familjens SES i sig, utan mer av mängden och kvaliteten på input i (för)skolan, samt av språkanvändning och språkstimulerande aktiviteter i hemmet.¹⁴

Vi har sett stor individuell variation i ordförrådsutvecklingen, en variation som inte enbart kan förklaras med faktorerna ålder och exponeringslängd. Några bakgrunds- och miljöfaktorer har här undersökts på gruppnivå (föräldrarnas språk till barnet, deltagande i modersmålsundervisning, och föräldrarnas utbildningsnivå). Men i vårt sampel om 202 barn är varje barns ordkunskaper ett resultat av många faktorer, där vissa är lätta att mäta, medan andra är mer svårfångade och inte endast har med miljön att göra utan även med det individuella barnet självt. Avslutningsvis vill vi därför illustrera denna komplexitet med att titta närmare på fyra barn.

Tabell 8 jämför två barn som talar arabiska och svenska, en 4-årig flicka med mycket höga arabiska CLT-poäng (BiAra4-24) och en 7-årig flicka med mycket låga resultat på arabiska, särskilt för ordproduktion (BiAra7-12), och deras respektive bakgrund. Båda barnens föräldrar växte upp i ett arabisktalande land och har arabiska som modersmål. SES är låg i båda fallen, men här slutar likheterna. Vid testtillfället har BiAra4-24s familj vistats i Sverige i 3 år, föräldrarna och syskonen talar arabiska med barnet och hon exponeras för svenska i förskolan (från 3 års ålder). Det bör noteras att familjen nästan dagligen genomför aktiviteter med barnet i hemmet som stimulerar språk och

¹⁴ Det är möjligt att effekten av SES framträder tydligare ju äldre barnen blir, d.v.s. att ovan nämnda faktorer kanske har en utjämnande effekt i tidiga åldrar men inte tillräckligt för att motverka senare ojämlikheter. I den årliga betygsstatistiken för årskurs 9 (Skolverket 2020) syns t.ex. tydligt att barn med lågutbildade föräldrar presterar genomsnittligt sämre än barn med högutbildade föräldrar (där båda har eftergymnasial utbildning).

litteracitet, och att barnets modersmålsundervisning (i privat regi) är ovanligt omfattande. Det finns fog att anta att dessa aktiviteter bidrar positivt till ordförrådsutvecklingen i arabiska hos detta högpresterande barn. BiAra7-12 är däremot född i Sverige, hennes föräldrar har bott i Sverige i många år, hon började gå i svensk förskola vid mycket tidig ålder och den dagliga exponeringen är mestadels svenska. Föräldrarna och syskonen talar både arabiska och svenska med barnet. Svenskan har blivit det dominerande språket för BiAra7-12 (hon har mycket höga svenska CLT-poäng) och det är möjligt att hennes tvåspråkighet går mot att bli enbart receptiv, eftersom den arabiska ordproduktionen är mycket låg.

Tabell 8. Mycket höga CLT-poäng i arabiska vid 4 år. Mycket låga CLT-poäng i arabiska vid 7 år.

BiAra4-24 (4;10)	BiAra7-12 (7;1)
– Arabisk ordförståelse: 51/60 (medel för åldersgruppen: M = 41,6)	– Arabisk ordförståelse: 49/60 (medel för åldersgruppen: M = 52,4)
– Arabisk ordproduktion: 40/60 (medel för åldersgruppen: M = 25,6)	– Arabisk ordproduktion: 18/60 (medel för åldersgruppen: M = 37,2)
– Född i ett arabisktalande land	– Född i Sverige
– Daglig exponering: 60 % arabiska, 40 % svenska	– Daglig exponering: 95 % svenska, 5 % arabiska
– Båda föräldrar: L1 arabiska	– Båda föräldrar: L1 arabiska
– Föräldrars vistelse i Sverige: 3+3 år	– Föräldrars vistelse i Sverige: 14+30 år
– Föräldrar talar mestadels arabiska (och lite svenska) med barnet	– Föräldrar talar 50 % arabiska och 50 % svenska med barnet
– 2 äldre syskon som talar arabiska med barnet	– 2 äldre syskon som talar arabiska och svenska med barnet
– Bokläsning med barnet på arabiska 1–2 ggr i veckan, sagoberättande på arabiska nästan dagligen, ingetdera på svenska	– Ingen information om bokläsning eller sagoberättande
– Arabisk MMU (4 tim/vecka, i privat regi)	– All medicinkonsumtion på svenska
– Låg SES (ISCED-nivå 3+2, bilmekaniker + hemmafru)	– Arabisk MMU (1 tim/vecka, kommunal)
– Sen AoO för svenska (efter 3;0, oklar tidpunkt för förskolestart)	– Låg SES (ISCED-nivå 3+4, barnskötare + kock)
– Svenska CLT-poäng är något högre än medelvärdet för 4 år (förståelse: 38/60, produktion: 24/60)	– Tidig AoO för svenska (vid 1;3, vid förskolestart)
	– Mycket höga svenska CLT-poäng (förståelse: 60/60, produktion: 53/60)

Not. L1 = modersmål. AoO = ålder vid första regelbundna exponering för svenska.

Tabell 9 jämför två arabisktalande sjuåringar (BiAra7-15, BiAra7-17) med till synes liknande bakgrund men med helt olika ordförrådsresultat. Båda barn är

födda i ett arabisktalande land och kom till Sverige endast 3 år innan testfallet. Samtliga föräldrar har arabiska som modersmål och talar nästan enbart arabiska med barnet. Genomsnittlig SES är låg. Båda barnen deltar i modersmålsundervisning. För båda började exponeringen för svenska (AoO) sent, vid 5 års ålder, via förskolan. Trots detta uppvisar BiAra7-15 mycket höga CLT-poäng på både svenska och arabiska; ordförståelsen är nära testmaximum på båda språken, och även ordproduktionen är mycket hög, trots sen startålder för svenska. I motsats till detta är BiAra7-17s CLT-poäng låga på både svenska och arabiska.

När vi studerar barnens bakgrund mer ingående uppdragas ändå skillnader i miljö och individuella drag som kan ha påverkat ordförrådsutvecklingen. Föräldrarna till högpresterande BiAra7-15 rapporterar att de nästan varje dag läser böcker för barnet och har sagostunder med henne. BiAra7-17s föräldrar rapporterar få liknande aktiviteter. BiAra7-15 vistades i förskolan dubbelt så mycket som BiAra7-17 (30 vs 15 tim/vecka). BiAra7-17 bytte dessutom (för)skola flera gånger eftersom familjen flyttade, och var hemma en längre tid i väntan på en skolplats, vilket skulle kunna förklara varför BiAra7-17s svenska ordförråd inte är särskilt välutvecklat. BiAra7-15 karakteriseras av sina föräldrar som *early talker* (d.v.s. ett barn som börjar tala ovanligt tidigt) och som ett barn som utvecklar sitt språk snabbare än andra jämnåriga barn. I motsats till detta beskriver BiAra7-17s föräldrar att deras barn är fascinerat av engelska och spenderar mycket av sin tid med att titta på engelska filmklipp på nätet och med att spela videospel på engelska. Som en följd av detta tillbringar BiAra7-17 mindre tid med att umgås med andra på arabiska och svenska. Tillammans med ovannämnda förskolebyten kan detta ha bidragit till barnets låga prestationer på arabiska och svenska ordförrådstest.

Tabell 9. Två flerspråkiga sjuåringar med liknande bakgrund men mycket olika CLT-poäng.

BiAra7-15 (7;10)	BiAra7-17 (7;11)
– Svenska ordförståelse: 57/60 (medel för åldersgruppen: M = 53,3)	– Svensk ordförståelse: 44/60 (medel för åldersgruppen: M = 53,3)
– Svenska ordproduktion: 44/60 (medel för åldersgruppen: M = 29,5)	– Svensk ordproduktion: 20/60 (medel för åldersgruppen: M = 29,5)
– Född i ett arabisktalande land	– Född i ett arabisktalande land
– Daglig exponering: 40 % arabiska, 60 % svenska	– Daglig exponering: 40 % arabiska, 40 % svenska, 20 % engelska (videospel)
– Båda föräldrar: L1 arabiska	– Båda föräldrar: L1 arabiska
– Föräldrars vistelse i Sverige: 3+3 år	– Föräldrars vistelse i Sverige: 3+3 år
– Föräldrar talar endast arabiska med barnet	– Föräldrar talar nästan bara arabiska med barnet, en förälder talar lite engelska
– Äldre syskon talar arabiska med barnet	– Äldre syskon talar arabiska med barnet
– Bokläsning och sagoberättande med barnet på svenska nästan dagligen, bokläsning och sagoberättande på arabiska 1–2 ggr i veckan	– Bokläsning med barnet på svenska 1–2 ggr/vecka, ingen på arabiska, sagoberättande på arabiska 1–2 ggr/vecka, ingen på svenska
– Arabisk MMU (1,5 tim/vecka, kommunal)	– Arabisk MMU (1,5 tim/vecka, kommunal)
– Låg SES (ISCED-nivå 2+3, guldsmed + försäljare)	– Blandad SES (ISCED-nivå 6+2, ingenjör + arbetslös)
– Sen AoO för svenska (efter 5;0, förskolestart vid 4 år, tid i förskolan 30 tim/vecka, med 3 månaders uppehåll)	– Sen AoO för svenska (efter 5;0, förskolestart vid 4;9, tid i förskolan 15 tim/vecka)
– Mycket höga arabiska CLT-poäng (förståelse: 58/60, produktion: 44/60)	– Arabiska CLT-poäng är låga för 7 år (förståelse: 47/60, produktion: 27/60)

6 Avslutning

Föreliggande studie har undersökt ordförrädsutvecklingen hos 202 flerspråkiga barn på majoritetsspråket svenska och minoritetsspråket arabiska respektive turkiska i relation till ålder och ett antal miljöfaktorer. Vi fann tydliga effekter av kronologisk ålder, exponeringslängd för svenska och föräldrarnas språkanvändning av minoritetsspråket. Vi fann även en svag och mer svårtydd effekt av modersmålsundervisning men inga effekter av föräldrarnas utbildningsnivå (SES) på ordförrädet i den aktuella åldersgruppen. Mycket återstår att utforska. Till exempel skulle interaktionen mellan dessa faktorer också behöva undersökas, liksom effekten av ytterligare faktorer, så som andra inputkällor.

Vidare bör tilläggas att även om vi här kunnat dokumentera tydliga ålders- och exponeringseffekter på gruppnivå, behöver dessa inte vara utslagsgivande för hur ett specifikt barn utvecklas. Långvarig exponering leder inte alla gånger till att ett flerspråkigt barn utvecklar ett rikt ordförråd. Användningen av minoritetsspråket i hemmet garanterar heller inte att barnet förvärvat tillfredställande ordkunskaper i detta språk. Som fallstudierna ovan illustrerar kan barn förvärva goda ordkunskaper i ett nytt språk även under en relativt kort tidsperiod – men bara om miljön och den språkliga inputen är gynnsam.

Litteratur

- Ahlström, Lovisa & Ljungman, Helena, 2011: Åldersreferenser för Peabody Picture Vocabulary Test IV på svenska för flerspråkiga barn i skolår 4. Opublicerad magisteruppsats. Stockholm: Karolinska institutet.
- Altman, Carmit, Goldstein, Tamara & Armon-Lotem, Sharon, 2017: Quantitative and qualitative differences in the lexical knowledge of monolingual and bilingual children on the LITMUS-CLT task. I: *Clinical Linguistics & Phonetics* 31(11–12). S. 931–954.
- Bialystok, Ellen, Luk, Gigi, Peets, Kathleen F. & Yang, Sujin, 2010: Receptive vocabulary differences in monolingual and bilingual children. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 13(4). S. 525–531.
- Boeschoten, Hendrik & Verhoeven, Ludo, 1986: Turkish language development of Turkish children in the Netherlands. I: *Proceedings of the Turkish Linguistics Conference, August 9–10, 1984*, red. av Ayhan Aksu Koç & Taylan Eser Erguvanli. Istanbul: Boğaziçi University. S. 269–280.
- Bohnacker, Ute, 2013–2019: Language impairment or typical language development? Developing methods for linguistic assessment of bilingual children in Sweden. Projekt 421-2013-1309 är finansierat av Vetenskapsrådet och förkortas »BiLI-TAS» (Bilingualism, Language Impairment, Turkish, Arabic, Swedish).
- Bohnacker, Ute (i samarbete med Sibylle Dillström, Josefin Lindgren & Buket Öztekin), 2018: Guidelines for Scoring CLT. Opublicerat material. Guidelines developed for the BiLI-TAS project Version March 2018. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bohnacker, Ute, Haddad, Rima, Lindgren, Josefin, Öberg, Linnéa & Öztekin, Buket, 2020. Ordförrådsutveckling på svenska: En jämförelse mellan enspråkiga och flerspråkiga förskolebarn. I: *Svenskans beskrivning 37: Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten Åbo 8–10 maj 2019*, red. av Saara Haapamäki, Ludvig Forsman & Linda Huldén. Åbo: Åbo akademi. S. 70–82.
- Bohnacker, Ute, Haddad, Rima & Öberg, Linnéa, under granskning: Arabic-Swedish bilingual children living in Sweden: Vocabulary skills in relation to age, SES and language exposure. I: *Journal of Home Language Research*.

- Bohnacker, Ute, Lindgren, Josefin & Öztekin, Buket, 2016: Turkish- and German-speaking bilingual 4-to-6-year-olds living in Sweden: Effects of age, SES and home language input on vocabulary production. I: *Journal of Home Language Research* 1. S. 17–40.
- Bridges, Kelly & Hoff, Erika, 2014: Older sibling influences on the language environment and language development of toddlers in bilingual homes. I: *Applied Psycholinguistics* 35(2). S. 225–241.
- Buac, Milijana, Gross, Megan, & Kaushanskaya, Margarita, 2014: The role of primary caregiver vocabulary knowledge in the development of bilingual children's vocabulary skills. I: *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 57(5). S. 1804–1816.
- Calvo, Alejandra & Bialystok, Ellen, 2014: Independent effects of bilingualism and socioeconomic status on language ability and executive functioning. I: *Cognition* 130(3). S. 278–288.
- Cobo-Lewis, Alan B., Pearson, Barbara Zurer, Eilers, Rebecca E. & Umbel, Vivian C., 2002a: Effects of bilingualism and bilingual education on oral and written English skills: A multi-factor study of standardized test outcomes. I: *Language and literacy in bilingual children*, red. av D. Kimbrough Oller, & Rebecca E. Eilers. Clevedon: *Multilingual Matters*. S. 64–97.
- Cobo-Lewis, Alan B., Pearson, Barbara Zurer, Eilers, Rebecca E. & Umbel, Vivian C., 2002b: Effects of bilingualism and bilingual education on oral and written Spanish skills: A multi-factor study of standardized test outcomes. I: *Language and literacy in bilingual children*, red. av D. Kimbrough Oller, & Rebecca E. Eilers. Clevedon: *Multilingual Matters*. S. 98–117.
- Dunn, Lloyd M. & Dunn, Douglas M., 2007: *Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT-IV)* (fourth edition). Bloomington, MN: Pearson Assessment.
- Fenson, Larry, Dale, Philip, Reznick, J. Steven, Bates, Elizabeth, Thal, Donna J. & Pethick, Steve J., 1994: Variability in early communicative development. I: *Monographs of the Society for Research in Child Development* 59 (Serial No. 242).
- Frylmark, Astrid, 2006: *Bedömning av språk B.A.S. 5½–7½ år*. Märsta: OrdAF Förlag.
- Gagarina, Natalia, Armon-Lotem, Sharon, Altman, Carmit, Burstein-Feldman, Zhanna, Klassert, Annegret, Topaj, Nathalie, Golcher, Felix & Walters, Joel, 2014: Age, input quantity and their effect on linguistic performance in the home and societal language among Russian-German and Russian-Hebrew preschool children. I: *The challenges of diaspora migration: Interdisciplinary perspectives on Israel and Germany*, red. av Rainer K. Silbereisen, Peter F. Titzmann & Yossi Shovit. Farnham, Surrey: Ashgate. S. 63–82.
- Gagarina, Natalia, Posse, Dorothea, Düsterhöft, Stefanie, Golcher, Felix & Topaj, Nathalie, 2017: Bilingual lexicon development in German in preschool children with the home languages Russian and Turkish. I: *Dynamics of linguistic diversity*, red. av Hagen Peukert & Ingrid Gogolin. Amsterdam: John Benjamins. S. 125–142.

- Ganuza, Natalia & Hedman, Christina, 2019: The impact of mother tongue instruction on the development of biliteracy: Evidence from Somali–Swedish bilinguals. I: *Applied Linguistics* 40(1). S. 108–131.
- Gathercole, Virginia C. Mueller, Thomas, Enlli Môn, Roberts, Emily J., Hughes, Catrin O., & Hughes, Emma K., 2013: Why assessment needs to take exposure into account: Vocabulary and grammatical abilities in bilingual children. I: *Issues in the assessment of bilinguals*, red. av Virginia C. Mueller Gathercole. Bristol: Multilingual Matters. S. 20–55.
- Haddad, Rima, 2017: *Crosslinguistic Lexical Tasks: Selected Arabic Dialects*. Adapted from the Lebanese version (CLT-ARA). Opublicerat material.
- Haman, Ewa, Łuniewska, Magdalena, Hansen, Pernille, Simonsen, Hanne Gram, Chiat, Shula, Bjekić, Jovana, Blažienė, Agne, Chyl, Katarzyna, Dabašinskienė, Ineta, Engel de Abreu, Pascale, Gagarina, Natalia, Gavarró, Anna, Håkansson, Gisela, Harel, Efrat, Holm, Elisabeth, Kapalková, Svetlana, Kunnari, Sari, Levorato, Chiara, Lindgren, Josefin, Mieszkowska, Karolina, Montes Salarich, Laia, Potgieter, Anneke, Ribu, Ingeborg, Ringblom, Natasha, Rinker, Tanja, Roch, Maja, Slančová, Daniela, Southwood, Frenette, Tedeschi, Roberta, Tunçer, Aylin Müge, Ünal-Logacev, Özlem, Vuksanović, Jasmina & Armon-Lotem, Sharon, 2017a: Noun and verb knowledge in monolingual preschool children across 17 Languages: Data from Cross-Linguistic Lexical Tasks (LITMUS-CLT). I: *Clinical Linguistics & Phonetics* 31(11–12). S. 818–843.
- Haman, Ewa, Łuniewska, Magdalena & Pomiechowska, Barbara, 2015: Designing Cross-Linguistic Lexical Tasks (CLTs) for bilingual preschool children. I: *Methods for assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment*, red. av Sharon Armon-Lotem, Jan de Jong & Natalia Meir. Bristol: Multilingual Matters. S. 196–239.
- Haman, Ewa, Wodniecka, Zofia, Marecka, Marta, Szewczyk, Jakub, Białecka-Pikul, Marta, Otwinowska, Agnieszka, Mieszkowska, Karolina, Łuniewska, Magdalena, Kołak, Joanna, Miękisz, Aneta, Kacprzak, Agnieszka, Banasik, Natalia & Foryś-Nogala, Małgorzata, 2017b: How does L1 and L2 exposure impact L1 performance in bilingual children? Evidence from Polish-English migrants to the United Kingdom. I: *Frontiers in Psychology* 8. Art. 1444.
- Hart, Betty & Risley, Todd R., 1995: *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Baltimore: Paul Brookes.
- Hoff, Erika, Rumiche, Rosario, Burridge, Andrea, Ribot, Krystal M. & Welsh, Stephanie N., 2014: Expressive vocabulary development in children from bilingual and monolingual homes: A longitudinal study from two to four years. I: *Early Childhood Research Quarterly* 29(4). S. 433–444.
- Holm, Hedvig & Rejnö-Habte Selassie, Gunilla, 2017: Svenska normer för flerspråkiga barn på språkförståelsedelen i Reynell Developmental Language Scales III: Betydelsen av socioekonomiska förhållanden. I: *Logopeden* 2. S. 16–21.
- Kroll, Judith & De Groot, Annette M. B., 2007: Lexical and conceptual memory in the bilingual: Mapping form to meaning in two languages. I: *The bilingualism reader*, red. av Li Wei. (2:a uppl.) London: Routledge. S. 405–427.

- Leseman, Paul, 2000: Bilingual vocabulary development of Turkish preschoolers in the Netherlands. I: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 21(2). S. 93–112.
- Lindgren, Josefin, 2017: Ordförrädsutveckling hos förskolebarn med svenska som modersmål: En studie med Cross-linguistic Lexical Task (CLT). I: *Svenskans beskrivning 35: Förhandlingar vid trettiofemte sammankomsten Göteborg 11–13 maj 2016*, red. av Emma Sköldberg, Maia Andréasson, Henrietta Adamsson Eryd, Filippa Lindahl, Julia Prentice, Sven Lindström & Malin Sandberg. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 29.) Göteborg: Göteborgs universitet. S. 161–174.
- Lindgren, Josefin & Bohnacker, Ute, 2020: Vocabulary development in closely-related languages: Age, word type and cognate facilitation effects in bilingual Swedish-German preschool children. I: *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 10(5). S. 587–622.
- Meir, Natalia & Armon-Lotem, Sharon, 2017: Independent and combined effects of socioeconomic status (SES) and bilingualism on children's vocabulary and verbal short-term memory. I: *Frontiers in Psychology* 8. Art. 1442.
- Montanari, Elke G., Abel, Roman, Graßer, Barbara & Tschudinovski, Lilia, 2018: Do bilinguals create two different sets of vocabulary for two domains? Vocabulary development and overlap in the first years of schooling. I: *Linguistic Approaches to Bilingualism* 8(4). S. 502–522.
- Pearson, Barbara Zurer, 2007: Social factors in childhood bilingualism in the United States. I: *Applied Psycholinguistics* 28(3). S. 399–410.
- Pearson, Barbara Zurer, Fernández, Sylvia C. & Oller, D. Kimbrough, 1993: Lexical development in bilingual infants and toddlers: Comparison to monolingual norms. I: *Language Learning* 43(1). S. 93–120.
- Prevo, Mariëlle J.L., Malda, Maike, Mesman, Judi, Emmen, Rosanneke A.G., Yeniad, Nihal, Van Ijzendoorn, Marinus H. & Linting, Mariëlle, 2014: Predicting ethnic minority children's vocabulary from socioeconomic status, maternal language and home reading input: Different pathways for host and ethnic language. I: *Journal of Child Language* 41(5). S. 963–984.
- Rhys, Mirain & Thomas, Enlli Môn, 2013: Bilingual Welsh-English children's acquisition of vocabulary and reading: implications for bilingual children. I: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(6). S. 633–656.
- Ringblom, Natasha, Håkansson, Gisela & Lindgren, Josefin, 2014: Cross-Linguistic Lexical Tasks: Swedish version (CLT-SWE). Opublicerat material.
- Sheng, Li, Lam, Boji Pak Wing, Cruz, Diana, & Fulton, Aislynn, 2016: A robust demonstration of the cognate facilitation effect in first-language and second-language naming. I: *Journal of Experimental Child Psychology* 141. S. 229–238.
- Skolverket, 2020: Grundskolan slutbetyg årskurs 9, tabell 7. www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&omrade=Betyg%20%C3%A5rskurs%209&lasar=2018/19&run=1 (åtkomst 27 juli 2020).
- Thordardottir, Elin, 2011: The relationship between bilingual exposure and vocabulary development. I: *International Journal of Bilingualism* 15(4). S. 426–445.

- Thordardottir, Elin, 2014: The typical development of simultaneous bilinguals: Vocabulary, morphosyntax and language processing in two age groups of Montreal preschoolers. I: *Input and experience in bilingual development*, red. av Theres Grüter & Johanne Paradis. Amsterdam: John Benjamins. S. 141–161.
- Ünal-Logacev, Özlem, Tunçer, Aylin, Müge & Ege, Pınar, 2013: *Cross-Linguistic Lexical Tasks: Turkish version (CLT-TR)*. Opublicerat material.
- UNESCO Institute for Statistics, 2012: *International Standard Classification of Education: ISCED 2011*. Montreal, Quebec: UNESCO Institute for Statistics. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>
- Unsworth, Sharon, 2013: Current issues in multilingual first language acquisition. I: *Annual Review of Applied Linguistics* 33. S. 21–50.
- Vermeer, Anne, 2001: Breadth and depth of vocabulary in relation to L1/L2 acquisition and frequency of input. I: *Applied Psycholinguistics* 22(2). S. 217–234.
- Öztekin, Buket, 2019: *Typical and atypical language development in Turkish-Swedish bilingual children aged 4–7*. (Studia Linguistica Upsaliensia 25.) Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Ligger »nästan inföddlighet» i tvåspråkighetens natur?

Om ålders- vs tvåspråkighetseffekter vid andraspråksinlärning

Av NICLAS ABRAHAMSSON & EMANUEL BYLUND

Abstract

Abrahamsson, Niclas, niclas.abrahamsson@biling.su.se, Professor, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University & *Bylund, Emanuel*, manne.bylund@biling.su.se, Professor, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University, and Department of General Linguistics, Stellenbosch University. “Is ‘near-nativeness’ an inherent element of bilingualism? On age effects versus bilingualism effects in second-language acquisition”. *Språk och stil* NF 31:1, 2021, pp. 108–142.

The relatively recent insight, that the ultimate attainment of childhood L2 learners does not always – or, in fact, does not very often – converge fully with that of native speakers, has called into question age of acquisition (AoA) as the cause of such near-native (rather than nativelike) ultimate attainment. An alternative, increasingly popular, interpretation is that the subtle differences between near-native and nativelike language knowledge and behavior arise, not as an effect of AoA, but merely as an artefact of the customary, allegedly biased comparison between monolingual and bilingual speakers. Along similar lines, it is commonly held that it is the monolingual acquisition (made possible through total L1 loss and ‘neural resetting’) that makes it possible for internationally adopted children to become fully nativelike in their L2 (or “new L1”). With data from a recent series of studies, we challenge these views. In these studies, speakers of Swedish, who were either L1 monolinguals, L1 (simultaneous) bilinguals, early L2 (sequential) monolinguals, or early L2 (sequential) bilinguals, were tested on a total of 13 measures of language representation and processing in Swedish, covering both production and perception of phonetics, morphosyntax, and lexis. The results show consistent effects of AoA but next-to-negligible effects of bilingualism on ultimate attainment, suggesting that AoA – not bilingualism – is the primary determinant of L2 ultimate attainment.

Keywords: age of acquisition, ultimate attainment, critical period hypothesis, nativelikeness and near-nativeness, bilingualism effects, international adoptees, simultaneous and sequential bilingualism, monolingual bias.

Den relativt nyvunna insikten att den slutliga behärskningsnivån i ett andraspråk (L2) hos tidiga inlärare inte alltid (eller ens särskilt ofta) är helt och hållet jämförbar med den hos infödda talare har lett till ett ifrågasättande av

inlärningsålder som orsaken till denna »nästan» (snarare än helt) inföddliga L2-behärskning. En fullt möjlig och i dagsläget mycket omhuldad tolkning är att sådana skillnader i stället uppkommer naturligt som en artefakt av jämförelsen mellan enspråkiga och tvåspråkiga individer, och att blotta närvaron av två aktiva språksystem ger oundvikliga avtryck på den språkliga representationen och processningen – på båda språken och oavsett inlärningsålder.

Till samma tankegods hör antagandet att den snabba och totala förlusten av förstaspråket (L1) hos internationellt adopterade barn möjliggör en så kallad »neural nollställning», så att enspråkig, inföddliknande inläring av det nya språket blir det givna resultatet, medan ett bevarat, aktivt modersmål (hos t.ex. invandrarbarn) däremot utgör ett »filter» genom vilket andraspråket lärs in och färgas. Ett avgörande problem med dessa teorier är dock att de i princip helt saknar stöd i empiriska studier.

Mot bakgrund av dessa nya (eller nygamla?) idétrender inom andraspråksforskningen presenterar vi därför i denna artikel en nyligen avslutad studie som på ett direkt sätt angriper frågan om ålderseffekter *vs* tvåspråkighetseffekter.

Bakgrund

Ålderseffekter och den kritiska perioden för språkinläring

Språkutveckling genom enbart språklig exponering och användning är ett fenomen nära förknippat med tidig barndom. Såväl enspråkig som tidig tvåspråkig utveckling tycks på det hela taget ske omedvetet och »i förbigående» via massiv, naturlig exponering och kontinuerlig, kommunikativ användning av de språkliga drag och regelbundenheter som dominerar det lilla barnets tillvaro. I det typiska, icke-patologiska fallet är utvecklingen oundviklig, snabb och effektiv, och utmynnar nästan undantagslöst i språkliga kompetenser och beteenden som är i det närmaste identiska dem hos vuxna L1-talare inom en given språkgemenskap. Eventuella subtila, infrekventa icke-inföddliga drag i barns slutliga språkbehärskning tenderar att betraktas som atypiska (se t.ex. Ioup 1989, Obler 1989). Vuxnas språkinläring, däremot, tycks inbegripa en stor portion intentionalitet och medveten problemlösning, även i de fall då inläringen sker i en inflödesrik miljö och primärt genom kommunikativt autentiska situationer. Inlärningsprocessen verkar långt mindre stabil och självklar än hos barn, utvecklingen är relativt långsam (även om vuxna i initi-

ala skeden av L2-inläringen ibland uppvisar en snabbare progression än barn), och även om variationen mellan vuxna inlärare är påtaglig blir slutresultatet i de flesta fall en språklig behärskning som mer eller mindre tydligt skiljer sig från den hos L1-talare eller tidiga L2-inlärare av det aktuella språket. Vuxna inlärare som över huvud taget kommer i närheten av inföddligt språkbeteende ses oftast som atypiska för sin population – som exceptionella undantag (t.ex. Novoa m.fl. 1988, Obler 1989, Ioup m.fl. 1994).

Det ligger onekligen nära till hands att tolka dessa empiriskt väldokumenterade skillnader mellan barns och vuxnas språkinläring som en följd av åldersbetingade, biologiskt programmerade förändringar i hjärnan. Och faktum är att den teoretiska debatten om ålderseffekter vid andraspråksinläring har kretsats kring *hypotesen om en kritisk period* för språkinläring (eng. *the critical period hypothesis*, CPH), som formulerades av Eric Lenneberg (1967) för mer än ett halvsekel sedan (för översikter, se t.ex. Hyltenstam 2010, 2012, Abrahamsson 2013).¹ Som väntat (och som sig bör) när idéer med utgångspunkt i genetiskt arv läggs fram om människors egenskaper och beteenden, möttes Lennebergs biologiskt baserade hypotes med skepsis, och har sedan lanseringen varit föremål för falsifieringsförsök. Långt över hundra studier (Long 2007) har under åren föresatt sig att empiriskt pröva inlärningsålderns inverkan på språkutvecklingen, och vi vill hävda att forskningen och debatten är livligare idag än någonsin förr.²

Hypotesen att åldersbetingade mognadsförändringar i hjärnan (t.ex. i form av en avtagande plasticitet hos språkligt relevanta kortikala områden) är vad som ligger bakom skillnaden mellan tidiga och sena inlärares slutliga behärskningsnivåer i andraspråket tycks (åtminstone vid en hastig blick på forskningslitteraturen) stödjas av en mängd studier som visat att variabler orelaterade till hjärnans mognad (t.ex. vistelsetid i L2-miljön, utbildningsgrad eller motivation) endast har marginella effekter på språkinläring i jämförelse med inlärningsålder. När exempelvis partiella korrelationer eller regressionsanalyser använts har det entydigt visat sig att sociala och psykologiska variabler har en mycket begränsad (om någon) inverkan på resultaten när effekten av inlärningsålder räknats bort

¹ I såväl den utvecklingsbiologiska och den neurokognitiva litteraturen som inom andraspråksforskningen görs ibland en åtskillnad mellan »kritiska» och »sensitiva» (eller »känsliga») perioder, där sensitiva/känsliga perioder åsyftar mindre förutbestämda och/eller drastiska effekter av mognadsbegränsningar. Ibland används dock termerna omväxlande, utan att åsyfta en betydelskillnad. Vi har här valt att genomgående använda termen »kritisk period», dels för att hålla oss nära Lennebergs (1967) originalhypotes, dels för att undvika begreppsmässig förvirring.

² Inte minst tack vare den hastigt ökande tillgängligheten (i termer av ekonomiska kostnader och användarvänlighet) till hjärnabbildningstekniker, såsom elektroencefalografi (EEG) och magnetröntgen (t.ex. fMRI).

– medan ålderseffekter alltid förblir relativt oförändrade när inverkan från dessa variabler skalas bort (Johnson & Newport 1989, DeKeyser 2000, DeKeyser & Larson-Hall 2005, DeKeyser m.fl. 2010, Abrahamsson 2012, Granena & Long 2013). Mognadsbetingade (snarare än erfarenhetsbetingade) faktorer kan alltså framstå som den givna förklaringen till dessa robusta ålderseffekter, och därmed som en bekräftelse av Lennebergs hypotes. Men trots flera intressanta och plausibla förslag i litteraturen – såsom hjärnans strikt schemalagda myelinering av lingvistiskt relevanta kortikala områden (Pulvermüller & Schumann 1994) eller det åldersbetingade skiftet från uteslutande implicit språktillägnande via procedurminnet i den tidiga barndomen till mer explicit inläring via det deklarativa minnessystemet under den senare barndomen och vuxenåldern (Paradis 2004, 2009, Ullman t.ex. 2004, 2015) – så saknar vi fortfarande operationaliserbara neurofysiologiska kausala korrelerat till de empiriskt belagda ålderseffekterna. Således kvarstår kruxet att »inlärningsålder» inte är en variabel i sig själv, utan snarare en platshållare (eller »proxy») för något mer substantiellt, och man skulle därför mycket väl kunna tänka sig att inlärningsålder i stället indexerar oidentifierade eller hittills svårsmätbara sociala eller psykologiska variabler snarare än neurobiologiska. Ett exempel på detta skulle kunna vara variabeln »motivation»: besitter verkligen våra vuxna försökspersoner förmågan att göra korrekta retrospektiva självskattningar av den motivation de måhända kände inför inläringen av andraspråket för 20–30 år sedan – särskilt i de fall då inläringen initierades och pågick under den tidiga barndomen?

Då alltså själva substansen bakom variabeln »inlärningsålder» fortfarande är höljd i dunkel befinner sig den korrelationsbaserade forskningen till stor del i ett dödläge. Därför har en alternativ, tydligt popperianskt präglad metod tillämpats av en mängd studier sedan 1990-talet. Vi har här valt att kalla denna metodinriktning för »inföddlighetsparadigmet», vars logiska grund, metoder, och resultat vi redogör för härnäst.

Inföddlighet som popperianskt falsifieringskriterium

Snarare än att tillämpa gruppjämförelser och korrelationsanalyser av slumpmässigt utvalda, genomsnittliga inlärare, syftar inföddlighetsparadigmet till att genom identifiering av *undantag* söka förkasta hypotesen om en kritisk period. Sådana undantag skulle utgöras av inlärare som tillägnat sig en behärskning i sitt andraspråk som är jämförbar med behärskningen hos infödda talare, trots att L2-exponeringen började efter den antagna kritiska perioden – det vill säga

sena L2-inlärare som uppnått en så kallad inföddlik (eller L1-lik) nivå i språket i termer av kompetens och beteende.³ Metoden presenterades systematiskt av Long (1990, 1993, se även Long 2007, 2013), som menade att om åtminstone en enda sen inlärare – till exempel en individ som påbörjat sin L2-inläring i vuxenålder – kunde uppvisas, vars L2-behärskning efter bred, djup och detaljerad lingvistisk analys kunde anses inföddlik inom alla relevanta aspekter av språket, skulle Lennebergs hypotes med gott samvete kunna förkastas. De av forskningen väldokumenterade skillnaderna mellan barns och vuxnas andraspråksinläring skulle då i stället behöva tillskrivas andra än rent neurobiologiska faktorer.

I sin agendaförklaring föreslog Long (1990, 1993) att forskare bör

- (1) fokusera på enbart sena, mycket avancerade L2-talare som i sin vardagliga kommunikation tenderar att »passera» som infödda L1-talare av det aktuella andraspråket (med argumentet att »varför göra omfattande, djupa och detaljerade lingvistiska analyser av från början tydligt icke-inföddlika individer, bara för att komma till slutsatsen att de inte är inföddlika?»);
- (2) fokusera på endast språkliga fenomen och strukturer som mycket avancerade inlärare potentiellt *inte* behärskar (för »varför ägna tid åt att bevisa behärskning av sådant vi genom tidigare studier redan vet att de kan behärska?»);
- (3) lägga ribban för den kognitiva och lingvistiska komplexiteten på en klart högre nivå än i studier av nybörjare eller genomsnittliga inlärare, samt tillämpa lingvistiska analyser med högre sofistikeringsgrad än i sådana studier; och
- (4) utföra analyser som omfattar en bred uppsättning språkliga företeelser på alla lingvistiska nivåer av dessa inlärares språkbehärskning (eng. *across-the-board analysis*), snarare än begränsade, isolerade aspekter av exempelvis uttalet eller den syntaktiska kompetensen.⁴

³ Innebörden av begrepp som »L1-lik», »inföddlik», »infödd talare» (etc.) debatteras flitigt av andraspråks- och flerspråkighetsforskare, och några entydiga och allmänt accepterade definitioner av fenomenen finns därför inte. Även antagandet om en välavgränsad och homogen grammatisk L1-intuition har på senare tid ifrågasatts med hänvisning till observerade smärre effekter av skillnader i socioekonomisk status och andra sociala och erfarenhetsbaserade variabler på L1-talares språkliga beteende och kompetens, även om denna variation är klart mer begränsad än bland L2-talare (se t.ex. Pakulak & Neville 2010).

⁴ För liknande argumentation, se Sorace och Robertson 2001, Abrahamsson och Hyltenstam 2009, DeKeyser 2012, Granena och Long 2013, Hyltenstam och Abrahamsson 2003a, Verissimo 2018, Verissimo m.fl. 2018.

I praktiken har dock de flesta studier som (direkt eller indirekt) utgett sig för att tillämpa inföddlighetsparadigmet endast till viss del anammat de förhållningskrav Long angav, oftast bara det första (dvs. fokuset på mycket avancerade sena L2-inlärare), medan resterande krav ignorerats. Det är därför föga överraskande att det i de allra flesta studier också kunnat identifieras enstaka L2-talare som fallit inom omfånget för infödda kontrollpersoners resultat, exempelvis ifråga om vissa aspekter av uttalet eller behärskningen av enskilda grammatiska företeelser (t.ex. Birdsong 1992, 2007, Bongaerts m.fl. 1995, White & Genesee 1996, Bongaerts m.fl. 1997, Moyer 1999, Bongaerts m.fl. 2000, Birdsong & Molis 2001, Montrul & Slabakova 2003, van Boxtel m.fl. 2005, Colantoni & Steele 2006). Som typexempel kan nämnas en serie studier i Nederländerna där Bongaerts med kolleger visade att enstaka individer i grupper av mycket avancerade främmande- och andraspråksinlärare som påbörjat sin språkinläring under eller efter tonåren visst kan »passera» som infödda talare hos infödda lyssnare som fått bedöma inspelningar av inlästa meningar (se Bongaerts m.fl. 1995, 1997, 2000), med slutsatsen att resultaten talade emot idén om en kritisk period för språkinläring. Intressant här är dock att på en direkt fråga (personlig kommunikation med Theo Bongaerts) om varför upplästa, inrepeterade, isolerade och relativt korta meningar användes i stället för längre naturliga talsampel, så blev svaret att de flesta deltagarna trots allt hade en märkbar brytning vid autentisk och sammanhängande talproduktion, och att de även gjorde återkommande grammatiska och lexikala fel, vars potentiella inverkan på lyssnarnas bedömningar man medvetet velat undvika i dessa uttalsstudier. Det tycktes alltså som om Longs agenda under slutet av 1990-talet i mångt och mycket missbrukades och att hypotesen om en kritisk period för språkinläring hade börjat förkastas alltför lättvindigt.

Ett undantag fanns dock som mer genomgående hade anammat inföddlighetsparadigmets förhållningskrav – och där resultatet också blev ett annat. Ioup, Boustagui, El Tigi och Moselle's (1994) metodiskt exemplariska studie tog ett välkommet fallstudiegrepp, där bredare, djupare och mer sofistikerade metoder kunde tillämpas, och där individuell begåvning och exceptionalitet utgjorde en viktig del av den teoretiska ramen (delvis genom det så kallade Geschwind-Galaburda-klustret; Geschwind & Galaburda 1985). Studien fokuserade på två exceptionella, vuxna inlärare av arabiska som L2. Kvinnorna, som kallades »Laura» och »Julie», var båda i den tidiga 20-årsåldern när de började lära sig arabiska – Laura i första hand via formell inläring på universitetsnivå men därefter även genom att ha varit gift med en egyptier i Kairo, där hon också undervisat i arabiska på universitetet, medan Julie helt och hål-

let tillägnat sig egyptisk arabiska informellt genom att ha varit gift med en egyptier och bott i Kairo i 26 år. Trots att de båda valts ut till studien genom att modersmålstalare av arabiska identifierat dem som potentiellt inföddlika inlärare, och trots att de också visade sig vara inföddlika på vissa av de språkliga test och uppgifter man gav dem (och Julie mer så än Laura), så skilde sig deras L2-behärskning signifikant från de infödda arabisktalande kontrolldeltagarna när en mängd aspekter av den grammatiska intuitionen testades.

Resultaten i Ioup m.fl. (1994) stämde väl överens med våra dittillsvarande, något småskaliga inföddlighetsstudiers angreppssätt och resultat (se Hyltenstam 1988, 1992, Hyltenstam & Abrahamsson 2003b), och gav därför inspiration till en mer omfattande studie med syftet att följa Longs agenda fullt ut (se Abrahamsson & Hyltenstam 2008, 2009).⁵ Studien av Ioup m.fl. (1994) användes som modell, men antalet exceptionella, potentiellt inföddlika sena inlärare utökades från deras två till 11 (med startåldrar mellan 13 och 23 år),⁶ och bredden på den språkliga analysen utökades till ett tiotal mått på språkbehärskningen, vilka omfattade inte bara fonologiska och grammatiska aspekter, utan även fonetisk-akustiska mätningar, ord- och meningsperception i olika typer och grader av brus, samt lexikala fenomen. Ett exceptionalitetsperspektiv antogs utifrån det väletablerade begreppet *språkbegåvnings* (Carroll & Sapon 1959) via ett batteri av språkbegåvningsstest (Meara m.fl. 2003) och självbiografiska intervjuer. Då det vid denna tid börjat rapporteras i litteraturen att också tidiga L2-inlärare i sin vuxna slutbehärskning inte så sällan uppvisar, visserligen subtila och svårupptäckta, men dock icke-inföddlika drag (se Hyltenstam 1988, 1992, Ioup 1989, Obler 1989, Butler 2000, Hyltenstam & Abrahamsson 2003b) inkluderades dessutom 31 tidiga inlärare (med startåldrar mellan 1 och 11 år). En grupp bestående av 15 L1-talare av svenska utförde

⁵ Se även Stölten m.fl. (2014, 2015) för delstudier om deltagarnas produktion och kategoriska perception av stämtonslatenser (eng. *voice onset time*, VOT); för delstudier av deltagarnas L1-attribution och tvåspråkiga behärskning, se Hyltenstam m.fl. (2009), Bylund m.fl. (2010, 2012) och Bylund (2011).

⁶ Studiens deltagare valdes ut genom ett screeningsförfarande, där tio vuxna lyssnare med svenska som L1 (alla utan utbildning i lingvistik eller fonetik) lyssnade på 20–30-sekunders slumpmässigt presenterade naturliga talsamplar från de 195 L2-talare (med startåldrar mellan 1 och 47 år) som anmält sig till studien (vilka alla uppfattade sig själva som potentiellt inföddlika i sin svenska) samt från 20 L1-talare av svenska. Lyssnarna angav för varje talsampl om de trodde att personen ifråga hade svenska som modersmål eller inte, och endast sådana L2-talare som passerade som infödda talare av svenska hos minst 6 av de 10 lyssnarna valdes sedan ut till den mer omfattande dataeliciteringen och analysen.

samma test och uppgifter som de 42 L2-talarna, och deras resultat tjänade som inföddstandard.

Resultaten visade att deltagarna med inlärningsålder 1–11 år var genomsnittligt mer inföddlika än de med inlärningsålder 13–23 år.⁷ Men framför allt kunde det konstateras att inte en enda av deltagarna i den sena inlärargruppen uppvisade resultat inom omfånget för L1-talarnas resultat på alla de tio lingvistiska måtten (trots deras på ytan inföddliknande beteende), vilket låg helt i linje med vad både våra tidigare småskaliga studier och studien av Ioup m.fl. (1994) hade demonstrerat. Resultaten visade samtidigt att *alla* sena inlärare hade en språkbegåvning som låg över de tidiga inlärarnas och de infödda L1-talarnas genomsnitt (vilka uppvisade en normalfördelad språkbegåvning), vilket talade för att en kompensatorisk och (vad man kan anta) medfödd talang för språkinlärning är vad som låg bakom dessa sena inlärares exceptionella L2-inlärning.⁸ Dessutom, och lite oväntat, visade sig även en majoritet av deltagarna med *låg* inlärningsålder ha en L2-behärskning något under de infödda L1-talarnas. Den övergripande slutsatsen som kunde dras var att studien inte lyckats identifiera den där enda, sena inläraren med inföddlik L2-behärskning som Long (1990, 1993) föreslagit skulle räcka för att hypotesen om en kritisk period ska kunna förkastas. Resultaten föreslogs i stället belysa fenomenet »icke uppfattbar icke inföddhet» (eng. *non-perceivable non-nativeness*; se Hyltenstam & Abrahamsson 2003a), dvs. en icke inföddlighet som endast upptäcks genom lingvistisk analys. Vidare föreslogs att just denna typ av icke inföddhet borde utgöra definitionen av »nästan inföddlighet», och att en sådan L2-behärskning till sin natur skiljer sig från den hos mycket avancerade inlärare som trots allt inte uppfattas som L1-talare av sin omgivning.

Då resultaten dels låg i linje med vad som förutspås av hypotesen om en kritisk period, det vill säga att sena inlärare når lägre än inföddnivå i sitt andraspråk, dels exponerade något som *inte* förutsågs av hypotesen, nämligen

⁷ Vilket är särskilt intressant utifrån det faktum att *alla* deltagare, oavsett inlärningsålder, hade valts ut på grundval av att de av infödda lyssnare uppfattades som modersmålstalare av svenska (se beskrivningen av screeningsförbandet i fotnot 6).

⁸ Retro- och introspektiva intervjuer med de två deltagarna med högst startålder för inlärningen (19 resp. 23 år) belyste något som även framkom i Ioup m.fl. 1994: precis som »Laura» (som arbetade som universitetslärare i arabiska) och »Julie» (lärare i engelska) var dessa två individer både till sin profession (simultantolk till och från svenska på internationell nivå respektive utbildad lärare i svenska som andraspråk med 25 års undervisningserfarenhet) och i privatlivet mycket upptagna av sitt intresse och fallenhet för språk (simultantolken använde sig i sitt arbete av upp till sex språk dagligen). Båda dessa personer hade alltså svenska språket som sitt leverbröd.

att även de flesta tidiga inlärare når *nästan* snarare än *helt* inföddlika nivåer, föreslogs den generella tolkningen att utebliven språkexponering och hjärnans mognadsprocess har effekter på språkinläringen långt tidigare än vad som ditills hade antagits⁹ – möjligen redan från födseln. En sådan förklaringsmodell för L2-inläring gick i linje med välbelagd kunskap om atypisk L1-utveckling, där endast en minimalt försenad L1-exponering får avgörande effekter på hjärnans förmåga att absorbera modersmålet, exempelvis i fall av kongenitalt döva barns försenade L1-exponering av teckenspråk (t.ex. Morford & Mayberry 2000, Mayberry & Kluender 2018) eller vissa barns ihållande språkproblem som ett resultat av fluktuerande inflammationer i mellanörat (så kallad *otitis media*) under det första levnadsåret (t.ex. Mody m.fl. 1999, Ruben 1999).

Denna tolkning av tidiga inlärares inte helt inföddlika L2-behärskning har dock kritiserats på olika grunder. På senare år har dessa och liknande resultat omtolkats av vissa debattörer utifrån det faktum att deltagarna var aktivt tvåspråkiga individer (eftersom de utöver sin L2-behärskning fortfarande använde sitt L1), med det teoretiska antagandet att deras »nästan inföddlika» språkbeteende i själva verket är vad man kan förvänta sig när tvåspråkighet är en del av ekvationen – oavsett det handlar om tidiga L2-inlärare eller exceptionella vuxna L2-inlärare. Att L2-talarna i Abrahamsson och Hyltenstam 2009, inklusive dem med låg inlärningsålder, inte uppvisade samma språkbeteende som L1-talarna skulle alltså ha sin förklaring i en orimlig jämförelse med enspråkigt¹⁰ språkbeteende. Den teoretiska grunden för denna argumentation och dess metodologiska implikationer behandlas härnäst.

⁹ Till exempel vid puberteten (Lenneberg 1967) eller i 6–7-årsåldern (t.ex. Johnson & Newport 1989, Long 1990).

¹⁰ Det bör sägas redan här att detta argument är något »amerikanskt», kanske även »brittiskt», till sin natur, då flera av de forskare som använt det i sin kritik mot Abrahamsson och Hyltenstam 2009 utan vidare antagit att L1-talarna i den infödda jämförelsegruppen var just enspråkiga. För även om dessa inte var tvåspråkiga på samma sätt som L2-talarna (dvs. genom att från födseln exponerats för, och ha använt, ett annat språk än svenska) så är knappast vuxna svenskar att betrakta som typiskt enspråkiga – åtminstone inte på det sätt som många invånare i USA faktiskt är enspråkiga i engelska. Det faktum att alla L1-talare av svenska i Sverige dels lär sig engelska från tidig skolålder och dagligen utsätts för, och använder, engelska i många situationer (och det på en internationellt sett hög/högt funktionell nivå), dels ofta lär sig ytterligare ett eller flera skolspråk (t.ex. franska, tyska och – för den delen – spanska) talar för att den infödda jämförelsegruppen i Abrahamsson och Hyltenstam 2009 är att betrakta som långt mer flerspråkig än de infödda jämförelsegrupper amerikanska andraspråksforskare är vana vid.

Tvåspråkighetseffekter, enspråkighetsbias, och »the bilingual turn in SLA»

Forskarens syn på modersmålets roll vid andraspråksinläring och inflyttandet från tidigare inlärd språk mer generellt har varierat kraftigt under de dryga 50 år som andraspråksinläring varit ett vetenskapligt fält. Från att ha setts som den avgörande (t.o.m. enda) faktorn under den behavioristiska eran (dvs. fram till ungefär mitten av 1960-talet), för att under de första årtionena av modern (i första hand chomskyanskt nativistisk) lingvistisk teoribildning ges en näst intill obefintlig roll, har L2-inlärares förstaspråk och deras tvåspråkighet som sådan uppvärderats och återigen kommit att bli centrala komponenter i den senaste (primärt konnektionistiska och emergentistiska) teoriutvecklingen. Många (om än inte alla) av dagens psykolingvistiskt och kognitivt inriktade språkforskare skulle hävda att förstaspråkets successiva neurala befästning (eng. *entrenchment*) och/eller den aktiva användningen av två eller flera språk är de huvudsakliga anledningarna till varför varken tidiga eller sena L2-inlärare – inte ens efter långvarig vistelse i L2-miljön – uppvisar en slutnivå som är helt jämförbar med enspråkiga L1-talares (t.ex. Flege 1999, Herschensohn 2007, Pallier 2007, Vanhove 2013). Det teoretiska perspektiv som på senare år vunnit tolkningsföreträde i debatten om en kritisk period implicerar alltså att en slutnivå som liknar enspråkiga inlärares/talares inte är att förvänta, och att begreppet »nästan inföddlighet» är missvisande, då det egentligen motsvarar den tvåspråkiga maxnivån för »tvåspråkig inföddlighet» – oavsett inlärningsålder (se t.ex. Birdsong 2014). I samklang med Grosjeans (1989) numera klassiska paroll att en tvåspråkig inte är två enspråkiga i en och samma person har flera av varandra (åtminstone relativt) oberoende teoretiska utvecklingar skett, såsom »the multicompetence framework» (t.ex. Cook 1991, 2003, 2016), »the competition model» (t.ex. MacWhinney 1999, 2017), »the speech learning model» (Flege 1999, 2018) och »the interference hypothesis» (Pallier m.fl. 2003, Ventureyra m.fl. 2004). Gemensamt för dessa är att de antar en inneboende skillnad mellan enspråkig och tvåspråkig inläring och kompetens som en naturlig, ofrånkomlig konsekvens av två språkssystem i en och samma hjärna (för delvis kontrasterande perspektiv, se Meisel 2008, 2017, Montrul & Ionin 2010).

Utifrån dessa perspektiv har alltså tillvägagångssättet att jämföra tvåspråkiga L2-talare med enspråkiga L1-talare kritiserats, och därmed även själva logiken bakom inföddlighetsparadigmet som sådant. Birdsong (2018) menar exempelvis att i och med den parallella aktiveringen av två språk och de dub-

beliktade effekterna denna innebär kan vi inte förvänta oss att tvåspråkigas beteende (i något av språken) kommer att likna enspråkigas beteende för alla språkliga aspekter och nivåer – särskilt inte på detaljnivå. På liknande sätt menar Vanhove (2013) att enspråkigas och tvåspråkigas språkliga repertoarer skiljer sig åt per definition, och att skillnader mellan dem alltid kommer att kunna hittas om man bara gräver tillräckligt djupt. Det blir därför, enligt detta sätt att se på saken, helt orimligt att använda »enspråkig inföddlighet» som kriterium för att falsifiera hypotesen om en kritisk period (Birdsong 2005, 2006, 2018, Ortega 2010, 2013, Muñoz & Singleton 2011, Birdsong & Gertken 2013, de Leeuw 2014, Cook 2016, Birdsong & Quinto-Pozoz 2018, Singleton & Pfenninger 2018). Av denna anledning har det, i linje med vad som lanserats som »the bilingual turn in SLA» (Ortega 2010), föreslagits att jämförelser med enspråkiga L1-talare bör göras med försiktighet rent generellt inom andraspråksforskningen (jmf den tidiga varningen för »the comparative fallacy»; Bley-Vroman 1983) och att inföddlighetsparadigmet överges helt och hållet inom forskningen kring en kritisk period. I stället bör L2-talares kompetens och beteende jämföras med dem hos personer som sedan födseln tillägnat sig och aktivt använt två språk inom familjen. Om enspråkiga och simultant tvåspråkiga L1-talare i vuxenålder uppvisar en identisk språkbehärskning, och om denna skiljer sig signifikant från den hos exempelvis tidigt successivt tvåspråkiga L2-talare av språket, kan man, enligt resonemanget, anta att inlärningsåldern är vad som ligger bakom skillnaden. Om däremot simultant tvåspråkiga L1-talares och successivt tvåspråkiga L2-talares behärskning liknar varandra, men skiljer sig signifikant från enspråkigas, kan man anta att det finns en naturlig skillnad mellan enspråkig och tvåspråkig behärskning – vilket alltså skulle tala emot hypotesen om en kritisk period (se t.ex. argumentationen i de Leeuw 2014 s. 35).

Att tvåspråkig inlärning och användning, snarare än hjärnans åldersbetingade mognadsprocess, är vad som ligger bakom skillnaderna mellan infödd och nästan inföddlik språkbehärskning är en klart intressant och teoretiskt tilltalande hypotes som definitivt förtjänar seriös empirisk prövning. Och mot bakgrund av de senaste decenniernas omfattande forskning som indikerat att tvåspråkighet har såväl generella kognitiva fördelar (i termer av annorlunda tänkande, förhöjd exekutiv kontroll, och t.o.m. lägre risk för demenssjukdomar) som vissa språkliga kostnader (särskilt i termer av ett »lexikalt underskott») (för översikter, se Bialystok 2009, 2016, 2017), så kan hypotesen också tyckas teoretiskt välmotiverad och empiriskt underbyggd. Tyvärr är det den utbredda tilltron till just denna forskning som utgör själva grundproblemet

med dagens debatt om den kritiska perioden, då tvåspråkighetsargumentet till stora delar vilar på indirekta antaganden utifrån forskning som inte utgett sig eller alls varit designad för att testa just frågor om den kritiska perioden, mög-nadsbegränsningar, eller inföddlik L2-behärskning. Ett stort problem är att de påstådda kognitiva fördelarna med tvåspråkighet kraftigt ifrågasatts på senare tid, dels genom en aktuell, storskalig metaanalys (Lehtonen m.fl. 2018), dels genom en aktuell storskalig empirisk studie (Dick m.fl. 2019), vilka visar att det inte finns någon robust empirisk evidens för förhöjda exekutiva funktioner hos tvåspråkiga; metaanalysen av Lehtonen m.fl. (2018) visade exempelvis att de effekter som trots allt fanns var mycket små, och efter korrigerering för publi-kationsbias försvann de dessutom helt.

Ett annat, kanske större problem är att de allra flesta studier som kunnat påvisa ett lexikalt underskott hos tvåspråkiga helt ignorerat inlärningsålder eller den avgörande distinktionen mellan simultan och sekventiell tvåspråkig-het, och i stället fört samman olika typer av tvåspråkiga i en och samma grupp. Det är därför helt omöjligt att avgöra om resultaten har att göra med dessa individers tvåspråkighet eller om de endast är en artefakt av inlärningsålder – det vill säga av de tvåspråkigas status som andraspråkstalare. Inte heller visar neurokognitiva studier någon entydig bild av att enspråkiga och simultant två-språkiga skulle skilja sig åt ifråga om vare sig behärskning eller neurofysiologi (t.ex. Klein m.fl. 2014, Reetzke m.fl. 2016, Berken m.fl. 2017, Verissimo m.fl. 2018). När skillnader faktiskt kunnat påvisas (t.ex. Sundara m.fl. 2006, Harts-horne m.fl. 2018) är det inte alltid redovisat om språket ifråga är deltagarnas dominanta eller icke-dominanta språk eller om det var majoritetsspråket eller ett arvsspråk (eng. *heritage language*), vilka båda naturligtvis är helt avgö-rande faktorer när man gör gruppjämförelser med enspråkiga majoritetsspråk-stalare. Sammantaget är alltså den empiriska grund som tvåspråkighetsargu-mentet vilar på mycket skral.

En logisk förlängning av tvåspråkighetsargumentet är att ju mindre kompe-tens i förstaspråket en inlärare har och ju mindre grad av tvåspråkighet som kan interferera med inläringen och användningen av andraspråket, desto större är sannolikheten för inföddlik (eller »enspråkighetslik») L2-behärskning – där en fullständig L1-förlust skulle utgöra den mest »gynnsamma» omständig-heten. Resonemanget återfinns i den så kallade interferenshypotesen (eng. *the interference hypothesis*),¹¹ vars empiriska bas utgörs av en serie studier av Pal-

¹¹ Termen är olycklig, då den lanserats av psykologiska forskare som inte haft andraspråksinlä-rning som sitt primära fält och som således inte kunnat se hur den klassiska termen »interferens»

lier med kolleger (Pallier m.fl. 2003, Ventureyra m.fl. 2004; se även Pallier 2007) som tyckte visa att vuxna, internationellt adopterade personer helt och hållet har tappat sin tidiga barndoms förstaspråk (vilket observerades genom både behaviorala test och fMRI-scanning), samtidigt som de antogs ha tillägnat sig infödd behärskning i sitt L2 (som alltså funktionellt sett var deras nya modersmål). Slutsatsen som drogs var att om L1 hastigt raderas ut och helt försvinner någon gång under barndomen kommer det språkliga neurala nätverket att nollställas (eng. *neural resetting*; Ventureyra m.fl. 2004 s. 89), vilket alltså skulle möjliggöra enspråkig inlärning och, i slutändan, en inföddlik behärskning av språket. Argumentet innebär att orsaken till att tidiga L2-inlärare som behåller sitt L1 inte alltid uppnår inföddlik L2-behärskning är att deras L1 likt ett »filter» förhindrar den typ av fullständigt språktillägnande som enspråkighet erbjuder (Pallier m.fl. 2003 s. 160).

Problemet med dessa studier är dock att de över huvud taget inte genomförde någon språklig bedömning eller analys av de adopterades L2-behärskning, utan påståendet att de var inföddlika baserades helt och hållet på testadministratörens impressionistiska bedömning av deras tal. Vi vet idag utifrån en relativt stor mängd studier som använt lingvistiska test och instrument att adopterades slutnivåer i själva verket är mycket lika dem man finner hos tidiga, icke-adopterade L2-inlärare som bevarat sitt L1 (Hyltenstam m.fl. 2009, Gauthier & Genesee 2011, Norrman & Bylund 2016; se även Gauthier m.fl. 2012, Pierce m.fl. 2015). Vi har dessutom sedan något decennium tillbaka kunnat observera L1-rester hos internationellt adopterade (idag vuxna) individer (t.ex. Hyltenstam m.fl. 2009, Singh m.fl. 2011, Pierce m.fl. 2014, Park 2015, Choi m.fl. 2017a, Choi m.fl. 2017b). Men trots de uppenbara empiriska problemen med dessa idéer om att inföddlik L2-inlärning förutsätter enspråkighet genom L1-förlust och neural nollställning, betraktas de inom debatten om ålderseffekter och den kritiska perioden alltför ofta som vedertagna fakta.

redan använts och debatterats sönder av andraspråksforskare. Innovationsfaktorn i »the interference hypothesis» blir därför klart devalverad för en forskare inom traditionell andraspråksforskning, vilket var skälet till att vi i en tidigare studie (Hyltenstam m.fl. 2009) döpte om denna specifika hypotes till »the impediment hypothesis», dvs. en inom andraspråksfältet oetablerad term med ungefär samma objektiva innebörd.

Ålderseffekter vs tvåspråkighetseffekter – en aktuell empirisk studie

Syfte, hypoteser och generell design

Då debatten om ålders- vs tvåspråkighetseffekter hittills alltså karaktäriserats av en frånvaro av riktade studier har vi i ett nyligen avslutat projekt velat undersöka empiriskt det relativa inflytandet från inlärningsålder respektive tvåspråkighet på den slutliga (dvs. vuxna) L2-behärskningen hos tidiga L1- och L2-inlärare av svenska. Studien har tillämpat en design som går bortom den traditionella och potentiellt skeva jämförelsen mellan enspråkiga förstaspråkstalare och sekventiellt tvåspråkiga andraspråkstalare, där de sistnämnda vid sidan av inlärningen av andraspråket även upprätthållit användningen av förstaspråket. Utöver dessa två grupper inkluderades som jämförelsegrupper även dels simultant tvåspråkiga förstaspråkstalare (vars språkliga slutnivåer potentiellt utgör en mer rättvis jämförelse), dels sekventiellt enspråkiga andraspråkstalare, här i form av individer som blev internationellt adopterade av svenska adoptivföräldrar i den tidiga barndomen, och som genomgick en (enligt dem själva) snabb och fullständig L1-förlust i samband med ankomsten till Sverige och L2-inlärningens start. Studiens upplägg möjliggör således en faktoriell design, det vill säga 2(inlärningsålder från födseln vs efter födseln) × 2(enspråkighet vs tvåspråkighet) (se tabell 1), för vilken följande två alternativa hypoteser formulerades:

Åldershypotesen:

Inföddlik språkbehärskning förutsätter inlärning från födseln, och nästan inföddlik språkbehärskning är ett resultat av senarelagd inlärning, det vill säga efter födseln.

Tvåspråkighetshypotesen:

Det vi traditionellt kallar »inföddlik» språkbehärskning är ett resultat av enspråkig inlärning och användning, medan så kallad »nästan inföddlik» språkbehärskning endast är en naturlig yttring av två-/flerspråkig inlärning och användning.

Åldershypotesen förutsäger att inlärningsåldern – *inte* tvåspråkigheten – är den variabel som bidrar mest till variationen i resultaten, och den kan förkastas endast om resultaten påvisar huvudeffekter av tvåspråkighet men inte av inlärningsålder. Tvåspråkighetshypotesen, å den andra sidan, förutsäger att tvåspråkigheten – *inte* inlärningsåldern – är den avgörande variabeln, och kan förkastas endast vid förekomst av huvudeffekter av inlärningsålder men inga

effekter av tvåspråkighet. Utöver dessa två finns även den alternativa möjligheten att inlärningsålder och tvåspråkighet interagerar med varandra, i första hand genom att *inläring från födseln + enspråkighet* torde innebära högst sannolikhet för inföddlighet, medan *inläring efter födseln + tvåspråkighet* innebär den lägsta sannolikheten.

Då studiens metoder och resultat redan presenterats i stor detalj på andra håll (se Norrman & Bylund 2016, Bylund m.fl. 2019, Bylund m.fl. 2021) kommer vi i det följande att beskriva projektets deltagargrupper, lingvistiska instrument, procedurer och statistiska analyser, samt resultaten på ett övergripande sätt – detta för att bereda utrymme åt en längre diskussion av resultatens metodologiska och teoretiska betydelse för fältet.

Tabell 1. Studiens faktoriella design, där variablerna »inlärningsålder från födseln/efter födseln» vs »enspråkighet/tvåspråkighet» fullt ut ställts mot varandra. De grå cellerna A och D motsvarar den traditionella och potentiellt enspråkighetsjäviga jämförelsen mellan (enspråkiga) L1-talare och (tvåspråkiga) L2-talare; de vita cellerna B och C utgör nya, innovativa och potentiellt informativa kontrollgrupper.

	Inlärningsålder <i>från födseln</i> (dvs. från 0 års ålder)	Inlärningsålder <i>efter födseln</i> (från 3–8 års ålder)
Enspråkig inläring och användning	A. Enspråkiga L1-talare av svenska	B. Sekventiellt enspråkiga L2-talare av svenska (internationellt adopterade)
Tvåspråkig inläring och användning	C. Simultant tvåspråkiga L1-talare av svenska (med tvåspråkighet i familjen)	D. Sekventiellt tvåspråkiga L2-talare av svenska (barndomsinvandrare)

Deltagare, lingvistiska instrument och procedur

Totalt 80 personer deltog i studien, vilka alla var vuxna ($M = 31$ år) med lång vistelsetid i Sverige ($M = 28,5$ år), och de fördelade sig alltså över de fyra grupper som visas i tabell 1. En deltagargrupp (cell A i tabellen) utgjordes av *enspråkiga L1-talare av svenska*, där alla var födda och uppvuxna i Sverige, hade föräldrar med svenska som L1, och således hade tillägnat sig svenska som sitt enda L1. En annan grupp (cell D) bestod av *sekventiellt* (dvs. *succes-*

sivt) tvåspråkiga L2-talare av svenska, vilka alla var födda i ett spanskspråkigt land, och som tillsammans med sina spanskspråkiga föräldrar hade invandrat till Sverige när de var i 3–8-årsåldern. En tredje grupp (cell C) utgjordes av *simultant tvåspråkiga L1-talare av svenska*. Dessa var födda och uppvuxna i Sverige med en svensktalande och en spansktalande förälder, och hade alltså från födseln tillägnat sig både svenska och spanska som L1.¹² Deltagarna i den fjärde gruppen (cell B) var alla *sekventiellt enspråkiga L2-talare av svenska*. Dessa var födda i ett spanskspråkigt land, men hade adopterats till Sverige i 3–8-årsåldern av svenskspråkiga föräldrar, varefter de endast exponerats för och använt svenska. Enligt dem själva raderades deras L1 helt och hållet kort efter adoptionen, och ingen av dem hade senare i livet återlärt eller reaktiverat spanskan genom modersmålsundervisning, främmandespråksstudier eller utlandsvistelser.

De fyra deltagargrupperna var jämförbara ifråga om relevanta bakgrundsvariabler, då inga signifikanta skillnader¹³ konstaterades för vare sig aktuell ålder, vistelsetid i Sverige, utbildningsnivå eller könsfördelning ($p = 0,11–0,78$). De två L2-grupperna (dvs. de sekventiellt enspråkiga vs de sekventiellt tvåspråkiga) skilde sig inte åt vad gäller inlärningsålder ($p = 0,11$), och inte heller konstaterades några skillnader mellan de två tvåspråkiga grupperna (dvs. de simultant vs sekventiellt tvåspråkiga) gällande behärsknigen av spanska¹⁴ eller

¹² I en av delstudierna, rapporterad i Norrman och Bylund (2016), inkluderades inte denna deltagargrupp, då studien syftade särskilt till att jämföra enspråkiga L2-talare med tvåspråkiga L2-talare.

¹³ För jämförelser av bakgrundsvariabler användes envägs ANOVA, t -test respektive Chi2, beroende på datatyp och antal grupper (dvs. två eller fyra) som ingick i jämförelsen.

¹⁴ Den likvärdiga behärsknigen i spanska fastställdes genom ett lucktest (Bylund m.fl. 2019). Lucktest erbjuder ett globalt mått på språkbehärsknigen, i det att både grammatiska, lexikala och semantiska förmågor sätts på prov. Dock ger de ingen fullständig bild av en individs hela språkbehärskning, utan tjänar här endast som garant för att deltagarna faktiskt behärskar spanska, och det på en relativt hög nivå. Hade denna studie haft som ett av sina huvudsyften att undersöka relationen mellan deltagarnas behärskning i svenska och deras faktiska, exakta behärskning i spanska hade naturligtvis andra instrument använts. Det faktum att vi inte i detalj undersöker deltagarnas L1-behärskning kan föranleda frågan om inte detta skapar en lucka i studiens design; om vi inte kan fastställa en eventuell skillnad i behärsknigen av spanska hos de simultant och de sekventiellt tvåspråkiga grupperna, och det skulle visa sig att de sistnämnda har en lägre behärskning i svenska än de förstnämnda, kan vi då vara säkra på att det är inlärningsåldern som är orsaken, och inte graden av L1-behärskning? Kan man tänka sig att de sekventiellt tvåspråkigas helt enspråkiga exponering av spanska under den tidiga barndomen gjort dem mer »inföddlika» på spanska än de simultant tvåspråkiga, vilket därmed gjort dem tvåspråkiga till en högre grad (i termer av stabilitet och balans mellan språken)? Detta kan vi naturligtvis inte veta säkert. Däremot ger studiens design, med gruppen sekventiellt enspråkiga L2-talare – det vill säga de internationellt adopterade – en möjlighet till kontroll, då dessa

den dagliga användningen av svenska respektive spanska¹⁵ ($p = 0,84$ resp. $0,16$). Genom svensk skolgång hade alla deltagarna kunskaper i engelska och minst ytterligare ett modernt språk.¹⁶ Alla talade svenska utan märkbara fonologiska, grammatiska eller lexikala avvikelser, vilket bedömdes impressionistiskt av den lingvistiskt tränade forskningsassistenten, som själv vuxit upp enspråkigt med svenska som enda L1.

Behärsksningen av fonetiska, fonologiska, morfologiska, syntaktiska, lexikala och semantiska aspekter av svenska eliciterades med hjälp av totalt 15 olika lingvistiska instrument, varav hittills 13 rapporterats i tre olika rapporter (Norrman & Bylund, 2016, Bylund m.fl. 2019, Bylund m.fl. 2021). Instrumenten omfattade såväl språklig representation som processning (korrekta responser + reaktionstider) för såväl språklig produktion som perception. Fyra av instrumenten rörde fonetiska/fonologiska aspekter av svenska: produktion och kategorisk perception av stämtonslatenser (eng. *voice onset time*, VOT) för initiala klusiler (dvs. /p, t, k/ och /b, d, g/) samt diskriminering av vokalduration (/a:/-/a/, /e:/-/e/, /o:/-/o/). Två instrument rörde morfosyntaktisk känslighet gällande subjekt/verb-inversion (dvs. V2), reflexiva possessiva pronomen, placering av satsadverbial i relativsatser, samt adjektivkongruens (genus, numerus). Sex instrument mätte den lexikala behärsksningen gällande produktivt och receptivt ordförråd, samt idiomatiska uttryck och ordspråk. Ett test, slutligen, fokuserade på den globala grammatiska/lexikala/semantiska förmågan. Sju av eliciteringsinstrumenten var identiska med sju av de tio instrument som användes i Abrahamsson och Hyldenstam 2009, vilket möjliggör jämförelser

deltagare visserligen har fått en enspråkig exponering av spanska i den tidiga barndomen, men idag helt saknar kunskaper i spanska. Om dessa idag enspråkiga individer får resultat på de svenska språktesten i nivå med de simultant tvåspråkiga men signifikant högre än de sekventiellt tvåspråkiga, så är tvivlet självfallet befogat; om de däremot uppvisar resultat i nivå med de sekventiellt tvåspråkiga, men signifikant lägre än de simultant tvåspråkiga, så kan vi anta att graden av tvåspråkighet inte är vad som ligger bakom skillnaden, eftersom de adopterade inte kan kallas tvåspråkiga i någon vedertagen bemärkelse av termen. Ett sådant utfall talar i stället för inlärningsålderns inverkan.

¹⁵ Det dagliga språkvanvändningsmönstret fastställdes genom självskattningar.

¹⁶ Som nämnts tidigare så innebär det faktum att alla deltagarna lärt sig engelska och ytterligare främmandespråk i skolan att man egentligen inte kan använda termen »enspråkig» om de deltagargrupper som här fått denna beteckning, åtminstone inte i ordets striktaste och mest bokstavliga betydelse. Vi väljer dock att här använda enspråkighetsbegreppet i betydelsen att dessa individer vuxit upp med endast svenska i hemmet och aldrig tillägnat sig något ytterligare språk på annat sätt än via skolans främmandespråksundervisning. Utifrån samma princip väljer vi att kalla de två tvåspråkiga grupperna för just tvåspråkiga, snarare än tre-, fyr- eller femspråkiga, även om också dessa individer lärt sig engelska och andra främmandespråk under sin svenska skolgång.

och eventuella justeringar av de resultat som rapporterades där samt eventuella omvärderingar av den studiens slutsatser (se diskussionsavsnittet). De flesta test genomfördes via dator och experimentmjukvaran E-Prime 2.0 (Psychology Software Tools, Inc.; Schneider m.fl. 2002a, 2002b), med skrivna eller auditiva stimuli, i det senare fallet via hörlurar (PC-350).

Datainsamlingen leddes av en manlig forskningsassistent med svenska som L1, och genomfördes med varje deltagare individuellt i en ljuddämpad laboratoriemiljö. Efter hörselkontroll (med audiometer OSCILLA SM910) och samtyckesförsäkran genomfördes språktestningen under ca 2,5 timmar. Deltagarna erhöll SEK 500 i ersättning efter genomförd testning.

Statistisk analys

Resultaten analyserades statistiskt med logistiska mixade modeller för korrekta responser och linjära mixade modeller för reaktionstider samt de båda måtten på stämtonslatenser (VOT). Alla regressioner gjordes med hjälp av Lme4-paketet (Bates m.fl. 2014) i R (R Core Development Team, 2014). Snarare än att redovisa β -koefficienter, χ^2 - eller t -fördelningar, och exakta p -värden för vart och ett av de 13 lingvistiska måtten väljer vi här att presentera resultaten mer ur ett fågelperspektiv genom att ange i vilken utsträckning statistiskt signifikanta ($p \leq 0,05$) huvudeffekter kunde observeras för inlärningsålder respektive tvåspråkighet, samt om några interaktionseffekter kunde påvisas. (Vi hänvisar till originalartiklarna för mer detaljerade beskrivningar av de statistiska procedurerna och enskilda testresultat.)

Resultatsammanfattning

I tabell 2 markeras närvaro eller frånvaro av effekt med »+» respektive »-». Ett »+» inom parentes betyder att effekten endast var marginellt påvisbar och/eller att posthoc-test (Bonferroni) endast bekräftade en initialt observerad huvudeffekt av inlärningsålder. De 13 måtten är i tabell 2 sorterade utifrån (1) antal minus och plus och (2) lingvistisk nivå, det vill säga fonetik > grammatik > lexis.

Tabell 2. Förekomst/frånvaro av huvudeffekter för inlärningsålder resp. tvåspråkighet samt interaktionseffekter för 13 lingvistiska mått på behärsknigen i svenska.

Lingvistiskt mått	Huvudeffekt av inlärningsålder?	Huvudeffekt av tvåspråkighet?	Interaktionseffekt?
1. Stämtonslatenser (VOT), produktion ^c	–	–	–
2. Stämtonslatenser (VOT), kategorisk perception ^c	+	–	–
3. Fonetisk diskriminering, vokalduration RT ^a	+	–	–
4. Fonetisk diskriminering, vokalduration KR ^a	+	–	–
5. Grammatikalitetsbedömning, RT ^c	+	–	–
6. Grammatikalitetsbedömning, KR ^c	+	–	(+)
7. Grammatisk/lexical/semantisk inferens ^c	+	–	(+)
8. Produktivt ordförråd (BNT), RT ^b	+	–	–
9. Produktivt ordförråd (BNT), KR ^b	+	–	–
10. Receptivt ordförråd, KR ^b	+	–	(+)
11. Receptivt ordförråd, RT ^b	+	(+)	(+)
12. Ordspråkskunskap ^c	+	+	–
13. Idiomkunskap ^c	+	+	–

(+) = endast marginellt påvisbar effekt *eller* att posthoc-test bekräftade initialt observerad huvudeffekt av inlärningsålder; RT = reaktionstid; KR = korrekta responser; BNT = Boston Naming Test (Kaplan m.fl. 1983), ^a Norrman och Bylund (2016), ^b Bylund m.fl. (2019), ^c Bylund m.fl. (2021).

Det mest iögonfallande i tabell 2 är att huvudeffekter för inlärningsålder kunde konstateras för 12 av de 13 måtten (mått 2–13); inga effekter av vare sig inlärningsålder eller tvåspråkighet kunde observeras för produktion av stämtonslatenser (mått 1). Huvudeffekter av tvåspråkighet observerades initialt för enbart tre av måtten, nämligen för reaktionstider för receptivt ordförråd (mått 11), samt för ordspråks- och idiomkunskaper (mått 12 och 13), dock *alltid* parallellt med huvudeffekter även av inlärningsålder. För receptivt ordförråd noterades dessutom en interaktionseffekt, men inte i den riktning man kunde väntat sig, dvs. kombinationen »sen inlärningsålder + tvåspråkighet». Posthoc-test visade i stället att det var de enspråkiga L2-inlärnarnas (dvs. de internationellt adopterades) långa reaktionstider som stod för effekten, då de avvek signifikant

från de övriga gruppernas. Samma oväntade mönster låg bakom interaktionseffekterna för korrekta responser vid grammatikalitetsbedömning (mått 6) och testet över grammatisk, lexikal och semantisk inferens (mått 7). Endast i ett fall, nämligen korrekta responser för receptivt ordförråd (mått 10), uttryckte den observerade (om än marginella, $p = 0,06$) interaktionseffekten något som skulle kunna tolkas som en tvåspråkighetseffekt, nämligen att de simultant tvåspråkiga och de sekventiellt tvåspråkiga inte skilde sig signifikant från varandra – även om övriga relationer mellan grupperna var i enlighet med åldershypotesen.

Sammantaget fann vi alltså fristående (dvs. ensamma) huvudeffekter av inlärningsålder för 10 av de 13 måtten, men *inga* fall av fristående huvudeffekt av tvåspråkighet, då de två enda verkliga huvudeffekterna av tvåspråkighet båda åtföljdes av huvudeffekter också av inlärningsålder. Båda dessa mått gällde lexikala aspekter. Det fåtal interaktionseffekter som observerades visade sig endast bekräfta huvudeffekter av inlärningsålder; i flera fall orsakades interaktionen av att de sekventiellt enspråkiga L2-talarna (dvs. de adopterade) hade signifikant lägre resultat än övriga grupper, inklusive de sekventiellt tvåspråkiga. Mönstret indikerar alltså att de *tidiga* inlärarna, dvs. de enspråkiga *och* (simultant) tvåspråkiga L1-talarna, är jämförbara med varandra i sin inföddlighet, samtidigt som de skiljer sig från de *senare* inlärarna, dvs. (sekventiellt) enspråkiga *och* tvåspråkiga L2-talarna, vilka sinsemellan var jämförbara i sin nästan inföddlighet. Om enspråkighet hade varit en fördel och tvåspråkighet en nackdel för inföddlik inläring av svenska hade den tidiga enspråkiga gruppen och den sena (adopterade) enspråkiga gruppen varit jämförbart inföddlika, medan den tidiga (simultant) tvåspråkiga gruppen och den sena (sekventiellt) tvåspråkiga gruppen hade varit jämförbart nästan inföddlika – vilket alltså inte var fallet.

Diskussion

Effekter av inlärningsålder och deras underliggande mekanismer

Frågan om tvåspråkighetseffekter vid L2-inläring har rönt ett större och större intresse under de senaste åren, men har hittills karakteriserats av en brist på empirisk evidens. Resultaten som presenterats här utgör därför redan en hörnsten i vår faktiska kunskap om relationen mellan ålderseffekter och

tvåspråkighetseffekter. Som tydligt framgått ger resultaten inget stöd för *tvåspråkighetshypotesen*, det vill säga att tvåspråkighet snarare än inlärningsålder är den främsta orsaken till de icke-inföddlika dragen i en i övrigt inföddlik L2-behärskning hos tidiga inlärare. I de få fall där tvåspråkighetseffekter väl påträffas tycks de alltid uppträda tillsammans med ålderseffekter, eftersom inte ett enda av de mått som rapporterats här visade på effekter av tvåspråkighet i frånvaro av effekter av inlärningsålder. Snarare ger alltså resultaten överväldigande stöd för *åldershypotesen*, då inlärningsålder tycks ha en genomgående effekt.

I vårt försök att gå bortom den traditionella och potentiellt missvisande jämförelsen mellan enspråkiga L1-talare och (sekventiellt) tvåspråkiga L2-talare har vi i föreliggande projekt även engagerat deltagare som tidigare undersökts endast i begränsad omfattning. En av dessa grupper utgjordes av internationellt adopterade individer med relativt sen adoptionsålder (3–8 år) som efter adoptionen vuxit upp i enspråkiga familjer. Internationellt adopterade är en särskilt intressant population, då de ofta har anförts som evidens för att enspråkighet, och inte inlärningsålder, är vad som på en och samma gång garanterar och definierar inföddlighet. Ett antagande har alltså varit att denna grupp representerar (sekventiellt) enspråkiga L2-talare, eftersom de inte längre kan uttrycka sig på, förstå eller ens känna igen sitt L1,¹⁷ och ett annat har varit att de i slutändan uppnår vuxen inföddbehärskning i sitt L2 (som alltså rent funktionellt blivit deras nya modersmål). Men då fler och fler forskningsresultat, inklusive de som redovisats här, indikerar samma typ och grad av subtil icke-inföddlighet hos adopterade som hos mer typiska L2-inlärare med jämförbar inlärningsålder, kan man faktiskt ställa sig frågan om detta på något sätt ändå skulle kunna förklaras utifrån tvåspråkighetseffekter? Vår tilltagande vetenskapliga kunskap om denna population säger nämligen att L1 hos adopterade inte blir fullständigt uttraderat, utan att det i vuxen ålder kan finnas spår (eng. *traces*) eller rester (eng. *remnants, residuals*) kvar i form av, exempelvis, L1-specifika neuroanatomiska aktiveringsmönster eller en förhöjd känslighet för L1-specifika fonologiska kontraster (t.ex. Hyltenstam m.fl. 2009, Pierce m.fl. 2014, Choi m.fl. 2017a, 2017b, Norrman 2020). En fråga som då uppstår är följaktligen huruvida dessa L1-spår skulle kunna interferera med möjligheten att uppnå inföddlik behärskning i L2: enligt interferenshypotesen är just fullständig utplåning av L1 en nödvändig förutsättning för infödd-

¹⁷ Notera att termerna L1 och L2 enligt gängse normer står för inlärningsordning, och har ingenting att göra med behärskningsnivå eller språklig dominans.

lik L2-inlärnin g. I det aktuella projektet har ingen empirisk undersökning av L1-spår genomförts, men utifrån vad vi vet från tidigare studier är det högst sannolikt att sådana finns, i synnerhet med tanke på deltagarnas relativt höga adoptionsålder (3–8 år).

Att hävda att icke-inföddli ka drag hos internationellt adopterade skulle vara till följd av interferens från L1-spår är dock mycket långsökt. Argumentet måste nämligen implicera att interferensen från dessa spår är av samma magnitud som interferens från funktionell L1-behärskning; L1-resterna skulle alltså i samma utsträckning som ett fullt utvecklat och frekvent använt L1 utgöra det »filter» som Pallier m.fl. (2003) hävdar att L2-inlärnin gen passerar igenom och formas av. Det skulle med en sådan tolkning inte finnas någon rimlig proportion i interferensen, utan i stället skulle blotta närvaron av L1-material – även om det kommer i formen av en högst omedveten förhöjd fonetisk känslighet av ett i övrigt icke-existerande L1 – ge upphov till samma interferensgrad som vid vidmakthållandet av ett fullt utvecklat och välanvänt L1, och därmed samma grad av nästan inföddli khet. Resonemanget är helt enkelt inte hållbart.

Ett annat problem med ett sådant argument är att det rimmar illa med ett av interferenshypotesens grundantaganden, nämligen att L1 går förlorat när exponering upphör (i tidig ålder). Denna fullständiga förlust möjliggörs enligt hypotesen av att hjärnan inte förlorar plasticitet, utan endast »stabiliserar» de neurala nätverken. Om det emellertid visar sig att L1 inte förloras helt, trots total frånvaro av exponering, underminerar detta antagandet om exponeringsrelaterad »stabilisering». Det ligger i stället nära till hands att lyfta fram plasticitetsförlust som en möjli g orsak till L1-spåren, i synnerhet då dessa kan uppvisa en positiv korrelation med adoptionsålder (t.ex. Pierce m.fl. 2014).

Om vi då godtar förklaringen att våra aktuella resultat mycket riktigt påvisar ålderseffekter vid L2-inlärnin g får detta en rad viktiga implikationer. En av dessa relaterar till (om)tolkningen att tidigare publicerade resultat kring startålderseffekter (t.ex. Flege m.fl. 1999, DeKeyser 2000, Birdsong & Molis 2001, Abrahamsson 2012) främst bör förstås i termer av tvåspråkighetseffekter. Vi använde oss i föreliggande studie av vedertagna metoder och det går således inte att hävda att våra resultat är specifika för eller begränsade till ett särskilt experimentellt paradigm; i stället kan resultaten generaliseras till tidigare forskning och därmed stärka förklaringsmodeller baserade på inlärnin gsålder. Denna logik blir särdeles relevant för den kritik som riktats mot Abrahamsson och Hyltenstams (2009) studie. Eftersom föreliggande studie delvis använde sig av exakt samma test som Abrahamsson och Hyltenstam (2009) är det möjligt att på empirisk väg fastställa graden till vilken resultaten

i den senare faktiskt är en reflektion av tvåspråkighetseffekter. Testen för ordspråk och idiom påvisade ålderseffekter, såsom förväntat, men visade också på effekter av tvåspråkighet. Dessa test är med andra ord inte att betrakta som renodlade startåldersmått och skulle därför kunna uteslutas från Abrahamsson och Hyltenstams (2009) ursprungliga testbatteri. Vilka effekter får då detta för Abrahamsson och Hyltenstams resultat? I originalstudien var det endast *tre* potentiellt inföddlika deltagare som uppvisade faktiskt infött beteende (dvs. som placerade sig inom den infödda kontrollgruppens variationsbredd på samtliga test). Om man i stället avlägsnar ordspråks- och idiomtesten från analysen stiger antalet till *fem* individer. Förekomsten av inföddlika L2-talare i Abrahamsson och Hyltenstams mycket specifika urval stiger således från 7 % till 12 %. Startåldrarna för samtliga dessa deltagare ligger mellan 1 och 8 år. Med andra ord ändrar detta i grunden ingenting för den ursprungliga startåldersbaserade tolkningen som föreslogs av Abrahamsson och Hyltenstam. Konsekvenserna är däremot ödesdigra för de argument som gjort gällande att den låga andelen inföddlika L2-talare i den studien i första hand var en sidoeffekt av deras tvåspråkighet.

En ytterligare implikation av att godta tolkningen att de erhållna resultaten faktiskt utgör bevis för startålderseffekter är att det uppstår en omedelbar följdfråga: Vad beror dessa effekter på? Eller, mer specifikt, speglar de hjärnans åldersbetingade förlust av neuroplasticitet, såsom mognadsbaserade förklaringar skulle förutsäga? I en diskussion om detta hävdar de Leeuw (2014) att mognadsbegränsningar på språkinlärning endast kan påvisas om studie-designen inbegriper simultant tvåspråkiga (eller, kan vi tillägga, enspråkiga L2-talare) som jämförelsegrupp, vilket är nödvändigt för att avfärda tvåspråkighetseffekter. Man skulle alltså, om man följde de Leeuws (2014) resonemang, kunna hävda att föreliggande evidens bekräftar en mognadsbaserad syn på språkinlärning. Det kan emellertid, ur en rent vetenskapsteoretisk synvinkel, vara viktigt att hålla isär olika förklaringsnivåer i relation till dessa data. Det som resultaten visar är dels att tvåspråkighetseffekter är begränsade, och dels att ålderseffekter är avgörande. Dock säger detta egentligen ingenting om de mekanismer som ligger bakom ålderseffekterna. Även om resultaten (likt korrelationsbaserade resultat) är högst förenliga med förklaringsmodeller som utgår från mognadsbegränsningar, kvarstår alltså inlärningsålder som en »tom» (eller snarare »vakant») variabel så länge den inte kan associeras med neurofysiologiska kausala korrelat. Och även om fältet sedan ett par decennier begåvats med hjärnabildningsdata från EEG/ERP och fMRI, så är vår kun-

skap om de neurokognitiva processerna bakom just ålderseffekter fortfarande knapphändig.

Implikationer för synen på tvåspråkighetseffekter

Flertalet ansatser till tvåspråkighetseffekter bygger på antagandet att den tvåspråkiga hjärnan bearbetar och representerar språk på ett sätt som skiljer sig från enspråkiga (t.ex. Cook 2003, Ortega 2010). Resultaten i föreliggande studie (se även Verissimo m.fl. 2018) har viktiga implikationer för denna syn, eftersom de visar att bruket av två eller flera språk inte nödvändigtvis ger upphov till ett unikt språkligt beteende. Ett problem med det generiska antagandet om den unika tvåspråkiga kognitionen är att en stor del av evidensen kommer från studier som inte systematiskt gör skillnad mellan simultant och sekventiellt tvåspråkiga, utan i stället buntar ihop dessa under etiketten »tvåspråkiga». Att dessa studier sedan jämför »tvåspråkiga» deltagare med enspråkiga L1-talare introducerar således en förväxlingsfaktor, eftersom flertalet av de tvåspråkiga deltagarna de facto testades ifråga om deras L2-behärskning. Detta öppnar upp för möjligheten att de skillnader som påträffas mellan grupperna likaväl kan vara en andraspråkseffekt (dvs. en ålderseffekt) som en tvåspråkighetseffekt. En snabb blick på litteraturen kring tvåspråkigas kognition visar att detta metodologiska förfarande återfinns hos studier som undersöker både lexikal och syntaktisk processning (t.ex. Gollan m.fl. 2005, Runnqvist m.fl. 2013).

Denna förväxlingsfaktor, i kombination med färsk forskning (Lehtonen m.fl. 2018) som kullkastar föreställningen om en tvåspråkig kognitiv fördel, har potentiellt långtgående konsekvenser för bilden av den språkligt och kognitivt unika tvåspråkiga individen, vilken utgör grundbulten i många ansatser till tvåspråkighetseffekter. För att nå en djupare förståelse av det tvåspråkiga sinnet och tvåspråkighetseffekter är det således viktigt att framtida forskning i högre utsträckning tar hänsyn till den tvåspråkiga individens inlärningshistorik. Förbisedd L2-status hos tvåspråkiga talare kan utgöra en förväxlingsfaktor, precis som förbisedd tvåspråkighet hos L2-talare utgör en förväxlingsfaktor, och i båda fallen uppstår risken att den förbisedda faktorn bidrar till att överdriva effekterna för den faktor som råkar ligga i blickfånget.

Som en sista iakttagelse kan det också vara värt att betänka huruvida slentrianmässig referens till (empiriskt obeprövade) tvåspråkighetseffekter vid L2-inlärnning kan få några följder för hur flerspråkighet uppfattas i allmänhet. Den västerländska synen på flerspråkighet har skiftat kraftigt under årens lopp.

Tidiga ansatser gjorde ofta gällande att bruket av två eller flera språk kunde leda till »mental förvirring» (Laurie 1890) eller »efterblivenhet» (Goodenough 1926), medan senare forskning i stället drog för stora växlar om flerspråkighetens positiva effekter på kognitiva funktioner (t.ex. Bialystok 2009). Inga av dessa positioner finner idag systematiskt stöd i forskningen. Vilka möjliga konsekvenser finns det då med strategin att beskriva tvåspråkighetseffekter vid L2-inlärning som en naturlig del av flerspråkigt beteende (jfr begreppet »multikompetens»; Cook 2003), dvs. att den flerspråkiga individen inte kan förväntas bete sig som en enspråkig i alla avseenden? En (troligen inte avsedd) sidoeffekt skulle kunna vara att det uppfattas som om enspråkigt beteende faktiskt kan uppnås under förutsättning att flerspråkigheten reduceras eller till och med försvinner. Denna syn skulle ligga i linje med argument som framförts i den svenska mediadebatten om modersmålsbevarande och -undervisning, där L1 ofta betraktats som en stötsten för L2-inlärning. I den mån framtida forskning finner starkare stöd för tvåspråkighetseffekter än föreliggande evidens tycks göra, kan det alltså vara av vikt att fundera dels över hur dessa effekter bäst tolkas och beskrivs, och dels hur de kan informera samhällseliga debatter om flerspråkighet.

Implikationer för framtida forskning

Hur kan vi med dessa resultat i ryggen värdera idén om en »bilingual turn» för andraspråksfältet i stort och strävan att komma bort från den enspråkiga bias som förmodas ligga bakom ett koncept som »inföddlighet»? Och måste vi rätta oss efter det mer eller mindre skrivbordsproducerade kravet på att i studier om inlärningsålder, mognadsbegränsningar och inföddlighet avstå de traditionella enspråkiga kontrollgrupperna till förmån för kontrollgrupper bestående av simultant tvåspråkiga deltagare, utifrån det empiriskt ogrundade påståendet att »tvåspråkig inföddlighet» utgör den enda relevanta jämförelsen? Svaret är såklart nej – för de flesta fonetiska, fonologiska, morfologiska, och syntaktiska, samt vissa lexikala och semantiska uppgifter och test av den typ som använts i föreliggande studie, där tvåspråkighetseffekter tycks frånvarande, kan vi med någorlunda gott samvete fortsätta att anlita L1-talare som jämförelsepersoner. En viktig uppgift för framtida forskning – för vilken simultant tvåspråkiga deltagargrupper skulle spela en mycket avgörande roll – torde dock vara att så omfattande, detaljerat och sofistikerat som möjligt kartlägga de aspekter av språket där tvåspråkigheten faktiskt ger effekter på inlärningen

och den slutliga behärsksningen. Vilka språkliga områden och fenomen är så att säga »säkra zoner» för forskare som intresserar sig för ålders- och mognads-effekter, där risken för att trampa på tvåspråkighetsminor är minimal? Vilka områden är känsliga för både ålders- och tvåspråkighetseffekter? Och finns det aspekter som är känsliga för tvåspråkighetseffekter men inte ålderseffekter, och som man som kritisk period-forskare bör hålla sig ifrån? En kartläggning av denna dignitet torde räcka till åtminstone ett tiotal doktorsavhandlingar under det närmaste decenniet.

Litteratur

- Abrahamsson, Niclas, 2012: Age of onset and nativelike L2 ultimate attainment of morphosyntactic and phonetic intuition. I: *Studies in Second Language Acquisition* 34. S. 187–214. <https://doi.org/10.1017/S0272263112000022>
- Abrahamsson, Niclas, 2013: The critical period hypothesis (CPH). I: *The Routledge encyclopedia of second language acquisition*, red. av Peter Robinson. London: Routledge. S. 146–151.
- Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2008: The robustness of aptitude effects in near-native second language acquisition. I: *Studies in Second Language Acquisition* 30. S. 481–509. <https://doi.org/10.1017/S027226310808073X>
- Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2009: Age of onset and nativelikeness in a second language: Listener perception versus linguistic scrutiny. I: *Language Learning* 59. S. 249–306. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9922.2009.00507.x>
- Bates, Douglas, Mächler, Martin, Bolker, Ben & Walker, Steve, 2014: Fitting linear mixed-effects models using lme4. I: *Journal of Statistical Software* 67. S. 1–48. <https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01>
- Berken, Jonathan A., Gracco, Vincent L. & Klein, Denise, 2017: Early bilingualism, language attainment, and brain development. I: *Neuropsychologia* 98. S. 220–227. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2016.08.031>
- Bialystok, Ellen, 2009: Bilingualism: The good, the bad, and the indifferent. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 12. S. 3–11. <https://doi.org/10.1017/S1366728908003477>
- Bialystok, Ellen, 2016: The signal and the noise: Finding the pattern in human behavior. I: *Linguistic Approaches to Bilingualism* 6. S. 517–534. <https://doi.org/10.1075/lab.15040.bia>
- Bialystok, Ellen, 2017: The bilingual adaptation: How minds accommodate experience. I: *Psychological Bulletin* 143. S. 233–262. <https://doi.org/10.1037/bul0000099>
- Birdsong, David, 1992: Ultimate attainment in second language acquisition. I: *Language* 68. S. 706–755. <https://www.jstor.org/stable/416851>

- Birdsong, David, 2005: Nativelikeness and non-nativelikeness in L2A research. I: *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 43. S. 319–328. <https://doi.org/10.1515/iral.2005.43.4.319>
- Birdsong, David, 2006: Age and second language acquisition and processing: A selective overview. I: *Language Learning* 56. S. 9–49. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9922.2006.00353.x>
- Birdsong, David, 2007: Nativelike pronunciation among late learners of French as a second language. I: *Language experience in second language speech learning. In honor of James Emil Flege, red. av Ocke-Schwen Bohn & Murray J. Munro.* Amsterdam: Benjamins. S. 99–116. <https://doi.org/10.1075/ilt.17.12bir>
- Birdsong, David, 2014: Dominance and age in bilingualism. I: *Applied Linguistics* 35. S. 374–392. <https://doi.org/10.1093/applin/amu031>
- Birdsong, David, 2018: Plasticity, variability and age in second language acquisition and bilingualism. I: *Frontiers in Psychology* 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00081>
- Birdsong, David & Gertken, Libby M., 2013: In faint praise of folly: A critical review of native/non-native speaker comparisons, with examples from native and bilingual processing of French complex syntax. I: *Language, Interaction and Acquisition* 4. S. 107–133. <https://doi.org/10.1075/lia.4.2.01bir>
- Birdsong, David & Molis, Michelle, 2001: On the evidence for maturational constraints in second-language acquisition. I: *Journal of Memory and Language* 44. S. 235–249. <https://doi.org/10.1006/jmla.2000.2750>
- Birdsong, David & Quinto-Pozos, David, 2018: Signers and speakers, age and attainment. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 21. S. 911–912. <https://doi.org/10.1017/S1366728918000226>
- Bley-Vroman, Robert, 1983: The comparative fallacy in interlanguage studies: the case of systematicity. I: *Language Learning* 33. S. 1–17. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1983.tb00983.x>
- Bongaerts, Theo, Mennen, Susan & van der Slik, Frans, 2000: Authenticity of pronunciation in naturalistic second language acquisition: The case of very advanced late learners of Dutch as a second language. I: *Studia Linguistica* 54. S. 298–308. <https://doi.org/10.1111/1467-9582.00069>
- Bongaerts, Theo, Planken, Brigitte & Schils, Erik, 1995: Can late learners attain a native accent in a foreign language? A test of the critical period hypothesis. I: *The age factor in second language acquisition, red. av David Singleton & Zsolt Lengyel.* Clevedon: Multilingual Matters. S. 30–50.
- Bongaerts Theo, van Summeren, Chantal, Planken, Brigitte & Schils, Erik, 1997: Age and ultimate attainment in the pronunciation of a foreign language. I: *Studies in Second Language Acquisition* 19. S. 447–465. <https://doi.org/10.1017/S0272263197004026>
- Butler, Yuko Goto, 2000: The age effect in second language acquisition: Is it too late to acquire native-level competence in a second language after the age of seven? I: *Studies in language sciences 1, red. av Yuriko Oshima-Takane, Yasuhiro Shirai & Hidetoshi Sirai.* Tokyo: The Japanese Society for Language Sciences. S. 159–169.

- Bylund, Emanuel, 2011: Segmentation and temporal structuring of events in early Spanish-Swedish bilinguals. I: *International Journal of Bilingualism* 15. S. 56–84. <https://doi.org/10.1177/1367006910379259>
- Bylund, Emanuel, Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2010: The role of language aptitude in first language attrition: The case of pre-pubescent attriters. I: *Applied Linguistics* 31. S. 443–464. <https://doi.org/10.1093/applin/amp059>
- Bylund, Emanuel, Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2012: Does first language maintenance hamper nativelikeness in a second language? I: *Studies in Second Language Acquisition* 34. S. 215–241. <https://doi.org/10.1017/S0272263112000034>
- Bylund, Emanuel, Abrahamsson, Niclas, Hyltenstam, Kenneth & Norrman, Gunnar, 2019: Revisiting the bilingual lexical deficit: The impact of age of acquisition. I: *Cognition* 182. S. 45–49. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2018.08.020>
- Bylund, Emanuel, Hyltenstam, Kenneth & Abrahamsson, Niclas, 2021: Age of acquisition – not bilingualism – is the primary determinant of less than nativelike L2 ultimate attainment. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 24. S. 18–30. <https://doi.org/10.1017/S1366728920000188>
- Carroll, John B. & Sapon, Stanley, 1959: *Modern language aptitude test: Form A*. New York: Psychological Corporation.
- Choi, Jiyoun, Broersma, Mirjam & Cutler, Anne, 2017a: Early phonology revealed by international adoptees’ birth language retention. I: *Proceedings of the National Academy of Sciences* 114. S. 7307–7312. <https://doi.org/10.1073/pnas.1706405114>
- Choi, Jiyoun, Cutler, Anne & Broersma, Mirjam, 2017b: Early development of abstract language knowledge: Evidence from perception-production transfer of birth-language memory. I: *Royal Society Open Science* 4, 160660. <https://doi.org/10.1098/rsos.160660>
- Colantoni, Laura & Steele, Jeffrey, 2006: Native-like attainment in the L2 acquisition of Spanish stop-liquid clusters. I: *Selected proceedings of the 7th conference on the acquisition of Spanish and Portuguese as first and second languages*, red. av Carol A. Klee & Timothy L. Face. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. S. 59–73.
- Cook, Vivian, 1991: The poverty-of-the-stimulus argument and multicompetence. I: *Second Language Research* 7. S. 103–117. <https://doi.org/10.1177/026765839100700203>
- Cook, Vivian, 2016: Premises of multi-competence. I: *The Cambridge handbook of linguistic multi-competence*, red. av Li Wei & Vivian Cook. Cambridge: Cambridge University Press. S. 1–25.
- de Leeuw, Esther, 2014: Maturational constraints in bilingual speech. I: *Advances in the study of bilingualism*, red. av Enlli Môn Thomas & Ineke Mennen. Bristol: *Multilingual Matters*. S. 25–37. <https://doi.org/10.21832/9781783091713>
- DeKeyser, Robert, 2000: The robustness of critical period effects in second language acquisition. I: *Studies in Second Language Acquisition* 22. S. 499–533. <https://doi.org/10.1017/S0272263100004022>
- DeKeyser, Robert, 2012: Age effects in second language learning. I: *The Routledge handbook of second language acquisition*, red. av Susan M. Gass & Alison Mackey. New York: Routledge. S. 442–460.

- DeKeyser, Robert & Larson-Hall, Jenifer, 2005: What does the critical period really mean? I: *Handbook of bilingualism: psycholinguistic approaches*, red. av Judith F. Kroll & Annette M. B. New York, NY: Oxford University Press. S. 88–108.
- DeKeyser, Robert, Alfi-Shabtay, Iris & Dorit Ravid, 2010: Cross-linguistic evidence for the nature of age effects in second language acquisition. I: *Applied Psycholinguistics* 31. S. 413–438. <https://doi.org/10.1017/S0142716410000056>
- Dick, Anthony Steven, Garcia, Nelcida L., Pruden, Shannon M., m.fl., 2019: No evidence for a bilingual executive function advantage in the nationally representative ABCD study. *Nature Human Behaviour* 3. S. 692–701. <https://doi.org/10.1038/s41562-019-0609-3>
- Effects of the second language on the first, red. av Vivian Cook. Clevedon: *Multilingual Matters* 2003.
- Flege, James Emil, 1999: Age of learning and second language speech. I: *Second language acquisition research. Second language acquisition and the critical period hypothesis*, red. av David Birdsong. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers. S. 101–131.
- Flege, James Emil, 2018: The Speech Learning Model (SLM) account of how Japanese speakers learn English /r/ and /l/. Föredrag vid The 33rd annual meeting of Sophia University Linguistic Society, Tokyo, Japan, 21 juli 2018.
- Flege, James Emil, Yeni-Komshian, Grace H. & Liu, Serena, 1999: Age constraints on second-language acquisition. I: *Journal of Memory and Language* 41. S. 78–104. <https://doi.org/10.1006/jmla.1999.2638>
- Gauthier, Karine & Genesee, Fred, 2011: Language development in internationally adopted children: A special case of early second language learning. I: *Child Development* 82. S. 887–901. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01578.x>
- Gauthier, Karine, Genesee, Fred & Kasparian, Kristina, 2012: Acquisition of complement clitics and tense morphology in internationally adopted children acquiring French. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 15. S. 304–319. <https://doi.org/10.1017/S1366728910000635>
- Geschwind, Norman & Galaburda, Albert M., 1985: Cerebral lateralization: biological mechanisms, associations, and pathology: I–III. A hypothesis and a program for research. I: *Archives of Neurology* 42. S. 428–459, 521–552, 634–654. <https://doi.org/10.1001/archneur.1985.04060050026008>, <https://doi.org/10.1001/archneur.1985.04060060019009>, <https://doi.org/10.1001/archneur.1985.04060070024012>
- Gollan, Tanar H., Montoya Rosa I., Fennema-Notestine, Christine & Morris Shaunna K., 2005: Bilingualism affects picture naming but not picture classification. I: *Memory & Cognition* 33. S. 1220–1234. <https://doi.org/10.3758/BF03193224>
- Goodenough, Florence L., 1926: Racial differences in the intelligence of school children. I: *Journal of Experimental Psychology* 9. S. 388–397. <https://doi.org/10.1037/h0073325>
- Granena, Gisela & Long, Michael H., 2013: Age of onset, length of residence, language aptitude, and ultimate L2 attainment in three linguistic domains. I: *Second Language Research* 29. S. 311–343. <https://doi.org/10.1177/0267658312461497>

- Grosjean, François, 1989: Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person. I: *Brain and Language* 36. S. 3–15. [https://doi.org/10.1016/0093-934X\(89\)90048-5](https://doi.org/10.1016/0093-934X(89)90048-5)
- Hartshorne, Joshua K., Tenenbaum, Joshua B. & Pinker, Steven, 2018: A critical period for second language acquisition: Evidence from 2/3 million English speakers. I: *Cognition* 177. S. 263–277. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2018.04.007>
- Herschensohn, Julia, 2007: *Language development and age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hyltenstam, Kenneth, 1988: Lexical characteristics of near-native second-language learners of Swedish. I: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 9. S. 67–84. <https://doi.org/10.1080/01434632.1988.9994320>
- Hyltenstam, Kenneth, 1992: Non-native features of near-native speakers: On the ultimate attainment of childhood L2 learners. I: *Cognitive processing in bilinguals*, red. av Richard J. Harris. Amsterdam: North-Holland. S. 351–368.
- Hyltenstam, Kenneth, 2010: Critical periods. I: *The Cambridge encyclopedia of the language sciences*, red. av Patrick Colm Hogan. Cambridge: Cambridge University Press. S. 238–240.
- Hyltenstam, Kenneth, 2012: Critical period. I: *Encyclopedia of applied linguistics*, red. av Carol A. Chapelle. Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0285.pub2>
- Hyltenstam, Kenneth & Abrahamsson, Niclas, 2003a: Age of onset and ultimate attainment in near-native speakers of Swedish. I: *Multilingualism in global and local perspectives*, red. av Kenneth Hyltenstam & Kari Fraurud. Stockholm: Stockholm University. S. 319–340. <https://www.researchgate.net/publication/303813117>
- Hyltenstam, Kenneth & Abrahamsson, Niclas, 2003b: Maturational constraints in SLA. I: *The handbook of second language acquisition*, red. av Catherine J. Doughty & Michael H. Long. Malden MA: Blackwell Publishing. S. 539–588. <https://doi.org/10.1002/9780470756492.ch17>
- Hyltenstam, Kenneth, Bylund, Emanuel, Abrahamsson, Niclas & Park, Hyeon-Sook, 2009: Dominant-language replacement: The case of international adoptees. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 12. S. 121–140. <https://doi.org/10.1017/S1366728908004008>
- Ioup, Georgette, 1989: Immigrant children who have failed to acquire native English. I: *Variation in second language acquisition: Vol. 2. Psycholinguistic issues*, red. av Susan Gass, Carolyn Madden, Dennis Preston & Larry Selinker. Clevedon, UK: Multilingual Matters. S. 160–175.
- Ioup, Georgette, Boustagui, Elisabeth, El Tigi, Manal & Moselle, Martha, 1994: Reexamining the critical period hypothesis: A case study in a naturalistic environment. I: *Studies in Second Language Acquisition* 16. S. 73–98. <https://doi.org/10.1017/S0272263100012596>
- Johnson, Jacqueline S. & Newport, Elissa L., 1989: Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. I: *Cognitive Psychology* 21. S. 60–99. [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(89\)90003-0](https://doi.org/10.1016/0010-0285(89)90003-0)

- Klein, Denise, Mok, Kelvin, Chen, Jen-Kai & Watkins, Kate E., 2014: Age of language learning shapes brain structure: A cortical thickness study of bilingual and monolingual individuals. I: *Brain and Language* 131. S. 20–24. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2013.05.014>
- Laurie, Simon Somerville, 1890: *Lectures on language and linguistic method in school*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Lehtonen, Minna, Soveri, Anna, Laine, Aini, m.fl., 2018: Is bilingualism associated with enhanced executive functioning in adults? A meta-analytic review. I: *Psychological Bulletin* 144. S. 394–425. <https://doi.org/10.1037/bul0000142>
- Lenneberg, Eric H., 1967: *Biological foundations of language*. New York: Wiley.
- Lisker, Leigh & Abramson, Arthur S., 1964: A cross-language study of voicing in initial stops: Acoustical measurements. I: *Word* 20. S. 384–422. <https://doi.org/10.1080/00437956.1964.11659830>
- Long, Michael H., 1990: Maturational constraints on language development. I: *Studies in Second Language Acquisition* 12. S. 251–285. <https://doi.org/10.1017/S0272263100009165>
- Long, Michael H., 1993: Second language acquisition as a function of age. I: *Progression and regression in language: sociocultural, neuropsychological and linguistic perspectives*, red. av Kenneth Hyltenstam & Åke Viberg. Cambridge: Cambridge University Press. S. 196–221.
- Long, Michael H., 2007: *Problems in SLA*. Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum Associates.
- Long, Michael H., 2013: Maturational constraints on child and adult SLA. I: *Sensitive periods, language aptitude, and ultimate L2 attainment*, red. av Gisela Granena & Michael H. Long. Amsterdam: John Benjamins Publishing. S. 3–42.
- MacWhinney, Brian, 2017: Entrenchment in second-language learning. I: *Entrenchment and the psychology of language learning: How we reorganize and adapt linguistic knowledge*, red. av Hans-Jörg Schmid. Berlin: De Gruyter Mouton. S. 343–366. <https://doi.org/10.1037/15969-016>
- The emergence of language, red. av Brian MacWhinney. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum 1999.
- Mayberry, Rachel I. & Kluender, Robert, 2018: Rethinking the critical period for language: New insights into an old question from American Sign Language. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 21. S. 886–905. <https://doi.org/10.1017/S1366728917000724>
- Meara, Paul, Milton, James & Lorenzo-Dus, Nuria, 2003: *Swansea language aptitude tests (LAT) v2.0*. Swansea, UK: Lognostics.
- Meisel, Jürgen M., 2008: The bilingual child. I: *The handbook of bilingualism*, red. av Tej K. Bhatia & William C. Ritchie. Malden: Blackwell Publishing. S. 90–113. <https://doi.org/10.1002/9780470756997.ch4>
- Meisel, Jürgen M., 2017: Bilingual acquisition. I: *The handbook of psycholinguistics*, red. av Eva M. Fernández & Helen Smith Cairns. Hoboken, NJ: Wiley Blackwell. S. 635–652. <https://doi.org/10.1002/9781118829516.ch28>

- Mody, Maria, Schwartz, Richard G., Gravel, Judith S. & Ruben, Robert J., 1999: Speech perception and verbal memory in children with and without histories of otitis media. I: *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 42. S. 1069–1079. <https://doi.org/10.1044/jslhr.4205.1069>
- Montrul, Silvina & Ionin, Tania, 2010: Transfer effects in the interpretation of definite articles by Spanish heritage speakers. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 13. S. 449–473. <https://doi.org/10.1017/S1366728910000040>
- Montrul, Silvina & Slabakova, Roumyana, 2003: Competence similarities between native and near-native speakers. An investigation of the preterite-imperfect contrast in Spanish. I: *Studies in Second Language Acquisition* 25. S. 351–398. <https://doi.org/10.1017/S0272263103000159>
- Morford, Jill P. & Mayberry, Rachel I., 2000: A reexamination of ‘early exposure’ and its implications for language acquisition by eye. I: *Language acquisition by eye*, red. av Charlene Chamberlain, Jill P. Morford & Rachel I. Mayberry. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. S. 111–127.
- Moyer, Alene, 1999: Ultimate attainment in L2 phonology: The critical factors of age, motivation and instruction. I: *Studies in Second Language Acquisition* 21. S. 81–108. <https://doi.org/10.1017/S0272263199001035>
- Muñoz, Carmen & Singleton, David, 2011: A critical review of age-related research on L2 ultimate attainment. I: *Language Teaching* 44. S. 1–35. <https://doi.org/10.1017/S0261444810000327>
- Norrman, Gunnar, 2020: Age and constraints on language learning. First language retention and second language acquisition in international adoptees. Doctoral thesis in Bilingualism, Stockholm University.
- Norrman, Gunnar & Bylund, Emanuel, 2016: The irreversibility of sensitive period effects in language development: Evidence from second language acquisition in international adoptees. I: *Developmental Science* 19. S. 513–520. <https://doi.org/10.1111/desc.12332>
- Novoa, Lorian, Fein, Deborah & Obler, Loraine K., 1988: Talent in foreign languages: a case study. I: *The exceptional brain: Neuropsychology of talent and special abilities*, red. av Loraine K. Obler & Deborah Fein. New York: Guilford. S. 294–302. <https://www.researchgate.net/publication/279450225>
- Obler, Loraine K., 1989: Exceptional second language learners. I: *Variation in second language acquisition: Vol. 2. Psycholinguistic issues*, red. av Susan Gass, Carolyn Madden, Dennis Preston & Larry Selinker. Clevedon, UK: Multilingual Matters. S. 141–149.
- Ortega, Lourdes, 2010: The bilingual turn in SLA. Plenarföredrag vid American Association for Applied Linguistics Conference (AAAL), Atlanta, GA, USA, 6–9 mars 2010.
- Ortega, Lourdes, 2013: Ways forward for a bi/multilingual turn in SLA. I: *The multilingual turn. Implications for SLA, TESOL and bilingual education*, red. av Stephen May. London and New York: Routledge. S. 32–52. <https://doi.org/10.4324/9780203113493-9>

- Pakulak, Eric & Neville, Helen, 2010: Proficiency differences in syntactic processing of monolingual native speakers indexed by event-related potentials. I: *Journal of Cognitive Neuroscience* 22. S. 2728–2744. <https://doi.org/10.1162/jocn.2009.21393>
- Pallier, Christophe, 2007: Critical periods in language acquisition and language attrition. I: *Language attrition. Theoretical perspectives*, red. av Barbara Köpke, Monika S. Schmid, Merel Keijzer & Susan Dostert. Amsterdam: John Benjamins Publishing. S. 135–153. <https://doi.org/10.1075/sibil.33.11pal>
- Pallier, Christophe, Dehaene, Stanislas, Poline, Jean-Baptiste, m.fl., 2003: Brain imaging of language plasticity in adopted adults: Can a second language replace the first? I: *Cerebral Cortex* 13. S. 155–161. <https://doi.org/10.1093/cercor/13.2.155>
- Paradis, Michel, 2004: *A neurolinguistic theory of bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins.
- Paradis, Michel, 2009: *Declarative and procedural determinants of second languages*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Park, Hyeon-Sook, 2015: Korean adoptees in Sweden: Have they lost their first language completely? I: *Applied Psycholinguistics* 36. S. 773–797. <https://doi.org/10.1017/S0142716413000507>
- Pierce, Lara J., Chen, Jen-Kai, Delcenserie, Audrey, Genesee, Fred & Klein Denise, 2015: Past experience shapes ongoing neural patterns for language. *Nature Communications* 6. Artikel nr. 10073. <https://doi.org/10.1038/ncomms10073>
- Pierce, Lara J., Klein, Denise, Chen, Jen-Kai, Delcenserie, Audrey & Genesee, Fred, 2014: Mapping the unconscious maintenance of a lost first language. I: *Proceedings of the National Academy of Sciences* 111. S. 17314–17319. <https://doi.org/10.1073/pnas.1409411111>
- Pulvermüller, Friedemann & Schumann, John H., 1994: Neurobiological mechanisms of language acquisition. I: *Language Learning* 44. S. 681–734. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1994.tb00635.x>
- R Core Team, 2014: *R: A language and environment for statistical computing*. Vienna: R Foundation for Statistical Computing. <https://www.r-project.org/>
- Reetzke, Rachel, Lam, Boji Pak-Wing, Xie, Zilong, Sheng, Li & Chandrasekaran, Bharath, 2016: Effect of simultaneous bilingualism on speech intelligibility across different masker types, modalities, and signal-to noise ratios in school-age children. I: *PLOS ONE* 11. Artikel nr. e0168048. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0168048>
- Ruben, Robert J., 1999: Persistency of an effect: Otitis media during the first year of life with nine years follow-up. I: *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* 49, Supplement 1. S. S115–S118. [https://doi.org/10.1016/S0165-5876\(99\)00145-7](https://doi.org/10.1016/S0165-5876(99)00145-7)
- Runnqvist, Elin, Gollan, Tamar H., Costa, Albert & Ferreira, Victor S., 2013: A disadvantage in bilingual sentence production modulated by syntactic frequency and similarity across languages. I: *Cognition* 129. S. 256–263. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.07.008>
- Schneider, Walter, Eschman, Amy & Zuccolotto, Anthony, 2002a: *E-Prime user's guide*. Pittsburgh: Psychology Software Tools, Inc. <https://step.talkbank.org/materials/manuals/users.pdf>

- Schneider, Walter, Eschman, Amy & Zuccolotto, Anthony, 2002b: E-Prime reference guide. Pittsburgh: Psychology Software Tools, Inc. http://psy.swan.ac.uk/staff/lucignoli/E-Prime/ReferenceGuideV2_2012.pdf
- Singh, Leher, Liederman, Jacqueline, Mierzejewski, Robyn & Barnes, Jonathan, 2011: Rapid reacquisition of native phoneme contrasts after disuse: You do not always lose what you do not use. I: *Developmental Science* 14. S. 949–959. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2011.01044.x>
- Singleton, David & Pfenninger, Simone E., 2018: L2 acquisition in childhood, adulthood and old age. Misreported and under-researched dimensions of the age factor. I: *Journal of Second Language Studies* 1. S. 254–275. <https://doi.org/10.1075/jsls.00003.sin>
- Sorace, Antonella & Robertson, Daniel, 2001: Measuring development and ultimate attainment in non-native grammars. I: *Experimenting with uncertainty: Essays in honour of Alan Davies*, red. av Catherine Elder, Annie Brown, Elisabeth Grove, m.fl. Cambridge: Cambridge University Press. S. 264–274.
- Stölte, Katrin, Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2014: Effects of age of learning on voice onset time: Categorical perception of Swedish stops by near-native L2 speakers. I: *Language and Speech* 57. S. 425–450. <https://doi.org/10.1177/0023830913508760>
- Stölte, Katrin, Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2015: Effects of age and speaking rate on voice onset time: the production of voiceless stops by near-native L2 speakers. I: *Studies in Second Language Acquisition* 37. S. 71–100. <https://doi.org/10.1017/S0272263114000151>
- Sundara, Megha, Polka, Linda & Baum, Shari, 2006: Production of coronal stops by simultaneous bilingual adults. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 9. S. 97–114. <https://doi.org/10.1017/S1366728905002403>
- Ullman, Michael T., 2004: Contributions of memory circuits to language: The declarative/procedural model. I: *Cognition* 92. S. 231–270. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2003.10.008>
- Ullman, Michael T., 2015: The declarative/procedural model: A neurobiologically motivated theory of first and second language. I: *Theories in second language acquisition. An introduction*, red. av Bill VanPatten & Jessica Williams. New York: Routledge. S. 135–158. <https://georgetown.app.box.com/s/5q1pj7d0zjxmf3vkgtm0orfx2vxo6rsw>
- van Bortel, Sonja, Bongaerts, Theo & Coppen, Peter-Arno, 2005: Native-like attainment of dummy subjects in Dutch and the role of the L1. I: *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 43. S. 355–380. <https://doi.org/10.1515/iral.2005.43.4.355>
- Vanhove, Jan, 2013: The critical period hypothesis in second language acquisition: A statistical critique and a reanalysis. I: *PLOS ONE* 8. Artikel nr. e69172. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0069172>
- Ventureyra, Valérie A. G., Pallier, Christophe & Yoo Hi-Yon, 2004: The loss of first language phonetic perception in adopted Koreans. I: *Journal of Neurolinguistics* 17. S. 79–91. [https://doi.org/10.1016/S0911-6044\(03\)00053-8](https://doi.org/10.1016/S0911-6044(03)00053-8)

- Veríssimo, João, 2018: Sensitive periods in both L1 and L2: Some conceptual and methodological suggestions. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 21. S. 932–933. <https://doi.org/10.1017/S1366728918000275>
- Veríssimo, João, Heyer, Vera, Jacob, Gunnar & Clahsen, Harald, 2018: Selective effects of age of acquisition on morphological priming: Evidence for a sensitive period. I: *Language Acquisition* 25. S. 315–326. <https://doi.org/10.1080/10489223.2017.1346104>
- White, Lydia & Genesee, Fred, 1996: How native is near-native? The issue of ultimate attainment in adult second language acquisition. I: *Second Language Research* 12. S. 233–265. <https://doi.org/10.1177/026765839601200301>

Flerspråkighet och tanke

Av EMANUEL BYLUND

Abstract

Bylund, Emanuel, manne.bylund@biling.su.se, Professor, Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University & Department of General Linguistics, Stellenbosch University: "Multilingualism and thought." *Språk och stil* NF 31:1, 2021, pp. 143–165.

Does language influence the way we think and reason about reality? If so, what happens if you speak more than one language? These questions have been at the centre stage of the field of psycholinguistics since the early 2000's. The aim of this article is to review the state-of-the-art in research on language and thought, focusing particularly on multilingualism. First, a historical overview of the field is provided, which serves as the backdrop against which current findings on multilingualism and cognitive processing are discussed. Subsequently, the article analyses how biographical variables, such as language proficiency, age of acquisition, and frequency of language use, may modulate the way in which language influences multilingual thought. The article closes by discussing specific issues in research on language and thought that merit further study.

Keywords: cognition, language, linguistic relativity, multilingualism, Whorf.

Påverkar språket vårt sätt att tänka? Om så är fallet, betyder det då att talare av olika språk uppfattar verkligheten på olika sätt? Och, vad händer om man talar mer än ett språk, skiftar verklighetsuppfattningen i så fall beroende på vilket språk man använder? Låt oss illustrera dessa frågor med ett exempel. I germanska och romanska språk talar man om tidsflödet som om det sker i en given riktning längs en horisontell axel: det förflutna ligger »bakom» oss och framtiden ligger – just precis – »framför» oss. Å andra sidan, på aymara, som talas i Bolivia, Chile och Peru, är riktningen den omvända: dåtiden talas om som om den ligger framför talaren, och framtiden som om den ligger bakom talaren (ordet för 'framtid' innehåller morfemet *quipa*, vilket betyder 'bakom') (Núñez & Sweetser 2006). Innebär dessa skillnader i tidsuttryck att talare av aymara och spanska, exempelvis, faktiskt tänker annorlunda om tid, och hur tänker i så fall tvåspråkiga talare av spanska och aymara?

Relationen mellan språk och tanke är för närvarande föremål för vetenskapliga undersökningar i ett antal olika discipliner, såsom språkvetenskap, psykologi, neurovetenskap, filosofi och socialantropologi. Frågan om huruvida talare av olika språk tänker annorlunda, så kallad *språklig relativism*, har dryf-

tats sedan antikens dagar och kan sägas vara lika gammal som västerländskt tänkande. Men relationen mellan flerspråkighet och tanke har uppseendeväckande nog inte varit föremål för samma intensiva forskning (t.ex. Pavlenko 2005, Bylund & Athanasopoulos 2014b, Athanasopoulos & Bylund 2020). Så vad är då svaret på frågan om huruvida flerspråkiga talare tänker annorlunda beroende på vilket språk de använder? Som med den mesta forskningen kring språklig relativism måste svaret bli: »Det beror på ...».

Syftet med föreliggande artikel är att med utgångspunkt i empirisk evidens diskutera relationen mellan språk och tanke, med särskild fokus på flerspråkighet. I denna diskussion kommer det att framgå att frågor kring språk och tanke – av den typ som ställs ovan – sällan kan besvaras med ett enkelt ja eller nej, utan i stället måste benas upp i mer specifika frågeställningar med tydligt definierade begrepp för att kunna beforskas.

Artikeln disposition är som följer: först ges en historisk tillbakablick på forskning kring språk och tanke. Därefter redogörs för de landvinningar som har gjorts under de senaste årtiondenas forskning kring språklig relativism. Mot bakgrund av detta diskuteras sedan flerspråkighet och tanke, med avseende på specifika kognitiva beteenden och de faktorer i individens språkliga bakgrund som ger upphov till dem.

Framväxten av forskning kring språk och tanke

En av de första kända texterna som rör vid relationen mellan språk och tanke är samlingsverket *Historiae* (444 f. Kr., se Fishman 1960), i vilket historikern Herodotos anmärker på det faktum att man på grekiska skriver från vänster till höger, medan man på egyptiska skriver från höger till vänster. Detta, ansåg han, kunde vara en bidragande orsak till varför de två kulturerna så ofta låg i fejd med varandra. Herodotos visade sig, med andra ord, vara öppen för möjligheten att språkets karakteristik (i detta fall skriftspråket särdeles) kan utöva något slags påverkan på människans beteende. Hans inställning stod i kontrast med andra tidiga tänkare, såsom Aristoteles eller Sankt Augustinus, vilka ansåg att språket inte var mer än ett verktyg för att tala om verkligheten, utan konsekvenser för vår uppfattning av den (t.ex. Allan 2004).

Århundradena som följde Antiken såg endast enstaka ansatser till att utröna språkets inflytande på tanken, och det var inte förrän långt senare som mer systematiska studier kom att genomföras. Under 1800-talet gjorde exempelvis

den tyske filologen Wilhelm von Humboldt (t.ex. 1836/1988) flera iakttagelser om språk och tanke i sina texter, och ansåg bl.a. att människan enbart interagerar med sin omgivning på de premisser som språket ger henne. Detta, menade von Humboldt, får som följd att människans uppfattning av verkligheten hela tiden förmedlas genom språket. Under det tidiga 1900-talet kom forskningen kring språk och tanke att på allvar börja spira. Denna utveckling ägde främst rum i USA under ledning av antropologer och språkvetare, med Franz Boas som förgrundsgestalt. I sitt alster *Handbook of American Indian Languages* (1911) diskuterade Boas den språkliga mångfaldens eventuella effekter på upplevelsen av verkligheten. En konsekvens av tvärspråklig variation i grammatiska och lexikala kategorier, hävdade han, var att talare av olika språk på ett omedvetet plan måste fästa uppmärksamhet vid olika aspekter av verkligheten under själva talakten. Exempelvis, för att beskriva ett enkelt skeende, såsom en kvinna som dricker kaffe, måste talare av ryska koda huruvida situationen är pågående eller avslutad (grammatisk aspekt), talare av det pomoanska språket kashaya (USA) måste koda huruvida de bevittnat skeende själva eller ej (grammatisk evidentialitet), talare av ponca (siouxspråk, USA) huruvida kvinnan var stilla eller i rörelse, och talare av svenska kodar ofta huruvida kaffet intogs stående eller sittande (dvs. genom serieverbskonstruktioner). Samtliga av dessa kodningar visar enligt Boas sätt att tänka att språkspecifika kategorier speglar selektiv uppmärksamhet.

En av Boas studenter, Edward Sapir, ägnade sig åt att utveckla denna tankegång och kom så småningom att hävda att språket inte bara tvingar dess talare att verbalisera särskilda aspekter av verkligheten, utan också kanaliserar talarens upplevelse av verkligheten (Sapir 1921). Sapir gick således längre än Boas i sitt resonemang i det att han uttalade sig om språkliga kategoriers *inverkan* på tanken. Denna syn utvecklades i sin tur av en av Sapirs studenter, Benjamin Lee Whorf, som kom att bli det namn som förknippas mest med idén att språket påverkar tanken. Influerad av Einsteins relativitetsteori myntade Whorf begreppet 'språklig relativism':

The linguistic relativity principle [...] means, in informal terms, that users of markedly different grammars are pointed by their grammars toward different types of observations and different evaluations of externally similar acts of observation, and hence are not equivalent as observers but must arrive at somewhat different views of the world. (Whorf 1956 s. 338)

Denna princip framhåller således att talare av språk med skilda grammatiska kategorier ser världen på något olika sätt. Whorfs forskargärning var kanske

som mest betydelsefull på den teoretiska sidan, då hans empiriska ansatser – i den mån de alls förekom – sällan var grundade i rigoröst metodologiskt förfarande. Ett generellt problem med tidiga ansatser var just en sammansmältning av observation och konklusion: Talare av olika språk tänker annorlunda. Och hur vet man det? Jo, för att de talar annorlunda (Pinker 1994). I en tidig studie påtalade Lenneberg (1953) dessa metodologiska svagheter och underströk vikten av att ha ett oberoende sätt att mäta *tanke* som var fritt från språkliga beskrivningar och språkbruk. Lenneberg och Roberts (1956) testade detta i en studie genom att undersöka huruvida variation i färgtermer i språken engelska och zuni (språkisolat, USA) ger upphov till motsvarande variation i färgkategorisering och -minne hos talare av dessa språk. Resultaten tycktes visa att så var fallet.

Vad som kunde ha blivit ett rejält metodologiskt uppsving för studiet av språklig relativism kom dock att klinga av, då forskningen – delvis i kölvattnet av andra världskrigets etniska rensningar – i stället riktade fokus på vad som var universellt i det mänskliga sinnet, oavsett kulturell eller språklig bakgrund. Den generativa grammatikens intåg i lingvistik (t.ex. Chomsky 1959), i kombination med rön om att färgkognition inte påverkades av språket utan var universell (Berlin & Kay 1969), bidrog till att intresset för språklig relativism så gott som slocknade, och efterföljande årtionden såg i stället en häftig kritik av relativistiska tankeströmningar. Psykolingvisten Steven Pinker skrev exempelvis i sin bok *The language instinct* (1994) att »[n]o one is really sure how Whorf came up with his outlandish claims» (s. 57) om språkets inverkan på tanken, samt att »[t]here is no scientific evidence that languages *dramatically* shape their speakers' ways of thinking» (s. 58, tillagd kursivering). Anglicisten Geoffrey Pullum (1988), å sin sida, sammanfattade frågan som »utterly boring, even if true» (s. 166). Mycket av denna kritik var uppbyggd kring en halm-docka, i det att Whorfs idéer tenderade att framställas som genomgripande radikala eller ogenomtänkta¹, vilket gjorde dem till ett mer lovligt byte. Detta ledde till att debatten och meningsutbyten om språklig relativism ofta lämnade mycket att önska, vilket fångas i följande passage:

Current discourse on the topic of language and mind is at about the intellectual level of a chat show on the merits of democracy. Ideological nonsense, issued by famous scholars, fills the air, even the scientific journals. (Levinson 2003 s. 25)

¹ Whorfs teorikomplex var ganska spretigt och det går att finna både starkare och mildare påståenden om språkets inverkan på tanken.

Utvecklingen vände i slutet av 1990-talet, då grunden lades för modern forskning kring språk och tanke under det som kommit att kallas den språkrelativistiska renässansen.

Samtida forskning kring språk och tanke

Det framhålls ofta att den språkrelativistiska renässansen föregicks och möjliggjordes av olika faktorer såsom framväxten av kognitiv semantik, ett intresse för andra perceptuella domäner än färg, och, framför allt, en definition och operationalisering av begreppen *språk* och *tanke* (t.ex. Gumperz & Levinson 1996, Gentner & Goldin-Meadow 2003). Denna sistnämnda faktor är utan tvekan ett fundament för empirisk forskning kring språklig relativism, och baseras i hög utsträckning på Lucys arbeten (Lucy 1992a, 1992b). Enligt Lucy bör språk (i ett relativistiskt sammanhang) definieras som en uppsättning semantiska distinktioner som realiseras med viss frekvens i grammatiska och/eller lexikala kategorier. Den faktiska användningen av en given semantisk distinktion hos en språkgrupp bör mätas. Resonemanget bakom detta argument är att frekvent tillämpade distinktioner är mer sannolika att påverka tanken än distinktioner som inte görs särskilt ofta. Det är med andra ord sällan tillräckligt att referera till deskriptiva grammatikor för att påvisa förekomsten av en viss semantisk distinktion: data på faktiskt språkbruk är nödvändigt.

Begreppet *tanke*, å sin sida, kan definieras längs en rad kognitiva- och varseblivningsprocesser. Detta innefattar sådant som kategorisering och klassificering (vilka båda inkluderar ett element av likhetsbedömning), minne och visuell perception. I likhet med Lennebergs (1953) argument, bör den uppmätta tankeprocessen vara icke-verbal i det att den inte äger rum under själva talakten – eller inbegriper talförståelse för den delen.² Lucy argumenterar också för att språkrelativistisk forskning rimligen måste anta en komparativ ansats, vilket inbegriper jämförelsen av två eller flera språkliga grupper. Att studera en semantisk distinktions eventuella effekter på tanken inom enbart en språkgrupp skulle sakna ett nödvändigt kontrollinslag, hävdar Lucy, och göra det omöjligt att dra slutsatser om språkspecifika effekter (vi återkommer framgent till detta argument).

² En ansats som däremot undersöker tankeprocesser under själva talakten och talförståelse är Thinking-for-Speaking (se vidare Slobin 1996, 2003).

Rörelsekognition

Den metodologi som etablerades under 1990-talet tillämpas i stor utsträckning inom skilda perceptuella domäner. En sådan domän, som är dynamisk till sin natur, är rörelse. Världens språk uppvisar systematiska skillnader i hur de kodar olika komponenter av vissa rörelseskeenden. Vissa språk (t.ex. svenska) anger information om rörelsesätt (eng. *manner*) i huvud verbet och information om rörelsebana (eng. *path*) i verbpartiklar, medan andra språk (t.ex. spanska) i stället använder huvud verbet för rörelsebaneinformation och på valfri basis kodar information om rörelsesätt i exempelvis gerundiva konstruktioner (Talmy 2000). Exemplet nedan illustrerar detta med svenska och spanska.

<i>Björnen</i>	<i>sprang</i> SÄTT	<i>in</i> BANA	<i>i grottan</i>
<i>El oso</i>	<i>entró</i> BANA	<i>en la cueva</i> SÄTT	<i>(corriendo)</i>

'Björnen ännade (sprang in i) grottan'

Språktypen med information om rörelsebana i verbpartikel betecknas satellitspråk enligt Talmys typologi, och typen som uttrycker denna information i huvud verbet kallas verbbaserade språk. Ytterligare en språktyp, så kallade ekvipollenta språk (t.ex. kinesiska och thai), kodar både rörelsebana och -sätt i serieverbskonstruktioner (t.ex. Chen & Guo 2009), vilket ger en mer jämbördig relation mellan dessa semantiska distinktioner ur ett informations-struktursperspektiv. Evidens över hur talare av dessa skilda språktyper använder olika verbkonstruktioner har samlats in genom återberättelseuppgifter, korpusanalys etc. (Berman & Slobin 1994). Har då denna tvärspråkliga variation någon inverkan på hur talare av dessa språk faktiskt *tänker* om rörelse?

Montero-Melis och Bylund (2017) undersökte denna fråga med fokus på kausativa rörelseskeenden i spanska och svenska.³ Som ett första steg fick talare av dessa språk beskriva en serie videoklipp som visade en figur uträta olika saker (rulla in ett hjul i en grotta, skjuta in en bil i ett garage etc.). Beskrivningarna visade att svensktalande var mer benägna än spanstalande att ange information om rörelsesätt, vilket tjänade till att påvisa skillnader i faktiskt språkbruk mellan grupperna. I det andra steget fick en annan uppsätt-

³ Kausativ rörelse är ett skeende i vilket en agent utövar något slags kraft på en entitet, till exempel skjuta in en skottkärra i en bod, knuffa in en björn i en grotta etc. (Talmy 1988).

ning deltagare titta på videoklippen och sedan fritt arrangera dem på en yta beroende på hur lika/olika de ansågs vara. Detta likhetsbedömningstest, som alltså var icke-verbalt till sin natur, gav vid handen att de svensktalande oftare arrangerade sina videoklipp enligt rörelsesätt, medan de spansktalande inte fäste lika stor vikt vid denna dimension (utan i stället lade mer vikt vid rörelsebana). Detta tolkades som evidens för språkets inverkan på tanken. Vad som emellertid inte kunde fastställas var huruvida dessa tvärspråkliga skillnader i kognition uppstod som en följd av ett slags vanemässigt tänkande om rörelsesätt som uppstår som en konsekvens av att på regelbunden basis koda denna distinktion, eller om det var en effekt av subvokalisering, i det att talarna under själva arrangeringsprocessen beskrev och satte etiketter på skeendena tyst för sig själva. Andra studier har nämligen visat att subvokalisering kan äga rum under denna typ av lite mer kognitivt krävande uppgifter (t.ex. Gennari m.fl. 2002, Athanasopoulos & Bylund 2013).

I syfte att kasta ljus över denna fråga implementerades i ett tredje steg en så kallad interferensbetingelse, vilken gick ut på att en ny grupp deltagare genomförde samma arrangemangsuppgift men ombads samtidigt att upprepa sifferserier (t.ex. 67, 94, 21) under varje nytt videoklipp de såg. Grundidén i denna design är att minska möjligheten för subvokalisering genom att engagera språksystemet i en annan uppgift. Resultaten från interferensbetingelsen synliggjorde inga påvisbara skillnader mellan spansktalande och svensktalande – i stället använde sig bägge grupperna i högre utsträckning av rörelsebana i sina arrangemang. Med andra ord tycks den tvärspråkliga variation som dokumenterades i steg två ha uppstått som en funktion av subvokalisering, och inte vanemässiga tankemönster om rörelsesätt och -bana. Dessa resultat visar också att icke-verbala experiment inom språkrelativistisk forskning inte nödvändigtvis betyder att språket är helt frånvarande under utförandet av själva uppgiften: i stället bör dessa experiment, som tidigare nämnts, förstås som icke-verbala i bemärkelsen att den beroende variabeln är resultatet av en process som inte inbegriper *öppen* eller *uttalad* språkproduktion eller -förståelse.

Det faktum att en del språkrelativistiska effekter försvinner under interferensbetingelse har av vissa tolkats som bevis på att språkets inverkan på tanken är av det ytliga slaget, och enkelt kan inhiberas (Gleitman & Papafragou 2013). Ett annat synsätt vore att se dessa fynd som bevis för att språket *oundvikligen* brukas av människan som ett redskap i hennes mentala aktiviteter (Language Acquisition and Conceptual Development 2001), och att dess effekter på tanken endast kan stängas av genom mer eller mindre artificiellt ingripande.

Tidskognition

En annan perceptuell domän som beforskats i vid utsträckning är tid. Till skillnad från rörelse är tid abstrakt: vi kan inte se eller röra vid tid, men likväl är tid en oerhört central dimension i mänsklig tillvaro. Som framgår av artikelns inledande exempel om aymara är det vanligt bland världens språk att låna rumsliga begrepp för att uttrycka temporala förhållanden. Detta gäller också för tidsförlopp, eller duration. I germanska språk uttrycks duration ofta i termer av längd: *ett långt möte, en kort intervju* etc., medan andra språk såsom grekiska i stället använder sig av referenser till mängd: *megali synandisi* översätts idiomatiskt till 'ett långt möte' men betyder bokstavligen 'ett stort möte'. Casasanto m.fl. (2004) och Bylund och Athanasopoulos (2017) undersökte huruvida dessa rumsligt baserade metaforer faktiskt ger upphov till olika sätt att uppfatta tid, med fokus på engelska, svenska och indonesiska (längdbas), samt grekiska och spanska (mängdbas). Genom internetsökningar kunde konstateras att det i de tre första språken är långt vanligare med längduttryck för duration. I de fall då mängduttryck för tid förekommer har dessa vanligen en annan tolkning än duration: till exempel *jag har lagt ner så mycket tid på projektet* betyder snarare att något skett vid upprepade tillfällen och/eller varit krävande, än att det var utdraget i ett och samma tidsspänn. För grekiska och spanska gällde motsatt förhållande, då mängdbaserade metaforer fungerade som det icke-markerade uttrycket för duration, och metaforer med längdbas i stället tjänade ett slags stilistisk funktion.⁴

Mot bakgrund av dessa användningsmönster testade Casasanto m.fl. (2004) och Bylund och Athanasopoulos (2017) huruvida språkens talare uppvisade motsvarande tvärspråkliga variation i sin uppfattning av tid, genom tillämpningen av ett tidsimitationstest av psykofysisk natur. I detta experiment fick deltagarna se på en datorskärm hur antingen linjer växte från höger till vänster, eller hur behållare fylldes nerifrån och upp. Deras uppgift bestod i att efter varje linje eller behållare göra en av två saker: 1) återskapa den tid det tagit för animationen att växa, genom att med hjälp av musklick härma tidsspannet; 2) återskapa den fysiska tillväxt som animationen visade, genom musklick över skärmen (detta var en kontrolluppgift). Manipulationen i testet var sådan att deltagarna kunde se en linje eller behållare växa 7 cm med en duration av 3

⁴ Notera dock att spanska använder sig i mindre utsträckning av mängdmetaforer än grekiska. Det går på spanska till exempel inte att säga *una reunión grande* (bokstavligen 'ett stort möte') i betydelsen 'ett långt möte'. För att uttrycka mötets längd måste i stället längdmetafor brukas: *una larga reunión* ('ett långt möte').

sekunder, eller 10 cm med en duration av 3 sekunder. För att korrekt härma tidsspannet var det alltså nödvändigt att fullständigt bortse från animationernas fysiska tillväxt. Detta visade sig emellertid vara lättare sagt än gjort. De engelska, indonesiska och svenska deltagarna lät sig förledas av linjernas fysiska längd i sina reproduktioner av tid, i så måtto att linjer som växte längre i rymd också uppfattades som längre i tid. Motsatt förhållande gällde för talare av grekiska och spanska, som i stället i högre utsträckning lät sig förledas av behållarnas fyllnad i sina tidsimitationer. Dessa resultat tycks med andra ord visa att språkspecifika metaforer kan påverka något så fundamentalt som tidsuppfattning.

Det finns emellertid en manipulation som kan göras för att testa, i likhet med studierna om rörelsekognition, vilken typ av språkliga effekter det handlar om. I det ovan beskrivna experimentet av Cassanto m.fl. fick deltagarna inför varje animation, för att veta huruvida de skulle uppskatta tid eller tillväxt, se ordet *tid* tillsammans med ett timglas eller *avstånd/voly*m tillsammans med ett kryss. I en ytterligare betingelse testade därför Bylund och Athanasopoulos (2017) huruvida förekomsten av detta språkliga material hade någon inverkan på resultatet. Det visade sig att när de språkliga etiketterna tagits bort och endast symbolerna kvarstod försvann också de tvärspråkliga skillnaderna i tidsuppfattning. Oavsett språklig bakgrund lät deltagarna sig förledas av linjernas tillväxt – men inte behållarnas fyllnad – i sin återskapelse av tidsspann. Dessa resultat kan tolkas inom ramen för prediktiv processning (Lupyan & Clark 2015), enligt vilken olika typer av informationskällor spelar in vid perceptuella och kognitiva processer. Språket ses här som en typ av informationskälla som kan influera uppfattningen av tingens tillstånd, men i frånvaro av språket spelar andra informationskällor in – såsom den förkroppsligade erfarenheten att längre sträckor också tar längre tid att tillryggalägga.

Rönen från forskning kring rörelse och tid, men också rums-, färg- och föremålskognition, visar att frågan om huruvida språket påverkar tanken inte kan besvaras med enkelt »ja» eller »nej» och därför till och med tycks vara felställd. I stället för att conceptualisera språkets inverkan på tanken i binära termer försöker man inom samtida forskning förstå *vilka* kognitiva och perceptuella processer som påverkas under *vilka* omständigheter av *vilka* språkliga kategorier (t.ex. Lupyan 2012). Detta mer nyanserade angreppssätt gentemot språk och tanke gör också att man undviker att falla tillbaka i det skyttegravs-lik som under förra seklet rådde mellan universalister och relativister.

Flerspråklig relativism

Om språkspecifika kategorier tycks kunna påverka vissa tankeprocesser, hur ser det då ut hos flerspråkiga individer vars språk har olika semantiska distinktioner? Tidiga verk om språk och tanke, såsom till exempel von Humboldts och Whorfs skrifter, innehöll allmänna anmärkningar om flerspråkighet, till exempel att inlärnigen av ett nytt språk innebär tillägnandet av en ny världssyn, eller att global enspråkighet skulle leda till en förlust av tankemångfald och således global enögdhet. Ett empiriskt engagemang i frågan saknades emellertid. I den debatt om språklig relativism som ägde rum under senare hälften av 1900-talet dök, intressant nog, flerspråkighet upp som ett argument mot språkets inverkan på tanken. Det hävdades i denna anda att om språket verkligen påverkar tanken skulle tvåspråkiga talare lida av diverse psykologiska problem, närmast personlighetsklyvning, på grund av att de inte skulle kunna förmedla upplevelser mellan sina språk och bete sig annorlunda beroende på vilket språk de använde (Macnamara 1970). Eftersom mental ohälsa inte tycktes vara högre hos flerspråkiga kunde man således dra slutsatsen att språket inte påverkar tanken.

Ett annat anmärkningsvärt förhållningssätt gentemot flerspråkighet inom relativistisk forskning har bestått i att behandla flerspråkiga testdeltagare som enspråkiga. Ett exempel på detta återfinns i Berlin och Kays (1969) studie om färgkategorier, som testade färgkategorisering i ett stort antal språk. Ett problem med deras deltagare var dock att många av dem som representerade andra språk än engelska var bosatta i USA och talade engelska. Att deras färgkategorisering i vissa avseenden liknade engelsktalandes – trots annorlunda uppsättningar med färgtermer – kan således vara en produkt av deras flerspråkighet, snarare än (eller i komplement till) ett slags universell mänsklig färgkognition.⁵ Det finns också exempel på studier i vilka deltagarnas flerspråkighet deklarerats öppet av författarna och sedan avskrivits som en icke-faktor. I sin studie av kategorisering av rumsliga relationer fann Munnich m.fl. (2001) inga skillnader mellan talare av koreanska och engelska, trots att språken uppvisar särdeles olika semantiska distinktioner härvidlag. Det faktum att de koreanska deltagarna talade engelska och var bosatta i USA hade, enligt författarna, inga konsekvenser för tolkningen av resultaten, eftersom inlärnigen av engelska skett efter 12 års ålder. Detta, hävdade man med referens till Johnson och Newports (1989) studie om den kritiska perioden, betydde att ingen av de korean-

⁵ Detta medgavs också decennier senare av en av författarna, Paul Kay, i ett blogginlägg.

ska deltagarna hade uppnått inföddlik behärskningsnivå i engelska. Det kan, å andra sidan, hävdas att det är mer relevant huruvida deltagarna hade tillägnat sig en sådan nivå i engelska att deras spatiala kognition skulle kunna påverkas, inte huruvida de var inföddlika i språket eller ej.

Senare studier har visat att L1-specifik kognitiv processning kan påverkas även hos talare som endast har grundläggande behärskning i ett L2, och till och med fortfarande är bosatta i L1-miljön och således kan antagas ha hög L1-input och hög L1-behärskning (Athanasopoulos m.fl. 2011, Athanasopoulos, Damjanovic, m.fl. 2015, Bylund & Athanasopoulos 2015). Exempelvis fann Athanasopoulos m.fl. (2011) att L1-talare av japanska med bosättning i Japan var påverkade av sin L2-engelska när de kategoriserade olika nyanser av blått (japanska har till skillnad från engelska mer än en basterm för färgen blå). Dessa rön har potentiellt långtgående implikationer för sådana studier som jämfört två språkgrupper varav den ena behärskar den andras språk, och sedan inte funnit någon påvisbar tvärspråklig variation i kognition eller perception (t.ex. Berlin & Kay 1969, Munnich m.fl. 2001, Loucks & Pederson 2010).

Flera språk, flera sinnen?

De studier som systematiskt undersökt flerspråkighet och tanke tycks visa att det mänskliga sinnet är tämligen dynamiskt: inläringen av ett nytt språk, eller samexistensen av två språkliga system kan ta sig i en mängd olika uttryck i termer av språkspecifika kognitiva processer. Pavlenko (1999, 2005) har i detta hänseende klassificerat ett antal olika kognitiva påverkansresultat hos flerspråkiga talare. En av dessa är så kallad kognitiv omstrukturering (se även Athanasopoulos 2006), vilken går ut på att kognition inom en given perceptuell domän genomgår en förändring som en funktion av andra-/främmande-språksinläring. Ett exempel på detta återfinns i Athanasopoulos, Damjanovic, m.fl.:s (2015) undersökning av engelsktalande med bosättning i England som studerade tyska på universitetsnivå. Engelska och tyska skiljer sig åt i kategorin grammatisk aspekt, i så mån att engelska kodar pågåendefasen av ett skeende (genom den progressiva verbändelsen *-ing*) medan tyska saknar denna typ av grammatisk kategori. Detta får konsekvenser för hur rörelseskeenden beskrivs och kategoriseras med avseende på slutpunkter (t.ex. *gå på en väg* vs *gå till ett hus*) (Carroll & von Stutterheim 1993, Bylund 2008, von Stutterheim m.fl. 2012, Athanasopoulos & Bylund 2013). Resultaten från studien av Athanasopoulos, Damjanovic, m.fl. visade att behärskningsnivå och rörelsekatego-

risering gick hand i hand: ju högre behärskning i tyska inlärarna hade, desto mer benägna var de att para ihop rörelseskeenden som liknade varandra med avseende på rörelsens slutpunkt, i likhet med infödda talare av tyska. Inlärarna hade också olika erfarenheter av att ha vistats i tyskspråkiga miljöer, och denna variabel uppvisade ett mindre linjärt förhållande till rörelsekategorisering. Individer med både kortare och längre tysk vistelsetid uppvisade högre likhet med tyska kategoriseringsmönster (i synnerhet den senare gruppen), medan individer med medellång vistelsetid i stället liknade engelska preferenser. Dessa resultat diskuterades med utgångspunkt i kognitiva modeller för U-formad inlärning (Rogers m.fl. 2004).

En fråga som studiedesignen ovan inte kan besvara är huruvida inlärarna hade betett sig annorlunda om de mottagit experimentinstruktionerna på engelska i stället för på tyska. Med andra ord, är det möjligt att elicitera olika kognitiva mönster hos flerspråkiga individer genom att manipulera den språkliga kontexten? Empirisk evidens tycks visa att så är fallet (se dock Filipović 2011). I en senare studie undersökte Athanasopoulos m.fl. (2015) kategorisering av rörelseskeenden (med samma paradigm som ovan) hos tvåspråkiga talare av L1-tyska och L2-engelska. Resultaten visade att de deltagare som mottagit instruktioner på tyska betedde sig som (funktionellt) enspråkiga tysktalande, medan de som fick instruktioner på engelska i stället betedde sig som engelsktalande. Denna typ av kontextbundet beteende verkar inte vara begränsat till rörelsedomänen, utan förekommer till exempel också i tidskognition. Studier av Miles m.fl. (2011) och Bylund och Athanasopoulos (2017) har visat att tvåspråkiga talare kan skifta mental representation av tid beroende på närvaron av vissa språkliga element i experimentet. I den senare studien, exempelvis, som använde sig av tidsimitationsparadigmet (beskrivet ovan i avsnittet *Tidskognition*), kunde man se att spansk-svenskt tvåspråkiga uppvisade språkspecifika tidsuppfattningar: i den betingelse då de växande linjerna föregicks av svensk instruktion reproducerade deltagarna tid på samma sätt som (funktionellt) enspråkiga svensktalande, vilket innebar att de lät sig förledas av linjernas längd i sin reproduktion av duration. När samma individer utförde uppgiften med spansk instruktion uppvisade de däremot ingen sådan effekt, i likhet med enspråkiga spansktalande. Omvänt förhållande gällde för betingelsen med behållare (notera att ordningen för spansk/svensk instruktion motbalanserades).

Intressant nog påminner dessa dubbla beteendemönster om det Macnamara (1970) framförde som en omöjlighet: att flerspråkiga beter sig annorlunda beroende på vilket språk de använder. Men i stället för att kullkasta principen om

språklig relativism tycks insikter från flerspråkighet och tanke kunna erbjuda vissa metodologiska fördelar. Den etablerade metoden att jämföra hur talare av olika språk beter sig på en viss uppgift innehåller en möjlig förväxlingsfaktor i det att eventuella kognitiva skillnader som påträffas mellan deltagargrupperna inte alltid med absolut säkerhet kan tillskrivas tvärspråkliga skillnader. Det är med andra ord svårt att fastställa att språkliga kategorier, och inte någon okänd kulturell faktor, ligger bakom effekten (Levinson 1997). Detta kan i viss mån åtgärdas med experimentella manipulationer men faktum kvarstår likväl att en jämförelse mellan två olika grupper utförs. Testar man däremot flerspråkiga talare uppstår möjligheten att göra åtminstone två typer av inomgruppsliga analyser. För det första kan en och samma individ testas under olika språkliga betingelser, såsom gjorts ovan i undersökningarna av rörelsekognition och tidskognition. Finner man att det kognitiva beteendemönstret varierar därefter kan detta utgöra en starkare tolkningsgrund för att effekten drivs av just språkliga faktorer (antalet okända variabler minskar). För det andra kan man med flerspråkiga deltagare också undersöka huruvida variation i språklig erfarenhet och bakgrund ger upphov till motsvarande kognitiv variation, såsom gjorts i studierna ovan med korrelationsanalyser mellan språkbehärskning och beteende. Detta förfarande erbjuder åter en starkare grund för tolkningen av språkets effekter på tanken.

Den flerspråkiga bakgrunden

Att mäta effekten av individuella skillnader i språklig bakgrund är av vikt inte enbart för resonemang om språk och tanke, utan också för att förstå de faktorer som formar det flerspråkiga sinnet. Bland dessa faktorer ingår språkbehärskning, användningsfrekvens av språken, inlärningsålder, inlärningskontext och vistelsetid i olika språkliga miljöer. Nedan följer en genomgång av de tre faktorer som hittills beforskats mest.

Språkbehärskning

En nödvändig förutsättning för att en given semantisk distinktion ska kunna påverka en individs tankeprocesser är att distinktionen behärskas av individen. Detta gäller både i situationer av andraspråksinläring i vilka en ny distinktion tillägnas, men också i språkförlustsammanhang (så kallad *attrition*), då en distinktion antingen vidmakthålls eller förloras. Ett antal studier har visat att graden av språkbehärskning kan påverka kategoriseringen av exempelvis före-

mål (Athanasopoulos 2007, Kurinski & Sera 2011), rumsliga relationer (Park & Ziegler 2014) och rörelse (Athanasopoulos, Damjanovic m.fl. 2015, Montero-Melis m.fl. 2016). Det finns emellertid andra studier som inte kunnat fastställa något sådant samband (Cook m.fl. 2006, Athanasopoulos 2009, Bylund m.fl. 2013, Bylund & Athanasopoulos 2015).

En central fråga i sammanhanget är givetvis hur behärskning operationaliseras. Det finns i de studier som publicerats till dags dato en avsevärd variation i detta avseende. Vissa har mätt global behärskning antingen genom självrapportering eller formella test (som i olika utsträckning varit standardiserade), andra har mätt behärskning av den specifika semantiska distinktionen ifråga (ofta genom empiriska men icke-standardiserade test). Denna uppsjö av tillvägagångssätt gör det svårt att dra några generella slutsatser om språkbehärskningens roll för flerspråkig kognition. Inom begreppsbildningsstudier har specifik behärskning, men inte global behärskning, visat sig vara en mer pålitlig faktor för att förutspå talares verbala beteende. Exempelvis fann Bylund och Jarvis (2011) i sin studie av spansk-svenskt tvåspråkiga att specifik behärskning av aspektuella distinktioner i spanska (perfektiv vs imperfektiv aspekt) korrelerade med deltagarnas angivelse av slutpunkter i rörelsebeskrivningar: ju högre behärskning, desto lägre var sannolikheten att beskrivningarna innehöll slutpunkter, i likhet med enspråkiga spankstalande. Något sådant statistiskt samband påträffades inte för global behärskning och slutpunktsangivelse.

Det är möjligt att det förhåller sig på samma sätt med kognitivt beteende. Ett potentiellt problem när man undersöker denna fråga är dock att specifik behärskning tenderar att korrelera med global behärskning, vilket introducerar en potentiell förväxlingsfaktor. Vad som skulle behövas är dock inte bara känsligare test, utan också, som Brown och Gullberg föreslår (2012), standardiserade test som möjliggör dels ett slags klassificering av deltagarnas språkliga nivå, och dels jämförelser mellan olika studiers deltagare.

En sista observation bör göras om behärskningsfaktorn. Ett underliggande antagande i resonemanget ovan är att semantisk och konceptuell representation kan fångas i ett språktest. Insikter från studier som undersöker gester hos flerspråkiga visar emellertid att sådan representation inte alltid fångas i talet. Exempelvis fann Brown och Gullberg (2008) att japansk-engelska tvåspråkiga gjorde samma semantiska distinktioner i tal som japanska enspråkiga talare när de beskrev rörelseskeenden med avseende på rörelsebana, men att de i sina gester kodade ytterligare distinktioner (såsom rörelsesätt). Enbart verbala data (eliciterade genom tal eller specifika behärskningstester) är med andra ord inte alltid tillräckliga för att nå insikter om semantisk representation.

Användningsfrekvens

Användningsfrekvens av språk(en) är en annan faktor som visats påverka kognitivt beteende hos flerspråkiga. Tolkningen av denna effekt följer samma logik som förslaget att relativistisk forskning bör undersöka språkliga kategorier som är obligatoriska och frekvent tillämpade: ju oftare en viss konstruktion används desto mer stärks dess representation, vilket i sin tur ökar dess mentala prominens (Langacker 2000). Ett flertal studier har kunnat dokumentera ett samband mellan användningsfrekvens av ett givet språk och kognitivt beteende (Athanasopoulos m.fl. 2011, Bylund m.fl. 2013, Bylund & Athanasopoulos 2014a, 2015, Park & Ziegler 2014). Exempelvis fann Athanasopoulos m.fl. (2011) att japansk-engelskt tvåspråkiga som använde engelska oftare också uppvisade mer engelskliknande mönster i sin kategorisering och minne av färg. Användningsfrekvens har hittills inom forskningen definierats i breda termer, då det kunnat inbegripa aktivt och passivt bruk, samt talat och skrivet språk, och vidare operationaliserats på olika vis (Likertskala, h/vecka, procentsats). För att öka förståelsen av denna faktor kan det vara viktigt att i mätningarna ta hänsyn till modalitet (talad/skriven) och interaktivitet (passiv exponering eller aktiv produktion). Det sistnämnda kan vara av särskild vikt då neurolingvistisk evidens har visat att produktion har en starkare effekt på aktiveringsnivån av språkliga element jämfört med förståelse (Paradis 2004).

En dimension av användningsfrekvens som är viktig att ha i åtanke är att den också kan påverka en annan individuell bakgrundsfaktor, nämligen språkbehärskning. Forskning kring flerspråkig utveckling, i synnerhet attrition/språkförlust, har visat att den frekvens med vilken ett språk talas kan påverka vidmakthållandet av vissa distinktioner (t.ex. Bylund m.fl. 2010, Schmid & Dusseldorp 2010). En mer befogad tolkning av effekterna av användningsfrekvens kan således göras under förutsättning att ett eventuellt förväxlingsförhållande till språkbehärskning kan avskrivras med hjälp av statistiska analyser av förhållandet mellan användningsfrekvens och behärskning.

Ålder för språkinläring

Den tredje centrala faktorn för kognitivt beteende är åldern vid vilken språken tillägnades. Denna faktor kan utöva två olika typer av influens (Bylund & Athanasopoulos 2014b). Å ena sidan tycks inlärningsålder påverka semantisk och konceptuell representation, i så mån att simultant tvåspråkiga och mycket tidiga L2-inlärare är benägna att uppvisa liknande kategoriseringsmönster i bägge språken (t.ex. Ameel m.fl. 2009; Kersten m.fl. 2010) – även om dessa kan

variera mellan olika begreppsbildningsprocesser (Bylund 2011). Dessa kategoriseringsmönster hamnar ofta »mitten mellan» de enspråkiga talarnas beteende. Sent tvåspråkiga tycks i stället i högre utsträckning uppvisa den typ av dubbla språkspecifika beteendemönster som beskrivits ovan (avsnittet *Flera språk, flera sinnen?*) (Pavlenko 2005). En möjlig orsak bakom dessa skillnader är att tidigt tvåspråkiga utvecklar sina språk i samma takt som de tillägnar sig en begreppsapparat, samt att de ofta lär sig språken i samma (informella) kontext. Sent tvåspråkiga, i synnerhet de som lär sig L2 i en främmandespråkskontext, har således andra förutsättningar. Enligt denna tolkning av inlärningsålder är det alltså inte neurobiologisk mognad som påverkar kognitivt beteende, utan omständigheterna associerade med tidig respektive sen inläring.

Den andra typen av influens som inlärningsålder kan utöva relaterar till språkbehärskning. Det finns över 100 studier inom andraspråksforskningen som visar att inlärningsålder korrelerar negativt med behärskningsnivå (t.ex. Johnson & Newport 1989, Abrahamsson & Hyltenstam 2009, Granena & Long 2013), samt också växande evidens från attritionsfältet som visar positiva korrelationer mellan vidmakthållande och startålder för attrition (t.ex. Bylund 2009b, 2009a, Schmid 2012). I den mån behärskning kan sägas påverka kognitivt beteende kan med andra ord inlärningsålder antagas modulera denna effekt. Exempelvis fann Athanasopoulos och Kasai (2008) att både inlärningsålder och L2-behärskning korrelerade med kategoriseringspreferenser av föremål, men även att inlärningsålder och L2-behärskning korrelerade sinsemellan. Efter en partiell korrelation kvarstod endast effekterna av behärskning. En möjlig tolkning skulle alltså vara att betrakta effekterna av inlärningsålder som indirekta, i den mening att de löper via behärskningsnivå. Inte heller i detta fall tillskrivs alltså några direkta effekter till neurobiologisk mognad.

Som framgår av resonemangen ovan är de faktorer som styr flerspråkigt kognitivt beteende ofta relaterade sinsemellan. Detta kan ibland försvåra tolkningen, i synnerhet hos de studier som endast undersöker en eller ett par av dessa faktorer, och därför inte står i position att utröna eventuella förväxlingsförhållanden. Det är icke desto mindre absolut nödvändigt att ta hänsyn till faktorer i flerspråkig bakgrund, dels för att bättre förstå dynamiken i det flerspråkiga sinnet, dels för att undvika svepande uttalanden om flerspråkighet och tanke i vilka flerspråkighet ses som ett enhetligt, monolitiskt fenomen.

Med framtiden i blickfånget

Forskning kring språk och tanke har kommit en lång väg sedan Herodotos iakttagelser om skriftspråkets riktning och dess möjliga effekter på sinnelaget. Den stora merparten av utvecklingen har skett under de senaste 30 åren, då ämnet språklig relativism gått från att karakteriseras av en tämligen binär frågeställning till en mer nyanserad, empirisk ansats som undersöker språkliga kategoriers inverkan på olika kognitiva och perceptuella processer. En sidosideffekt av denna utveckling som bör tas i beaktande är det faktum att forskning kring språklig relativism också gått till att bli mer och mer bunden till laboratoriet. Experiment som genomförs under kontrollerade former är förvisso en förutsättning för att etablera kausala förhållanden och nå djupare insikter om språkets plats i det mänskliga sinnets arkitektur – det var ju, trots allt, denna typ av metodologi som saknades i tidig forskning kring språk och tanke. Men detta innebär också att vår kunskap om språkets inverkan på tanken utanför en laboratoriekontext är begränsad (Sidnell & Enfield 2012, Athanasopoulos & Bylund 2020). Det går naturligtvis att hävda att laboratorievidens om språkets inverkan på kategorisering kan generaliseras till allt slags beteenden i »verkliga livet», under premissen att kategorisering är hörnstenen i all mänsklig kognition (Harnad 2005). Även om det är ett kraftfullt argument kan det aldrig ersätta empirisk evidens för språkets effekter på beteenden i vardagslivet. En viktig uppgift för framtida forskning är därför att i större omfattning också generera data om språklig relativism med högre grad av ekologisk validitet. Detta kan uppnås genom till exempel observationsstudier av mänsklig interaktion och människans organisering av sin omgivning (t.ex. Hanks 1991, Sidnell & Enfield 2012, Athanasopoulos & Bylund 2020). Det är viktigt att understryka att den ena ansatsen inte ska ersätta den andra: snarare behövs bägge datatyper för att till fullo förstå språkets inverkan på sinnet.

Om forskning kring språk och tanke befinner sig på ett tidigt utvecklingsstadium är det nog befogat att påstå att forskning kring flerspråkighet och tanke ännu är i sin linda. Många frågor om kognitiv omstrukturering, dubbla beteendemönster och bakgrundsfaktorer återstår: det empiriska underlaget om dessa fenomen är i dagsläget för litet eller spretigt för att man ska kunna dra några definitiva slutsatser, men fungerar väl i hypotesgenererande syfte för uppföljnings- och replikeringsstudier. Ett skäl till att studera språklig relativism utifrån ett flerspråkigt perspektiv hänger, som nämnts ovan, ihop med de metodologiska fördelar denna urvalsgrupp erbjuder. Men det handlar också om att öka förståelsen för det flerspråkiga sinnet i sig. Enligt samtida uppskatt-

ningar är över hälften av jordens befolkning flerspråkig (Aronin & Singleton 2012). Flerspråkighet är med andra ord ett högst globalt fenomen. Att studera flerspråkighet och tanke handlar således också om ekologisk validitet: ett studium av språklig relativism som enbart engagerar sig i enspråkighet kommer aldrig att kunna ge en representativ bild av det mänskliga sinnets flexibilitet.

Litteratur

- Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2009: Age of onset and nativelikeness in a second language: listener perception versus linguistic scrutiny. I: *Language Learning* 59(2). S. 249–306.
- Allan, Keith, 2004: Aristotle's footprints in the linguist's garden. I: *Language Sciences* 26(4). S. 317–342.
- Ameel, Eef, Malt, Barbara C., Storms, Gert & Van Assche, Fons, 2009: Semantic convergence in the bilingual lexicon. I: *Journal of Memory and Language* 60(2). S. 270–290.
- Aronin, Larissa, & Singleton, David, 2012: *Multilingualism*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Athanasopoulos, Panos, 2006: Effects of the grammatical representation of number on cognition in bilinguals. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 9(01). S. 89–96.
- Athanasopoulos, Panos, 2007: Interaction between grammatical categories and cognition in bilinguals: The role of proficiency, cultural immersion, and language of instruction. I: *Language and Cognitive Processes* 22(5). S. 689–699.
- Athanasopoulos, Panos, 2009: Cognitive representation of colour in bilinguals: The case of Greek blues. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 12(01). S. 83–95.
- Athanasopoulos, Panos, Bylund, Emanuel, Montero-Melis, Guillermo, Damjanovic, Ljubica, Schartner, Alina, Kibbe, Alexandra, Riches, Nick & Thierry, Guillaume, 2015: I: Two Languages, Two Minds: Flexible Cognitive Processing Driven by Language of Operation. *Psychological Science* 26(4). S. 518–526.
- Athanasopoulos, Panos & Bylund, Emanuel, 2013: Does Grammatical Aspect Affect Motion Event Cognition? A Cross-Linguistic Comparison of English and Swedish Speakers. I: *Cognitive Science* 37(2). S. 286–309.
- Athanasopoulos, Panos & Bylund, Emanuel, 2020: Whorf in the Wild: Naturalistic Evidence from Human Interaction. I: *Applied Linguistics*, under utgivning.
- Athanasopoulos, Panos, Damjanovic, Ljubica, Burnand, Julie & Bylund, Emanuel, 2015: Learning to Think in a Second Language: Effects of Proficiency and Length of Exposure in English Learners of German. I: *The Modern Language Journal* 99(S1). S. 138–153.
- Athanasopoulos, Panos, Damjanovic, Ljubica, Krajciová, Andrea & Sasaki, Miho, 2011: Representation of Colour Concepts in Bilingual Cognition: The Case of Japanese Blues. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 14(01). S. 9–17.

- Athanasopoulos, Panos, & Kasai, Chise, 2008: Language and thought in bilinguals: The case of grammatical number and nonverbal classification preferences. I: *Applied Psycholinguistics* 29(01). S. 105–123.
- Berlin, Brent & Kay, Paul, 1969: *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.
- Berman, Ruth Aronson & Slobin, Dan Isaac, 1994: *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boas, Franz, 1911: *Handbook of American Indian Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, Amanda, & Gullberg, Marianne, 2008: Bidirectional crosslinguistic influence in L1-L2 encoding of manner in speech and gesture: A study of Japanese speakers of English. I: *Studies in Second Language Acquisition* 30. S. 225–251.
- Brown, Amanda, & Gullberg, Marianne, 2012: Multicompetence and Native Speaker Variation in Clausal Packaging in Japanese. I: *Second Language Research* 28(4). S. 415–442.
- Bylund, Emanuel, 2008: Procesos de conceptualización de eventos en español y en sueco: diferencias translingüísticas. I: *Revue Romane* 43(1). S. 1–24.
- Bylund, Emanuel, 2009a: Effects of age of L2 acquisition on L1 event conceptualization patterns. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 12(3). S. 305–322.
- Bylund, Emanuel, 2009b: Maturational Constraints and First Language Attrition. I: *Language Learning* 59(3). S. 687–715.
- Bylund, Emanuel, 2011: Segmentation and Temporal Structuring of Events in Early Spanish-Swedish Bilinguals. I: *International Journal of Bilingualism* 15(1). S. 56–84.
- Bylund, Emanuel, Abrahamsson, Niclas & Hyltenstam, Kenneth, 2010: The Role of Language Aptitude in First Language Attrition: The Case of Pre-Pubescent Attriters. I: *Applied Linguistics* 31(3). S. 443–464.
- Bylund, Emanuel & Athanasopoulos, Panos, 2014a: Language and thought in a multilingual context: The case of isiXhosa. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 17. S. 431–443.
- Bylund, Emanuel & Athanasopoulos, Panos, 2014b: Linguistic Relativity in SLA: Toward a New Research Program. I: *Language Learning* 64(4). S. 952–985.
- Bylund, Emanuel & Athanasopoulos, Panos, 2015: Televised Whorf: Cognitive Restructuring in Advanced Foreign Language Learners as a Function of Audiovisual Media Exposure. I: *The Modern Language Journal* 99(S1). S. 123–137.
- Bylund, Emanuel & Athanasopoulos, Panos, 2017: The Whorfian time warp: Representing duration through the language hourglass. I: *Journal of Experimental Psychology: General* 146. S. 911–916.
- Bylund, Emanuel, Athanasopoulos, Panos & Oostendorp, Marcelyn, 2013: Motion event cognition and grammatical aspect: Evidence from Afrikaans. I: *Linguistics* 51. S. 929–955.
- Bylund, Emanuel & Jarvis, Scott, 2011: L2 effects on L1 event conceptualization. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 14 (Special Issue 01). S. 47–59.

- Carroll, Mary & von Stutterheim, Christiane, 1993: The representation of spatial configurations in English and German and the grammatical structure of locative and anaphoric expressions. I: *Linguistics* 31(6). S. 1011–1042.
- Casasanto, Daniel, Boroditsky, Lera, Phillips, Webb, Greene, Jesse, Goswami, Shima, Bocanegra-Thiel, Simon, Santiago-Diaz, Ilija, Fotakopoulou, Olga, Pita, Ria, Gil, David, Gentner, Dedre & Regier, Thierry, 2004: How Deep Are Effects of Language on Thought? Time Estimation in Speakers of English, Indonesian, Greek and Spanish. I: *Proceedings of the 26th Annual Conference Cognitive Science Society*, red. av K. Forbus, Dedre Gentner, & Terry Regier. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum. S. 575–580.
- Chen, Liang & Guo, Jiansheng: 2009. Motion events in Chinese novels: Evidence for an equipollently-framed language. I: *Journal of Pragmatics* 41(9). S. 1749–1766.
- Chomsky, Noam, 1959: A review of B. F. Skinner's *Verbal Behavior*. I: *Language* 35(1). S. 26–58.
- Cook, Vivian, Bassetti, Benedetta, Kasai, Chise, Sasaki, Miho & Takashi, Jun, 2006: Do bilinguals have different concepts? The case of shape and material in Japanese L2 users of English. I: *International Journal of Bilingualism* 10(2). S. 137–152.
- Filipović, Luna, 2011: Speaking and Remembering in One or Two Languages: Bilingual vs. Monolingual Lexicalization and Memory for Motion Events. I: *International Journal of Bilingualism* 15(4). S. 466–485.
- Fishman, Joshua A., 1960: A Systematization of the Whorfian Hypothesis. I: *Behavioral Science* 5(4). S. 323–339.
- Gennari, Silvia P., Sloman, Steven A., Malt, Barbara C. & Fitch, W. Tecumseh, 2002: Motion events in language and cognition. I: *Cognition* 83(1). S. 49–79.
- Gentner, Dedre, & Goldin-Meadow, Susan, 2003: Whither Whorf. I: *Language in mind: advances in the study of language and thought*, red. av Dedre Gentner & Susan Goldin-Meadow. Cambridge, Mass.: MIT Press. S. 3–14.
- Gleitman, Lila & Papafragou, Anna, 2013: New perspectives on language and thought. I: *The Oxford handbook of thinking and reasoning*, red. av Keith J. Holyoak & Robert G. Morrison. Oxford: Oxford University Press. S. 543–568.
- Granena, Gisela & Long, Michael H., 2013: Age of Onset, Length of Residence, Language Aptitude, and Ultimate L2 Attainment in Three Linguistic Domains. I: *Second Language Research* 29(3). S. 311–343.
- Gumperz, John J. & Levinson, Stephen C., 1996: Introduction: linguistic relativity re-examined. I: *Rethinking linguistic relativity*, red. av John J. Gumperz & Stephen C. Levinson. Cambridge: Cambridge Univ. Press. S. 1–18.
- Hanks, William F., 1991: *Referential Practice: Language and Lived Space Among the Maya*. Chicago: University of Chicago Press.
- Harnad, Stevan, 2005: To Cognize is to Categorize: Cognition is Categorization. I: *Handbook of Categorization*, red. av Claire Lefebvre & Henri Cohen. Amsterdam: Elsevier. S. 2–29.
- Johnson, Jacqueline S. & Newport, Elissa L., 1989: Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. I: *Cognitive Psychology* 21(1). S. 60–99.

- Kersten, Alan, Meissner, Christian, Lechuga, Julia, Schwartz, Bennett, Albrechtsen, Justin & Iglesias, Adam, 2010: English Speakers Attend More Strongly than Spanish Speakers to Manner of Motion When Classifying Novel Objects and Events. I: *Journal of Experimental Psychology: General* 139(4). S. 638–653.
- Kurinski, Elena & Sera Maria D., 2011: Does learning Spanish grammatical gender change English-speaking adults' categorization of inanimate objects? I: *Bilingualism: Language and Cognition* 14(02). S. 203–220.
- Langacker, Ronald W., 2000: *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Language Acquisition and Conceptual Development*, red. av Melissa Bowerman & Stephen Levinson. Cambridge, UK: Cambridge University Press 2001.
- Lenneberg, Eric H., 1953: *Cognition in Ethnolinguistics*. I: *Language* 29(4). S. 463–471.
- Lenneberg, Eric H. & Roberts, John M., 1956: *The Language of Experience: A Study in Methodology* (Supplement till *International Journal of American Linguistics*, V22, No. 2, April). Bloomington: Literary Licensing, LLC.
- Levinson, Stephen C., 1997: *Language and Cognition: The Cognitive Consequences of Spatial Description in Guugu Yimithirr*. I: *Journal of Linguistic Anthropology* 7(1). S. 98–131.
- Levinson, Stephen C., 2003: *Language and mind: let's get the issues straight!* I: *Language in mind: advances in the study of language and thought*, red. av Dedre Gentner & Susan Goldin-Meadow. Cambridge, Mass.: MIT Press. S. 25–46.
- Loucks, Jeff & Pederson, Eric, 2010: *Linguistic and non-linguistic categorization of complex motion events*. I: *Event representation in language and cognition, Language Culture and Cognition*, red. av Jürgen Bohnemeyer & Eric Pederson. Cambridge: Cambridge University Press. S. 108–133.
- Lucy, John A., 1992a: *Grammatical Categories and Cognition*. Cambridge, Mass.: Cambridge University Press.
- Lucy, John A., 1992b: *Language Diversity and Thought*. Cambridge, Mass.: Cambridge University Press.
- Lupyan, Gary, 2012: *Linguistically modulated perception and cognition: The Label-Feedback Hypothesis*. I: *Frontiers in Psychology* 3.
- Lupyan, Gary & Clark, Andy, 2015: *Words and the World Predictive Coding and the Language-Perception-Cognition Interface*. I: *Current Directions in Psychological Science* 24(4). S. 279–284.
- Macnamara, John, 1970: *Bilingualism and thought*. Georgetown University 21 st Annual Round Table 21. S. 25–40.
- Miles, Lynden K., Tan, Lucy, Noble, Grant, Lumsden, Joanne & Macrae, Neil, 2011: *Can a mind have two time lines? Exploring space-time mapping in Mandarin and English speakers*. I: *Psychonomic Bulletin & Review* 18(3). S. 598–604.
- Montero-Melis, Guillermo & Bylund, Emanuel, 2017: *Getting the Ball Rolling: The Cross-Linguistic Conceptualization of Caused Motion*. I: *Language and Cognition* 9(3). S. 446–472.

- Montero-Melis, Guillermo, Jaeger, T. Florian & Bylund, Emanuel, 2016: Thinking Is Modulated by Recent Linguistic Experience: Second Language Priming Affects Perceived Event Similarity. I: *Language Learning* 66(3). S. 636–665.
- Munnich, Edward, Landau, Barbara & Doshier, Barbara Anne, 2001: Spatial language and spatial representation: a cross-linguistic comparison. I: *Cognition* 81(3). S. 171–208.
- Núñez, Rafael & Sweetser, Eve, 2006: With the Future behind Them: Convergent Evidence from Aymara Language and Gesture in the Crosslinguistic Comparison of Spatial Construals of Time. *Cognitive Science* 30(3). S. 401–450.
- Paradis, Michel, 2004: *A neurolinguistic theory of bilingualism*. Amsterdam: John Benjamins.
- Park, Hae In, & Ziegler, Nicole, 2014: Cognitive shift in the bilingual mind: Spatial concepts in Korean–English bilinguals. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 17. S. 410–430.
- Pavlenko, Aneta, 1999: New approaches to concepts in bilingual memory. I: *Bilingualism: Language and Cognition* 2(03). S. 209–230.
- Pavlenko, Aneta, 2005: *Bilingualism and thought*. I: *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*, red. av Judith F. Kroll & Annette M. B. de Groot. Oxford: Oxford University Press. S. 433–453.
- Pinker, Steven, 1994: *The language instinct: How the mind creates language*. New York: Penguin Books.
- Pullum, Geoffrey, 1988: *The great Eskimo vocabulary hoax and other irreverent essays on language*. London: Equinox.
- Rogers, Timothy T., Rakison, David H. & McClelland, James L., 2004: U-shaped curves in development: A PDP approach. I: *Journal of Cognition and Development* 5(1). S. 137–145.
- Sapir, Edward, 1921: *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt.
- Schmid, Monika S., 2012: The Impact of Age and Exposure on Bilingual Development in International Adoptees and Family Migrants: A Perspective from Holocaust Survivors. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2(2). S. 177–208.
- Schmid, Monika S. & Dusseldorp, Elise, 2010: Quantitative Analyses in a Multivariate Study of Language Attrition: The Impact of Extralinguistic Factors. I: *Second Language Research* 26(1). S. 125–160.
- Sidnell, Jack & Enfield, N. J., 2012: Language diversity and social action: A third locus of linguistic relativity. I: *Current Anthropology* 53(3). S. 302–333.
- Slobin, Dan I., 1996: From 'thought and language' to 'thinking for speaking'. I: *Rethinking linguistic relativity*, red. av John J. Gumperz & Stephen C. Levinson. Cambridge: Cambridge Univ. Press. S. 70–96.
- Slobin, Dan I., 2003: Language and thought online: cognitive consequences of linguistic relativity. I: *Language in mind: advances in the study of language and thought*, red. Dedre Gentner & Susan Goldin-Meadow. Cambridge, Mass.: MIT Press. S. 157–191.

- von Humboldt, Wilhelm. 1988: *On Language: The Diversity of Human Language-Structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- von Stutterheim, Christiane, Andermann, Martin, Carroll, Mary, Flecken, Monique & Schmiedtova, Barbara, 2012: How grammaticized concepts shape event conceptualization in language production: Insights from linguistic analysis, eye tracking data, and memory performance. I: *Linguistics* 50(4). S. 833–867.
- Talmy, Leonard, 1988: Force dynamics in language and cognition. I: *Cognitive Science* 12(1). S. 49–100.
- Talmy, Leonard, 2000: *Toward a Cognitive Semantics I*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Whorf, Benjamin Lee, 1956: *Language, Thought, and Reality: Selected Writings*, red. av J. B. Carroll. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Förortsförankrat tal – ett inifrån- och ett utifrånperspektiv

Av ELLEN BIJVOET & KARIN SENTER

Abstract

Bijvoet, Ellen, ellen.bijvoet@nordiska.uu.se, Associate Professor, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University & *Senter, Karin*, karin.senter@nordiska.uu.se, PhD student, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University: “Inside and outside perspectives on Swedish in linguistically and culturally heterogenic suburban areas.” *Språk och stil* NF 31:1, 2021, pp. 166–200.

This article discusses attitudes towards and perceptions of different kinds of suburban-sounding Swedish – ranging from new urban youth styles (here called *suburban slang*) to a more formal Swedish with a “suburban touch”, due to, in particular, phonological features indexing *suburb* (here called *suburban Swedish*). Special attention is paid to the question of *how* these ways of speaking are labeled, and *whether* they should be labeled at all. Empirical data from our previous and ongoing studies will be used to illustrate an inside as well as an outside perspective on these issues.

Our data confirm that there are a number of labels for the slang language; labels employed both by language users with a suburban background (“insiders”) and by language users who are not familiar with linguistically and culturally heterogenic suburban areas (“outsiders”). This indicates that the slang language is enregistered. By contrast, there is no established label yet for the formal suburban-sounding Swedish. However, this kind of language variation is perceived, discussed and described by the insider participants in our studies. The outsider participants on the other hand do not seem to perceive these nuances within suburban-sounding Swedish. For many of them, the “suburban touch” triggers cognitive and evaluative reactions, commonly associated with the slang language.

Since the slang variety is stigmatized in the majority society, such confusion may have negative consequences for young suburban residents – especially when this occurs in situations that are crucial to their opportunities for social inclusion (e.g. in institutional conversations concerning access to education, labor and housing). Thus, our stance is that we must talk about risks of exclusion, and that the strategic distinction between slang and “suburban touch” can be helpful in arguing for the acknowledgment of suburban Swedish as simply one of many ways to speak a more formal Swedish with some kind of sociodialectal sound.

Keywords: suburban slang, suburban Swedish, labeling, attitudes.

1 Inledning

Sedan några decennier tillbaka har det, såväl i Sverige som i andra länder och såväl i media som bland forskare, riktats stor uppmärksamhet mot nya former

av majoritetsspråksvariation som har utvecklats bland unga i språkligt heterogena bostadsområden, så kallade förorter. I föreliggande artikel kommer vi att fokusera på förortsförankrat talspråk i svensk kontext, närmare bestämt på föreställningar om och benämningar för denna sorts språkliga variation. Svensk forskning om förortsförankrat tal har genererat en uppsjö av benämningar, som till exempel *rinkebysvenska* (Kotsinas 1988), *multietniskt ungdomsspråk* (Fraurud & Bijvoet 2004), *svenska på mångspråkig grund* (Young Urban Swedish 2011), *suburban Swedish* (Young 2014) och *urban youth styles* (Jonsson 2018). Dessa benämningar har oftast myntats av forskare själva. Men vilka ord använder språkbrukare med och utan förortsförankring som befinner sig utanför akademien?

Frågan *hur* förortsförankrat tal benämns – och *om* det överhuvudtaget ska benämnas – kommer att diskuteras i denna artikel. Artikeln är tänkt att utgöra ett bidrag till den inom sociolingvistikens pågående diskussionen om språksyn och *named languages* (se t.ex. Jaspers 2008, Cornips m.fl. 2015). Här vill vi, med hjälp av empiriska data som vi har samlat in inom ramen för olika studier, jämföra och kontrastera ett inifrånperspektiv på förortsförankrad svenska mot ett utifrånperspektiv. Vi kommer att använda data från såväl avslutade studier (Bijvoet 2002, 2018, Bijvoet & Fraurud 2008, 2010, 2012, 2016, Senter 2015) som från pågående studier (Senter u.a.). Ett inifrånperspektiv får vi genom förortsförankrade ungdomar som vi har mött under våra fältarbeten. Genom sin mångspråkiga förortsbakgrund kommer de kontinuerligt i kontakt med, och använder ofta också själva, förortsförankrat tal. Ett utifrånperspektiv illustreras med data från både unga och vuxna deltagare i våra studier, vilka saknar anknytning till eller djupare erfarenhet av mångspråkiga förortsmiljöer. Vi vill alltså inta ett »dubbelt perspektiv» och låta olika röster komma till tals.

Studierna som artikeln utgår från och bygger vidare på är teoretiskt-metodiskt förankrade i olika inriktningar inom det sociolingvistiska fältet, nämligen språkattitydforskning, folklingvistik, lingvistisk etnografi samt forskning om individuell och social flerspråkighet. Det teoretiskt och metodiskt breda empiriska materialet från dessa studier kan, menar vi, berika beskrivningen av den komplexa språkliga miljö som karakteriserar mångspråkiga förortsområden.

I tabell 1 ges en sammanställning över de studier från vilka vi har hämtat materialet till föreliggande artikel. Här anges även vilka av de återgivna rösterna som illustrerar ett inifrån- respektive ett utifrånperspektiv på förortsförankrat tal.

Tabell 1. Materialsammanställning över studier, deltagare och inifrån-/utifrånsperspektiv.

Studie	Deltagare – inifrånsperspektiv	Deltagare – utifrånsperspektiv
Bijvoet 2002	högstadiе- och gymnasieungdomar med mångspråkig förortsbakgrund	
Bijvoet & Fraurud 2008 (= en studie inom SUF-projektet ¹)	gymnasieungdomar med mångspråkig förortsbakgrund	
Bijvoet & Fraurud 2010, 2012, 2016 (= studier inom SALAM-projektet ²)	gymnasieungdomar med mångspråkig förortsbakgrund	gymnasieungdomar utan mångspråkig förortsbakgrund
Senter 2015	Habiba, Hanna, Mona, Paula och Sundis (gymnasieungdomar med mångspråkig förortsbakgrund)	
Senter u.a.	Aida, Aisha, Amina, Asal, Deniz, Diana, Hevin och Maryam (gymnasieungdomar med mångspråkig förortsbakgrund)	
Bijvoet 2018		Agnes, Alice, Alva, Amanda, Ulla, Ulrika, Unni och Urban (grindvakter ³)

Vi väljer, som framgår av de könade namnen⁴ i sammanställningen, att främst låta tjejer med förortsbakgrund komma till tals. Mycket av den tidigare forskningen – åtminstone den i Sverige – har fokuserat på killar och unga män med förortsförankring (t.ex. Jonsson 2007, Young 2014, 2019, Bijvoet 2018). Även massmediala framställningar lyfter främst fram killar som talare av förorts-

¹ Akronymen SUF står för Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer. Projektet, som finansierades av Riksbankens Jubileumsfond (2001–2006), bedrevs i samarbete mellan Göteborgs, Lunds och Stockholms universitet.

² Akronymen SALAM utläses Sociolinguistic Awareness and Language Attitudes in Multilingual contexts. Materialet till studien samlades in under åren 2007–2008. Projektet finansierades av Riksbankens Jubileumsfond.

³ En grindvakt (eng. *gatekeeper*) är en person som (ofta i institutionella samtal) har makt att släppa fram eller sälla bort någon, och vars handlingar på så sätt »kan få tydliga konsekvenser för andra personers karriärutveckling» (Hertzberg 2003 s. 20). Bland grindvakterna i studien fanns till exempel arbetsförmedlare, rekryterare och studie- och karriärvägledare.

⁴ Alla namn på deltagare i den här artikeln är kodnamn.

förankrad svenska. Jonsson och Milani (2012 s. 60) skriver: »den språkliga stil som kallats rinkebysvenska [har] gjorts till markör för den multietniska förortens unga män, i olika offentliga debatter» (se även Milani 2010). Tjejers inifrånsperspektiv på förortsförankrat tal är alltså underrepresenterat, trots att förortsförankrat talspråk ofta ingår i deras språkliga repertoar (Senter 2015, u.a.). Därför vill vi i den här artikeln särskilt lyfta fram tjejers röster.

Innan vi, i avsnitt 6, går över till artikelns empiriska avsnitt presenteras först några i sammanhanget relevanta, teoretiska begrepp. I avsnitt 2 redogör vi för hur vi använder begreppet förort i den här artikeln. I avsnitt 3 beskriver och exemplifierar vi den enregistreringsprocess som förortsförankrat tal har genomgått, vilken har resulterat i att talet är igenkännligt för språkbrukare både i och utanför mångspråkiga förortsområden. Begreppet förortsförankrad, eller förortsindexerad, svenska förklaras närmare i avsnitt 4, och i avsnitt 5 presenteras kortfattat tidigare forskning på området.

2 Förort som begrepp

Att vara hemmahörig i en mångspråkig förort – ofta kallad *förorten* eller *orten* av de ungdomar som har sin bakgrund där – är för många av dessa unga en viktig aspekt av deras identitet. Det påverkar hur ungdomarna ser på sig själva, men också hur andra ser på dem. »Hela Hevin är så jävla orten», säger till exempel Asal på ett vänskapligt sätt i ett samtal med några kompisar där även Hevin deltar (Senter u.a.). *Förorten* och *orten* må stå i bestämd form, men ska inte förstås som hänvisningar till någon specifik förort. Det är i stället frågan om generiska beteckningar för en viss typ av bostadsområde som sedan ett antal decennier tillbaka har växt fram på olika platser i Sverige. Dessa områden antas ha vissa saker gemensamt, såsom en diversifierad språksituation, religiös och etnisk mångfald och mindre gynnsamma socioekonomiska villkor.

Bunar (2001) beskriver områdena som *sociospatialt segregerade*. En granskning av de senaste decenniernas debatt om och porträttering av förorten i massmedia visar att områdena i allt högre grad har blivit stigmatiserade och kommit att beskrivas som »en ansamlingsplats för och samtidigt en grogrund för allehanda sociala problem» (Dahlstedt & Eliassi 2018 s. 43). Från politiskt håll används ofta beteckningar som *utsatta områden* eller *utanförskapsområden*, beteckningar som vi helst undviker. Vi menar att det är riktigare att tala om *underordnade* områden i motsats till *överordnade* områden, dvs. att ge en

relationell beskrivning som betonar de ojämlika maktförhållanden som finns mellan olika områden och grupper i samhället.

Som ibland påpekas är användningen av termen förort inte helt oproblematisk. Även välbärgade områden som Bromma i Stockholm och Askim i Göteborg är sociospatialt segregerade, och därmed i strikt mening också förorter. Denna invändning kan fångas upp genom uppdelningen i överordnade och underordnade områden, där Bromma och Askim räknas till den första kategorin och de språkligt och kulturellt heterogena bostadsområden som skildrats i inledningen till detta avsnitt till den andra.

I den här artikeln används benämningen förort i betydelsen 'underordnat område', vilken idag är den vanligaste användningen av begreppet (Dahlstedt & Eliassi 2018). Beteckningen förort för vanligen tankarna till storstadsområdenas miljonprogram. Men den är också applicerbar på områden i mindre kommuner där unga genom språk och andra uttrycksmedel, såsom klädstil och musik, så att säga *gör* förort (Svahn u.a.). En sådan utveckling kan inte förstås utifrån en statisk syn på fenomenet förort. I vår forskning utgår vi därför från en socialkonstruktivistisk förståelse, där förort ses som något kontextuellt konstruerat och föränderligt (jfr Bucholtz & Hall 2005).

3 Register, enregistrering och indexikalitet

Den språkvetenskapliga termen *register* syftar på språkliga resurser eller språkdrag som ofta uppträder tillsammans och därför uppfattas »höra ihop». För till exempel skånskans del kan det handla om diftonger och skorrande *r*-ljud, och i förortsförankrat tal om bland annat icke-inversion, bakre *sje*-ljud och en staccatoartad talrytm. Språkliga register är igenkännliga för språkbrukare. De ges ofta en benämning och kopplas samman med en tänkt (grupp av) talare, och vidare med vissa förmodade egenskaper (Gal 2006, Blommaert 2007). Språkliga register skapas och ges social mening genom så kallade *enregistreringsprocesser*, vilka Agha (2005 s. 38) beskriver som »processes whereby distinct forms of speech come to be socially recognized (or enregistered) as indexical of speaker attributes by a population of language users». Olika språkdrag och olika sätt att tala tillskrivs i processen ett *indexikalt värde*, det vill säga en social betydelse som går utöver den explicit uttryckta. Även icke-verbala uttrycksmedel såsom klädstil och kroppsspråk kan ha ett indexikalt värde (Johnstone 2016).

Indexikalitet blir resultatet av en framskriden enregistreringsprocess och innebär alltså att en värdetillskrivning sker. Unga från språkligt och kulturellt heterogena miljöer i Danmark associerar till exempel en standardnära danska – kallad *integrert* – med företeelser, egenskaper och positioner som »finkultur», lärare, akademi, auktoriteter och vuxna. En slangbetonad danska – kallad *street language* eller »perker»⁵ – associeras i stället med gatukultur, tuffhet, ungdom, maskulinitet och gangster (Madsen 2013). Ett standardnära sätt att tala *indexerar* med andra ord »finkultur» och ett slangbetonat sätt tuffhet. Madsen (2013) och Møller och Jørgensen (2013) diskuterar dessa resultat i termer av *hög* och *låg*; integrert förbinds med sådant som i majoritetssamhället tillskrivs ett »högt värde» och *street language* eller »perker» med ett »lägre värde». Liknande kopplingar görs också i svensk kontext, vilket vi kommer att belysa längre fram i artikeln.

Språkbrukare kan utveckla en *indexikal medvetenhet*, det vill säga en medvetenhet om hur olika sätt att tala indexeras. De kan positionera sig genom att omsätta sin indexikala medvetenhet i praktiken och göra språkliga val och bortval (se Silverstein 2003, Doran 2004, Bucholtz & Hall 2005). Så kan till exempel unga människor med bakgrund i mångspråkiga förorter orientera sig mot eller bort från förortsförankrat tal.

4 Svensk forskning om förortsindexerat tal

Förortsindexerad svenska kan beskrivas som en form av sociolingvistisk variation. Begreppet omfattar olika sätt att tala svenska, från slangpräglade ungdomsstilar (som vi här med en gemensam benämning kallar *förortsslang*) till en mer formell, standardnära svenska utan slangord men med en kvardröjande »förortsklang» (dvs. en form av sociodialektal variation som vi här kallar *förortssvenska*) (jfr Bijvoet & Fraurud 2016).

Den mest kända formen av förortsindexerat tal, både i och utanför Sverige, är den slangbetonade stilen som har utvecklats bland unga med förortsbakgrund. Pionjär på forskningsområdet var språkforskaren Ulla-Britt Kotsinas som redan på 1980-talet började intressera sig för detta då nya gruppsspråk som hon benämnde *rinkebysvenska* (Kotsinas 1988). Därefter har en livaktig forsk-

⁵ »Perker» är, förklarar Madsen (2013), ursprungligen en nedsättande benämning för invandrare som av ingruppen själv ibland används som en social kategori som markerar minoritetsstatus (jfr »blatte», Jonsson 2007, Lacatus 2007).

ning tagit vid, i Sverige bland annat inom ramen för SUF-projektet men också i andra studier.⁶ Forskarintresset för denna form av språklig variation har varit stort också i flera andra länder där en liknande språkutveckling har skett. Det visar ett stort antal antologier (t.ex. *Youngspeak in Multilingual Perspective* 2009, *Ideological Constructions and Enregisterment of Linguistic Youth Styles* 2010, *Multilingual Urban Scandinavia* 2010, *Ethnic Styles of Speaking in European Metropolitan Areas* 2011, *Language, Youth and Identity in the 21st Century* 2015), doktorsavhandlingar och artiklar i vetenskapliga tidskrifter, och därutöver flera temanummer och populärvetenskapliga böcker (t.ex. *Nortier* 2001, *Wiese* 2012) som behandlar ämnet.

Studierna om språk och språkbruk i mångspråkiga förorter har haft olika fokus och angreppssätt: deskriptiva, etnografiska, språkideologiska såväl som folklingvistiska. För svenskans del har ett antal deskriptiva studier genomförts med fokus på till exempel reflexiva pronomen (Tingsell 2007), diskurspartiklarna *ba*, *liksom* och *typ* (Svensson 2009), lexikaliserade fraser (Prentice 2010) och grammatikalisering av *sån* (Ekberg 2011). Variationslingvistiska talspråksstudier har utförts av till exempel Ganuza (2008), Young (2019) och Svahn (u.a.). Mer etnografiskt orienterade studier (t.ex. Engblom 2004, Haglund 2005, Otterup 2005, Jonsson 2007, Kahlin 2008, Almér 2011, Årman 2018) har skildrat hur unga positionerar sig genom bland annat språk. Inom den etnografiska inriktningen beskrivs den aktuella språkliga variationen ofta i termer av *stil*. Stil är där något man *gör* – med hjälp av språk och andra semiotiska resurser – i konstruktionen av identiteter och sociala relationer (Coupland 2007, samt bidragen i *Style and Sociolinguistic Variation* 2001, Auer 2007). Bland mer språkideologiskt och folklingvistiskt inriktade studier kan analyser av massmediala skildringar av förortsförankrad svenska nämnas (t.ex. Milani 2010, Stroud 2013), samt perceptionsstudier av uppfattningar om och attityder till den aktuella språkliga variationen (t.ex. Bijvoet & Fraurud 2013).

Trots att förortsindexerad svenska idag är tämligen väl beforskad ser vi ändå, med utgångspunkt i våra egna (tidigare och pågående) studier, ett fortsatt behov av att diskutera hur den språkliga komplexiteten i förorter kan beskrivas och förstås. Särskilt viktigt är det att fokusera på den sociodialektala variationen bortom slangspråket.

⁶ SUF-projektet genererade ett stort antal artiklar och doktorsavhandlingar. För en sammanfattning av några av studierna inom SUF, se bidragen i *Young Urban Swedish* 2011.

5 Förortsindexerad svenska – en glidande skala

Benämningarna förortsslang och förortssvenska används idag ofta synonymt, såväl i allmänspråket som inom forskningen. En del forskare använder också termen förortssvenska som ett vidare begrepp som innefattar även slangspråk (ex. Young 2014, Årman 2018).⁷ Vi menar dock att en uppdelning i förortssvenska och förortsslang kan fylla ett viktigt syfte (mer om detta nedan).

Benämningen förortsslang är relativt spridd. År 2004 publicerades till exempel en bok med titeln *Förortsslang*, skriven av Kotsinas i samarbete med rapparen Dogge Doggelito (Douglas León). En snabb sökning på nätet leder till ett stort antal tidningsartiklar, och även till ordlistor och quiz som med jämna mellanrum läggs ut på olika internetsidor. Benämningen används också av en del ungdomar som själva har förortsbakgrund (Bijvoet & Fraurud 2006). Den hänvisar dels till gruppsspråkets huvudsakliga geografiska och sociala förankring, dels till informellt talspråk och det »underifrånperspektiv» som slangbetonade sätt att tala ofta rymmer. Efterledet -slang markerar ordförrådets centrala ställning i det språkliga register som förortsslangen utgör (se Agha 2015).

Ett kännetecken för förortsslang är att engelskan inte har hegemonisk status som långgivare vid inlån av ord och uttryck, utan språk som arabiska, kurdiska, turkiska och somaliska bidrar till ett mer diversifierat slanglexikon. Ytterligare drag som ofta förknippas med förortsslang är exempelvis förekomsten av icke-inversion (*igår jag gick på bio*) (se Ganuza 2008), och vissa uttalsdrag som bakre *sje*-ljud, affrikativor i ord som *checka* och *chilla* samt ett rundat *y*-ljud av *u*-karaktär. En staccatoartad talrytm har också uppmärksamats. Den är en konsekvens av att längdskillnaden mellan långa och korta stavelser reduceras (Bodén 2007, Young 2018, 2019). Detta prosodiska drag kan, förklarar Bodén (2011), inte härledas till inflytandet av något specifikt förstaspråk och är alltså – tvärt emot vad många har trott – inte ett andraspråksdrag. Utöver staccatorytmen hörs, åtminstone i Stockholmsområdet, ett prosodiskt drag som vi i brist på en bättre term kallar *förortsmelodi*. Förortsmelodin skapas genom att slutstavelser förlängs och en tonhöjdsstigning, som är oväntad i relation till

⁷ Årman använder benämningen *Förortssvenska* (med stort *f*). Han beskriver den som en emisk term, och noterar att »there exists no single hegemonic conceptualization of Förortssvenska in Sweden» (2018 s. 55). Årman's förståelse av *Förortssvenska* verkar sammanfalla med det vi kallar *förortsindexerad svenska* generellt, och inte motsvara den mer specifika betydelse som vi lägger in i benämningen. Också Young (2014 s. 7) använder benämningen förortssvenska för »a larger linguistic system» som även innefattar slangen.

»mellansvensk standard», görs (se Bijvoet 2018, Young 2019). Den kan höras såväl inuti som i slutet av ett yttrande.

Trots ovanstående beskrivning av utmärkande drag vill vi betona att vi *inte* vill framställa förortsslang som en enhetlig, välavgränsad och objektivt definierbar varietet. Förortsslang förstås bättre som en språklig resurs som språkbrukare kan använda på olika sätt (eller avstå från) beroende av personliga preferenser och tillfälle. Resultat från vår egen och andras forskning visar att det föreligger en hög grad av inter- och intraindividuell variation (Boyd & Fraurud 2010). Uttalanden som »han talar riktigt ortenspråk» och »så säger man inte på rinkebysvenska» visar dock att förortsslangen – med dess alternativa benämningar – är enregistrerad. Uttalandena signalerar också att det existerar vissa gemensamma, normerande föreställningar om hur förortsslang låter och att sådana föreställningar ingår i språkbrukarnas indexikala medvetenhet (Bijvoet & Fraurud 2006, se även Jonsson 2007).

Vad som sker med språket när ungdomar och unga vuxna med förortsbakgrund använder sin mest formella svenska är inte lika väl beforskat. Att det ofta finns förortsindexerade språkdrag kvar när dessa unga – som de själva kan säga – talar »fin» svenska beskrivs dock i ett ökande antal studier (Runfors 2009, Bijvoet & Fraurud 2008, 2016, Eliaso Magnusson & Stroud 2012, Young 2014, 2019, Senter u.a.). Det handlar främst om sådant som rör uttalsnivån, men även viss syntaktisk variation i form av till exempel V2-avsteg (Senter u.a.).⁸ En formell svenska med »en klang av förorten» kan bäst karaktäriseras som en ny form av sociodialektal variation. Den är helt enkelt en färgning (eller klang) i en standardnära svenska, som signalerar att talaren har mångspråkig förortsbakgrund, ungefär på samma sätt som det kan höras att någon har göteborgsk arbetarbakgrund även när personen talar en formell svenska.

För att kunna skilja slangpräglade ungdomsstilar från en sådan mer formell förortsindexerad svenska introducerade Runfors (2009) begreppspar *inåtriktad–utåtriktad svenska*. Dessa benämningar motsvarar begreppspar *förortsslang–förortssvenska* som används i den här artikeln. Runfors valde sina termer med utgångspunkt i unga talares egna beskrivningar av hur de använder de olika sätten att tala. Den inåtriktade svenskan används i samtal med kompisar, den utåtriktade med lärare och andra vuxna. Runfors (2009 s. 117) skriver:

⁸ En analys av tre olika samtal mellan deltagare i Senters studie (u.a.) – där förväntningarna på språklig formalitetsgrad skiljde sig sinsemellan – visar att andelen icke-inversion i deklarativa satser varierar mellan drygt 60 % i det mest formella samtalet och 100 % i det mest vardagliga. I Ganuzas studie från 2008 var andelen icke-inversion betydligt lägre (ca 10 %), vilket tyder på att det har skett en förändring över tid.

»båda sätten att tala svenska bildade, enligt dem [ungdomarna] själva, grund för andras definition av dem som invandrare och icke-svenskar».

Även om vi här gör en uppdelning i förortsslang och förortssvenska är det viktigt att påpeka att det inte är två väsensskilda koder det handlar om, utan snarare ett kontinuum mellan olika former eller grader av förortsindexerad svenska. Det är för att synliggöra nyanser i det förortsförankrade talet som vi använder begreppsparet förortsslang–förortssvenska. Sådana kategoriseringar riskerar förvisso att fixera former av språklig variation och därigenom förenkla den komplexa språkliga verkligheten (Gal & Woolard 2001, Rampton 2011, Jonsson 2018, Jonsson m.fl. 2019). Men i vissa situationer och för vissa syften behöver vi forskare av pragmatiska eller strategiska skäl ibland göra förenklingar och essentialisera. Så kan göras för att till exempel bidra till att olika former av språklig variation lyfts fram och ges erkännande, och för att motverka språklig orättvisa eller utbredda negativa stereotyper. De beskrivningar som pragmatiskt eller strategiskt motiverade kategoriseringar ger upphov till kan vara av mer tillfällig art och är inte tänkta att vara definitiva och huggna i sten (Bucholtz 2003, Bucholtz & Hall 2004). Men utan benämningar är det helt enkelt svårare att skärskåda maktförhållanden och att över huvud taget kunna säga något om något. Det är utifrån dessa överväganden som benämningarna förortsslang och förortssvenska används här.

6 Talet om talet

Människors uppfattningar om och attityder till förortsförankrat tal (liksom till andra former av språklig variation) uppstår inte i ett vakuum, utan måste ses och förstås mot bakgrund av i samhället dominerande språkideologiska föreställningar. »Big things matter if we want to understand small things of discourse» konstaterar Blommaert (2007 s. 120), och förklarar att sociolingvistisk forskning behöver inta ett parallellt perspektiv genom att ta hänsyn till *både* det enskilda kontextförankrade samtalet *och* den större samhällseliga kontexten. Det är till exempel på grund av vår kännedom om den rådande språkhierarkin i Sverige som vi kan förstå följande samtal mellan Diana, Deniz och Amina, samtliga unga tjejer med förortsbakgrund (ex. 1).⁹

⁹ Transkriptionsnyckel finns i slutet av artikeln.

Exempel 1

- 1 Diana: ifall nån hade pratat såhär rikssvenska
 2 så här jättemycke=
 3 X: [mm]
 4 Diana: hela tiden man hade sagt *varför spelar
 5 du fin*
 6 Amina: ah
 7 Deniz: ah det är också de ah=
 8 Diana: man säger inte *varför pratar du inte
 9 slang*
 10 Deniz: [det är det sanningen] oh gosh
 11 Diana: man säger *varför spelar du=
 12 Deniz: [ah]
 13 Diana: fin* man säger *varför spelar du fin*=
 14 Deniz: [ah]
 15 Diana: asså varför varför=
 16 Deniz: [man är såhär du inte]
 17 Diana: rankar du dig högre än mig=
 18 Deniz: [ah mm exa:kt]
 19 Diana: ser du ner på mig=
 20 Deniz: [exa:kt]
 21 Diana: för du pratar finare än mig
 22 Deniz: ja men det är så: sa:nt

Diana, Deniz och Amina är några av deltagarna i ett forskningsprojekt om språkliga resurser bland flerspråkiga gymnasieungdomar med bakgrund i några av Stockholms mångspråkiga förorter (Senter u.a.). Genom sitt ordval (»spelar fin») signalerar Diana hur ett standardnära tal som inte indexeras som förortst värderas i relation till (förorts)slang. Hennes beskrivning av en standardnära »rikssvenska» som »fin» – och även, indirekt, förortsslang som motsatsen – korresponderar med spridda språkideologiska föreställningar på samhällsnivå.

Ett annat exempel där »[b]ig things matter if we want to understand small things of discourse» (Blommaert 2007 s. 120) är de etnifierande och rasifierande kategoriseringar som förekommer rikligt i våra data. De bör ses mot bakgrund av den i samhället rådande vithetsnormen. Kategorin »invandrare» innefattar personer med migrationsbakgrund som rasifieras, oavsett om de i realiteten är invandrade eller inte. Ordet »blatte» har motsvarande referent och kan – beroende på vem som använder ordet – vara starkt nedsättande (se Jons-son 2007). »Svensk» är en kategori framför allt avsedd för »etniska svenskar», men den verkar ändå vara relativt öppen för förhandling och kan i vissa fall också inkludera personer som rasifieras. »Svenne», däremot, hänvisar uteslutande till vita, »etniskt svenska» personer.

Även om Blommaerts rekommendation att inta ett parallellt perspektiv i första hand avser analys av diskurser menar vi att den också är högst relevant vid tolkning av attityd- och perceptionsdata (jfr Bijvoet 2020). I vår diskussion nedan om attityder till och benämningar för förortsförankrat tal beaktar vi ett parallellt perspektiv genom att se och tolka våra data mot bakgrund av i samhället dominerande föreställningar om förortsförankrade talspråkspraktiker.

Som påpekats i avsnitt 2 ovan har storstädernas förortsområden under de senaste decennierna i allt högre grad blivit marginaliserade och stigmatiserade. Även språket bland unga i förorten har mestadels framställts (och framställs fortfarande) på ett negativt sätt i olika debattinlägg och reportage. Stroud och Wingstedt (1989) beskriver hur ett slags språklig främlingsrädsla växte fram under 1980-talet. Förortsslangens beskrevs som dålig, »osvensk» och som »en gettoiserad form av svenska» (Stroud 2013 s. 323). Det uttrycktes en oro för att den kunde ta sig in i »etniska svenska hem» och hota den »riktiga» svenskan (Stroud 2004 s. 199). Under de senaste 10–15 åren har slangspråket också beskyllts för att vara sexistiskt och homofobiskt, ett uttryck för aggressiv maskulinitet, samt starkt kopplat till sociala problem, misslyckad skolgång, gängkultur och kriminalitet (Jonsson 2007, Jonsson & Milani 2010, Milani 2010, Milani & Jonsson 2012, Jonsson m.fl. 2019). Även i andra länder där den här sortens slangpräglade samtalsstilar har uppstått bland ungdomar i urbana mångspråkiga bostadsmiljöer ser vi liknande beskrivningar i media (se t.ex. Cornips m.fl. 2015, Svendsen & Marzo 2015).

6.1 Det förortsförankrade talets betydelse

Den massmediala framställningen av den här formen av språklig variation är med andra ord negativ, något som också återspeglas i människors attityder till förortsförankrat tal. Svenska som på något sätt »låter förortsk» förknippas allmänt med kaxighet, tuffhet och med »att ha attityd» – egenskaper som visserligen kan ha förtäckt eller dold prestige för vissa grupper av språkbrukare, men som generellt inte uppfattas som öppet positiva (Labov 1966, Coupland 2009).

Negativa omdömen om förortsklingande svenska har beskrivits i ett antal av våra perceptionsstudier med såväl ungdomar (Bijvoet & Fraurud 2008, 2010, 2012, 2016) som vuxna (Bijvoet 2018). I den sistnämnda studien (Bijvoet 2018) deltog 95 grindvakter som arbetade med bland annat rekrytering, arbetsförmedling, utbildning, yrkesvägledning och studie- och karriärvägledning. Dessa grindvakter fick i ett lyssnartest på olika sätt utvärdera tio talprov från

unga vuxna män (enspråkiga såväl som tvåspråkiga), däribland två prov vardera på förortssvenska och förortsslang. Grindvakterna fick bland annat föreslå benämningar för talarnas sätt att prata och göra gissningar om deras språkliga bakgrund. Med en femtedel av grindvakterna (N=20) genomfördes också fokusgruppsamtal.

I anslutning till frågan om benämningar gavs bland annat följande kommentarer om förortsindexerat tal och/eller dess talare:

- använder slang, talar snabbt och kaxigt, speciell rytm/prosodi
- tydlig accent/dialekt, attityd och självsäkerhet, »snackig»
- tuffare framtoning, inte så formell
- mycket brytning, låter tuff
- hans språkbruk känns som en viktig del av hans identitet, medveten om hur han uppfattas med sitt tal: tuff, självsäker, manlig (dov röst)
- låter som att han är uppväxt i Sverige i en invandrarfamilj, låter tuff och som en gymkille

Kommentarerna visar att den bild som dominerar i massmediala beskrivningar – där förortsförankrat språk ofta framställs som ett slags »antispråk» (Halliday 1978), dvs. ett sätt att tala som uttrycker motstånd mot etablissemanget – uppenbarligen har påverkat dessa grindvakters föreställningar.

Att förortsslang kan fylla funktionen av ett »antispråk» för unga med mångspråkig förortsbakgrund bekräftas av tidigare forskning. Jonsson (2007) beskriver till exempel i en etnografisk studie hur killar på en högstadieskola i ett mångspråkigt förortsområde ibland gör motstånd mot skolans samtalsnormer genom att tala slang i klassrummet och därmed signalera en tuff, kaxig attityd (se även Bijvoet 2002). När killarna väljer att tala en mer standardnära svenska gör de det för att »iscensätta positionen som 'god elev' och 'skötsam svensk'» (Jonsson 2007 s. 116, se även Jonsson & Milani 2012, Jonsson 2013). Förortsslang kan alltså användas för att utmana maktrelationer i klassrummet. Men språket kan också fylla andra funktioner. Slangen kan till exempel användas på ett lekfullt sätt, för att skämta och utmana varandra i verbala dueller. Den används även som en markör som signalerar en identifikation med den mångspråkiga förorten (Bijvoet 2002, Haglund 2005, Jonsson 2007, Runfors 2009).

Även deltagarna i Senter's forskning bekräftar – såväl i en tidigare intervjustudie (Senter 2015) som i en ännu pågående, etnografiskt inriktad studie (Senter u.a.) – att användningen av förortsindexerad svenska skapar en gemenskap

bland unga i förorten. I den tidigare studien medverkade 15 gymnasieungdomar från Stockholmsområdet (samtliga självidentifierade tjejer) med mångspråkig förortsbakgrund. I den pågående studien deltar 19 gymnasieungdomar (varav 15 tjejer) med samma bakgrund. Många av de exempel med inifrånperspektiv som tas upp i föreliggande artikel kommer från fokusgruppsamtal och intervjuer från dessa två studier.

När det förortsförankrade talets betydelse diskuteras i ett av fokusgruppsamtalen beskriver en av tjejerna, Aisha, att språket gör att »du känner dig hemma». Deniz och Diana betonar värden som trygghet och tillhörighet (ex. 2).

Exempel 2

1	Deniz:	det är ändå ett språk som får oss å känna
2		oss bekväma med varann som får oss å
3		känna asså tillhörighet
4	Diana:	[en trygghet ah]

Deniz tar vid ett tillfälle upp en specifik situation där det förortsförankrade talet framställs som en tillgång. Hon ägnar sig åt poesi och tillsammans med andra unga med förortsbakgrund har hon gått en poesiskrivarkurs. Där diskuteras att hon och andra unga med liknande bakgrund har ett språk som unga utanför förorten inte har. I diskussionen upprätthålls således en språklig avgränsning gentemot majoritetssamhället. Detsamma görs också i ett uttalande av Maryam som säger att alla i hennes klass kommer från förorten och att de därför talar rinkebysvenska (en benämning som Maryam egentligen inte gillar men ändå använder). Hon förmedlar att det finns ett slags ett till ett-förhållande mellan att vara från förorten och att tala förortsförankrad svenska.

Att förortsindexerat tal kan rymma positiva värden är emellertid inte något som tas upp särskilt frekvent av deltagarna i Selters studier. Det är betydligt vanligare att en negativ bild tecknas när tjejerna diskuterar sin språkanvändning. En sådan internalisering av den i samhället dominerande negativa synen på förortsförankrat tal har även noterats i tidigare studier, bland annat i Bijvoets intervjustudie (2002 s. 65) bland högstade- och gymnasieelever i några av Stockholms ytterstadsområden. De intervjuade ungdomarna refererade där till det egna språkbruket med ord som »dålig svenska» och »förenklat språk».

6.2 Påtvingad anpassning

I samtal om språk och sätt att tala tar ungdomarna i Senter's studier inte sällan upp de förväntningar som de upplever att majoritetssamhället har på dem. De borde, enligt dessa förväntningar, välja bort förortsindexerat tal till förmån för en mer standardnära svenska. Det som diskuteras av tjejerna är alltså en – som de upplever det – påtvingad anpassning. De lyfter ofta vilka effekter deras användning av förortsindexerad svenska kan få när de rör sig utanför förorten och exempelvis söker ett arbete. Aida säger (ex. 3):

Exempel 3

5 Aida: om vi pratar förortsspråk ut- utanför
6 förorten att man inte kanske tar oss
7 lika seriöst ja tror inte de är illa
8 menat det ba kanske vill tänka på det
9 Forskare: säger lärare de alltså
10 Aida: nej jag tror de är mer=
11 Forskare: [X bara]
12 Aida: asså vi ve- vi vet det själva
[...]
13 Forskare: vad ska hända tror du kommer det bli mer
14 okej att låta som man är från förorten
15 även när utan- när man är utanför föror-
16 ten
17 Aida: mm: ja vet inte (.) asså eh (.) jag vet
18 inte det är en mind set tror jag att m-
19 man tänker såhär jag måste eh för att få
20 det här jobbet jag måste låta på ett
21 visst sätt (.) jag tror det är något som
22 mm (.) det typ ä- äldre syskon kanske
23 säger det till dig; o- om: om det här
24 tankesättet inte försvinner då jag tror
25 inte det kommer bli mer accepterat utan-
26 för
27 Forskare: aha så det ligger på-
28 Aida: det ligger på oss ah
29 Forskare: a:ha men det är ju ganska tuftt liksom
30 om de li- de ligger på minoriteten att
31 påverka majoriteten=
32 Aida: för asså=
33 Forskare: i såna fall (.) det måste va gans-
34 Aida: [jag tänker] ah vi
35 asså jag tänker första steget och ta det
36 här=
37 Forskare: mm
38 Aida: men senare (.) då de: vi behöver ju hjä-
39 hjälp utifrån också att kanske visa att
40 det är okej

Enligt Aida är det en vanlig uppfattning i majoritetssamhället att förortspråk är ett uttryck för bristande seriositet. Unga med förortsbakgrund är medvetna om att en sådan koppling görs, och de vet att de måste frånga förortsindexerat tal för att uppfattas som seriösa av personer som inte är från förorten. I samtalet betonar Aida att ansvaret för att lösa upp den här kopplingen ligger på ungdomarna själva. Först måste de sluta se ner på det egna förortsförankrade sättet att tala (rad 19–22), för att – i ett nästa steg – få förståelse och stöd utifrån, dvs. från majoritetssamhället (rad 34–36). I detta attitydförändringsarbete ges alltså minoriteten det primära ansvaret för att förändra förhållande föreställningar.

Även Maryam problematiserar kopplingen mellan förortsindexerat tal och en oseriös inställning (ex. 4). Hon ifrågasätter innebörden i begreppsparet *formell–informell* och undrar varför hennes sätt att tala inte kan betraktas som formellt.

Exempel 4

1 Maryam: en annan grej som stör mig också är att
 2 asså varför måste ja vara (såhär) så
 3 formell vf- as- asså ordet formell in-
 4 formell # [smackljud] varför måste ordet
 5 formell vara att man betar sig såhär
 6 lu:ngt å såhär pratar som till exempel
 7 du [forskaren] gör (.) varför måste in-
 8 formell va som hur jag betar mig och hur
 9 jag pr- pratar

Det är, enligt Maryam, någon som bara har bestämt hur det ska vara. Medvetenheten om att hennes förortsförankrade tal inte anses lämpa sig i mer formella sammanhang skapar en känsla av att hon inte kan vara sig själv under anställningsintervjuer och att hon måste spela enligt någon annans regler. Hon har själv varit med om att ha blivit nekad ett extrajobb inom barnpassning med motiveringen (som rekryteraren skickade i ett mejl efter intervjun) att hennes slangbetonade stil inte fungerar i ett sådant jobb. Maryam betonar dock bestämt att hon avstod från slangen under den aktuella intervjun, vilket får oss att fundera över om rekryteraren kanske inte uppfattar nyanser i förortsindexerat tal (dvs. inte hör skillnad på »slang och klang»). Tidigare forskning (t.ex. Bijvoet 2018) visar att människor som sällan kommer i kontakt med förortsindexerat tal kan missta en mer formell svenska med förortsklang för förortsslang – något Maryam eventuellt har råkat ut för (mer om detta nedan i avsnitt 6.4).

Maryam ifrågasätter anpassningsdiskursen och uttrycker en längtan efter att få vara sig själv, men hon går ändå ofrivilligt med i den och säger ursäktande att hon måste försöka anpassa sig för att jobba »i ett sånt här land» (ex. 5, rad 7–9). Hon berättar att hon aktivt har sökt svar på hur hon ska gå tillväga för att anpassa sig språkligt – eller som hon uttrycker det »kodväxla» – i enlighet med majoritetssamhällets dominerande normer. Under en praktikperiod på ett företag har hon frågat personer med förortsbakgrund hur de har gjort för att passa in i företagets språkliga miljö (rad 1–6).

Exempel 5

1 Maryam: de känns som att dom [på företaget] är
2 födda med de här [standardnära] uttalet
3 såhär u: så ja var såhär ni är från
4 orten, (.) asså enligt e- en gång i ti-
5 den så hade ni vår: dialekt (.) tips på
6 liksom hur man ändrar på det där för att
7 asså förlåt men asså om ja ska jobba i
8 ett sånt här land så måste ja: försöka
9 anpassa mig

Som svar på sin fråga verkar hon, återigen, ha fått höra att anpassning är viktigt, men inte fått några konkreta råd om *hur* hon ska gå tillväga. Maryam säger dock att hon riskerar att framstå som »korkad och pinsam» om hon »gör sig till» och anpassar sig i alltför hög utsträckning. Ett närmande av »svensk-indexerade» språkliga och utomspråkliga resurser kan nämligen resultera i att man framstår som »svennefierad» i kompisars ögon, vilket är en (enligt deltagarna) oönskad position.¹⁰ Några av ungdomarna uttrycker att det bland annat är för att undvika att »svennefieras» som de inte skiftar sätt att tala helt inför exempelvis klassen, där alla elever har mångspråkig förortsbakgrund. Andra säger att de inte kan eller vill – kanske av den anledningen som Aida anger här (ex. 6):

¹⁰ Ungdomarna kan alltså utsättas för *dubbel stigmatisering* – både utifrån och inifrån (jfr Bijvoet 2002).

Exempel 6

1 Aida: ah ja vill kunna, asså byta, ja tror ja
2 kan till: en viss: grad=
3 Forskare: mm
4 Aida: men det är inte något jag vill helt och
5 hållet ta bort
6 Forskare: nå för vad händer då liksom hur viktigt
7 ä:r ditt sätt att prata för din person
8 din identitet tänker du eller liksom
9 Aida: ah ja tror de asså det är en stor del av
10 ve- vem jag är

På forskarens (Senters) fråga om hur viktigt språket är för identiteten svarar Aida att det är en stor del av henne själv. Att helt frånga förortsexemplerat tal innebär således att reducera sig själv. Det enda tillfälle då ungdomarna utesluter det helt är när de stiliserar »majoritetssvenska» eller svenska med brytning och då använder drag ur en språklig repertoar som de vanligtvis inte använder eller identifierar sig själva med (jfr Rampton 1995).

Liknande synpunkter som Aidas har beskrivits även av andra unga människor med förortsbakgrund som vi har mött. Så här (ex. 7) berättar en tjej som deltog i ett fokusgruppsamtal i anslutning till ett lyssnarexperiment (Bijvoet & Fraurud 2010 s. 14–15):

Exempel 7

1 men jag känner mer när man försöker
2 dölja sitt eget språk eller vad man ska
3 säga (.) det känns som om man försöker
4 dölja en del av sig själv ah å det det
5 känns då är man inte äkta så även om man
6 går på typ en jobbintervju å jag skulle
7 ta bort typ asså mitt naturliga språk
8 eller vad jag ska säga då skulle det
9 kännas mer robotiserat som jag bara pra-
10 tar å typ ingen känsla ingen personlig-
11 het å ändå känns det mer som att då
12 skulle ingen vilja anställa mig bara för
13 att jag är som en vit såhåra vitt vitt
14 papper

6.3 Vem äger språket?

I en diskussion om vilka som har självklar tillgång till förortsindexerat talspråk påpekar flera av ungdomarna i Senters studier att det är avgörande att språket »kommer naturligt». Det finns, med andra ord, ett autenticitetskrav (jfr Årman 2018). Deniz och Aida menar exempelvis att det låter naturligt när de själva använder förortsindexerat tal i form av slang, men påtvingat, konstlat och onaturligt när personer utan förortsbakgrund gör det. Personer utan förortsförankring gör därför säkrast i att undvika slang, tycker de unga. Det hindrar dock inte deltagarna från att ibland prata slang med lärare som de känner sig trygga med, och de roas när dessa lärare ger sig in i deras talgemenskap och använder slangord som exempelvis *yani* eller uttryck som »jag svär på min son».¹¹

För att det ska kännas okej att utifrånkommande använder förortsslang ska användandet ha föregåtts av en reell kontakt. Som det fungerar nu – när kontaktytorna mellan unga i och utanför förorten beskrivs som väldigt begränsade, om inte obefintliga – menar deltagarna att unga utan förortsbakgrund mer eller mindre lägger beslag på slangen. Aida säger att det känns som om unga utan förortsbakgrund driver med dem när de använder slang och Mona påpekar att »riktiga svenskar» vill »komma in» i förortsgemenskapen när det passar dem (ex. 8):

Exempel 8

1	Mona:	vi blir utstötta av den riktiga svenskan och
2		sen när en riktig svensk riktig och riktig
3		då det såhåra du stötte ut oss men <u>nu</u> du
4		vill komma in

Också Deniz anlägger ett perspektiv där personer i förorten exkluderas av »majoritetssvenskar» (ex. 9). Hon lyfter fram den språkliga gemenskapen bland unga i förorten – den gemenskap som gör att hon och hennes kamrater med liknande bakgrund inte känner sig lika utanför.

¹¹ *Yani* är, berättar deltagarna i Senters studier (2015, u.a.), ett inlån från arabiska och turkiska och fungerar som en diskurspartikel motsvarande *liksom* och *typ*. För en diskussion om förortsförankrad användning av »jag svär» och *wallah*, se Opsahl (2009).

Exempel 9

1 Deniz: ah (.) fattar du så att vi blir
 2 inte lika utanför så det det är
 2 inte okej då känner jag att nån
 3 annan som asså vi säger en svensk
 4 som bor i innerstan använder det
 5 språket fattar ni vad jag menar
 [...]
 6 ah det är det det är därför jag
 7 inte tycker det är okej

Aida, Mona och Deniz använder inte begreppet *appropriering*, men deras uttalanden kan ses som upplevda exempel på det. De känner helt enkelt att det språk som har skapats ur ett underifrånperspektiv, som en effekt av majoritetens exkludering, tas ifrån dem. Kommentarer om »white privilege» förekommer bland dem. Influerade av resonemang som förs på olika internetsidor analyserar deltagarna den rådande maktordningen. De vitas privilegium består i att de kan *appropriera* förortsslang utan att riskera att uppfattas som ordningsstörande och dömda att misslyckas i skolan och arbetslivet. Tjejerna upplever också att det är språket hos vita ungdomar som premieras i samhället. Det är det språket som gör att man når framgång på universitetet och får det arbete man vill ha.

Att unga »utifrån» använder förortsslang och att det kan väcka motstånd hos ungdomar med förortsbakgrund är ingen ny företeelse. Sådant motstånd, och även kravet på autenticitet, speglas till exempel i benämningar som under olika perioder har använts för den förstnämnda gruppen: från »hobbyspaggar» (Kotsinas 1994) och »plastturkar» (Bijvoet 2002) till »wannabe-blatte» och »wannabe-rinkebysvenska med östermalmsdialekt» (Bijvoet & Fraurud 2010).

6.4 Benämningar

Som framgår av beskrivningarna ovan är förortsindexerat tal igenkännligt för språkbrukare i och utanför förorten. Det råder dock ingen konsensus kring *om* och *hur* olika nyanser av talet bör benämnas – varken bland språkbrukare eller bland forskare. När frågan om benämningar kommer upp ger deltagarna i Sinters pågående studie olika förslag, såsom *rinkebysvenska*, *förortsspråk*, *ortenslang* och *slangspråk*. Benämningarna avser främst förortsslangen, vilket tyder på att det informella slangspråket har genomgått en enregistreringsprocess (se avsnitt 5). Den förstnämnda benämningen *rinkebysvenska* är inte

uppskattad. Talet förekommer också i andra förortsområden så platsavgränsningen blir för snäv, tycker deltagarna. Ändå används benämningen ibland, även av dem som ogillar den (som exempelvis Maryam, se avsnitt 6.1). Amina föreslår benämningen *slangspråk* men möter motstånd av Deniz. I diskussionen kommer inte Deniz med något eget förslag; hon säger att hon inte vet. Det hon gör i praktiken, vilket exempel 9 och 10 visar, är att hon helt enkelt benämner det förortsförankrade talet som *språket* eller *slang*.

Den typen av sociodialektal färgning som vi har valt att kalla förortssvenska benämns inte alls av deltagarna. Däremot beskrivs den på ett sätt som reproducerar en dominerande standardspråksideologi. »Det låter förort blandat med riktig svenska» påpekar Paula när hon lyssnar till ett talprov från en radiojournalist som har en förortsklang. »En invandrare med bra svenska som pratar utförligt liksom», säger därefter Habiba. Hanna tillägger att »han försöker prata såhär ren svenska men man märker». Även Deniz urskiljer ett sätt att tala, där förorten är hörbar också när slangen utelämnas (ex. 10):

Exempel 10

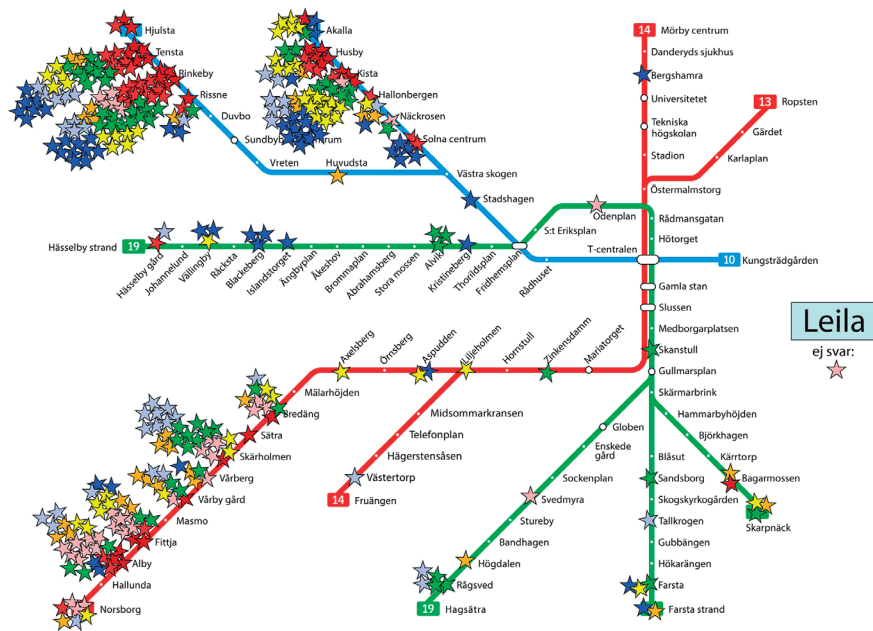
1	Deniz:	typ i dagens samhälle nu om jag
2		går och träffar någon från: <u>för</u> :-
3		orten ja kom- asså även om om
4		personen inte använder slang ja
5		kommer <u>märka</u> på grund av uttalet

Data avseende benämningar för såväl förortsförankrade som andra sätt att tala svenska har samlats in också inom ramen för det Stockholmsbaserade SALAM-projektet (Bijvoet & Fraurud 2010, 2012, 2016). Projektet genomfördes på nio demografiskt sett olika gymnasieskolor i olika delar av staden. Med hjälp av ett lyssnartest undersöktes hur de 343 elever som deltog tolkar och benämner olika former av språklig variation. Eleverna fick med hjälp av attitydskalor bland annat bedöma tolv korta talprov från unga Stockholmstalar, däribland flera talprov med förortsindexerat tal (såväl slang som klang). Vidare fick de på en karta över Stockholms tunnelbanelinjer markera var de trodde att de olika talarna bodde och de fick också föreslå benämningar för talarnas sätt att prata. I anslutning till lyssnartestet genomfördes gruppsamtal med en femtedel av eleverna (N=69).

Här väljer vi att fokusera på två av de tolv talproven, Leilas och Saras, och på två grupper av elever. Den ena elevgruppen består av elever som läser vid någon av de tre gymnasieskolorna i språkligt och kulturellt heterogena ytterstadsområden (här kallade »de flerspråkiga eleverna», N=99). De belyser ett

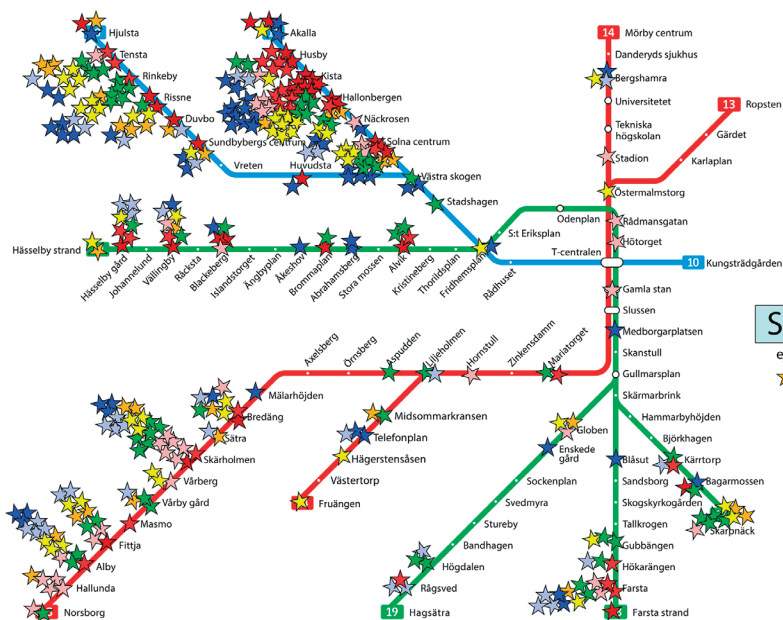
inifrånperspektiv. Den andra gruppen består av elever från de två mest enspråkiga skolorna i SALAM-studien, belägna i nordöstra och centrala Stockholm (här kallade »de enspråkiga eleverna», N=88). De illustrerar ett utifrånperspektiv.

Talarna Leila och Sara har båda förortsbakgrund och representerar olika former av förortsindexerad svenska. Leilas svenska, som innehåller slangord, grammatiska avsteg från svenskt standardspråk, en stark staccatorytm och ett snabbt taltempo, ligger mer åt slanghållet. Saras svenska innehåller inga slangord, men en tydlig förortsklang. Figureerna 1 och 2 visar deltagarnas gissningar för talarnas bostadsområde.¹² Som kartorna visar råder det ingen tvekan om att eleverna har identifierat Leila och Sara som förortsungdomar från de nordvästra eller sydvästra delarna av Stockholm.

Figur 1. Alla 343 lyssnares gissningar om Leilas bostadsområde.

¹² På kartorna anges samtliga 343 deltagarnas gissningar: en stjärna per elev.

Figur 2. Alla 343 lyssnarens gissningar om Saras bostadsområde.

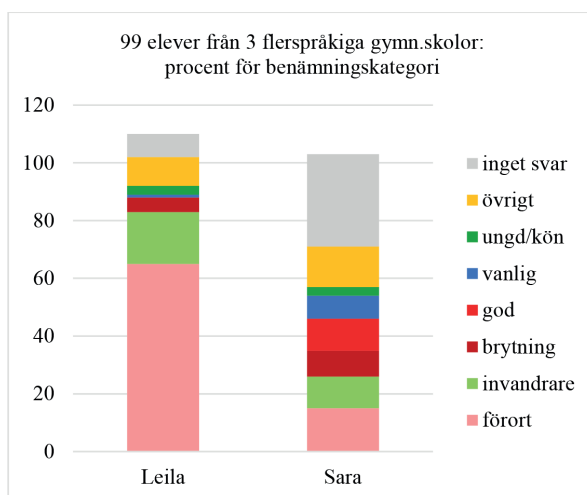
I analysen av benämningarna för Leilas och Saras talprov gjordes som ett första steg en inventering av de betydelsekomponenter som kunde urskiljas i de olika benämningarna som föreslagits av de 187 eleverna.¹³ Som ett andra steg sammanfördes sedan innehållsmässigt besläktade komponenter i ett antal bredare kategorier:

- i. förort (beskrivningar som relaterar till mångspråkiga förortsmiljöer, t.ex. *rinkeby*, *förort*, *ghetto*, *blatte*, *miljon*, *shobre*)
- ii. invandrare (en vanlig, men svårtolkad benämning som i princip kan stå för all möjlig »svenska med något utländskt»; hit räknas också de mindre frekventa benämningarna *nysvensk*, *utländsk*)
- iii. brytning (eller *bruten*)
- iv. god (beskrivningar som *bra*, *fin*, *ren*, *perfekt*, *riktig*)
- v. vanlig (hit räknas t.ex. *normal*, *vanlig*, *riks-*, eller bara *svenska*)
- vi. ungdom/kön (hit räknas t.ex. *tjejig*, *ungdomlig*, *fjortis*).

¹³ Inga svarsalternativ tillhandahölls, utan det var en öppen fråga.

Även en kategori 'övrigt' inrättades för i sammanhanget ovidkommande beskrivningar (t.ex. *slarvigt*, *lite kaxigt* eller *som en farstegangster*), samt en kategori 'ej svar' för redovisning av svarsbortfall.

I figur 3 nedan redovisas hur de flerspråkiga elevernas benämningar för Leilas och Saras talprov fördelar sig över de olika kategorierna.¹⁴

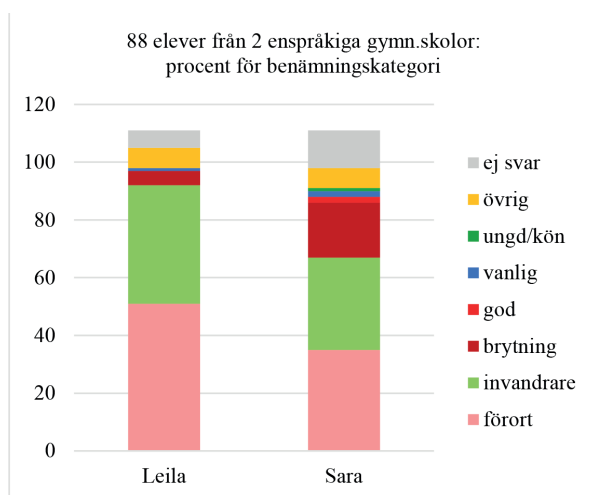

Figur 3. Ett inifrånperspektiv på benämningar.

Majoriteten av de 99 eleverna från de flerspråkiga skolorna använder benämningar som speglar att Leilas talprov uppfattas som någon form av förortsindelexerad svenska. Det finns dock, precis som bland Sinters deltagare, en stor variation i vilka benämningar som väljs. Både benämningarna *förortssvenska* och *förortsslang* förekommer. Vanligast är dock att Leilas talprov beskrivs som *rinkebysvenska*, *slang* eller *blattesvenska*. För Saras del används, utöver sådana benämningar, också beskrivningar som *bra* och *ren* svenska eller *vanlig* svenska. Många elever ger inte något förslag på benämning för Saras talprov, vilket tyder på att hennes mer formella förortsförankrade svenska inte är enregistrerad ännu. I gruppsamtalen beskrivs Leilas talprov i termer av »grov blatte», »riktig Rinkeby». Hon pratar »på det där utländska sättet», förklarar eleverna: snabbt och med många slangord.

¹⁴ Ett svar kan innehålla en eller flera komponenter (svaret *blatte-svenska*, *ganska mycket slang* innehåller till exempel både komponenterna *blatte* och *slang*), varför procenttalen i figuren kan överstiga 100 %.

Dessa beskrivningar kan jämföras med de utifrånbenämningar för Leila och Saras tal som har föreslagits av de 88 eleverna från de mest enspråkiga skolorna i SALAM-projektet (se figur 4).

Figur 4. Ett utifrånperspektiv på benämningar.

De enspråkiga eleverna använder – utöver benämningar som *förortssvenska*, *förortsslang*, *rinkebysvenska*, *blattesvenska*, o.s.v. – i betydligt högre utsträckning benämningen *invandrararsvenska* för såväl Leilas som Saras talprov. Det är dessutom enbart dessa »utifrånkommande» elever som använder benämningar som *shobresvenska*, *jallasvenska* eller *turksvenska* för de två talarna. Saras talprov beskrivs endast av någon enstaka elev i den enspråkiga gruppen som *bra* eller *vanlig* svenska. Trots sin mer standardnära svenska uppfattas hon, liksom Leila, som en förorts- eller »invandrarungdom».

Ett utifrånperspektiv på benämningar för förortsförankrat tal ges också av grindvakterna i den ovan presenterade gatekeeper-studien (Bijvoet 2018, se avsnitt 6.1). Liksom för deltagarna i SALAM-studien verkar det även för grindvakterna vara lättare att hitta ord för slangen än för klangen. I fokusgruppdiskussionerna används ord som *förortssvenska*, *förortsslang* och *rinkebysvenska* ofta för den informella, slangbetonade stilen. Rekruteraren Alva kallar det »nyslang» och hennes kollegor Alice och Amanda fyller i med »lite sådär förort», »ghetto». Yrkesvägledaren Urban beskriver det som »slang med brytning».

Betydligt svårare är det att beteckna talproven utan slang, men med en förortsk klang. Arbetsförmedlaren Agnes beskriver det som en »lite gungande dialekt men med brytning», och kollegan Alva som »en svag influens av ghetto» och »svenska med intoneringsbrytning». Andra påpekar att de hör »lite, lite förortssvenska/rinkebysvenska i uttalet» och noterar »en liten tendens till rinkebysvenska» samt att personen »tidigare har pratat förortsslang men 'destillerat' sin svenska till något mer ordentligt».

Flera av deltagarna i studiens fokusgruppsamtal bekräftar att det säkert har förekommit att de har missbedömt en sökandes sätt att tala. Sådana missbedömningar gjordes även i samband med undersökningen. Många av de medverkande grindvakterna blandade ihop förortsslang och en mer formell svenska med förortsklang. Förekomsten av ett staccatoartat uttal och en markerad prosodi i de för övrigt standardnära talproven räckte för att grindvakterna skulle höra sådant som inte fanns, men som de förväntade sig skulle finnas (som t.ex. slangord och grammatiska normavsteg). Det gjorde att associationer till »kaxighet och attityd» väcktes. Efter uppspelningen av ett talprov med förortsk klang förklarar till exempel studie- och karriärvägledaren Ulla att hon hör »en attityd, chillaren, cool, det är det han vill förmedla med sitt sätt att tala».

Analys av gruppsamtalsdata och resultaten från ett yrkesgissningstest som ingick i studien vittnar om att en talares förmodade förortsbakgrund hos många väckte associationer till lågstatusyrken eller arbetslöshet – oavsett om talaren använde förortsslang eller förortssvenska. Även detta resultat bör ses mot bakgrund av den massmediala rapporteringen om förortsindexerat språk, där föreställningen sprids att ett sådant språk oundvikligen leder till så kallade okvalificerade jobb eller arbetslöshet (Milani 2010, se även Svendsen & Marzo 2015, Cornips m.fl. 2015).

Grindvakterna intygar att det är svårt att hitta ord för olika nyanser av förortsindexerad svenska. »Jag hade inte så många begrepp», förklarar exempelvis arbetsförmedlaren Annika. Studie- och karriärvägledaren Unni säger (ex. 11):

Exempel 11

1	Unni:	jag har faktiskt aldrig tänkt över hur
2		jag uttrycker att någon har ett annat
3		(.) en annan språkbakgrund

Yrkesvägledaren Ulrika påpekar att (ex. 12):

Exempel 12

1 Ulrika: man är ovan att prata om de här begrep-
2 pen tycker jag det känns som (.) vi är
3 vål ovana (.) det känns som Sverige har
4 inte hittat liksom (.) det är nytt för
5 oss alla att prata om de här begreppen

Då grindvakterna under gruppsamtalen blev medvetna om att förortsförankrat tal rymmer olika nyanser, och att en sammanblandning eller förväxling av slang och klang kan få negativa konsekvenser för talarna ifråga, uttryckte samtliga att man borde skilja mellan förortssvenska och förortsslang. Studie- och karriärvägledaren Ulla konstaterar till exempel:

Exempel 13

1 Ulla: ja just det (.) att skilja på dom (.)
2 det var nog bara att jag gled över ter-
3 men slang efter en stund (.) jag menar
4 inte slang (.) ju mer vi pratar om det
5 ju mer jag förstår att jag inte menar
6 slang slang (.) det är inte attityden i
7 den (.) om jag hade gjort om övningen nu
8 efter att vi har pratat hade jag svarat
9 på ett annorlunda sätt

7 Avslutande diskussion

I den här artikeln har vi diskuterat frågan hur förortsindexerat tal kan förstås och beskrivas på ett sätt som inte enbart fokuserar på den informella, slangbetonade ungdomsstilen, utan också tar hänsyn till den mer formella svenskan med förortsklang. Med utgångspunkt i empiriska data har vi beskrivit den värdetillskrivning – eller indexering – som sker för både slangen och klangen, och resonerat kring vilka konsekvenser den får för talarna. Vidare har vi diskuterat benämningar för förortsindexerat tal ur såväl ett inifrån- som ett utifrånperspektiv. Avslutningsvis vill vi här återkomma till frågan om det är motiverat att, som vi gör, markera skillnaden mellan slang och klang genom att använda två olika benämningar.

»[L]abelling is an unavoidable political act», förklarar Cornips m.fl. (2015 s. 65) i ett kapitel som handlar om benämningar för det de kallar *youth vernaculars*. De diskuterar vanskligheten i att benämna tal uppifrån, alltså från forskarhåll (se även Irvine & Gal 2000), men också riskerna med att låta bli. Genom att undvika benämningar kan sociolingvistiskt inriktade forskares resonemang bli svårförståeliga eller till och med irrelevanta. Om kategorier och benämningar ska användas föreslår Cornips m.fl. (2015) att de ska hanteras från ett slags bottom up-perspektiv och genereras ur etnografiska data.

I vårt fall genereras, som visats ovan, en uppsättning av benämningar för den slangbetonade ungdomsstilen, men däremot inga benämningar för det avtryck som förorten kan göra på det mer formella talets klang. För att kunna lyfta fram nyanser i förortsindexerat tal menar vi att det ändå är motiverat att benämna det senare sättet att tala. Vårt förslag är *inte* att introducera en ny benämning, utan att reservera en redan förekommande term (förtortssvenska) för den mer formella, förortsklingande svenskan. På så sätt kan det mer formella talet kontrasteras tydligare mot slangpräglade ungdomsstilar från förorten. Vårt motiv till att göra en sådan benämningssbar distinktion mellan förtortsslang och förtortssvenska är att synliggöra att den senare formen av förortsförankrat tal *inte* ska ses som slangbetonad och informell – något som Paula, Habiba, Hanna och deras vänner redan är medvetna om. Förtortssvenska är i stället en del av många förortsförankrade ungas mest formella repertoar. Maryams ifrågasättande av motsatsparet formell–informell blir i sammanhanget högaktuellt. Hennes fråga: »varför måste informell va som hur jag betar mig och pr- pratar» sätter fingret på en problematik som kan leda till språklig, och i förlängning även social, exkludering. Det är alltså inte bara en teoretisk fråga.

Att den här problematiken är en realitet i unga förortsförankrade människors liv har i den här artikeln illustrerats med data från Bijvoets gatekeeperstudie (2018). Grindvakternas svårighet att uppfatta skillnaden mellan olika former av förortsindexerad svenska resulterade i lågt ställda förväntningar på de förortsförankrade talarna – oavsett om de talade slang eller inte. Vi ser det som särskilt viktigt att en sammanblandning av slang och klang undviks i institutionella samtal, för att inte unga människor med förortsbakgrund ska riskera att exkluderas på språklig grund från till exempel utbildning, arbets- och bostadsmarknad.

Vår hållning är således att vi måste prata om risker för exkludering. Den strategiska distinktionen mellan slang och klang behövs för att synliggöra att förtortssvenska helt enkelt är *ett* bland många sätt att tala en formell svenska

med någon form av sociodialektal färgning. Men vi är samtidigt medvetna om riskerna med att benämna talspråkspraktiker. Det kan bland annat leda till att språket blir en »icon for ethnic Otherness» (Irvine & Gal 2000, Gal 2006), vilket Jonsson (2018) menar har skett beträffande benämningen rinkebysvenska. Välvilliga försök till respektfull benämning kan också resultera i användarfrånvända etiketter och »labels can live lives of their own», det vill säga fyllas med ett ideologiskt impregnerat innehåll som inte var tänkt från början (Cornips m.fl. 2015 s. 67).

På grund av de associationer *förort* kan ge skulle de benämningar vi föreslår kunna börja leva sitt eget liv. De pekar explicit mot underordnade områden och den språkligt, kulturellt och etniskt diversifierade situation som råder där. Medan en del forskare undviker tydliga platsavgränsningar och associationer till etnicitet vid benämmandet av det vi kallar förortsindexerat tal – exempelvis genom att förespråka benämningar som *contemporary urban vernacular* (Rampton 2011) och *urban youth styles* (Jonsson 2018) – gör vi alltså annorlunda (se även Jaspers 2008). Genom att lyfta fram den mångspråkiga förortsmiljön i våra benämningar vill vi tillmötesgå Aida, Mona, Deniz och andra unga i förorten som med rätta ser sig själva som upphovspersoner till det förortsförankrade talet. De känner stolthet över talet och förorten i stort. De förnekar inte att det finns problem, men för dem står förorten *också* för trygghet, tillhörighet och social samvaro – och även för en frånvaro av majoritetssamhällets pålagda förväntningar. Sundis uttrycker: »man känner kärlek, man känner värme, man känner att det är dina människor som bor där».

Transkriptionsnyckel

[Början av överlappande tal
]	Slut för överlappande tal
=	Talarens tur fortsätter på annan rad
(.)	Kort paus
#	Längre paus
-	Avbrutet ord eller yttrande
<u>ord</u>	Betoning eller emfas
X	Ohörbart ord
:	Förlängt ljud
*	Röstförställning
[ord]	Förklarande tillägg
↑	Förortsmelodi

Litteratur

- Agha, Asif, 2005: Voice, Footing, Enregisterment. I: *Journal of Linguistic Anthropology* 15:1. S. 38–59.
- Agha, Asif, 2015: Tropes of Slang. I: *Signs and Society* 3:2. S. 306–330.
- Almér, Elin, 2011: Att tala om vem man är: en språkvetenskaplig studie om transi-
tivity, agentivity och engagemang i unga kvinnors erfarenhetsberättelser. Diss.
Göteborg: Göteborgs universitet
- Auer, Peter, 2007: *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic
Heterogeneity*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bijvoet, Ellen, 2002: »Om nån börjar kaxa, jag börjar snacka fittjasvenska». Multiet-
niskt ungdomsspråk – uppfattningar och attityder. I: *Kritisk Utbildningstidskrift*
106. S. 56–71.
- Bijvoet, Ellen, 2018: Förortssvenska i grindvaktens öron. Perceptioner av migrations-
relaterad språklig variation bortom inlärarespråk och förortsslang. I: *Språk och stil*
NF 28. S. 142–175.
- Bijvoet, Ellen, 2020: Attityder till spår av andra språk i svenskan – en forskningsöver-
sikt. Rapport från Språkrådet 15. Stockholm: Institutet för språk och folkmin-
nen/Språkrådet.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2006: »Svenska med något utländskt». I: *Språkvård*
2006/3. S. 4–10.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2008: Svenskan i dagens flerspråkiga storstadsmil-
jöer: en explorativ pilotstudie av unga stockholmarnas perceptioner av variation och
varieteter. I: *Nordand* 3:2. S. 7–38.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2010: Rinkeby Swedish in the mind of the beholder.
Studying listener perceptions of language variation in multilingual Stockholm. I:
Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices, red. av Pia Quist &
Bente A. Svendsen. Clevedon: Multilingual Matters. S. 17–188.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2012: Studying high-level (L1-L2) language develop-
ment and use among young people in multilingual Stockholm: The role of percep-
tions of ambient sociolinguistic variation. I: *Studies of Second Language Acquisition*
34:2. S. 291–319.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2013: »Rinkebysvenska» och andra konstruktioner
av språklig variation i dagens flerspråkiga Sverige. I: *Svenska som andraspråk – i
forskning, undervisning och samhälle (2:a uppl.)*, red. av Kenneth Hyltenstam &
Inger Lindberg. Lund: Studentlitteratur. S. 369–396.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2016: What's the target? A folk linguistic study of
young Stockholmers' construction of linguistic norm and variation. I: *Language
Awareness* 25. S. 17–39.
- Blommaert, Jan, 2007: Sociolinguistics and Discourse Analysis: Orders of Indexical-
ity and Polycentricity. I: *Journal of Multicultural Discourses* 2:2. S. 115–130.
- Bodén, Petra, 2007: »Rosengårdssvensk» fonetik och fonologi. I: *Språket hos ungdom-
mar i en flerspråkig miljö i Malmö*, red. av Lena Ekberg. (Nordlund 27.) Lund:
Lunds universitet. S. 1–47.

- Bodén, Petra, 2011: Adolescents' pronunciation in multilingual Malmö, Gothenburg and Stockholm. I: *Young urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*, red. av Roger Källström & Inger Lindberg. Göteborg: Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 14. S. 35–48.
- Boyd, Sally & Fraurud, Kari, 2010: Challenging the homogeneity assumption in language variation analysis: Findings from a study of multilingual urban spaces. I: *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation* (vol. 1), red. av Peter Auer & Jürgen E. Schmidt. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. S. 686–706.
- Bucholtz, Mary, 2003: Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity. I: *Journal of Sociolinguistics* 7:3. S. 398–416.
- Bucholtz, Mary & Hall, Kira, 2004: Theorizing identity in language and sexuality research. I: *Language in Society* 33. S. 496–515.
- Bucholtz, Mary & Hall, Kira, 2005: Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. I: *Discourse studies* 7:4–5. S. 585–614.
- Bunar, Nihad, 2001: *Skolan mitt i förorten: fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*. Diss. Växjö universitet.
- Cornips, Leonie, Jaspers, Jürgen & de Rooij, Vincent, 2015: The politics of labelling youth vernaculars in the Netherlands and Belgium. I: *Language, Youth and Identity in the 21 st Century. Linguistic Practices across Urban Spaces*, red. av Jacomine Nortier & Bente A. Svendsen. Cambridge: Cambridge University Press. S. 45–69.
- Coupland, Nikolas, 2007: *Style. Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coupland, Nikolas, 2009: Dialects, standards and social change. I: *Language attitudes, standardization and language change – perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion on his 60th birthday*, red. av Marie Maegaard, Frans Gregersen, Pia Quist & Jens Norrman Jørgensen. Oslo: Novus forlag. S. 27–49.
- Dahlstedt, Magnus & Eliassi, Barzoo, 2018: *Utanförskapet, förorten och slaget om hemmet*. I: *Förortsdrömmar. Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*, red. av Magnus Dahlstedt. (Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3.) Linköping: Linköpings universitet.
- Doran, Meredith, 2004: *Negotiating between Bourge and Racaille: Verlan as Youth Identity Practice in Suburban Paris*. I: *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*, red. av Aneta Pavlenko & Adrian Blackledge. Clevedon: Multilingual Matters. S. 93–124.
- Ekberg, Lena, 2011: Extended use of *sån* ('such') among adolescents in multilingual Malmö, Sweden. I: *Young urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*, red. av Roger Källström & Inger Lindberg. Göteborg: Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 14. S. 49–66.
- Eliaso Magnusson, Josefina & Stroud, Christopher, 2012: High proficiency in markets of performance. A sociocultural approach to nativelikeness. I: *Studies in Second Language Acquisition* 34:2. S. 321–345.
- Engblom, Charlotte, 2004: *Samtal, identiteter och positionering: ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

- Ethnic Styles of Speaking in European Metropolitan Areas, red. av Friederike Kern & Margret Selting. Amsterdam: John Benjamins 2011.
- Fraurud, Kari & Bijvoet, Ellen, 2004: Multietniska ungdomsspråk och andra nya varieteter av svenska. I: Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle (1:a uppl.), red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. Lund: Studentlitteratur. S. 389–417.
- Gal, Susan, 2006: Linguistic Anthropology. I: The Encyclopedia of Language and Linguistics (2:a uppl.), red. av Keith Brown. Boston: Elsevier. S. 171–185.
- Gal, Susan & Woolard, Kathryn, 2001: Constructing Languages and Publics Authority and Representation. Introduction. I: Language and Publics. The Making of Authority, red. av Susan Gal & Kathryn Woolard. Manchester: St. Jerome Publishing. S. 1–12.
- Ganuza, Natalia, 2008: Syntactic Variation in the Swedish of Adolescents in Multilingual Urban Settings. Subject-verb Order in Declaratives, Questions and Subordinate Clauses. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Haglund, Charlotte, 2005: Social Interaction and Identification among Adolescents in Multilingual Suburban Sweden: A Study of Institutional Order and Sociocultural Change. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Halliday, Michael A.K., 1978: Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning. London: Edward Arnold.
- Hertzberg, Fredrik, 2003: Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet. Hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad. Diss. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Ideological Constructions and Enregisterment of Linguistic Youth Styles, red. av Lian Malai Madsen, Janus Spindler Møller & Jens N. Jørgensen. Copenhagen Studies in Bilingualism, Volume 55, Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet, København 2010.
- Irvine, Judith T. & Gal, Susan, 2000: Language Ideology and Linguistic Differentiation. I: Regimes of language: Ideologies, politics and identities, red. av Paul V. Kroskrity. Santa Fe: School of American Research Press. S. 35–84.
- Jaspers, Jürgen, 2008: Problematizing ethnolects. Naming linguistic practices in an Antwerp secondary school. I: International Journal of Bilingualism 12:1–2. S. 85–103.
- Johnstone, Barbara, 2016: Enregisterment: How linguistic items become linked with ways of speaking. I: Language and Linguistics Compass 10. S. 632–643.
- Jonsson, Rickard, 2007: Blatte betyder kompis: om maskulinitet och språk i en högstadieskola. Diss. Stockholms universitet. Stockholm: Ordfront.
- Jonsson, Rickard, 2013: Inget tjafs och inget bråk – om skötsam svenskhet och ordningsstörande förortsslang: I: Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle (2:a uppl.), red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. Lund: Studentlitteratur. S. 397–414.
- Jonsson, Rickard, 2018: Swedes Can't Swear: Making Fun at a Multiethnic Secondary School. I: Journal of Language, Identity & Education 17:5. S. 320–335.

- Jonsson, Rickard & Milani, Tommaso M., 2010: Youth styles in Sweden: representations and practices. I: Ideological constructions and enregisterment of linguistic youth styles, red. av Lian Malai Madsen, Janus Spindler Møller & Jens Normann Jørgensen. (Copenhagen studies in bilingualism. vol. 55.) Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet. S. 10–51.
- Jonsson, Rickard & Milani, Tommaso M., 2012: Vad är det för fel på Rinkeby? Offentliga och lokala föreställningar om standardspråk och förortsslang. I: *Locus* 4:12. S. 59–75.
- Jonsson, Rickard, Årman, Henning & Milani, Tommaso M., 2019: Youth language. I: *The Routledge Handbook of Linguistic Ethnography*, red. av Karin Tusting. London: Routledge. S. 259–272.
- Kahlin, Linda, 2008: Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1988: Rinkebysvenska – en dialekt? I: *Svenskans beskrivning* 16, red. av Per Linell, Viveka Adelsvärd, Torbjörn Nilsson & Per A. Pettersson. Linköping. S. 264–278.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1994: *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kotsinas, Ulla-Britt & Doggelito, Dogge, 2004: *Förortsslang*. Stockholm: Norstedts.
- Labov, William, 1966: *The social stratification of English in New York City*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- Language, Youth and Identity in the 21st Century*, red. av Jacomine Nortier & Bente A. Svendsen. Cambridge: Cambridge University Press 2015.
- Madsen, Lian Malai, 2013: »High» and »low» in urban Danish speech styles. I: *Language in Society* 42:2. S. 115–138.
- Milani, Tommaso M., 2010: What's in a name? Language ideology and social differentiation in a Swedish print-mediated debate. I: *Journal of Sociolinguistics* 14:1. S. 116–142.
- Milani, Tommaso M. & Jonsson, Richard, 2012: Who's afraid of Rinkeby Swedish? Stylization, complicity, resistance. I: *Journal of Linguistic Anthropology* 22:1. S. 44–63.
- Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*, red. av Pia Quist & Bente A. Svendsen. Clevedon: Multilingual Matters 2010.
- Møller, Janus Spindler & Jørgensen, Jens Normann, 2013: Organizations among Adolescents in Superdiverse Copenhagen. I: *International Electronic Journal of Elementary Education* 6:1. S. 23–42.
- Nortier, Jacomine, 2001: *Murks en straattaal. Vriendschap en taalgebruik onder jongeren*. Amsterdam: Prometheus.
- Opsahl, Ingvild, 2009: Wolla I swear this is typical for the conversational style of adolescents in multiethnic areas in Oslo. I: *Nordic Journal of Linguistics* 32:3. S. 221–244.
- Otterup, Tore, 2005: »Jag känner mej begåvad bara»: om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Prentice, Julia, 2010: På rak sak: om ordförbindelser och konventionaliserade uttryck bland unga språkbrukare i flerspråkiga miljöer. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Rampton, Ben, 1995: *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Rampton, Ben, 2011: From 'Multi-ethnic adolescent heteroglossia' to 'Contemporary urban vernaculars'. I: *Language & Communication* 31. S. 276–294.
- Runfors, Ann, 2009: Modersmållssvenskar och vi andra. Ungas språk och identifikationer i ljuset av nynationalism. I: *Utbildning & Demokrati* 18:2. S. 105–126.
- Senter, Karin, 2015: »Det är som att vi rappar» – om tjejjers inställning till och användning av förortsslang. C-uppsats. Uppsala: Uppsala universitet.
- Senter, Karin, u.a.: *Språkliga resurser bland flerspråkiga gymnasieungdomar med mångspråkig förortsbakgrund* (prel. titel, doktorsavhandling under arbete). Uppsala: Uppsala universitet.
- Silverstein, Michael, 2003: Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. I: *Language & Communication* 23. S. 193–229.
- Stroud, Christopher, 2004: Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuean perspective. I: *Journal of Sociolinguistics* 8:2. S. 196–214.
- Stroud, Christopher, 2013: Halvspråkighet och rinkebysvenska som språkideologiska begrepp. I: *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.), red. av Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. Lund: Studentlitteratur. S. 313–342.
- Stroud, Christopher & Wingstedt, Maria, 1989: Språklig chauvinism. I: *Invandrare och Minoriteter* 5/89. S. 5–8.
- Style and Sociolinguistic Variation*, red. av Penelope Eckert & John R. Rickford. Cambridge: Cambridge University Press 2001.
- Svahn, Margareta, u.u.: *Språkliga varieteter bland ungdomar i Skövde*. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 143.
- Svendsen, Bente A. & Marzo, Stefania, 2015: A 'new' speech style is born. The omnipresence of structure and agency in the life of semiotic registers in heterogeneous urban spaces. I: *European Journal of Applied Linguistics* 3:1. S. 47–85.
- Svensson, Gudrun, 2009: *Diskurspartiklar hos ungdomar i mångspråkiga miljöer i Malmö*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Tingsell, Sofia, 2007: *Reflexivt och personligt pronomen: anaforisk syftning hos ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Young, Nathan J., 2014: *Suburban Swedish maturing. Examining variation and perceptions among adult speakers of Swedish contemporary urban vernacular*. Master-uppsats. Stockholm: Stockholms universitet.
- Young, Nathan J., 2018: *Talrytmens sociala betydelse i det senmoderna Stockholm. Vokaldurationskontrast som ett indexikalt drag*. I: *Nordand* 13:1. S. 41–63.
- Young, Nathan J., 2019: *Rhythm in late modern Stockholm. Social stratification and stylistic variation in the speech of men*. Diss. London: University of London, Queen Mary.

- Young Urban Swedish. Variation and Change in Multilingual Settings, red. av Roger Källström & Inger Lindberg. Göteborg: Göteborgs universitet 2011.
- Youngspeak in Multilingual Perspective, red. av Anna-Brita Stenström & Annette Myre. Amsterdam: John Benjamins 2009.
- Wiese, Heike, 2012: Kiezdeutsch. Ein neuer Dialekt entsteht. München: Verlag C. H. Beck.
- Årman, Henning, 2018: Speaking of ‘the Other’? Youths’ regimentation and policing of contemporary urban vernacular. I: *Language & Communication* 58. S. 47–61.

At *queere* flersprogethed og migration

Af TOMMASO M. MILANI, KRISTINE
KØHLER MORTENSEN & EREZ LEVON

Abstract

Milani, Tommaso M., tommaso.milani@gu.se, Professor, Department of Swedish, University of Gothenburg; *Mortensen, Kristine Køhler*, kristine.mortensen@gu.se, Postdoctoral Fellow, Department of Swedish, University of Gothenburg; *Levon, Erez*, ezez.levon@csls.unibe.ch, Professor, Center for the Study of Language and Society, University of Bern: "At *queere* flersprogethed og migration." *Språk och stil* 31:1, 2021, pp. 201–229.

This article seeks to partly redress the ways in which sexuality has been overlooked in multilingualism scholarship, especially in the Nordic countries. We do so by *queering* multilingualism in contexts of migration in two seemingly different contexts, Denmark and Israel, which however share a commonality: they are both widely recognized as 'liberal' countries with regard to sexuality. Through analysis of an eclectic corpus of data encompassing news reports, educational material and documentaries, we illustrate problematic language ideological ties that link certain languages – Danish and Hebrew – to notions of sexual liberation and freedom while associating other languages such as Arabic with intolerance and sexual backwardness. We also show the existence of sexual double standards: Denmark has a self-perception as being a nation that safeguards sexual tolerance. However, there are compulsory courses in Danish sexual morality for migrants. Taught in Danish, these courses are based on the belief that there are special rules for sexuality, which migrants must learn to demonstrate that they 'fit in'. Similarly, Israel has important legislation that recognizes the rights of sexual minorities and has succeeded in marketing itself as an attractive LGBT tourist destination. However, this alleged paradise of sexual liberation is not equally accessible to all who identify as queer. Paradoxically, queer Palestinian men from the West Bank are forced to hide themselves in the gay bubble, Tel Aviv.

Keywords: Denmark, *frisind*, Israel, language ideology, migration, multilingualism, queer theory.

Forskning i flersprogethed har udviklet sig til et omfattende forskningsfelt, ikke mindst i de nordiske lande (Hyltenstam, Axelsson & Lindberg 2012 s. 7), hvor en række undersøgelser har fremhævet psykolingvistiske, sprogstrukturelle, pædagogiske og sociolingvistiske faktorer i samspillet mellem forskellige sprog på individuelt og samfundsmæssigt niveau. Bidragene til denne specielle udgave af *Språk och stil*, der er dedikeret til temaet flersprogethed, er i sig selv et tegn på feltets bredde. Imidlertid har seksualitet befundet sig i udkanten af den videnskabelige produktion om flersprogethed, især i de nordiske lande (se

dog Winlund 2019 og Lanker 2020). På denne baggrund er formålet med vores artikel delvis at udfylde dette hul ved at *queere* flersprogethed.

Men hvad indebærer det at *queere* flersprogethed? Vi går mere i detaljer omkring queer-teori i afsnittet herunder. Indledningsvis vil vi fremhæve en almenkendt definition af *queer* som en kritisk position, der »afviser en minoritetsbaseret tolerancelogik eller simpel politisk interesse-repræsentation til fordel for en mere gennemgående *modstand mod normalitetens regimer*« (Warner 1993 s. xxvi, kursiv tilføjet)¹. At foretage en sådan queer modstand har to konsekvenser for sprogvidenskabelig forskning:

- (1) På et analytisk niveau vedrører den queer handling ikke alene sprog i relation til ikke-normative seksualiteter men skal ses som et bredere projekt, der har til formål kritisk at undersøge sprog i relation til alle former for seksualiteter – selv den normative heteroseksualitet. Med sprog mener vi her både *sprogbrug i samtalen*, for eksempel hvordan talere skifter mellem forskellige sprog for at konstruere forskellige seksuelle identiteter, og *sprogbrug i medierne*, for eksempel hvordan dagspressen bruger visse sprogudtryk (og ikke andre) til at repræsentere mennesker, begivenheder og processer i forhold til seksualitet.
- (2) På et metodologisk niveau medfører den queer handling, at man skifter fokus og bevæger sig væk fra nogle af de centrale empiriske fokusområder inden for flersprogethed. Det vil konkret sige, at man må bevæge sig væk fra et fokus på eksempelvis elever, sprogtilegnelse og sprogpolitik, og i stedet have fokus på andre typer af deltagere og data. Det kan for eksempel være medietekster: interview med politikere i dagspressen, dokumentarer eller en blanding af en række data fra forskellige sammenhænge.

Med det i tankerne kan man overveje hvad queeringen af flersprogethed bør fokusere på. Som relevante analytiske kontekster foreslår Cashman (2018) at »studiet af krydsningen mellem seksualitet og tosprogethed kan og bør indeholde forskning i en lang række af sproglige kontekster og inkludere et varieret spektrum af forskningsdeltagere, data og analytiske tilgange« (s. 1). Dog opfordrer Cashman først og fremmest til, at fremtidig forskning retter opmærksomheden mod »migranter og asylansøgere sproglige erfaringer, og hvordan disse erfaringer kan komplicere de processer, der i mange tilfælde

¹ Alle citater på engelsk er oversat til dansk af en af forfatterne.

allerede er belastede af utallige komplikationer, frustrationer og dehumaniserende bureaukrati« (Cashman 2018 s. 12). Hertil vil vi tilføje behovet for kritisk at undersøge, hvorvidt, og på hvilken vis, stater skaber *seksualitetsregimer*, dvs. forståelsesrammer, der foreskriver hvilke seksuelle normer, man bør følge for at blive betragtet som en »god« indvandrer og en »god« statsborger.

På baggrund af dette præsenterer vi i denne artikel en kritisk analyse af de måder, hvorpå sprog har været knyttet til seksualitet (heteroseksualitet og samkønnet begær) i to tilsyneladende forskellige migrationskontekster: Danmark og Israel. Disse to kontekster har vi valgt, da de har *ét fælles træk*. Begge steder er bredt anerkendte som »liberale« lande hvad angår seksualitet (både hetero- og homoseksualitet). På den ene side ser vi i Danmark, hvordan betegnelsen »frisind«, herunder seksuel frigjorthed, er valgt i et nyligt regeringsledet projekt som en af ti nøgleværdier, der udgør essensen af danskhed. På den anden side ser vi, hvordan der i Israel er blevet dyrket en selv fremstilling som et paradis for seksuel frigjorthed i Mellemøsten gennem markedsføringskampagner om »sexede« kvinder i militæret samt afholdelsen af den velbesøgte Tel Aviv Pride festival. Til trods for forskelligheder deler Danmark og Israel altså et offentligt image af at være *seksuelt progressive lande*. Vi nævnte tidligere, at et queer-perspektiv har til formål kritisk at undersøge alle former for seksualitet, både heteroseksualitet og samkønnet begær. Gennem fokus på Danmark og Israel er vores mål her at queere, hvordan seksuel progressivitet udspringer sig på det statslige makroniveau i tilfældet med *heteroseksualitet* i Danmark og på det individuelle mikroniveau af menneskelig interaktion i faldet med *samkønnet begær* i Israel.

I tråd med vores queer modstand mod metodologisk dogmatik (se ovenfor) analyserer vi en række tekster: interviews med politikere i mainstream-medier, en lærebog og en dokumentar. Det er klart, at disse tekster er resultaterne af forskellige produktionsprocesser, hvor en række sociale aktører er involveret (f.eks. journalister, redaktører, instruktører, fotografer osv.) med at træffe bestemte valg om, hvem og hvad der skal repræsenteres, og hvordan det skal gøres. Fra et sprogligt perspektiv skal det fremhæves, at disse sociale aktører har en mængde af sproglige ressourcer til rådighed, såsom forskellige navne på én og samme referent (f.eks. homo, bøsse, queer) eller forskellige sprog, som kan formidle ét og samme budskab. De sociale aktører foretager denne type valg, hver gang de producerer en tekst. Uanset om de er bevidste eller ej, er disse valg aldrig tilfældige, men afhænger af de konnotationer, som gennem tiden er blevet knyttet til de sproglige ressourcer. De sproglige valg har altså ideologiske implikationer, og i denne artikel analyserer vi konnotationerne i

relation til seksualitet. Vi vender tilbage til det ideologiske aspekt af sprogbrug i slutningen af afsnittet nedenfor.

Fra et socialt, politisk og kulturelt synspunkt udgør medietekster vigtige data, fordi de konstituerer prismen, der »reflekterer deres tid og [...] repræsentationer af bestemte produktionskontekster« og dermed kan »bidrage til forståelsen af tidligere tiders og nutidige udviklinger af sociale udtryksformer« (Pollak 2008 s. 77). Med dokumentar- og nyhedsreportagegenrens særlige aura af sandhed, objektivitet og troværdighed spiller den i særlig høj grad »en væsentlig rolle i produktionen og reproduktionen af samfundsmæssige billeder og i udformningen, bekræftelsen eller anfægtelsen af verdensanskuelser« (s. 77).

Før vi dykker ned i en mere detaljeret analyse af data, vil vi forklare, hvad vi mener med den analytiske handling *at queere*.

1 At queere som politisk hermeneutik

Historisk set er ordet *queer* blevet anvendt som nedsættende i engelsksprogede kontekster, men har sidenhen gennemgået en betydningsforandring. I slutningen af 1980'erne begyndte betegnelsen at blive anvendt positivt som en insider-gruppemarkør. Denne anvendelse havde til formål at overvinde den kønsbaserede splittelse, som fulgte med eksisterende kategorier som bøsser og lesbiske og i stedet skabe en bredere sammenhæng, der kunne inkludere enhver, der modsatte sig normaliteten uafhængigt af kønnet og seksuel (selv)identifikation. Som det provokerende indkapsles i det engelsksprogede slogan »not gay as in happy but queer as in fuck you«, markerer queer også et brud med en bestemt form for politik, der stiler efter at opnå anerkendelse for seksuelle minoriteter på basis af deres identiteter. I stedet indføres en mere radikal aktivisme, som er mindre optaget af accept, inklusion og det at passe ind og mere fokuseret på eksplicit at udfordre, hvad der opfattes som »normalt«.

I den akademiske verden kobledes det oprindelige skældsord queer sammen med det betydeligt mere respektable ord *teori* (Kulick 2005) i en form for hermeneutik, der ultimativt satte sig imod enhver fast definition og således ophævede sin egen essens som teori. Denne modstand mod præcise kategoriseringer viser sig igen og igen i de grundlæggende tekster for det felt, der senere er gået hen og fået betegnelsen *queer studies*. Her er queer beskrevet som »alt hvad der er imod det normale, det legitime, det dominerende. Der er ikke noget bestemt, hvortil det nødvendigvis refererer. Det er en identitet uden essens.« (Halperin

1995 s. 61–62). Men hvis det er tilfældet, hvordan kan queer så operationaliseres som en analytisk tilgang på en produktiv måde?

Jagose tilbyder en mere anvendelig definition af queer-teori som et kritisk projekt, der sætter spørgsmålstejn ved »normative cementeringer af køn og seksualitet – og som konsekvens deraf er kritisk overfor alle de versioner af identitet, samfund og politikker, der opfattes som naturligt opståede ud af sådanne cementeringer« (Jagose 1996 s. 99). Dette citat indkapsler to nøgleelementer, som i vores opfattelse er grundlæggende for, hvad der tæller som queer undersøgelser og danner således grundlaget for denne artikel.

For det første, til trods for i udgangspunktet at anskue køn (biologisk og socialt) og seksualitet som adskilte kategorier, antager queer-teori, at disse konstruktioner er socialt sammenvævede på en sådan måde, at de har udviklet et »unikt forhold« (Sauntson 2008 s. 274) til hinanden. Det betyder, at den queer tilgang forsøger at fremhæve, hvordan biologisk køn (dikotomien mellem hunkøn og hankøn baseret på reproduktive organer) kobles sammen med socialt køn (modsetsningsforholdet mellem kvinder og mænd på basis af feminitet og maskulinitet), og hvordan disse modsatspar yderligere er det fundament, hvorpå heteroseksualitet hviler (jf. Butler 1999 [1990] s. 194). Kort sagt, undersøger queer-teori de måder, hvorpå feminine kvindekroppe og maskuline mandekroppe igen og igen reproduceres som ideelle modsætninger, der tiltrækker hinanden. Butler (1999 [1990]) minder os desuden om, at den binære kønsopdeling kvinde/mand ikke er en selvindlysende videnskabelig sandhed, men i sig selv en kulturel konstruktion. Når sundhedspersonale i forbindelse med en graviditetsscanning eller fødsel udtaler: »det er en pige!« eller »det er en dreng!«, fungerer disse udsagn ikke blot som harmløse beskrivelser af den kropslighed, de ser foran sig. Sagt på en anden måde, de er ikke konstativer i Austins forstand men derimod performativer, idet de anråber den lille krop og trækker den igennem den sproglige kategori af pronomenerne hun/han. Ved at gøre dette, realiseres et særligt regelsæt og nogle meget tydelige forventninger om, hvordan denne kropslighed skal se ud, tænke og opføre sig igennem sin livsbane. Hvad der er interessant er, at læger og jordemødre sjældent med glæde siger »det er interkøn!«. De angiveligt naturlige dimorfe biologiske køn opretholdes nemlig kulturelt igennem en udbredt praksis for kirurgiske indgreb ved enhver form for genitale variationer, der ikke passer ind i den binære penis/vagina-opdeling.

For det andet har fokuset på »normative cementeringer« i Jagoses (1996) definition ført til en øget interesse for de mere eller mindre subtile måder, hvorpå heteronormativitet fungerer. Der er her tale om »de strukturer, insti-

tutioner, relationer og handlinger, der promoverer og producerer heteroseksualitet som naturligt, selvindlysende, ønskeligt, privilegeret og nødvendigt« (Cameron og Kulick 2003 s. 55). Det er væsentligt at understrege, som flere studier har gjort det, at heteronormativitet kommer i forskellige former i forskellige kontekster og kontrollerer ikke alene det, der falder udenfor heteronormativiteten som LGBTQ-identiteter og -begærsretninger, men ligeledes bestemte former for heteroseksualitet – såsom det promiskuøse, polyamorøse osv. Som det eksempelvis er tilfældet i Danmark skal seksualitet være fri men ikke ukontrolleret. Vigtigst er, at normaliseringen af heteroseksualitet og den medfølgende normativitet ikke er de eneste mål for queer kritik. Som forskningsverdens kontrære, uopdragne barn har queer forskning også udforsket processer, hvor igennem samkønnet begær og praksisser inkorporeres i det normale (se især McCormick 2019). Når alt kommer til alt, er det ikke alt, der glitrer, som er queer!

I denne sammenhæng er betegnelsen *homonormativitet* blevet udviklet som betegnelse for de måder, hvorpå bøsers og lesbiskes normer og erfaringer opfattes som metonymisk repræsentative for et bredt udsnit af kønnede og seksuelle forskelligheder. En sådan forenkling fører til en fejltagtig fremstilling og misrepræsentation af blandt andet transkønnedes oplevelser (Stryker 2008). Inden for de seneste år er homonormativitet dog »blevet en kritisk fancy term i andre sammenhænge« (Stryker 2008 s. 149), hvor den henviser til:

En politik, der ikke udfordrer dominerende heteronormative antagelser og institutioner, men opretholder og støtter disse samtidigt med at give løfte om muligheden for en demobiliseret homoseksuel vælgerkreds og en privatiseret, apolitisk homoseksuel kultur forankret i hjemlighed og forbrug (Duggan 2002 s. 179).

Denne definition peger i mindre grad på nedtoningen og udviskningen af transkønnede, queer og ikke-binære erfaringer ift. ciskønnede bøsers og lesbiskes erfaringsverden. og i højere grad på de problemer, der opstår i forbindelse med at gøre ikke-normative seksualiteter til mainstream i forbrugerkulturen. I denne forbindelse er det vigtigt, at tydeliggøre forholdet mellem de forskellige niveauer af normativitet i relation til henholdsvis heteroseksualitet og samkønnet begær. Som Motschenbacher og Stegu påpeger:

Heteronormative strukturer er allestedsnærværende og dominerende på den måde forstået, at de er solidt placeret på det sociale makroniveau. Homonormativitet er på den anden side uvægerligt et fænomen, som gør sig gældende på det lokale niveau, nemlig i kontekster hvor heteroseksualitet ikke er den ubestridte norm (Motschenbacher og Stegu 2013 s. 525).

Denne distinktion er vigtig for ikke at miste blikket for de forskellige *skalaer* af seksuelle normativiteter. Dog bør vi være forsigtige med at drage for hastige konklusioner om homonormativitet som et fænomen, der nødvendigvis er placeret på mikroniveau. Hvor normativ heteroseksualitet og den binære kønsopdeling i høj grad har understøttet mange makroprocesser, der har promoveret nationalisme (se Yuval-Davis 1997), har Puar peget på fænomenet *homonationalisme*, der omfatter:

en forståelse og accept af homoseksuelle handlinger, identiteter og forhold, som integrerer disse – ikke alene som forenelige med – men som ligefrem eksemplariske for neoliberal demokratisk etik og statsborgerskab (Kulick 2009 s. 28).

At vurdere ud fra graden af rettigheder, som holdes i hævd i visse landes lovgivninger, kan man forledes til uforbeholdent at hylde venligheden overfor bøsser og lesbiske i nationalstater som f.eks. Israel og Danmark. Man kunne let fristes til at tænke, at mange års aktivisme for bøsser og lesbiskes rettigheder nu endelig har båret frugt i form af anerkendelsen af ikke-normative seksualiteter i en række lande. En sådan uforbeholden hyldelse ville dog overse den mere skadelige side af homonormativitet:

Som sikrer bestemte raciale og klassemæssige privilegier *udelukkende for en minoritet* af homoseksuelle subjekter, [...] og samtidigt producerer hele populationer af seksuelle og raciale andre, hvis retoriske funktion er at skabe en baggrund, hvorpå lande som Holland og USA kan træde frem som progressive, demokratiske, ønskelige og humanitære. Igennem denne slags processer kan den hjemlige homofobi nedtones og fornægtes, fordi den projiceres over på andre steder og andre kroppe, som fremstår som både uciviliserede og truende (Kulick 2009 s. 28, kursiv tilføjet).

I forlængelse af dette kan man ligeledes uforbeholdent hylde de feministiske fremskridt i Danmark og Israel, hvorigennem kvinders rettigheder er blevet sikret og promoveret af statslige politikker og lovgivning. Samtidigt, og som Sara Farris advarer om, bør vi være kritiske overfor de måder, hvorpå overtagelsen af feministiske værdier kan blive anvendt strategisk af stater til at præsentere den nationale majoritet som feministisk, progressiv og dermed overlegen, alt imens minoriteter (f.eks. muslimske migranter) fremstilles som sexistiske, tilbagestående – og som konsekvens deraf som havende et behov for seksualuddannelse.

Samlet set, hvad enten man undersøger hetero- eller homonormativitet, er det grundlæggende for den queer tænkning, at være påpasselig med for hurtige og lette sammenkoblinger af på den ene side begærsretninger og praksisser (en

mand, der begærer og/eller har sex med en anden mand) og på den anden side seksuelle identiteter (homoseksuel, bøsse) (jf. dog Hall 2013 for en kritisk tilgang til adskillelsen af praksisser og identitet). Igennem betegnelser og mærkater fastgøres begærsretninger og praksisser til identiteter, der, som Butler argumenterer, kan blive brugt til modsatrettede formål. Det kan ske enten i form af »undertrykkende strukturers normaliserende kategorier eller som udgangspunkter for en frigørende anfægtelse af den selv samme undertrykkelse« (Butler 1991 s. 13–14). Sagt på en anden måde, så er identiteter uvægerligt viklet ind i magtforhold. Og selv når de mobiliseres med frigørende formål, som det er tilfældet i seksuelle minoritetsbevægelser, kan identitet kun i bedste fald skabe en midlertidig justering af ulige magtforhold, der ikke nødvendigvis fører til en mere radikal forandring af status quo (Fraser 1995, jf. også Stroud 2001 for en lignende pointe i forbindelse med sproglige minoriteter).

På samme måde som queer-teori ser seksualitet som socialt konstrueret, har vi i denne artikel en social tilgang til sprog – en tilgang, hvor sprog spiller en afgørende rolle i konstruktionen af identitet såvel som i reproduktionen og udfordringen af både heteronormativitet, homonormativitet og nationalisme. Med sprog mener vi:

Et sæt af ressourcer, der cirkulerer på ulige vis i sociale netværk og diskursive rum, og hvis betydning og værdi er socialt konstrueret indenfor grænserne af socialt organiserende processer under specifikke historiske betingelser (Heller 2007 s. 2).

Sagt på en anden måde, så anskuer en social tilgang ikke sprog som en bunden enhed, der kan beskrives og disseskeres (hvad lingvister typisk gør), men derimod som et sæt af betydningsskabende ressourcer (inklusive kropslige og visuelle udtryk), der er ladet med forskellige ideologiske værdier. Men hvilke ideologiske værdier taler vi da om? Vi taler om specifikke typer af ideologier, nemlig sprogideologier, der har været genstand for analyse indenfor sociolingvistikken og den lingvistiske antropologi de seneste omtrent 30 år. Sprogideologier er:

Et kulturelt (eller subkulturelt) system af ideer om sociale og sproglige forhold og deres tilhørende værdiladning i form af moralske og politiske interesser (Irvine 1989 s. 255).

Sprogideologier opererer igennem skabelsen og forankringen af indeksikale forbindelser mellem sproglige former, sociale ideer om talere og moralske og æstetiske forestillingsverdener. Forskning i svenske uddannelseskontekster (Milani og Jonsson 2012) har for eksempel vist, hvordan standardsvensk

tillægges en højere værdi, da det forbindes med »succes« og »den gode studerende« imens »rinkebysvenska« forbindes med »fiasko« og at være »en indvandrebølge« og dermed tillægges lavere værdi i klasseværelset. Dog kan »rinkebysvenska« forbindes med skjult prestige blandt bestemte elevgrupper udenfor klasseværelset. Vi skal i denne artikel se, hvordan bestemte ideologiske ladninger af dansk, hebraisk, arabisk og engelsk spiller en væsentlig rolle, når disse sprog anvendes som en ressource for skabelsen af seksuelle positioner og betydninger.

Analytisk tillader anskuelsen af sprog som en ressource os at fokusere på de måder, hvorpå sprogbrugere blander, hvad de har til rådighed i deres sproglige repertoire. Således skabes der blik for, hvordan sproglige træk, sproglige varieteter og andre semiotiske tegn anvendes til at bringe de ideologiske betydninger i spil, som sådanne semiotiske ressourcer bærer med sig.

2 At queere heteroseksualitet: Staten og undervisning i »dansk seksualmoral«

Som et eksempel på sammenkoblingen af seksualitet og flersprogethed vil vi analysere et nyligt dansk tiltag, hvor undervisning i såkaldt »dansk seksualmoral« er blevet indført som en fast del af den generelle sprogundervisning til asylansøgere. Hvor homonationalisme i høj grad også er et udbredt fænomen i Danmark – både i den nationale branding (Petersen 2011) og i migrationskontekster – er der i denne case fokus på heteroseksualitet og håndteringen af det heteroseksuelle begær.

Vores analyse af denne case baserer sig på medieomtale fra danske landsdækkende aviser samt officielle dokumenter. Vi undersøger, hvordan behovet for det nye undervisningstilbud konstrueres igennem medier og politikeres diskursive konstruktioner for at demonstrere, hvordan seksualitet gøres til en del af det at lære sig det danske sprog. Eksemplerne, der analyseres herunder, stammer fra et større projekt om undervisningen af seksualmoral i danske asylsammenhænge. Som del af dette projekt er der blevet indsamlet både etnografiske data, politiske dokumenter, undervisningsmaterialer samt medietekster – herunder et korpus bestående af materiale indeholdende ordene *seksualmoral* og *asylansøger* fra landsdækkende aviser og TV-medier i perioden fra 1. januar 2015 til 31. december 2017. Teksterne og klippene er fremsøgt via tjenesten Infomedia, der er et digitalt arkiv over danske medietekster. Hertil kom-

mer enkelte supplerende eksempler fra det danske folketings arkiv, der giver et indblik i den politiske beslutningsproces. Slutteligt har vi medtaget data fra et læremateriale udviklet specifikt om emnet seksualmoral. De udvalgte eksempler her i artiklen er illustrative for generelle tendenser i materialet.

I efteråret 2015 bragte gratisavisen MetroXpress nyheden om, at et flertal i det danske folketing på tværs af højre- og venstrefløj ville indføre undervisning i dansk seksualmoral til alle asylansøgere i Danmark. Artiklen fik massiv spredning i det danske mediebillede og blev viderebragt af nyhedsbureauet Ritzau og derfra spredt til seks landsdækkende dagblade og ni lokale dagblade². Artiklen kæder i manchetten politikernes tiltag sammen med en konkret og aktuel sag om tre asylansøgere, der står anklaget for voldtægt.

Eks. 1 Et flertal i Folketinget vil indføre kurser i seksualmoral for alle asylansøgere for at mindske voldtægter blandt indvandrere. Tre asylansøgere fra Eritrea anholdt for voldtægt (MetroXpress, 27. oktober 2015).

Den direkte sammenkobling af en kriminel enkeltsag og hele den generelle gruppe af indvandrere og asylansøgere, som vi ser det i eks. 1, afspejler en genkommende diskursiv strategi i repræsentationen af indvandrere i de danske medier, hvor enkeltsager relateres til »alle asylansøgere« og dermed skaber et generaliserende billede af en samlet gruppe med en ukontrolleret og kriminel seksualitet (Andreassen 2007 s. 181). På den måde fremstilles det nye undervisningstiltag som et forebyggende værktøj mod seksuel vold begået af en bestemt gruppe, der er tilbøjelige til at udøve seksuelle aggressioner. Artiklen går herfra videre til at beskrive eksisterende kurser på norske asylcentre, der har til formål at »forebygge overfaldsvoldtægter«. Her interviewes en norsk asylmedarbejder, der præsenteres som en person med solid erfaring og dermed besiddende en form for ekspertstatus:

Eks. 2 »I virkeligheden gør vi asylansøgere en bjørnetjeneste ved ikke at undervise i det her. De vil meget gerne tale om og undervises i det her emne og har mange spørgsmål,« siger Linda Hagen fra Hero Kompetanse, der driver 34 asylcentre i Norge (MetroXpress, 25. oktober 2015).

I eks. 2 vendes argumentet nu. Hvor årsagen til at indføre den nye undervisning før var en forebyggelse af voldtægt, drejer det sig nu om at beskytte asylansøgerne mod sig selv, så de ikke ender med at gøre noget forkert. Udtalelsen hviler på en antagelse om, at hvis ikke asylansøgere får undervisning i emnet –

² Information hentet fra databasen InfoMedia.

hvis ikke de lærer sig og tilpasser sig den lokale »danske seksualmoral« – men derimod handler efter deres egne skikke, regler og kulturer, så vil de (automatisk) gøre noget forkert. Efter denne debat blandt politikere og medier, tages der umiddelbart ikke nogen konkrete politiske tiltag, før debatten igen når at blusse op nogle måneder senere.

Nytårsaften 2015 bliver seksualitet og asylansøgere yderligere aktualiseret, da nyheden om en lang række kvinders anmeldte overgreb under nytårsfejringen på offentlige pladser i Tyskland annonceres. Ifølge nyhedsmedierne er de tiltalte overvejende mænd af nordafrikansk herkomst, og debatten om den seksuelt aggressive fremmede mand spredt sig over hele Europa (Plumly 2016, Boulila & Carri 2017). I Danmark fører dette til en genoptagelse af debatten om undervisning i dansk seksualmoral, og flere politikere udtaler sig til medierne for at understrege behovet for et tiltag om undervisning. Den socialdemokratiske politiker Trine Bramsen udtaler i denne sammenhæng:

Eks. 3 Når man nu alligevel sidder i et asylcenter, giver det god mening, at man får en introduktion til vores seksualmoral. Helt basale regler, som vi kender, fordi vi er født her, men som man skal have læst og påskrevet, når man kommer hertil (Ritzau a, 13. januar 2016).

Bramsens udtalelse skaber en helt klar afgrænsning mellem to grupper. På den ene side udpeger hun et *man*, som er knyttet til asylcentre, og på den anden side etablerer hun et *vi* og *vores*, som knyttes til en særlig seksualmoral. Denne seksualmoral er grundlæggende og medfødt ifølge Bramsens udlægning. Der er tale om et regelsæt, som automatisk synes at være indkodet, hvis man er født i Danmark. Er man derimod ikke født i Danmark, er dette noget, man er nødt til at lære sig.

I mediedækningen defineres dansk seksualmoral aldrig udtømmende, men gives konkret indhold igennem en kobling til voldtægt som set i eksempel 1 og sidenhen gennem henvisning til et basalt regelsæt, som alle kender til. Eftersom alle kender til dette regelsæt, synes der heller ikke at være noget behov for at definere det mere indgående. I øvrige udtalelser fra danske politikere knyttes behovet for undervisning i dansk seksualmoral specifikt til emnet kønsligestilling. Politikeren Naser Khader fra Det Konservative Folkeparti udtaler:

Eks. 4 De skal have at vide, at de skal respektere kvindernes nej. De skal vide, at sexchikane er ulovligt i Danmark, og at voldtægter straffes meget hårdt. Det er i hvert fald ikke den opfattelse, som nogle af dem kommer med fra deres hjemland, siger Khader. (Ritzau b, 13. januar 2016).

Ved at anvende *de* uden nærmere specifikation udpeger Khader i første del af sin udtalelse en klar afgrænset gruppe, som han selv (og læseren) ikke er en del af. Videre kobles behovet for undervisning til indholdet at respektere kvinders seksuelle autonomi (»respektere kvindernes nej«) og det bredere fænomen »sexchikane« samt »voldtægt«. Khader fremstiller i sin udtalelse en gruppe, der ikke er bekendt med den danske lovgivning, men altså handler efter nogle *andre* regler. I anden del af udtalelsen modificerer Khader den omtalte gruppe ved at udpege »nogle af dem« og dermed nedtone den generalisering som lå i første del af udsagnet. Ved at udtale sig om denne gruppes handlemønstre, manglende viden og opfattelser, indtager Khader en form for ekspertposition, der besidder viden om den anden, men uden at være den anden. Bhabha (1983) påpeger, at udtalelser, der ytrer indgående viden om »den anden«, som vi ser det her i eksemplet, skaber en ambivalens, hvor den anden både er fremmed og velkendt. Ved at hævde sig en form for ekspertposition, der kan udtale sig om »den andens« adfærd, styrkes et hierarki, hvor eksperten kan hæve sig over den gruppe, som han/hun udtaler sig om.

I tiden efter nytårsaften 2015 begynder de danske medier at rapportere om danske kvinder, der oplever at føle sig truede i nattelivet af udenlandske mænd – ligesom det var tilfældet nytårsnat i Tyskland. Især rapporteres om problemer i kommunen Thisted, hvor der på det pågældende tidspunkt er etableret en teltlejr for mandlige asylansøgere, mens de venter på plads på et ordinært opholdscenter. Både trykte medier og TV-medier bringer reportager fra Thisted, hvor unge kvinder, barejere og kommunale medarbejdere udtaler sig om de mandlige asylansøgers aggressive adfærd overfor de lokale danske kvinder. Det understreges samtidigt, at politiet ikke har modtaget nogle anmeldelser om krænkelser, eller rejst nogle konkrete sigtelser, men at »der er en eller anden form for utryghed« som nyhedsværten på kanalen TV2 udtrykker det i et nyhedsindslag d. 12. januar 2016 (TV2 2016). I mediedebatten gøres der generelt brug af, hvad Ahmed har betegnet »frygtens sprog« (2004 s. 72). Her intensiveres trusler, for dermed at skabe en klar distinktion mellem dem, der trues, og dem, der er truet. Således fungerer frygt ved at positionere kroppe med eller imod hinanden. En ung lokal kvinde, der interviewes i indslaget, fremhæver ligesom politikeren Naser Khader i eksempel 4 spændingsforholdet mellem *kvinden* og *den fremmede mand*: »De forstår ikke når jeg siger nej de har ikke den der almene respekt som jeg oplever danske fyre de har.« Her ekspliciteres yderligere danske mænd som differentierede fra de udenlandske mænd, da de – i modsætning til asylansøgerne – besidder en forståelse af den danske kvinde og hendes grænser. Den daværende justitsminister, Søren Pind,

interviewes også i indslaget og hylder de danske kvinders evne til at værne sig mod den fremmede aggression:

Eks. 5 Jeg bliver helt glad når jeg hører hvordan de her kvinder modstår det her og jeg har en klar opfordring hvis folk oplever krænkelse som er noget af det værste man overhovedet kan forestille sig overgår for kvinder blandt andet så meld det til politiet meld det til politiet og så tager vi os af det.

Justitsministeren fremhæver her krænkelse mod kvinder som særligt slemt. Behovet for at værne om (den danske) kvindes frihed bliver således helt central i den diskursive opbygning af behovet for at undervise asylansøgere i dansk seksualmoral. Dette kan ses som en refleksion af en veletableret nationalistisk og kolonialistisk diskurs, hvor kvinden som stærkt symbolsk ladet figur bruges i reproduktionen af nationalstaten. McClintock (1995) peger på, hvordan kvindens krop forbindes symbolsk med territorium og den biologiske reproduktion af en homogen nation. I den type nationalistisk retorik symboliserer kvinden nationens ære, som skal beskyttes overfor *det fremmede*. Diskursen skaber samtidigt en platform for den stærke mand, der kan beskytte sin kvinde, og forstærker således en følelse af maskulin handlekraft, hvilket synes at komme til udtryk i justitsministerens afsluttende ord »så tager vi os af det«.

2.1 Kurser i dansk seksualmoral

I forlængelse af den massive medieomtale rejses der i det danske folketings forespørgsler til den daværende regering om igangsættelse af obligatoriske kurser i seksualmoral for alle asylansøgere. Dette efterkommes af den daværende udlændinge- og integrationsminister, der tager initiativ til et samarbejde med danske asyloperatører om »udvikling af materiale, der specifikt omhandler ligestilling, seksualmoral, mv.« (Støjberg, svar til Retsudvalgets spørgsmål 200, Folketinget 2016). I ministeriets kontrakter med de danske asyloperatører indføres ændringen officielt i 2017. Oversigten herunder viser de konkrete krav, der stilles til det såkaldte asylansøgerkursus, som operatører er forpligtede til at udbyde. Asylansøgerkursuset er et 3-ugers introduktionskursus, som udbydes, når en asylansøger er ankommet til et opholdscenter.

Tabel 1. Operatørkontrakter.³

2016	2017
Asylansøgerkurset skal som minimum indeholde følgende elementer:	Asylansøgerkurset skal som minimum indeholde følgende elementer:
– Orientering om de danske asylregler – herunder om faserne i asylsagsbehandlingen og indkvarteringsystemet.	– Orientering om de danske asylregler – herunder om faserne i asylsagsbehandlingen og indkvarteringsystemet,
– Orientering om pligter og rettigheder i asylsystemet, herunder afviste asyl-ansøgere pligt til at udrejse.	– Orientering om pligter og rettigheder i asylsystemet, herunder afviste asylansøgere pligt til at udrejse,
– Orientering om den aktuelle tilladelsesprocent for asylansøgere.	– Orientering om den aktuelle tilladelsesprocent for asylansøgere,
– Undervisning i dansk sprog og kultur med henblik på at kunne håndtere de mest dagligdagssituationer og praktiske anvisninger.	– Undervisning i dansk sprog og kultur med henblik på at kunne håndtere de mest dagligdagssituationer og praktiske anvisninger, og
	– Undervisning i seksualmoral, ligestilling og kvinders og minoriteters rettigheder.

Hvad der er interessant her er, at denne undervisning indlemmes i den øvrige sprogundervisning på asylcentre, og det at lære sig det danske sprog bliver således kædet uløseligt sammen med at lære sig den danske måde at være seksuel på. De første fire punkter vedrører specifik information om det danske asylsystem, og det er altså kun i de sidste to punkter, at dansk kultur ekspliciteres. Af de to sidste punkter er det første knyttet til traditionelle krav om sprogundervisning som udgangspunktet for at tillære sig kulturen og dens praksisser. Det tilføjede sidste punkt er derimod af en anden karakter. Her nævnes ikke eksplicit et formål. I modsætning til de øvrige punkter, som knytter sig specifikt til asylkonteksten, lister dette punkt en række stærkt værdiladede termer (»seksualmoral«, »ligestilling«, »kvinders og minoriteters rettigheder«). På samme måde som i de politiske udtalelser defineres seksualmoral ikke og gives altså ikke helt konkret indhold. I stedet synes indholdet at skulle afledes af de øvrige ord, som betegnelsen sammenstilles med, og også her knyttes seksualmoral i høj grad til kvindens autonomi. Dermed indskrives den underliggende antagelse om, at kvindens status er potentielt truet i den formelle håndtering af

³ Operatørkontrakterne i fuld længde er tilgængelige på hjemmesiden: <https://www.nyidanmark.dk/da/Words%20and%20Concepts%20Front%20Page/US/Housing/Contracts%20for%20operators>.

asylansøgere i Danmark samtidig med, at en tilsyneladende feministisk agenda gøres til en del af dansk nationalånd og undervisningen i det danske sprog.

På samme vis som undervisningen i seksualmoral indlejres i sprogundervisningen i operatørkontrakten ovenfor, kobles sprog og seksualitet sammen i undervisningsmateriale om dansk seksualmoral. Eksemplet herunder er fra første side i bogen *Det er min krop. Hold nallerne væk! – en bog om dansk seksualmoral* (Ahlburg 2016).

Eks. 6 Velkommen til Danmark. Du er kommet til et nyt land. Nu skal du lære vores sprog. Men du skal også lære noget om, hvad der er ok og ikke ok her i landet. Du skal lære om vores uskrevne regler. Det er regler for, hvordan vi er sammen. Alle lande har deres regler. I nogle lande er det normalt, at kvinder dækker sig til. I andre lande som Danmark, går kvinder ikke dækket til. Ofte går de i meget lidt tøj. Det kan give problemer. Hvis en mand fra et andet land ser en kvinde i kort kjole, tror han måske, hun vil have sex. Så misforstår han. Hun vil bare være fri og gå i det tøj hun kan lide.

På denne første side bydes læseren velkommen til Danmark og forklares her, at han/hun nu skal lære sig det danske sprog. Således placeres tilegnelsen af det nationale sprog som det første og elementære skridt i processen at komme til og være i Danmark. Til dette knyttes et næste skridt, som er tilegnelsen af »uskrevne regler«, som vi ud fra bogens titel ved omhandler dansk seksualmoral. Svarende til politikernes beskrivelser af emnet i debatten er der her ligeledes tale om et mere udefineret fænomen, som ikke er skrevet ned noget sted og dermed ikke er ligefremt og tilgængeligt. Ved at binde tilegnelsen af sprog og tilegnelsen af den danske seksualmoral sammen får vi en skabelse af en indeksikal forbindelse mellem det danske sprog og seksuel frihed.

I de første sætninger etableres, som vi har set det gentagne gange i eksemplerne fra debatten i medierne, et *os* med *vores sprog, vores uskrevne regler* overfor et dem eller du – som her er den nyttilkomne læser. I den følgende del af den indledende tekst får vi optegnet et billede af den »frie danske kvinde«, der kan have så lidt tøj på, hun ønsker, uden at dette bør forstås som noget, der bærer seksuelle konnotationer. Overfor dette optegnes »den fremmede mand«, som en der potentielt fejllæser betydninger, der knytter sig til de semiotiske tegn, som det korte tøj udgør. Opgaven bliver da at lære den fremmede at læse det korte tøj i en dansk forståelse, hvor det ifølge bogen altså skal forstås som et udtryk for frihed og mere specifikt kvindefrigørelse. I denne korte tekst sker således en ideologisk sammenkædning af det danske sprog, den danske seksualitet og kvindens frihed, som således lykkes med at promovere den danske

nationalstat, som et særligt frit sted der kan træde frem som sådant igennem en diskursiv udgrænsning af læseren, som en fremmed, der ikke umiddelbart forstår sig på denne frihed.

Det er en væsentlig pointe, at seksualmoral ikke defineres helt klart i hverken politikeres udtalelser eller officielle dokumenter. Ved aldrig at behøve at definere begrebet skabes der en idé om, at det er noget, vi alle er bekendte med og ved. Det indhold, der knyttes til begrebet, betegnes med andre termer som »voldtægt«, »ligestilling«, »køn« mv. Men i stedet for blot at benytte disse termer gentages begrebet seksualmoral igen og igen. Anvendelsen af ordet *moral*, fremfor f.eks. blot seksualitet eller seksuelle rettigheder, er med til at understrege en højtidelighed og formalitet, og ideen om, at dem, der ikke handler i overensstemmelse med den unikke danske seksualmoral ergo handler amoralisk. At skulle lære sig et fænomen som aldrig er klart defineret kan blive den umulige udfordring, og dermed kan dette nye krav blive et uopnåeligt krav, som migranten aldrig rigtig vil lykkes med at opfylde.

2.2 Det danske seksuelle frisind

For at forstå betegnelsen dansk seksualmoral, er det relevant at se nærmere på den bredere kontekst, hvor danske værdier og seksualmoral ellers knyttes sammen. Her tegner sig et paradoks. I den nationale selvforståelse viser det sig nemlig, at den danske seksualitet fremstilles som kendetegnet ved et særligt frisind, der har givet plads til mange forskellige former for seksualitet og samliv. I sommeren 2016 – altså omtrent et halvt år efter de politiske diskussioner om obligatorisk undervisning af asylansøgere i dansk seksualmoral – lancerede den daværende danske kulturminister, Bertel Haarder, et initiativ til en såkaldt *Danmarkskanon*, der skulle samle ti grundlæggende danske værdier. Der var tale om at udpege »de samfundsværdier, traditioner og bevægelser, vi er formet af og fælles om, og som er værd at tage med ind i fremtidens samfund«⁴. Danmarkskanonen blev lanceret som en stor demokratisk kampagne, hvor danskerne kunne stille forslag til værdier, der skulle inkluderes i kanonen. Herefter igangsattes en afstemning, hvor befolkningen kunne stemme om et udvalg af de foreslåede værdier. Slutteligt lanceredes ti vinderværdier, som nu er samlet på en hjemmeside (www.danmarkskanon.dk) med beskrivelser og

⁴ <https://www.danmarkskanon.dk/>

videoer med forklaringer til hver enkelt værdi. Kanonen fungerer alene symbolsk og har ingen medfølgende juridiske krav.

En af de valgte værdier er *frisind*, hvorunder seksualitet og seksualmoral omtales. Hjemmesidens tekst beskriver »et frisind og en frigjorthed i forhold til traditionelle moralbegreber og til krop«, der har »givet plads til en tolerant tilgang til seksualmoral og familieforhold, til anderledes kollektive livsformer som f.eks. Christiania og til fænomener som den frie pornografi«. Dette frisind er ifølge teksten resultat af en historisk udvikling helt tilbage fra 1600-tallet til moderne tid ledt an af en række store danske mandlige tænkere (Grundtvig, Brandes, PH⁵). Ideen om en historisk tidlig udviklet fremgang og højere oplysning ræsonnerer med *eurocentrismen* – en klassisk narrativ om europæeren og den europæiske kultur som den højeste målestok. Denne forståelse etableres i den europæiske kolonialistiske tankegang fra det 18. århundrede og er en fortælling, der vedvarende anvendes som forståelsesramme for verden og mennesket. Her dyrkes ideen om den menneskelige udvikling som en tidlig fremadskridende bevægelse, hvor europæisk kultur er nået længst og således repræsenterer det ypperste udviklingsstadium. I modsætning til dette sættes andre kulturer, som repræsentanter for mere arkaiske udviklingsstadier (Quijano 2002).

En del af Danmarkskanonens erklærede mål er at samle værdier, der er særligt danske og værd at føre med ind i fremtiden. På hjemmesiden forklares læseren derfor også, hvad det er ved værdien frisind, der er vigtigt at tage med ind i fremtiden:

Eks. 7 Derfor er det vigtigt for fremtiden: At borgerne udviser frisind over for hinanden er nødvendigt i et samfund, som er præget af forskellige livsvilkår og livssyn. Befolkningssammensætningen i Danmark vil også i fremtiden være præget af forskelligartede kulturelle baggrunde og traditioner og af stærke indtryk og påvirkning fra verden omkring os. Det bliver derfor også fremover en særlig værdi at give plads til forskellige måder at tænke, tro og leve på uden at opgive sine egne normer, overbevisninger og værdier.

Her fremhæves det multikulturelle samfund, som bliver præsenteret som en positiv faktor, der allerede kendetegner Danmark og ligeledes vil gøre det fremover. Værdien frisind defineres således som noget, der giver plads til en bred palette af livsanskuelser og -former, hvor hver borger kan leve uden at skulle sætte sit individuelle normsæt over styr. Denne hyldelse til multikulturalismen står i

⁵ Poul Henningsen.

kontrast til det konkrete tiltag om undervisning af asylansøgere i en bestemt form for dansk seksualmoral. Ved at sammenholde disse to kontekster for forståelsen af dansk seksualmoral tegner der sig altså et paradoks, hvor vi på den ene side ser en selvopfattelse af en nation med en særlig seksuel tolerance og på den anden side ser en opfattelse af et særligt regelsæt, som danskere er født med og skal lære andre at forstå og agere efter. Undervisningen af asylansøgere i seksualmoral bliver i denne kontekst en stærkt symbolsk handling, der fungerer som et moralsk kontrolpunkt, hvor migranter skal bevise, om de passer ind i et tolerant land – eller om de netop ikke gør. Den danske nation lykkes således med at hæve sig over »den fremmede« og samtidig erklære sig som tolerant.

3 At queere samkønnet begær i Israel

Hvor vi i den foregående del har præsenteret en kritisk analyse af den rolle som sprog, nationalisme og heteroseksualitet spiller i en dansk uddannelsessammenhæng for indvandrere, vil vi nu gå videre til at undersøge forholdet mellem sprog (i særlig grad kodeskift), samkønnet begær og nationale tilhørsforhold for en gruppe palæstinensiske mænd, der lever skjult i Tel Aviv efter illegalt at have forladt Vestbredden.

I flere årtier har kampen for anerkendelse og for kulturel og politisk legitimitet været særlig ophedet i Israel/Palæstina. Uden at gå ind i en diskussion af de forskellige sociale og historiske årsager til dette (jf. bl.a. Biale 1997, Kimmerling 2001, Shafir & Peled 2002, Pappé 2006, 2012, Levon 2010), er situationen i dag den, at et angiveligt progressivt og vestligt Israel står i opposition til et mere traditionelt og mellemøstligt (muslimsk) Palæstina⁶. Seksualitet bliver ofte brugt til at illustrere denne kontrast, ved at opsætte bøsser og lesbiske borgers stemmeret i Israel overfor den voldelige diskrimination som opleves af bøsser og lesbiske i Palæstina. Som et ideologisk skema udviser denne dikotomi en stor del af de reelt oplevede forskelle. Hvor det er sandt, at bøsser og lesbiske israelere nyder godt af en bred vifte af retslig beskyttelse, som ikke

⁶ Vi er fuldt opmærksomme på de stærkt politisk ladede betegnelser af regionen og anvender her termen Israel/Palæstina til at betegne hele Det britiske mandat område i Palæstina (territoriet mellem Middelhavet og Jordanfloden). Israel henviser til de internationalt anerkendte grænser for Staten Israel, som er udlagt af FN Green Line, mens Palæstina anvendes med henvisning til de territorier, der i øjeblikket er under militær og administrativ besættelse af Staten Israel (sometider også kaldet De besatte områder).

gør sig gældende i de palæstinensiske territorier, eksisterer der fortsat institutionaliserede mønstre af seksualitetsbaseret diskrimination i Israel (jf. bl.a. Levon 2010). Dette gør sig især gældende udenfor Tel Aviv og for de individer, der ikke indpasser sig i den homonormative konfiguration af homoseksualitet (Seidman 2002, Duggan 2002)⁷. Ikke desto mindre er en forestilling om Israel som et »paradis« for bøsser og lesbiske en kraftfuld trope både i selve regionen og udenfor denne, der er blevet en del af den måde, hvorpå det israelske samfund opfattes. Derimod skræmmes palæstinensiske bøsser og lesbiske af denne forestilling, da de befinder sig i en usikker position i forhold til Israels øvrige dominerende diskurser såsom den jødiske etno-nationalisme (Shafir & Peled 2002). Israel er trods alt og fortsætter med at være en jødisk stat, og alle forsøg på at høre til er afhængige af forudgående accept fra den israelske statsmagt – en accept som kun tildeles ud fra etno-nationale kriterier. Palæstinensiske bøsser og lesbiske i Israel befinder sig altså i en position, hvor de diskursivt skal forhandle grænserne mellem, hvad det vil sige at være israeler, og hvad det vil sige at være palæstinenser for at kunne passe ind som ikke-heteroseksuelle.

Med hensyn til status for sprog i Israel skal det bemærkes, at hebraisk og arabisk siden oprettelsen af Israel og indtil for nylig var officielle sprog på lige fod, i det mindste i lovgivningen, skønt de to sprog havde forskellig værdi i praksis. Med vedtagelsen af den såkaldte nationslov i 2017 blev arabisk omkategoriseret, og er ikke længere officielt sprog i Israel. Arabisk er nu i stedet et »sprog med særlig status«. Selv om det stadig er uklart, hvilke virkninger en sådan lov vil have, var dens ratificering et symbolsk skridt mod officielt at mindske værdien af arabisk i det israelske samfund. Kodeskift mellem arabisk og hebraisk er almindeligt, især blandt palæstinensere, der bor i Israel, men valget mellem de to sprog er altid politisk og ideologisk ladet (se Hawker 2019). Det er netop den politiske og ideologiske ladning af arabisk / hebraisk kodeskift og forholdet til samkønnet begær, som vi analyserer herunder ved hjælp af to eksempler fra den prisbelønnede dokumentarfilm *The Invisible Men*. Dokumentarfilmen er instrueret af Yariv Mozer og fortæller historien om de tre homoseksuelle palæstinensere, Louie, Abud og Fares, og deres skjulte tilværelse i Tel Aviv. Uanset om der er tale om en iscenesættelse eller direkte gengivelse af interaktioner mellem deltagerne i dokumentaren, er sekvenserne nedenfor interessante på grund af de ideologiske implikationer af sprogvvalg i relation til seksualitet.

⁷ Samkønnet seksuel aktivitet er ulovligt i Gazastriben (et levn fra Det britiske mandats reguleringer), men er derimod lovligt på Vestbredden, hvor det blev afkriminaliseret af Jordan i 1951. Der eksisterer ingen anti-diskriminationslovgivning eller andre former for retslig beskyttelse for bøsser og lesbiske i Palæstina.

Louie er fra Nablus på Vestbredden og har levet som uregistreret migrant i Tel Aviv i over ti år. I begyndelsen af filmen søger Louie råd omkring, hvordan han kan søge om politisk asyl baseret på sin seksualitet. De advokater, Louie taler med, forklarer ham, at asylansøgningen skal prøves til et fremmed land (dvs. ikke Israel), da den israelske regering ikke tager asylansøgninger fra Palæstina i betragtning. Til trods for sin tvivlrådighed overfor at være tvunget til at forlade det han beskriver som »sin kultur« og »sit land«, udfærdiger og indsender Louie i sidste ende en ansøgning om politisk asyl i udlandet. Direkte forud for det følgende eks. 8 modtager Louie et brev med information om, at hans ansøgning om asyl i et unavngivet land er imødekommet. Louie reagerer på nyhederne således på hebraisk:

Eks. 8 Louie: tišma yeš po ba'aja retsinit (3) mamaš ba'aja retsinit (3) kehilu benadam še hu nolad ba'arets (1) ani noladeti ba'arets (.) ani nola- le'umat ješ li kehilu (.) ata jode'a še benadam nolad ba-bet xolim xatimat medinat israel naxon (.) ani jehere lexa ješ li etsli ba-baj- ba-n ba-tik (.)thailandi ješ lo xzujot la'avod po la-lexet laxzor xofši etiopim ha-kol (.) ani še noladeti ba-arets (.) azov lo noladeti be-Tel Aviv noladeti be-šxem ein li xzujot lehijot po ba-arets?⁸

Prøv at høre der er et seriøst problem her (3) et virkelig seriøst problem (3) altså en person som er født ba-arets ((i Israel)) (1) jeg blev fød- jeg mener jeg har ligesom en (.) du ved når en person er født på et hospital et stempel fra den israelske regering ik' (.) jeg kan vise dig jeg har det der hjem- i min- i min taske (.) en thailænder har ret til at arbejde her til at tage hjem til at komme tilbage intet problem etiopiære alting (.) mig der er født ba-arets ((i Israel)) (.) okay jeg blev ikke født i Tel Aviv jeg blev født i šxem ((Nablus)) har jeg ikke rettigheder til at være her ba-arets ((i Israel))?

Yariv: (2) kol ha-zman ata mexake la-hizdamnut ha-zot ve hine ata mekabel et ha-hizdamnut ve axšav ata xošev pa'amajim?

(2) du har hele tiden ventet på den her mulighed og her får du muligheden og nu er du så i tvivl?

Louie: ani ma'adif lehijot po kol ha-zman bet ha-sohar (.) ze'u (.)ba-sof ani: ani jestader po bexlal

Jeg foretrækker at være her hele tiden i fængsel fremfor at tage derhen (.) og det der (.) når alt kommer til alt skal jeg jeg nok klare mig

⁸ Eksemplerne på arabisk og hebraisk er omskrevet til det latinske alfabet for at lette læsningen.

Da han konfronteres med muligheden for eksil i udlandet, proklamerer Louie *der er et seriøst problem her*. Han går herefter videre til at beskrive, hvordan kernen i dette problem er den opfattede urimelighed i at tvinge en, der er *født i Israel* til at søge eksil i udlandet, imens *etiopiere* og udenlandske arbejdere fra Thailand kan blive i landet. Det er interessant at bemærke hvordan Louie når han påberåber sig sin indfødsret til at blive i Israel, igen og igen henviser til landet med dagligdagsbetegnelsen *ha-arets* (hebraisk for landet). Dette er den mest anvendte betegnelse som bruges til at henvise til Israel i uformel talt hebraisk, men Louies brug af *ha-arets* er til en vis grad markeret her. For det første er det en betegnelse, der bærer konnotationer med sig af jødisk nationalisme og refererer dermed implicit til det zionistiske projekt om at slå rødder i det (forjættede) land (f.eks. Almog 2000). Samtidigt er det en betegnelse, som Louie ikke bruger i nogle andre forbindelser. Igennem resten af filmen refererer Louie enten til *medinat Israel* (hebraisk for Staten Israel), specifikt til Tel Aviv eller anvender mere indirekte henvisninger til *po* (hebraisk for *her*) overfor *šam* (hebraisk for *der*). Men hvad er mest bemærkelsesværdigt ved Louies brug af *ha-arets*, er, hvad han bruger det til at referere til. Fire gange i eks. 8 forklarer han, at han blev født i Israel, selvom han går videre til at indrømme, at han ikke blev født i Tel Aviv men derimod i *Šxem* (hebraisk for Nablus), som er en by på Vestbredden⁹. Ved at fremsætte disse udsagn udpeger Louie reelt Nablus som en del af det rette Israel, og skaber dermed rettigheden til at blive i landet i kraft af sin status som borger (eksemplificeret ved det officielle stempel på hans fødselsattest). Louies ytringer ville være helt almindelige, hvis det ikke var fordi, at Nablus ligger på den anden side af Israels grænse på den besatte Vestbred. Louies hævde af statsborgerskab er således en systemkritisk handling (Isin 2008), som forsøger at destabilisere eksisterende politiske grænser og gennemføre en ny definition af dén nationale statsorden som han tilhører. Det skal bemærkes at vores udlægning af Louie, som en der forsvare sin status som statsborger igennem en diskursiv genforhandling af den israelske grænse ikke er ensbetydende med, at han lykkes i denne henseende. Louies evne til at redefinere betegnelserne for israelsk statsborgerskab (i det mindste fra statens synspunkt) er stærkt begrænset af ideologiske og institutionelle kræfter udenfor hans kontrol. Det der interesserer os i eks. 8, er ikke så meget, hvorvidt Louies hævde af statsborgerskab bliver anerkendt, men derimod,

⁹ Det er også sigende, at Louie vælger at anvende det hebraiske navn for byen, der er udbredt i talt israelsk hebraisk, men som sædvanligvis ikke er populært blandt palæstinensere (og folk fra udlandet), som i stedet refererer til byen med dens arabiske navn, Nablus.

hvordan selve sproghandlingen »at hævde« udgør Louies egen følelse af tilhørsforhold.

Lige før udvekslingen i eks. 9, snakker Louie med Abud, som er en af filmens øvrige hovedpersoner. De to taler om Abuds nært forestående udvandring fra Israel efter han har fået asyl i udlandet. Abud forklarer, at han ikke har tænkt sig at meddele sine forældre, at han rejser, da de allerede har gjort det helt klart for ham, at de ikke længere anser ham som et medlem af familien. Louie og Abud fører denne samtale, imens de går langs strandpromenaden i det sydlige Tel Aviv. Filmen klipper derefter direkte til de to, der går i parken for enden af promenaden, imens de synger traditionelle arabiske sange sammen. Da de sætter sig i græsset, spørger Louie Abud, om han kender nogle sange af den populære egyptiske sanger, Umm Koulthum, fra midten af det 20. århundrede. De to begynder herefter at synge sammen på arabisk (arabisk anført som fed skift, hebraisk som understreget):

- Eks. 9: Abud: ((synger)) **illi šufto // xarrif ’anno // qabl ma tšu:fak ’e:najja**
 ((synger)) **det jeg har set//fortæl mig om det// for mine øjne ser dig**
- Louie: pšš eize šir jafe ha?
wow den er så smuk den sang ik’?
- Abud: ((synger)) **’omri d’a::ji’**
 ((synger)) **jeg har været fortabt hele mit liv**
- Louie: **bti’reŋ ’abdo kadde:š illi tna’šar sane ho:n? s’a:r li zama:n**
’a:jiš ho:n?
ved du hvad Abdo hvor længe jeg har været her (.) 12 år?
Jeg har levet her i lang tid.
- Abud: ((fortsætter med at synge))
- Louie: **ya’ani lo xašavti ba’am exat še ani eŋgoš eize exad ’aravi**
ba-roš oto roš ata mevin? lehatxil lašir e- lašir e:: šir be-a’ara-
vit (.)lo xašavti kehilu amarti ze’u ani::: (.)ein li xaverim ’ara-
vim
og jeg troede ligesom aldrig nogensinde jeg ville møde
en anden araber med det samme mind-set forstår du? at
begynde at synge (.) øh at synge øh synge en sang på arabisk
(.) jeg troede ligesom ikke jeg sagde det er det je:::g (.) jeg har
ikke arabiske venner

I begyndelsen af eks. 9 stopper Louie med at synge for at kommentere (på hebraisk), hvilken fantastisk sang, det er. Louis skift til hebraisk her er i høj grad markeret (Myers-Scotton 1983), eftersom samtalen mellem Louie og Abud, inklusiv den del, der går direkte forud for eks. 9 normalt finder sted på arabisk. Dertil kommer, at det både fra et emnemæssigt og kontekstmæssigt perspektiv, er interessant, at en taler med arabisk som modersmål taler hebraisk til en anden taler med arabisk som modersmål, når de diskuterer det smukke i en arabisk sang. Abud responderer ikke på kommentaren, og Louie skifter tilbage til arabisk samtidig med, at han foretager et emneskift til at tale om, hvor længe han har levet i Israel. Da Abud endnu engang ikke responderer, skifter Louie tilbage til hebraisk og fortæller Abud, at før de mødte hinanden, havde han aldrig troet, han ville møde en anden *araber med det samme mindset*, og med hvem han kunne *synge på arabisk*. Louie konkluderer ved at forklare (stadig på hebraisk), at han havde opgivet at have arabiske venner. Selvom han ikke siger det eksplicit, bliver vi som seere givet den forståelse, at alt dette forandrede sig, da Louie mødte Abud og opdagede muligheden for at være sit »sande jeg« sammen med en anden palæstinenser.

Indholdet i og formen af Louies kommentar i uddrag eks. 9 udfører en række semiotiske funktioner. På det mest basale niveau har vi påstanden om, at han aldrig havde troet, han ville møde en anden araber med det samme *mindset*, som hviler på en antagelse om en uforenelighed mellem homoseksualitet og palæstinensisk subjektivitet. Ved at acceptere denne antagelige uforenelighed som den narrative baggrund for hans efterfølgende kommentarer (Linde 1990, Ochs & Capps 2001) har Louies udsagn den effekt at reproducere den dominerende ideologi og at re-positionere en »palæstinensisk habitus« og en »homoseksuel habitus« som gensidigt udelukkende hinanden. Med habitus menes her et accepteret sæt værdier og normsystemer (Bourdieu & Wacquant 1996). Samtidig udfordrer Louie aktivt dette nulsumsspil mellem at være palæstinensisk og at være intim med en anden mand igennem den diskursive anvendelse af kontrasterende forestillinger om tid og rum. Her fremhæves tydeligt hans tro på umuligheden af at møde en anden homoseksuel palæstinenser i det tidligere Palæstina – et knudepunkt af tid og rum, som implicit kontrasteres med det *I-here-now* (jeg-her-nu) (Baynham 2003), som hans intimitet med Abud udgør på den israelske strand.

Væsentligt er det, at modsætningen mellem sprog – arabisk og hebraisk – er ideologisk relevant for opnåelsen af de medfølgende og konfliktfyldte forhandlinger af tilhørsforhold. Vi ser hvordan *I-here-now*-intimiteten diskursivt og visuelt skabes igennem nærheden mellem Abuds og Louies kroppe, der synger

Umm Koulthums sange sammen på arabisk. Det er værd at bemærke, at Umm Koulthum har status som en næsten mytisk figur i mange arabiske samfund, især i Mellemøsten og Nordafrika, og hendes sange er ikoniske for arabisk kultur i regionen. Abuds fremførelse af Umm Koulthums berømte kærlighedssang *Enta Omri* (Du er mit liv) sammenholdt med Louies kommentarer fremtryller et øjeblik af *double-voicing* (Bakhtin 1981): stemmerne er manifestationerne af disse to palæstinensiske mænds erklæringer af deres følelser for hinanden, og de er samtidig vigtige diskursive strategier, hvorigennem Abud og Louie positionerer samkønnet intimt som legitimt tilhørende arabisk kultur og det palæstinensiske samfund.

Samlet set er interaktionerne i eks. 9 på samme tid en kropsliggørelse af og en modstand mod ideen om at homoseksualitet er uforenelig med palæstinensisk identitet. Abuds gengivelse af sangens linje »jeg har været fortabt hele mit liv« og Louies sætning »jeg troede ligesom aldrig nogensinde jeg ville møde en anden araber med det samme mindset« hviler på normative forestillinger om umuligheden i at være homoseksuel og palæstinenser. Dog udfordrer selve deres italesættelse sådanne normative konceptualiseringer ved at skabe intimitet mellem to palæstinensiske mænd ved en strand i Tel Aviv.

Det mest interessante er dog, at hele Louies semiotiske manøvrering finder sted på hebraisk. Dette er bemærkelsesværdigt, da sprog, som Bakhtin (1981) påmindes os om, aldrig er harmløst. Derimod tjener dét at anvende et bestemt sprog det formål at positionere en sprogbruger i et givent moralsk univers og hjælper til at legitimere denne sprogbrugers tilhørsforhold i det socio-semiotiske rum (Hill 1995). Hvor der ikke er noget forsøg på fra Abuds side på arabisk at forlige sig med sin følelse af tab, kan Louies brug af hebraisk læses som et udtryk for en forsøgsvis forsoning mellem positionerne »bøsse« og »palæstinenser« og det israelske samfunds moralske univers. Sagt på en anden måde, ved at anvende hebraisk til at udlægge sine argumenter gentager Louie på effektiv vis en forestilling om umuligheden af homoseksualitet på arabisk og præsenterer i stedet en homoseksuel subjektivitet som et eksklusivt israelsk (dvs. vestligt) fænomen. Dog vil vi her argumentere for, at Louies brug af hebraisk også fungerer som et forsøg på at redefinere israelsk habitus i sig selv ved at lokalisere en adfærd, hvor homoseksuelle palæstinensere synger Umm Koulthum, indenfor Israels grænser. På den måde portrætterer Louies skift til hebraisk Israel som den eneste kultur, hvori, der i hans øjne, er mulighed for homoseksualitet, mens han samtidig skaber muligheden for retmæssigt at hævde sit tilhørsforhold som palæstinensisk til det israelske samfund.

4 Konklusion

I denne artikel har vi fulgt Cashmans (2017, 2018) opfordring til »at queere flersprogethed« og som led i dette akademiske projekt kritisk at undersøge forholdet mellem sprog og seksualitet i migrationsammenhænge. Det har vi gjort ved at udforske to tilsyneladende meget forskellige kontekster, nemlig Danmark og Israel, som dog deler det fælles træk, at begge lande er bredt anerkendte som »liberale« lande hvad angår seksualitet, herunder både heteroseksualitet og samkønnet begær. Igenom en detaljeret analyse af makrodiskurser i medier og en lærebog på den ene side og interaktioner i en dokumentarfilm på den anden side, har vi peget på en række problematiske ideologiske bånd, der knytter visse sprog – dansk og hebraisk – til forestillinger om seksuel frigørelse og frihed og andre sprog såsom arabisk til intolerance og det at være seksuelt tilbagestående. Vi har desuden peget på en seksuel dobbeltmoral: på den ene side har Danmark en selvopfattelse af at være en nation, der værner om national seksuel tolerance og på den anden side eksisterer der kurser i dansk seksualmoral på dansk, der bygger på ideen om, at der findes særlige regler for seksualitet, som danskerne skal undervise migranterne i. Migranterne skal til gengæld lære sig disse regler på dansk for at kunne vise, at de »passer ind« i det tolerante land. På samme måde har Israel en vigtig lovgivning, der anerkender bøsser og lesbiskes stemmeret og er lykkedes med at markedsføre sig selv som attraktiv turistattraktion for bøsser og lesbiske. Dog er dette paradys for seksuel frigørelse ikke lige tilgængeligt for alle der er queer. På paradoksal vis tvinges homoseksuelle palæstinensiske mænd fra Vestbredden som Abud og Louie til at skjule sig i den »harmoniske« homoseksuelle boble, Tel Aviv. Det at springe ud er ikke direkte frigørende, men i stedet et eksempel på en diskursiv dobbeltmoral. På den ene side er det at springe ud forudsætningen for anerkendelse som ikke-heteroseksuelle. På den anden side tvinger det at springe ud på hebraisk Louie og Abud til at blive *usynlige* som homoseksuelle i Palæstina og som palæstinensere i Israel.

Hvad er den særlige relevans af disse konklusioner for forskning om flersprogethed i de nordiske lande? Vi ved stadig for lidt om den rolle, som flersprogethed spiller i processen med at søge asyl på grundlag af seksualitet. Hvad indebærer det at »springe ud« for staten som bøsse eller lesbisk hvis man ikke har haft adgang til en sådan identitetskategori på sit modersmål, eller hvis man betragter sin seksualitet som en dynamisk proces, som en statisk identitetskategori ikke fanger? Vi ved heller ikke meget om, hvordan seksualitet – både heteroseksualitet og samkønnet begær – håndteres i undervisningen i

nordiske sprog som andetsprog (se dog Winlund 2019, Lanker 2020). Hvilke seksuelle normer tages for givet i både lærebøger og i interaktioner mellem lærere og studerende i sprogundervisning? Hvordan præsenteres de nordiske lande i klasseværelser og i medierne, når det kommer til LGBTQ-rettigheder?

Sammenfattende har vi brug for mere kritiske perspektiver på seksualitet i relation til flersprogethed og migration i angiveligt »liberale« kontekster som de nordiske lande. Med en sådan tilgang er det nødvendigt hele tiden at stille spørgsmålstejn ved antagelser om seksualitet i flersproglige kontekster. Derfor vil vi afslutte med en række anbefalinger til lærere og andre, som arbejder med migranter:

- Antag ikke at migranter ikke er seksuelle.
- Antag ikke at migranter er overseksuelle.
- Antag ikke at migranter nødvendigvis er heteroseksuelle.
- Antag ikke at de er homoseksuelle.
- Antag ikke at deres seksualitet kan indfanges igennem en vesterlandsk identitetskategori (bøsser, lesbiske, osv.), som kræver, at man »springer ud«.
- Antag ingenting!

Litteratur

- Ahlburg, Kirsten, 2016: *Det er min krop! Hold nallerne væk – en bog om dansk seksualmoral*. Tarm: Specialpædagogisk forlag.
- Ahmed, Sara, 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. London, New York: Routledge.
- Almog, Oz, 2000: *The Sabra: The Creation of the New Jew*. Berkeley, California: University of California Press.
- Andreassen, Rikke, 2007: *Der er et yndigt land: Medier, minoriteter og danskhed*. København: Tiderne skifter.
- Bakhtin, Mikhail, 1981: *The Dialogic Imagination: Four essays*, red. af Michael Holquist. Austin, Texas: University of Texas Press.
- Baynham, Mike, 2003: *Narratives in space and time: Beyond 'backdrop' accounts of narrative orientations*. I: *Narrative Inquiry* 13(2). S. 347–366.
- Bhabha, Homi, 1983: *The other question*. Homi K. Bhabha reconsiders the stereotype and the colonial discourse. I: *Screen* 24(6). S. 18–36.
- Biale, David, 1997: *Eros and the Jews: From Biblical Israel to Contemporary America*. Berkeley: University of California Press.

- Boulila, Stefanie C. & Carri, Christiane, 2017: On Cologne: Gender, migration and unacknowledged racisms in Germany. I: *European Journal of Women's Studies* 24(3). S. 286–293.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1996): *Refleksiv sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Butler, Judith, 1991: Imitation and gender insubordination. I: *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories*, red. af Diana Fuss. New York: Routledge. S. 371–387.
- Butler, Judith, 1999 [1990]: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Cameron, Deborah og Kulick, Don, 2003: *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cashman, Holly R., 2017: *Queer, Latinx and Bilingual*. London: Routledge.
- Cashman, Holly R., 2018: Sexuality and bilingualism. I: *The Oxford Handbook of Language and Sexuality*, red. af Kira Hall & Rusty Barrett. Oxford: Oxford University Press. S. 1–19.
- Duggan, Lisa, 2002: The new homonormativity: The sexual politics of neoliberalism. I: *Materializing Democracy: Toward a Revitalized Cultural Politics*, red. af Russ Castronovo & Dana D. Nelson. Durham: Duke University Press. S. 175–94.
- Fraser, Nancy, 1995: From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a 'post-socialist' age. I: *New Left Review* 1/212. S. 68–93.
- Hall, Kira, 2013: »It's a hijira«: Queer linguistics revisited. I: *Discourse & Society* 24. S. 634–642.
- Halperin, David, 1995: *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography*. New York: Oxford University Press.
- Hawker, Nancy, 2019: *The Politics of Palestinian Multilingualism: Speaking for Citizenship*. London: Routledge.
- Heller, Monica, 2007: Bilingualism as ideology and practice. I: *Bilingualism: A Social Approach*, red. af Monica Heller. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 1–22.
- Hill, Jane, 1995: The voices of Don Gabriel: Responsibility and self in a modern Mexican narrative. I: *The Dialogic Emergence of Culture*, red. af Dennis Tedlock & Bruce Mannheim. Urbana: University of Illinois Press. S. 97–147.
- Hyltenstam, Kenneth, Axelsson, Monica & Lindberg, Inger, 2012: Inledning. I: *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*, red. af Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg. (Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012.) Stockholm: Vetenskapsrådet. S. 7–10.
- Irvine, Judith. 1989: When talk isn't cheap: Language and political economy. I: *American Ethnologist* 16(2). S. 248–267.
- Isin, Engin F., 2008: Theorizing acts of citizenship. I: *Acts of Citizenship*, red. af Engin F. Isin & Greg M. Nielsen. London: Zed Books. S. 15–43.
- Jagose, Annamarie, 1996: *Queer Theory: An Introduction*. New York: NYU Press.
- Kimmerling, Baruch, 2001: *The Invention and Decline of Israeliness: State, Society and the Military*. Berkeley: University of California Press.
- Kulick, Don, 2005: Four hundred thousand Swedish perverts. I: *GLQ: A Journal of Gay and Lesbian Studies* 11. S. 205–235.

- Kulick, Don, 2009: Can there be an anthropology of homophobia? I: Homophobias: Lust and Loathing across Time and Space, red. af David A. B. Murray. Raleigh: Duke University Press. S. 19–33.
- Lanker, Agnes, 2020: Am I the only one wondering who might be queer? Perspektiv på seksualitet inom flerspråkighetsforskningen. Examensarbete 1. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Levon, Erez, 2010: Language and the Politics of Sexuality: Lesbians and Gays in Israel. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McClintock, Anne, 1995: Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Conquest. New York: Routledge.
- McCormick, Tracey Lee, 2019: Where is the queer critique of same-sex marriage in South Africa? I: African Studies 78(1). S. 1–12.
- Milani, Tommaso M. & Jonsson, Rickard, 2012: Who's afraid of Rinkeby Swedish? Stylization, Complicity, Resistance. I: Journal of Linguistic Anthropology 22(1). S. 44–63.
- Motschenbacher Heiko & Stegu, Martin, 2013: Queer Linguistic approaches to discourse. I: Discourse & Society 24. S. 519–535.
- Ochs, Elinor & Capps, Lisa, 2001: Living Narrative: Creating Lives in Everyday Storytelling. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Petersen, Michael N., 2011: »...med et regnbueflag i hånden«: Fortællinger om homoseksuelle inklusioner og homonationalisme. I: Lamba Nordica 24(2–3). S. 41–68.
- Pappé, Ilan, 2006: A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pappé, Ilan. 2012: The Idea of Israel: A History of Power and Knowledge. London: Verso.
- Plumly, Vanessa D., 2016: Refugee assemblages, cycles of violence, and body politic(s) in times of »celebratory fear«. I: Women in German Yearbook: Feminist Studies in German Literature & Culture 32. S. 163–188.
- Pollak, Alexander, 2008: Analyzing TV documentaries. I: Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences, red. af Ruth Wodak & Michal Krzyzanowski. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 77–95.
- Quijano, Anibal, 2002: The return of the future and questions about knowledge. I: Current Sociology 50(1). S. 75–87.
- Sauntson, Helen, 2008: The contributions of queer theory to gender and language research. I: Kate Harrington, Lia Litosseliti, Helen Sauntson & Jane Sunderland (red.): Gender and Language Research Methodologies. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 271–282.
- Seidman, Steven, 2002: Beyond the Closet: The Transformation of Gay and Lesbian Life. New York: Routledge.
- Shafir, Gershon og Peled, Yoav, 2002: Being Israeli: The Dynamics of Multiple Citizenship. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stroud, Christopher, 2001: African mother-tongue programmes and the politics of language: Linguistic citizenship versus Linguistic Human Rights. I: Journal of Multilingual and Multicultural Development 22. S. 339–355.

- Stryker, Susan 2008: Transgender history, homonormativity, and disciplinarity. I: *Radical History Review* 100. S. 145–157.
- Warner, Michael, 1993: Introduction. I: *Fear of a Queer Planet*, red. af Michael Warner. Minneapolis: University of Minnesota Press. S. vii–xlv.
- Winlund, Anna, 2020: »Man kan tänka men inte säga» – förhandlingar om heteronormativitet inom grundläggande språk- och litteracitetsundervisning för nyanlända ungdomar. I: *Nordand* 14. S. 142–157.
- Yuval-Davis, Nira, 1997: *Gender and Nation*. Thousand Oaks: Sage.

Författarna i detta nummer

- Abrahamsson, Niclas, professor i svenska som andraspråk vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.
- Aktürk-Drake, Memet, fil.dr, universitetslektor i svenska som andraspråk vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Bijvoet, Ellen, docent, universitetslektor i svenska som andraspråk vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Bohnacker, Ute, professor i lingvistik vid Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Bylund, Emanuel, professor i tvåspråkighet vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet och professor i allmän lingvistik vid Universiteit Stellenbosch, Sydafrika.
- Ganuza, Natalia, professor i svenska språket med inriktning mot sociolingvistik vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Haddad, Rima, doktorand vid Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Hyltenstam, Kenneth, professor emeritus i tvåspråkighet vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.
- Karlander, David, fil.dr, Society of Fellows in the Humanities vid The University of Hong Kong, Hong Kong.
- Lainio, Jarmo, professor i finska vid Institutionen för slaviska och baltiska språk, finska, nederländska och tyska, Stockholms universitet.
- Levon, Erez, professor i sociolingvistik vid Queen Mary University of London, Storbritannien.
- Lindgren, Josefin, fil.dr, postdoktor vid Lehrstuhl Linguistik des Deutschen, Schwerpunkt Deutsch als Fremdsprache/Deutsch als Zweitsprache, Technische Universität Dortmund, Tyskland.
- Milani, Tommaso M., professor i flerspråkighet vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Mortensen, Kristine Køhler, fil.dr, postdoktor vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Pesonen, Sari, universitetsadjunkt och doktorand vid Institutionen för slaviska och baltiska språk, finska, nederländska och tyska, Stockholms universitet.
- Sahlée, Anna, fil.dr, universitetslektor i nordiska språk vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Salö, Linus, docent, universitetslektor i tvåspråkighet vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet, samt forskare vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm.

Senter, Karin, doktorand vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Stroud, Christopher, professor i transnationell flerspråkighet vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet, och vid Centre for Multilingualism and Diversities Research, University of the Western Cape, Sydafrika.

Öberg, Linnéa, doktorand vid Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.

Öztekin, Buket, fil.dr, postdoktoral forskningsassistent vid Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.

